

בבא קמא
פרק ארבע אבות

משנה: [ישנם] ארבעה [סוגי נזיקין המכונים] אבות [והם אלה שנזכרו בפסוק בפירוש, והמשנה מונה אותם כסדר שכתובים בפרשה¹]: השור², והבור³, והמבעה [לקמן ג ע"ב ו"א שהוא שור⁴, ו"א שהוא אדם המזיק⁵], והאש⁶. לא ענין של השור כענין של המבעה [ואם רק היה מוזכר בחומש שור לא היה לומדים מזה מבעה⁸], ולא ענין של המבעה כענין השור⁷. ולא זה וזה שיש בהן רוח חיים, כענין האש¹⁰ שאין בו רוח חיים [ולולא שהיה כתוב בפירוש לא היה לומדים מהם לחיים]. ולא זה וזה שדרכן לילך ולהזיק, כענין הבור שאין דרכו לילך ולהזיק. הצד השווה שבהן¹¹, שדרכן להזיק¹² וחייב שמירתן עליו¹³. וכשהזיק, המזיק חייב

לשלם תשלומי נזק בארץ המשובח שלו [אם הוא משלם בקרקע ולא במטלטלים]¹⁴.

גמרא. מזה שנקראו "אבות" משמע שיש תולדות¹⁵, תולדותיהן כדוגמתם או לא. למדנו בענין שבת (שבת ב ע"א): אבות מלאכות ארבעים חסר אחת. מזה שנקראו "אבות" משמע שיש תולדות, תולדותיהם כמותם, מי שמחלל שבת באב מלאכה בשוגג חייב חטאת, וכן בתולדה חייב חטאת. וכן במזיד גם על אב וגם על תולדה יש חיוב סקילה. אם כן מה שונה אב מתולדה. אם אדם עשה ב' אבות בבת אחת, או ב' תולדות בבת אחת, חייב חטאת נפרדת על כל א' וא'. אמנם אם עשה אב ותולדתו, רק חייב חטאת אחת. ולפי רבי אליעזר שמחייב אתולדה במקום אב (שבת ע"ב), למה נקראו אב ותולדה. אלה שהיו במשכן נקראים אב, ואלה שלא היו משכן נקראו תולדות¹⁶.

גבי טומאות למדנו, אבות הטומאות: השרץ, והשכבת זרע,

¹ רש"י, ו"א שהמשנה מנה אותם כפי המצאות שלהם (רשב"א).

² ז"ל הפסוק (שמות כא כח): וכי יגח שור את איש או את אשה ומת וכו'.
[צ"ע בדעת רש"י למה הקדים מקורו מציחת אדם, ולא מנזק אדם (פסוק לו): או נודע כי שור נגח הוא מתמול שלשם ולא ישמרנו בעליו שלם ישלם].
ולמ"ד (ד ע"א) ששור הוא רגל, אז מקורו משמות (כב ד): ושלא את בעירה ובער בשדה אחר, אם כן איננו כסדר הפרשה, עכ"ז שם שור נאמר לפני בור בפרשה. ולמ"ד מבעה זה אדם, אף על גב דאדם מוזכר בפרשת אמור (ויקרא כד כא) מכה בהמה ישלמה, לא נמנו כסדר הפרשה לפי שרחוק כל כך. ורבינו תם פ' דשם אדם כתיב בפרשה קודם (שמות כא לז): כי יגנוב איש שור (תוס' ד"ה השור).

ע"י שור'ע (ח"מ סי' שפט ס"א) כל נפש חיה שהיא ברשותו של אדם שהזיק חייבים הבעלים לשלם, שנאמר (שמות כא, לה) כי יגוף שור איש את שור רעהו, אחד השור ואחד שאר בהמה חיה ועוף, לא דבר הכתוב בשור אלא בהווה.
פ': כל נפש חיה שהיא ברשותו של אדם, ודוקא כגון בהמה שאינה בר דעת, אבל עבד שיש לו דעת אין רבו חייב על נזקיו, שאם היה חייב על נזקו אם יקניטנו רבו ילך ויזיק את רבו בכל יום (סמ"ע).

³ שמות כא לג-לד: וכי יפתח איש בור וכו' בעל הבור ישלם.
ע"י שור'ע (ח"מ סי' תי"ט) בור הוא מאבות נזיקין, דכתיב (שמות יא לג) כי יכרה איש בור, שמאחר שחפרו תאחינו כיון שעשה דבר המזיק, וזהו ממונו שמזיק במקום שעשאו שאינו זז ממקומו אלא עומד במקומו והעובר עליו נזק. לפיכך: כל הדומה לו שהוא ממונו ומונח במקומו ומזיק, אפילו שפך מים ברשות הרבים והוחלק בהם אחר חייב.
⁴ שמות כב ד: כי יבער איש שדה או כרם.
⁵ ויקרא כד כא: ומכה בהמה ישלמה.

ע"י שור'ע (ח"מ סי' שעח ס"א): אסור להזיק ממון חבירו, ואם הזיקו אע"פ שאינו נהנה חייב לשלם נזק שלם, בין שהיה שוגג בין שהיה אנוס, ודוקא שאינו אנוס גמור כמו שיתבאר. כיצד: נפל מהגג ושבד את הכלי, או שנתקל כשהוא מהלך ונפל על הכלי ושבדו, חייב נזק שלם. וע"י אריכות לקמן כו ע"א.
⁶ שמות כב ה: כי תצא אש ומצאה קצים וכו'.

ע"י שור'ע סי' תיח ס"א: אש הוא אב דכתיב (משפטים כב, ה) כי תצא אש ומצאה קצים, והוא ממונו שהולך למרחוק ומזיק ע"י הרוח שמוליכו. לפיכך: כל הדומה לו שהוא ממונו והולך ומזיק הוא תולדתו, ויש לו דין אש לפטור בו טמון.

⁷ על פי הבית הבחירה, אמנם ע"י תוס' ד"ה לא הרי שפי' לשון "הרי" כ"קולתו", וע"י פיה"מ שכנראה גורס משנה "לא ראי", וע"י רש"י סנהדרין סו ע"א: ["לא ראי" פי'] לא ראייה של זה, צד חמור.

⁸ רש"י. לפי שמאול (ג ע"ב) שאמר מבעה זה השן, ושור הוא רגל, הרי אפשר ללמוד שן מרגל (ע"י לקמן ג ע"א), וצ"ע גדול (רע"א).

⁹ לא הוצרך לפרש החומרא כמו שבינם לאש, משום דקל למצא חומר בא' מה שאין בשני (תוס').

¹⁰ יש להקשות למה שינה לשונו בסופו למתני "כהרי האש" ולא תני "כהרי הבער". והנה לאמן שאמר אשו ממונו ברישא תני הבער לשון המקרא ולבסוף תני כהרי האש דלשון המבעיר משמע בידים דהיינו חציו להכי תנא כהרי האש לומר דלאו משום חציו הוא אלא משום ממונו ולמאן שאמר משום חציו תנא רישא הבער דמשמע בידים לומר דאשו משום חציו ובסיפא תני כהרי האש דסיפא ודאי מיירי היכא דכלו לו חציו וחייב משום ממונו מדכתוב לא זה וזה שיש בהן רוח חיים דאי משום חציו אין לך רוח חיים גדול מזה שהרי מכחו הזיקו בא (שטמ"ק בשם תוספות ה"ר ישעיה).

¹¹ מפרשת הנזיקין לומדים איסור להזיק לממון חבירו (שיטה מקובצת בשם המהר"י כ"ע).

¹² "וממונך" נוסף ברי"ף, רש"י (ה: ד"ה וכולהו) והרא"ש. אמנם ברשב"א ב ע"א, וכן תוס' ג ע"ב, ד"ה ממונך ות"פ שם לא גורסים אותו.

¹³ שנתחייבת בשמירתן מחמת שהם ממונך או שנמסרות לך לשמרן או שעשית בהם מעשה שחייבך בשמירתן כשאוּמרים לקמן ואמר, שמירתן עליך, שאין אתה חייב בבזיקה אלא בזמן ששמירתן עליך. ופשיעת בשמירתן עד שהזיקו. לאפוקי היכא דמסרינהו לאחרונה לנטוריהו כדחזו, ופשע בהן שומר, דהשני חייב והראשון פטור. ולאפוקי נמי היכא דנטרינהו כאורחיהו והזיקו

דפטור דאין שמירת כולן שוה, דאילו קרן לא סגי ליה בשמירה פחותה והשאר סגי להו בשמירה פחותה וכדמפרש לקמן דף נה ע"ב (נמוקי יוסף).
וע"י רמב"ם (נזקי ממון פ"ד ה"ד): המוסר בהמתו לשומר וכו' אם שמרוה שמירה מעולה כראוי ויצאת והזיקה השומרין פטורין והבעלים חייבין וכו', ועי"ש בראב"ד: שומר לעולם חייב אם לא שמרו כראוי ואם שמרו כראוי ויצא והזיק חזר השומר לחיובו בכדי שידע ובעלים פטורין אלא ש"ל לעולם אין הבעלים ניצלין מיד הניזק והם ידונו עם השומר וכו' [דלא כנמוק"י].

וע"י חידוש הגר"פ: ונראה דסברת הנמו"י תליא במה שחקרו רבותינו ראשי הישיבות זצ"ל בגדר החיוב דנזקי ממון (ע"י אבהא"ז הל' נזקי ממון פ"א ה"א אות יד) [הנה ידועה החקירה אם חיוב נזקין הוא מצד שהתורה הטילה דין שמירה על הבעלים ומחוייבים בעד חסרון שמירתם או דהבעלים מחוייבים לשלם כשממונם הזיק ושמירה היא פטור שפטרה התורה להבעלים משום אונס כיון ששמרו כראוי, והנה מלשון הרמב"ם שכתב כל נפש חיי' וכו' הבעלים חייבים לשלם שהרי ממונם הזיק, משמע דזהו עיקר טעם לחיוב תשלומין ולא דבשביל זה מחוייב בשמירה, וממה דבארנו כאן דלשיטת הרמב"ם שומרים מחוייבים מדין בעלים אין להוכיח דעיקר דין בעלים הוא משום חיוב שמירה שהרי שומרים נתרבו מולא ישמרנו דאפשר לומר דמי שיש עליו דין שמירה יש לו דין בעלים לנזקין וע"ז גופא נתרבה מולא ישמרנו ולעולם החיוב משום ממונו, בחידושי הגר"ש סי' א' ובדברי אליעזר סי' ד', ע"י המשך הערה א.

¹⁴ ע"י לקמן יד ע"ב.

וע"י שור'ע (ח"מ סי' תי"ט ס"א): כשביט דין נזקקים לגבות לניזק מנכסי המזיק גובין מהמטלטלין תחילה, ואם לא היו לו מטלטלין כלל או שלא היו לו מטלטלין כנגד כל הנזק, גובין השאר מהקרקע המעולה שבנכסי המזיק, וכל זמן שימצא מטלטלין ואפילו סובין אין נזקין לקרקע, ואפילו שיש לו כסף יכול לפרועו בסובין דכל מטלטלים מיטב ניהו. ושמיין אותה כמו שיכול למוכרה מיד ובמקומו, וכשמשלם מהקרקע, אפילו היתה זבורית של מזיק טובה כעדידת של ניזק אינו מקבל ממנו, אלא מגבין לו מעידידת שבנכסי המזיק.

ביאור: כשב"ד נזקקין כו' - נזקקין גובין ממשועבדים אף שלא עמד בדין דיש קול לניזקין, וכ"כ הסמ"ע לעיל סי' ק"ט ס"ג ד"ה וגובה. מיהו יש חולקים ועיין מה שכתבתי לעיל סי' ס"ו סעיף ל"ה, על דברי הסמ"ע שם (ש"ך).

גובין מהמטלטלין תחלה - אף דבהלואה יד המלוה על העליונה, דאם יש ללוה כסף או מטלטלין צריך לשלם ממנו ולא כל כממונו לשלם לו מקרקע אפילו מעידידת, ה"ט דהמלוה הלוה לו מעות משר"ה דינו ג"כ במעות, או במטלטלין שקרובים למעות שיכולין לטלטל ולמכרם אפילו במקום אחר אי לא מזדבני בהאי מתא, אבל בניזק יד המזיק על העליונה, דאף אם יש לו כסף או מטלטלי, אם ירצה לשלם בקרקע צריך הניזק לקבלו, אך שיתן לו מעידידת שבנכסיו. ומ"ש גובין מהמטלטלין תחילה, היינו משום דמסתמא ניחא למזיק לשלם במטלטלין מבקרקעות שהוא בר קיימא, ומשר"ה קאמר כשב"ד נזקקין משלמין מהמטלטלין, ולמדונו דאף אם אין המזיק לפנינו לגלות דעתו לשלם במטלטלים, אומריסן דמסתמא ניחא למזיק לשלם ממטלטלים, ואף אם הניזק צועק לשלם לו מקרקעות כמשמעות הקרא ממיטב שדהו, אין ב"ד שומעין לו, אבל ודאי אם המזיק גילה דעתו דניחא ליה טפי במטלטלים ורוצה לשלם לו בקרקעות והניזק רוצה דוקא במטלטלין, יד המזיק על העליונה (סמ"ע), ויש חולקים דאי בעי הניזק מטלטלים צריך המזיק ליתן לו (ש"ך), ו"א שזה מחלוקת ואין לנו הכרע, אין כח לניזק לכפות למזיק שיתן לו מטלטלין (ט"ז).

מהקרקע המעולה שבנכסי המזיק - יש להסתפק אם היינו אותן נכסים שהיה לו בשעה שהזיק דחל החיוב לשלם ממיטב שלו, אבל למה שקונה אחר שהזיק קודם העמדה בדין, אין עלייהו דין תשלומי מיטב כו', או לא (פ"ת). ע"י רע"א באריכות לקמן הערה 67.

כמו שיקול למוכרה מיד כו' - עיין לעיל סימן קא ס"ט ד"ה למכרם, וד"ה ולא שיש וכו' קג ס"א ד"ה כפי הזמן, מה שכתבתי בביאור זה (סמ"ע).

¹⁵ ע"י שור'ע (ח"מ סי' שפט ס"ח): שלשה אבות נזיקין בשור: הקרן, והשן, והרגל, ונקראו אבות מפני שהם כתובים בפסוק, ולהם תולדות, שכל דבר הדומה לו מכל אלו נקראו תולדות ודינו כמוהו.

ארבעה אבות

פרק ראשון

בבא קמא

ב

עין משפט
ג'ר מצוה

ארבעה אבות נזיקין - אבות קרי להנך דכתיבין בקרא בהדיא ובגמרא מפרש הי יהוה תולדות : **הסור והסור כו'** - כסדר שהן כחובין בפרשה סדרן במשנה דפרשה ראשונה נאמרה בשור שניה בצבור : **מבעט** - מפרש בגמ' : **הסור** - כי הלא אש :

ארבעה אבות נזיקין - אית דוכתא ללא תני הן כמו הכא ובגמרא גבי שלש עשרה אבות נזיקין ובארבעה מחוסרי כפרה (כתיבות דף תי) ואית דוכתא דקמני הן כדקמני ארבעה שומרין הן (שעונו ד' מיט) וארבעה ראשי שנים הן (ר"ה ד' ב' ו' וס) : (גליון - ו"א"ת אמאי לא קאמר ארבעה אבות נזיקין הן כדקמני ד' ראשי שנים הן וי"ל שלא בא ללא להגיד ארבע אבות הללו לא ראי זה כראי זה וקלת קשה דבגמרא מוכח דנחית תנא למניינא מודפריך ותנא דידן מאי טעמא לא תני הני לכך י"ל דיש מקומות דלא תני הן כדאשכחן בארבעה מחוסרי כפרה * (ע"כ) :

ארבעה

***אבות נזיקין הישור והמבעה וההבער**
לא הרי הישור כהרי המבעה ולא הרי המבעה כהרי הישור ולא זה וזה שיש בהן רוח חיים כהרי האש שאין בו רוח חיים ולא זה וזה שדרבן לילך ולהזיק כהרי הבור שאין דרכו לילך ולהזיק הצד השוה שבהן שדרבן להזיק ושמירתן עליך וכשהזיק י"חב המזיק לשלם תשלומי נזק כ"במיטב הארץ :
גמ' מדקמני אבות מכלל דאיכא תולדות תולדותיהן כיוצא בהן או לא כיוצא בהן גבי שבת תנן *אבות מלאכות ארבעים הטר אחת אבות מכלל דאיכא תולדות תולדותיהן כיוצא בהן לא שנא אב המאת ולא שנא תולדה המאת לא שנא אב סקילה ולא שנא תולדה סקילה ומאי איכא בין אב לתולדה נפקא מינה דאיילו עביד שתי אבות בהדי הדדי אי נמי שתי תולדות בהדי הדדי מרזיב אבל חדא וחדא ואילו עביד אב ותולדה דידיה לא מרזיב אלא חדא *ולרבי אליעזר דמרזיב בתוקף אב ואמאי קרי לה תולדה הך דהוה במושבן חשיבא קרי ליה אב הך דלא הוה במושבן חשיבא קרי לה תולדה גבי שומאות תנן *אבות השומאות השרץ והשכבת זרע ומבא

לא הרי הישור כהרי המבעה ולא הרי המבעה כהרי הישור ולא זה וזה שיש בהן רוח חיים כהרי האש שאין בו רוח חיים ולא זה וזה שדרבן לילך ולהזיק כהרי הבור שאין דרכו לילך ולהזיק הצד השוה שבהן שדרבן להזיק ושמירתן עליך וכשהזיק י"חב המזיק לשלם תשלומי נזק כ"במיטב הארץ :
גמ' מדקמני אבות מכלל דאיכא תולדות תולדותיהן כיוצא בהן או לא כיוצא בהן גבי שבת תנן *אבות מלאכות ארבעים הטר אחת אבות מכלל דאיכא תולדות תולדותיהן כיוצא בהן לא שנא אב המאת ולא שנא תולדה המאת לא שנא אב סקילה ולא שנא תולדה סקילה ומאי איכא בין אב לתולדה נפקא מינה דאיילו עביד שתי אבות בהדי הדדי אי נמי שתי תולדות בהדי הדדי מרזיב אבל חדא וחדא ואילו עביד אב ותולדה דידיה לא מרזיב אלא חדא *ולרבי אליעזר דמרזיב בתוקף אב ואמאי קרי לה תולדה הך דהוה במושבן חשיבא קרי ליה אב הך דלא הוה במושבן חשיבא קרי לה תולדה גבי שומאות תנן *אבות השומאות השרץ והשכבת זרע ומבא

השור והבור - פי' בקונטרס כסדר שנכתבו בפרשה סדרן במשנה *ואע"ג דלמ"ד תנא שור רגלו לא הוה הן כסדר הפרשה דרגל נפקא לן מושלח את בעירה דכתיב כתר בור מ"מ שם שור כתיב קודם בפרשה דהיינו נגיחה דקרן ולמ"ד מצעה זה אדם אע"ג דלכתר הבערה כתיב בפרשה אמור מכה בהמה ישלמה דהיינו אדם דלזיק שור לא חש לשנותו כסדר הפרשה לפי שרמקו כל כך ועל כסדר לא הרי דסיפא שמצעה קודם להבער ור"ת פי' דשם אדם כתיב בפרשה קודם כי יגובז איש שור והוא אחד ממצות נזיקין דקמני לה בבביתא בגמרא :

לא הרי הישור כהרי המבעה - פירוש אין קולתו של שור כקולתו של מצעה כדמפרש לקמן בגמ' למ"ד תנא שור לקרנו ומצעה לשינוי משום דשור כוונתו להזיק ומצעה אין כוונתו להזיק ולפיכך אי כתיב רחמנא שור לא אתי מצעה מיניה שהוא קל מיניה ואין פירושו כשאר מקומות שבתלמוד לא ראי זה כראי זה וקלת קשה

ההסם פירושו אין חומרם של זה כחומרם של זה ולכך אין החומרות גורמות זה הדין אלא האד השוה שבהן גורם הדין ושינה כלן התלמוד פירושו מבשר מקומות משום דהזכיר החומר תחילה בלא זה וזה שיש רוח חיים :
ולא זה וזה שיש בהן רוח חיים כהרי האש - גבי שור ומצעה לא הולך לפרש החומר כי הכא משום דהוה שור ומצעה שיהיה יכול למזול חומרם מה שאין בשניהם דאי משום דכח אחר מעורב בו ואין הולך לדעתו כמו שזכר אין זה חומרם *מדלל חשיב לה גבי חומר באש מבשר *והא דלמרינן לקמן (דף ג' ודף ג') גבי אבנו וסמינו מאי שנא אש דכח אחר מעורב בו ואין הולך לדעתו ה"ק מאי שנא אש שאע"פ שכה אחר מעורב בו ראוי להחייב בו משום שהוא ממונך ושמירתו כו' ובסיפא גבי בור הוה מני למימר לא הרי הבור שתחילת עשייתו למוק כהרי אלו ולא חש לפי שהפסיק באש ובור לא רצה לשנות קודם אש דל"כ הוה אתי אש מיניה דכולהו אתי מבור וחד מהקד דלמרינן בגמ' (ד' ה') והתנא האריך להגדיל תורה ויאדיר וקלת קשה דמשמע *דעושין ממונן מן הדין *ובמכלתין תניא כי יפתח ובי יכרה אש על הפתיחה חייב על הכרייה לא כל שכן אלא ללמדך שאין עושין ממונן מן הדין ומיהו בפרק הפרה (לקמן מט' וס') דריש ליה לדרשה אחרינא שעל עסקן פתיחה וכרייה בזה לו או להביא תורה אחר תורה שסילק מעשה ראשון (לקמן נ"א) : [וע' תוס' לקמן ד' ד"ה ועדים] :

ולרבי אליעזר אמאי קרי ליה אב - ו"א"ת וימא דנפקא מינה לענין התראה שגריך להתרות אכולדה משום אב ידעה דלמרינן בפרק תולין (שנת דף קנ"ה) משמר משום מאי מתרינן ביה רבה אמר משום בורר רבי זירא אמר משום מרקד וי"ל דהכי *פרקי משום מאי מתרינן ביה שהוא חייב רבה אמר משום בורר אבל התרו בו משום מרקד פטור דכיון שהוא מתרה בדבר שאין דומה סבר שמלעיג בו ופטור אבל אש התרו בו ואמר אל תשמר חייב ועי"ל דזהו שמרן כך הואי במשכן קרי ליה אב זכרין להתרות התולדה בשמה *ועוד דטעם אכל אש אין לרדי להתרותו משום אב ואם התרה מזהו התולדה חייב וס"פ"ה לא חשיב ליה בפרק כלל גדול* :
ה"ג הך דהואי במשכן קרי ליה אב הך דלא הואי במשכן חשיבא קרי ליה תולדה - ולפי הך גירסא בל לאשוקי כמה מלאכות שלא היו חשובין והיו במשכן תולדות נינהו ולא אבות מלאכות דלמרינן בפרק במה עומטין (שנת דף מט') הם העלו הקרשים מקרקע לעגלה דהיינו הכנסה ומושיט בדיוטא אחת ואית דגרסי הך דהוה במשכן וחשיבא קרי ליה אב הך דלא הוה במשכן ולא חשיבא קרי לה תולדה ו"ל רביך לומר דבעי תרתי אבל חשיבא ולא הוה במשכן או איפכא הוה תולדה :

(*) [וע' תוס' שנת עג' ד"ה משום ועוד ע"כ : ד"ה ולר"א דמייבן] דאלו

א א מיי פ"א מהל' מין ממונן ה' י סג עשין סו וללוי' רעט טו"ש' ח"מ ס"י שפט טיף א :
ב ב מיי שם פי"ג ה' ב ופי"ב הלכה א סג עשין סט טו"ש' ח"מ ס"י פי טיף א :
ג ג מיי שם פי"ד ה' א סג עשין סט טו"ש' ח"מ ס"י פי טיף א :
ד ד מיי שם פי"ה ה' ב סג עשין סו טו"ש' ח"מ ס"י שפט טיף א :
ה ה מיי שם פי"ו ה' א סג עשין סט טו"ש' ח"מ ס"י פי טיף א :
ו ו מיי שם פי"ז ה' ב סג עשין סו טו"ש' ח"מ ס"י שפט טיף א :
ז ז מיי שם פי"ח ה' א סג עשין סט טו"ש' ח"מ ס"י פי טיף א :
ח ח מיי שם פי"ט ה' ב סג עשין סו טו"ש' ח"מ ס"י שפט טיף א :

[וע' תוס' ר"ה ב' ד"ה ארבעה וע"ק]
[עין תוספות רוב שנת ד"ה ינאול]
ה ה מיי שם פי"ט ה' א סג עשין סט טו"ש' ח"מ ס"י שפט טיף א :
ו ו מיי שם פי"ז ה' ב סג עשין סו טו"ש' ח"מ ס"י שפט טיף א :
ז ז מיי שם פי"ח ה' א סג עשין סו טו"ש' ח"מ ס"י שפט טיף א :
ח ח מיי שם פי"ט ה' ב סג עשין סו טו"ש' ח"מ ס"י שפט טיף א :

פ פ י כ מיי שם הלכה ז :
י י מיי שם פי"י מהל' א"ל אבות הטומאה ה' ב סג עשין סו טו"ש' ח"מ ס"י שפט טיף א :
כ כ מיי שם פי"ב ה' א סג עשין סט טו"ש' ח"מ ס"י שפט טיף א :

רבינו חננאל
ארבעה אבות נזיקין
השור והבור והמבעה וההבער לא ובעינן מדרקני אבות מכלל דאיכא תולדות תולדותיהן כיוצא בהן אי לא גבי שבת תנן אבות מלאכות תולדותיהן כיוצא בהן תולדות השאת בפטור סקילה פי' אבות זרע אחת תולדותיהן כיוצא בהן וכן הארבעים הטר אחת כולן בענין הוה פירושים *ובאי טעמא קרי להאי אב ולהאי תולדה *ופשטי' דאי עביד ב' אבות או ב' תולדות חייב תרתי [ואילן] אב ותולדה דיריה אינו חייב אלא אחד ואקשי' ולר' אליעזר דמרזיב על אב ותולדה דיריה תרתי טאי * [ביתוס] [ע"א] *א"ר עקיבא שאלתי את ר' אליעזר העושה מלאכה אחת מרו בו עד חייב על כל אחת ואחת * ופשטי' לה בגמרא [דשאלתו הנה] תולדות מלאכות מלאכות דמיון אי לא ופשטי' ליה תולדותיהן

לא הרי הישור כהרי המבעה ולא הרי המבעה כהרי הישור ולא זה וזה שיש בהן רוח חיים כהרי האש שאין בו רוח חיים ולא זה וזה שדרבן לילך ולהזיק כהרי הבור שאין דרכו לילך ולהזיק הצד השוה שבהן שדרבן להזיק ושמירתן עליך וכשהזיק י"חב המזיק לשלם תשלומי נזק כ"במיטב הארץ :
גמ' מדקמני אבות מכלל דאיכא תולדות תולדותיהן כיוצא בהן או לא כיוצא בהן גבי שבת תנן *אבות מלאכות ארבעים הטר אחת אבות מכלל דאיכא תולדות תולדותיהן כיוצא בהן לא שנא אב המאת ולא שנא תולדה המאת לא שנא אב סקילה ולא שנא תולדה סקילה ומאי איכא בין אב לתולדה נפקא מינה דאיילו עביד שתי אבות בהדי הדדי אי נמי שתי תולדות בהדי הדדי מרזיב אבל חדא וחדא ואילו עביד אב ותולדה דידיה לא מרזיב אלא חדא *ולרבי אליעזר דמרזיב בתוקף אב ואמאי קרי לה תולדה הך דהוה במושבן חשיבא קרי ליה אב הך דלא הוה במושבן חשיבא קרי לה תולדה גבי שומאות תנן *אבות השומאות השרץ והשכבת זרע ומבא

השור והבור - פי' בקונטרס כסדר שנכתבו בפרשה סדרן במשנה *ואע"ג דלמ"ד תנא שור רגלו לא הוה הן כסדר הפרשה דרגל נפקא לן מושלח את בעירה דכתיב כתר בור מ"מ שם שור כתיב קודם בפרשה דהיינו נגיחה דקרן ולמ"ד מצעה זה אדם אע"ג דלכתר הבערה כתיב בפרשה אמור מכה בהמה ישלמה דהיינו אדם דלזיק שור לא חש לשנותו כסדר הפרשה לפי שרמקו כל כך ועל כסדר לא הרי דסיפא שמצעה קודם להבער ור"ת פי' דשם אדם כתיב בפרשה קודם כי יגובז איש שור והוא אחד ממצות נזיקין דקמני לה בבביתא בגמרא :

לא הרי הישור כהרי המבעה - פירוש אין קולתו של שור כקולתו של מצעה כדמפרש לקמן בגמ' למ"ד תנא שור לקרנו ומצעה לשינוי משום דשור כוונתו להזיק ומצעה אין כוונתו להזיק ולפיכך אי כתיב רחמנא שור לא אתי מצעה מיניה שהוא קל מיניה ואין פירושו כשאר מקומות שבתלמוד לא ראי זה כראי זה וקלת קשה

ההסם פירושו אין חומרם של זה כחומרם של זה ולכך אין החומרות גורמות זה הדין אלא האד השוה שבהן גורם הדין ושינה כלן התלמוד פירושו מבשר מקומות משום דהזכיר החומר תחילה בלא זה וזה שיש רוח חיים :
ולא זה וזה שיש בהן רוח חיים כהרי האש - גבי שור ומצעה לא הולך לפרש החומר כי הכא משום דהוה שור ומצעה שיהיה יכול למזול חומרם מה שאין בשניהם דאי משום דכח אחר מעורב בו ואין הולך לדעתו כמו שזכר אין זה חומרם *מדלל חשיב לה גבי חומר באש מבשר *והא דלמרינן לקמן (דף ג' ודף ג') גבי אבנו וסמינו מאי שנא אש דכח אחר מעורב בו ואין הולך לדעתו ה"ק מאי שנא אש שאע"פ שכה אחר מעורב בו ראוי להחייב בו משום שהוא ממונך ושמירתו כו' ובסיפא גבי בור הוה מני למימר לא הרי הבור שתחילת עשייתו למוק כהרי אלו ולא חש לפי שהפסיק באש ובור לא רצה לשנות קודם אש דל"כ הוה אתי אש מיניה דכולהו אתי מבור וחד מהקד דלמרינן בגמ' (ד' ה') והתנא האריך להגדיל תורה ויאדיר וקלת קשה דמשמע *דעושין ממונן מן הדין *ובמכלתין תניא כי יפתח ובי יכרה אש על הפתיחה חייב על הכרייה לא כל שכן אלא ללמדך שאין עושין ממונן מן הדין ומיהו בפרק הפרה (לקמן מט' וס') דריש ליה לדרשה אחרינא שעל עסקן פתיחה וכרייה בזה לו או להביא תורה אחר תורה שסילק מעשה ראשון (לקמן נ"א) : [וע' תוס' לקמן ד' ד"ה ועדים] :

ולרבי אליעזר אמאי קרי ליה אב - ו"א"ת וימא דנפקא מינה לענין התראה שגריך להתרות אכולדה משום אב ידעה דלמרינן בפרק תולין (שנת דף קנ"ה) משמר משום מאי מתרינן ביה רבה אמר משום בורר רבי זירא אמר משום מרקד וי"ל דהכי *פרקי משום מאי מתרינן ביה שהוא חייב רבה אמר משום בורר אבל התרו בו משום מרקד פטור דכיון שהוא מתרה בדבר שאין דומה סבר שמלעיג בו ופטור אבל אש התרו בו ואמר אל תשמר חייב ועי"ל דזהו שמרן כך הואי במשכן קרי ליה אב זכרין להתרות התולדה בשמה *ועוד דטעם אכל אש אין לרדי להתרותו משום אב ואם התרה מזהו התולדה חייב וס"פ"ה לא חשיב ליה בפרק כלל גדול* :
ה"ג הך דהואי במשכן קרי ליה אב הך דלא הואי במשכן חשיבא קרי ליה תולדה - ולפי הך גירסא בל לאשוקי כמה מלאכות שלא היו חשובין והיו במשכן תולדות נינהו ולא אבות מלאכות דלמרינן בפרק במה עומטין (שנת דף מט') הם העלו הקרשים מקרקע לעגלה דהיינו הכנסה ומושיט בדיוטא אחת ואית דגרסי הך דהוה במשכן וחשיבא קרי ליה אב הך דלא הוה במשכן ולא חשיבא קרי לה תולדה ו"ל רביך לומר דבעי תרתי אבל חשיבא ולא הוה במשכן או איפכא הוה תולדה :

(*) [וע' תוס' שנת עג' ד"ה משום ועוד ע"כ : ד"ה ולר"א דמייבן] דאלו

שקלים ת. כתיבות ב:
שנת מט' עני' [ד"ה] שקלים ת'
שנת עה' זו' כתיבות עז'
כלים פ"א מ"א

י"ל ומכילתא
י"ל פירושו
עין במה"מ
עין במה"ש
כשם גליון

* כאן י"ל מה שכתוב לקמן דכני ר' אליעזר מפורשים הם בכתיבות בפי' אמרו לו דתנן גליון הש"ס
תוס' ד"ה ולא - מדלל חשיב לה - לקמני ע"א : ב"א"ד והא דלמרינן לקמן ג ע"כ : ב"א"ד דעושין ממונן מן הדין - עין לקמן ד' ט"ז תוס' ד"ה ועדים ועיין ברש"י תגיבא יא ע"כ ד"ה נטו : ב"א"ד ובמכלתין

וטמא מת [פ"י מי שנג במת], תולדותיהן אינם כמותם, שהרי אב מטמא אדם וכלים, ואילו תולדות מטמאים אוכלין ומשקין, אבל לא מטמאים אדם וכלים.

כאן בניזיקין האם התולדות כמו האבות או לא [פ"י לא משנה אם זה אב או תולדה משלם או אולי לא משלם]¹⁶. רב פפא אמר: יש מהן שכן, ויש מהם שלא. למדנו שיש בשור ג' סוגי אבות נזיקין: הקרן [פ"י לנגוח], והשן [לאכול], והרגל [פ"י דריסה לשבור את הכלים].

מהיכן למדו מזיק של קרן. למדנו נאמר (שמות כא כח): "כי יגח" ואין נגיחה אלא בקרן, כמו שכתוב (מלכים א' כב יא) "ויצע לו צדקיה בן כנענה קרני ברזל ויאמר כה אמר ה' באלה תנגח את ארם" וגו', וכן כתוב (דברים לג יז) "בכור שורו הדר לו וקרני ראם קרניו בהם עמים יגח". למה הגמרא הביאה עוד פסוק. שמא תאמר שלומדים לומדים הלכות מפסוקים נכביא, לכן הביא את הפסוק "בכור שורו הדר לו".

וכי זה לימוד, הרי זה רק מגילה שהפועל "נגיחה" היא בקרן. אלא היה מקום לומר שמה שהתורה מחלק בין תם למועד¹⁷, היינו כאשר השור נוגח בקרן תלוש שמחזיק בפיו, אבל בקרן המחובר לראשו¹⁸, אולי הוא מועד מתחילתו. לכן הביאו את הפסוק "בכור שורו הדר לו" וגו'.

מהן תולדות של קרן. נגיפה [פ"י שדחפה בגופה והזיקה בכוונה], נשיכה, רביצה [שראתה כלים בדרך ההלכה ורביצה עליהן כדי לשברן], ובעיטה [שבעטה ברגליה ושברה את הכלים ואלה הן תולדה דקרן דכוונתן להזיק כי קרן ואין הנאה להזיקה כי קרן ואין הזיקו מצוי תדיר והלכך הוה כי קרן דכל אימת שלא הועדה בב"ד ג' פעמים בכך אינה

¹⁶ רש"י. מבואר מדבריו דלהצד תולדותיהן לאו כיוצא בהן אין חיוב ממון בתולדה כלל. ודבריו צ"ע האיך אפ"ל דאין חיוב ממון בתולדות זה מדכתוב אבות מכלל שיש תולדות, ואי נימא דאין חיוב ממון בתולדה תיקשי לענין מה קרינן להו תולדות [יחודשי הגר"ז ויחודשי הגר"פ]. יש מבארים דגם להך צד דאין חיוב ממון בתולדה בדין התולדה לענין איסור נזיקין, דהנה בכל נזיק ממון יש נמי איסור להזיק את חבירו ע"י ממונו (עי' לעיל הערה 11). וכן יש נפק"מ לענין דהבעלים חייב בדיני שמים, דהנה לקמן ר"פ הכונס איתא דארבעה דברים העושה אותם פטור מדיני אדם וחייב בדיני שמים וכו' וכו' כל גרמא בניזיקין, ומבואר מזה דגם מזיקים דל"ה בכלל "מכה בהמה ישלמנה" לענין תשלומים בדיני אדם חשיבי מזיק להתחייב בדיני שמים, ולכא' ה"ה בתולדות. אמנם ע"י רש"י בגיטין דף נ"ג מבואר דהך חיובא ל"ה חיוב תשלומים אלא "פורענות לשלם לרשעים שנתכוין להפסיד את ישראל", שונה מהמאירי ר"פ הכונס מבואר דהכונה לחיוב ממון בדיני שמים. ולכן אם אפשר לומר דברי הצד השני בדעת רש"י.

ועי' ר"ף: פירוש כיון דקיי"ל דנזק שלם ממונא הוא וחצי נזק קנסא הוא ומועד שהזיק משלם נזק שלם מן העליה ותם משלם חצי נזק מגופו בעינן למידע הני תולדות דהני אבות אם כיוצא בהן ניהו דכל מועד מינייהו תולדה דיליה כוונתיה ומשלם נזק שלם מן העליה ותם תולדה דיליה כוונתיה ומשלם חצי נזק מגופו או אולי תולדותיהן לאו כיוצא בהן וכו'. האיך אפשר לומר דתולדה תחשב כקרן תמה זה תולדה הויה דרכו. ונראה שאין כוונת הר"ף לבאר דמבעי ליה אולי התולדה אינה מועדת, אלא כוונתו דמאחר דתולדה גריעא מהאב, מבעי ליה, אולי דין התשלומים דהתולדה הוא רק חצי נזק דוגמת מה שמצינו בשור תם. ויסוד הספק בזה הוא, דהנה בפרשת נזיקין מצינו ב' מיני חיובים, תשלומי חצי נזק בתם ותשלומי נזק שלם במועד. והנה בכל המזיקים נתפרש בתורה איזה מינייהו משלמי חצי נזק ואיזה נזק שלם, אכן לענין תולדות שלא נתפרש דינם ואין הם דומים להאב לגמרי, יש מקום לדון מהו דין החיוב דילהו, האם תולדותיהן כיוצא בהן והם מאותם המזיקים דמשלמי נ"ש, או אולי תולדותיהן לאו כיוצא בהן וכל חיובם הוא רק חצי נזק דוגמת מה שמצינו בקרן תמה. וכן עי' רמב"ם נזקי ממון פ"ב ה"א: אחד אבות נזקים ואחד התולדות אם היה האב מועד תולדתו מועדת ואם היה תם תולדתו כמוהו, וכל אבות נזיקין וכל תולדותיהן מועדין הן מתחלתן חוץ מקרן ותולדותיו שהן תמים בתחלה עד שיועדו כמו שביארנו, ע"כ. פי' המ"מ: מאמרו זה מבואר שהוא באותן המועדים מתחלתן בשן ורגל אבל הקרן שהועדה ליגח אין תולדותיה מועדין וכמו שנתבאר פ"א. ומאמרו שהתולדה כאב, רמ"ק דב"ק, ע"כ. ולפי דבריו יש ללמוד מד' הרמב"ם שפ"י את ספק הגמ' ע"ד הר"ף דמבע"ל לענין נ"ש וחצי נזק, ולהכי הביא הרמב"ם להך דינא לענין תשלומי תמות ומועדות, אולי דמסק' דתולדותיהן כיו"ב הוי הדין דתולדת מועד משלמת נ"ש ותולדת תם משלמת חצי נזק כותיה. (יחודשי הגר"פ).

¹⁷ דבשור תם כתיב וחצו את כספו שלא משלם אלא חצי נזק ובמועד כתיב שלם ישלם שור תחת השור דמשלם נזק שלם ה"מ בקרן תלושה דומיא דקרני צדקיה בן כנענה וכגון שאחזה בהמה הקרן בין שיניה ונגחה דהתם ודאי לא משלם תם כוליה נזק משום דאין דרכה בכך ולא היה לבעלים לשמור מדבר זה (רש"י).

¹⁸ עי' רשב"א שכל ההוה אמינא של הגמ' היא רק למ"ד פלגי נזקא ממונא.

משלמת נזק שלם]. מה שונה נגיחה דקרני לה אב. שנאמר כי יגח, נגיפה נמי כתיב (שמות כא לה) כי יגוף. מש"כ "נגיפה" היינו נגיחה [ולא דחיף הגוף], שלמדנו הפסוק מתחיל בנגיפה ומסיים בנגיחה, לומר לך שהם שוים. למה אצל נגיחת אדם כתוב בלשון "כי יגח", ואילו אצל בהמה נאמר "כי יגוף". אדם שיש לו מזל [פ"י שיש לו דעת לשמור את עצמו]¹⁹ נאמר "כי יגח" [דודאי נתכוון השור להרע וכו' אבל נגיפה הוי משמע שמצאו עומד ורחפו בקרניו]²⁰, אבל בהמה שאין לו מזל נאמר "כי יגוף". ודרך אגב למדנו²¹ ששור שהוא מועד לנגיחת אדם הוי מועד לנגיחת בהמה, אמנם שור המועד לנגוח בהמות, אינו מועד לנגיחת אדם. למה נשיכה נחשב כתולדה של קרן, הרי זה צריך להיות תולדה של שן. לא, שן יש לבהמה הנאה כשמזיקה, ונשיכה זו מדובר כאשר אין לבהמה הנאה כשמזיקה.

למה לרביצה ובעיטה נחשבים כתולדות של קרן, הרי זה צריך להיות תולדות רגל [דעל ידי כפיפת רגלים היא רובצת]. לא, רגל הזיקה מצוי [דכל שעה היא מהלכת ואם יש כלום תחת רגליה היא דורסת], הני אין הזיקן מצוי [הלכך תולדה דקרן הן דאין הזיקו מצוי ואין הנאה להזיקו ומשלמי חצי נזק כקרן].

אלא המקרים שבו התולדות שונות מהאבות שהזכיר רב פפא, הרי על מה היא דיבר. אם על מקרים כאלה, למה הם שונים מקרן, שכוונתו להזיק וממונן ואחריות שמירתו עליך, אלא גם כן כוונתן להזיק וממונן ואחריות שמירתן עליך. אלא, תולדה דקרן כקרן.

ומה שרב פפא אמר שיש אלה שאין תולדותם כאבות, מדובר בשן ורגל. היכן נאמר מזיקים של שן ורגל. שלמדנו (שמות כב ד) "ושלח" זה הרגל, וכן נאמר (ישעיה לב כ): משלחי רגל השור והחמור²². (שמות כב ד) "ובער" זו השן²³, וכן נאמר (מלכים א' ד י) "כאשר יבער

¹⁹ לשון אחר: ואינו נוח להמיתו בנגיפה דהיא דחיפת קרן מעט (רש"י). מזליה, מלאך שלו, ומליץ עליו (רש"י שבת נג ע"ב - מרע"א).

²⁰ לשון אחר: בכח ובכוונה ובתחיבת קרן בגוף (רש"י).

²¹ מדלתה נגיחה באדם ונגיפה בהמה דמשמע נוחה היא הבהמה למות מן האדם משמיעו דשור המועד להרוג את הבהמה ג' פעמים לא חשיב העדאה לגבי אדם דאם נגח אדם ומת דינו כתם דאינו משלם את הכופר [בהריגת עבד כנעני] (רש"י), וצ"ע בדעת רש"י מי הכריחו לאוקמי דוקא במועד להרוג ולא בפשוטו במועד ליגח אדם להזיקו (רע"א).

²² עי' ח"מ (ס"י שצ ס"א): רגל היא אב, שושלח את בעירה הכתוב בתורה הוא שהבהמה הולכת ברגליה ומזקת בדרך הילוכה, והוא דבר שדרכה בכך ואין לה בו הנאה, וכל הדומה לדברים אלו הוא תולדותיו ודינו כמוהו. כיצד: כגון שהזיקה בגופה דרך הילוכה, או בשערה, או בשליף (פירוש הברטנורא בראשון מקמא: שליף משאוי באמתחות ומרצופין) שעליה, או בפרומביא פירוש: רסן שבפיה, או בזוג שבצוארה, או במשוי שעליה, ותרנגולים שהיו פורחים ממקום למקום ושברו כלים בכנפיהם, או שהיו מהדסין פירוש: מהדסין ענין דריסה ורקידה על גבי עיטה, או פירות וטנפוס, או נקרו בהם, וכן כל דבר המחובר בגופה, כגון עגלה המושכת בקרון והולכתה על גבי הכלים ושברתם, כל אלו תולדות הרגל ודינם כמוהו.

ביאור: או בשערה, פירוש, שנסתבך כלי בשערה וגררה ושברתו (סמ"ע). בשליף שעליה, הוא משאוי שנטען עליה המונח באמתחת ובמרצופין (סמ"ע). במשוי שעליה, ר"ל משוי שהוא בעין הנטען עליה (סמ"ע). מהדסין, פירוש, שמרקדין (סמ"ע). או נקרו בהן, ומאסוהו בנקירתן אף שלא אכלוהו, דאל"כ ה"ל תולדה דשן שהרי יש לו הנאה באכילתו (סמ"ע).

²³ עי' לקמן יט ע"ב.

עי' שו"ע (ח"מ שצא ס"א): שן היא אב דושלח את בעירה (וביער) דכתיב בקרא (שמות כב ד), מוקמינן לה נמי בבהמה שאוכלת פירות חבירו דברים הראויים לה ונהנית באכילתן חייב נזק שלם, בין שאכלתן בין שלא אכלתן אלא שהפסידתן ולא כלתה אותם לגמרי. לפיכך: כל הדומה לזה שמזיק בדבר שהיא נהנית היא תולדה דשן, כגון נתחככה בכותל להנאתה והזיקה, או שטנפה פירות וכלים להנאתה כגון שנתגלגלה עליהם.

ביאור: דושלח את בעירה וביער - כצ"ל, דמ"ושלח" ילפינן היזק הרגל, ומ"וביער" ילפינן היזק דשן (סמ"ע).

בבהמה שאוכלת כו' - היינו שלא תימא מ"ש וביער אלקיחה משדה הניזק קאי ולא אאכילה, קמ"ל דפירושו של "וביער" הוא שאוכלת, מיהו לשון וביער לא קאי דוקא אאכילה, אלא על כל דבר שמפסיד אם יש לו הנאה ממנו וכדמפרש ואזיל (סמ"ע).

ולא כלתה אותם לגמרי - זה ילפינן מדכתיב היזק דשן ורגל בחד קרא ובדריסה דרגל אינו מפסיד לגמרי (סמ"ע).

נתחככה בכותל כו' - אבל נתחככה בחבירתה והזיקה, י"ל דלהזיקה נתכונה וה"ל תולדה דקרן לשלם חצי נזק, אם לא שגם לאחר ששמטה ממנה הבהמה שנתחככה בה הולכת זו ונתחככה בכותל דאז אינלא מילתא למפרע דגם כשנתחככה בבהמה להנאתה נתכונה (סמ"ע), וי"א דגם בכותל שייך היזק דאל"כ מה ישלם (ט"ז).

הגלגל²⁴ עד תומו" "גלגל" מלשון גלוי, דהיינו שן שפעמים מגולה ופעמים מכוסה].

אחד אמר: "ושלח" זו הרגל, וכן נאמר (ישעיה לב כ): משלחי רגל השור והחמור. הסיבה [שידענו ש"ושלח" מדבר על הזיק של רגל, הוא רק בגלל ש'נאמר "משלחי רגל השור והחמור", ולולא זה, איך היינו מבינים את הפסוק של "ושלח". אם זה קרן, הרי כבר כתוב. ואם זה שן, הרי כבר כתוב. אלא צריכים הפסוק "משלחי רגל", ולולא זה היינו אומרים שב' הפסוקים [גם ושלח, וגם ובער] מדברים בשן, א' מדובר שהקרן נכלה, וא' שהקרן לא נכלה²⁵, לכן מובן למה צריכים הגילוי של "משלחי רגל" ללמד ש"ושלח" מדבר על רגל.

עכשיו שאנחנו יודעים ש"ושלח" מדבר על רגל, מהיכן יודעים שן שהקרן לא נכלה חייב. אלא זה כמו רגל, כמו שרגל לא משנה אם הקרן נכלה ולא משנה אם הקרן לא נכלה [שהרי לא נאמר בה "ובער"]. כמו כן שן, לא משנה אם הקרן נכלה ולא משנה אם הקרן לא נכלה²⁶. א' אמר: "ובער" זו השן, וכן נאמר: "כאשר יבער הגלגל עד תומו". הסיבה שמפרשים "ובער" על שן, משום שנאמר "כאשר יבער הגלגל עד

²⁴ או גלל הוא לשון של צואה שהשן מבערת למאכל ונעשית גלל כמו גללי אדם וגללי בהמה (רש"י).

²⁵ כגון שאכלה ערוגה וסופו לחזור ולצמוח אבל לא כתחלה (רש"י). ויש מקשים שהצירוף של רש"י נחשב שהקרן נכלה שגם הבעלים יכולים לקצור. אלא שהקרן לא נכלה פי' שטנפה פירות להנאתה (תוס').

רש"י סובר דבנידון דידן, לא שייך לחייבו בתורת מזיק על עצם השחת, דמאחר דהך שחת נזרע לצורך התבואה שלבסוף ואם יקצורוהו לא תגדל התבואה כל צרכה א"כ הבעלים לא עמדו לקצור את התבואה בעודה שחת אלא להמתין עד שתגדל לגמרי, ונמצא דההפסד דילהו ל"ה בחסרון השחת עצמו אלא בזה שהתבואה לא תגדל כבתחילה (גליון אלפס).

ועוד אפשר לומר שרש"י ותוס' אזלי בזה לשיטתייהו, דאיתא לקמן (נה ע"ב) כיצד משלמת מה שהזיקה, שמין בית סאה באותה שדה כמה היתה יפה וכמה היא יפה. ועי' שם (נח ע"ב) ששמין על גב שדה אחר, ורש"י פי' דכוונת המשנה שלא שיימינן להפירות בפני עצמם אלא שיימינן להו אגב הקרקע שאכלה כמה היתה יפה עם הפירות וכמה היא יפה בלא הפירות. אבל בתוס' בדף נ"ח פי' דשיימינן להפירות בפני עצמם בלא הקרקע ולכאורה יסוד פלוגתם הוא, דרש"י ס"ל דבפירות מחוברים עיקר הנזק הוי בקרקע שנחסרה, ומש"ה אנו צריכים לשום את הנזק אגב הקרקע כמה היתה יפה מתחילה וכמה היא יפה עתה, והתוס' ס"ל דהנזק לא הוי בקרקע אלא בפירות, ומש"ה לא שיימינן להפירות אגב הקרקע אלא בפ"ע.

ולפי"ז יש ליישב את משה"ק התוס' על רש"י למה באכלה שחת לא מחייב" ליה על הפסד השחת עצמו זה גם הבעלים היו יכולים לקצור, דכל מה שהקשה התוס' הוא רק לשיטתם דהנזק הוי בפירות עצמם, דלדידהו "ל שיש הפסד בעצם השחת דסוף סוף הבעלים היו יכולים לקצור, אבל לשיטת רש"י דדיינינו על הערוגה בכללותה, מסתבר דכל הפסד הוא רק במה שעתיד לצמוח, שהרי הערוגה עומדת לגדל הימנה פירות גמורים ונמצא דהפחת בהערוגה הוי בזה שלא תגדל פירות גמורים ממה שאכלה וד"ק, ולהכי כתב רש"י דזה לא מיקרי מכליא קרנא.

ונראה שיש חילוק בין רש"י לתוס' בעיקר הגדר דמכליא קרנא ולא מכליא קרנא, דלשיטת התוס' יסוד החילוק הוא במעשה ההיזק דהשן, דבאכילה נעשה ההיזק ע"י מעשה כילוי ואילו בטינפה פירות להנאתה לא נעשה ההיזק ע"י מעשה כילוי, וכונת הגמ' דאלמלא הילפותא מרגל הוי אמינא דמעשה ההיזק דשן הוי רק באופן של כילוי דומיא דאכילה. משא"כ לש"י רש"י שלא מכליא קרנא היינו אכלה שחת, זה פשוט שאי"ז חילוק במעשה השן, דהרי מצד מעשה השן המזקת אין נפק"מ בין אכלה שחת לבין אכלה פירות גמורים, דבתרומיהו יש מעשה כילוי דשן, וצ"ל לפי רש"י יסוד החילוק הוא מצד הדבר הניזוק, דאלמלא הפסוק דושלח הו"א דעיקר החיוב דנזקי שן נא' רק באופן שהדבר הניזוק נתכלה לגמרי, אבל באופן שהדבר הניזוק לא נתכלה אלא רק נחסר ממה שהיה בתחילה לא חייבה תורה אנזקי שן, ולהכי בעי' להיקשא מרגל.

והנה העולם מקשים מהו הס"ד בסוגיין דשן שלא מכליא קרנא פטורה, דגם אם הפס' דובער איירי בשן דמכליא "ל דשן דמכליא הוי אב ושן שלא מכליא הוי תולדה, וביותר תיקשי הכי אהא דמקשי' השתא דאוקימנא ארגל שן שלא מכליא קרנא מלן, דלכאו"ל בפשיטות דשן שלא מכליא הוי תולדת מכליא.

ונראה דק' זו תליא במח' רש"י ותוס', דכל הקו' היא רק לדרכם של התוס' שלא מכליא קרנא הוי גריעותא במעשה שן, דלדידהו יש מקום לדון דשן שלא מכליא תהא תולדת מכליא דומיא דשאר אבות ותולדות נזיקין, אבל לש"י רש"י שלא מכליא קרנא הוי גריעותא בחיוב נזיקין, דחיוב נזיקין דשן נא' רק בגונא שהדבר הניזוק נתכלה לגמרי, ל"ש כלל לדון שלא מכליא קרנא תהא תולדת מכליא, שהרי בלא"ה הך שן הוי אב ואעפ"כ קס"ד דאין קרנ"ג חיוב נזיקין, ול"ש כלל לדון לחייבו מטעם תולדה (חדושי הגר"פ).

²⁶ עיי' שו"ע (ח"מ סי' שצא ס"א) הובא לעיל הערה 23.

תומו", ולולא זה, איך היינו מסבירים "ובער". אם זה קרן, כבר נאמר. אם זה רגל, כבר נאמר. אלא היינו מסבירים גם "ושלח" וגם "ובער" על רגל, א' מדבר שהולך על עצמו, וא' על שהוא נשלח, לכן מובן למה צריכים את הפסוק "כאשר יבער".

עכשיו שיודעים שהפסוק מדבר על שן, רגל שהולך מעצמו מהיכן יודעים את זה. אלא זה דומה לשן, מה שן לא משנה אם הוא נשלח [לרעות בשדה חבירו] או הלך מעצמו [שכן לא נאמר בו "ושלח"], כמו כן רגל, לא משנה אם הוא נשלח הוא הלך מעצמו

ולמה לא נאמר "ושלח" ולא היינו צריכים "ובער" שמשמע רגל וגם שן, משמע רגל, שנאמר "משלחי רגל השור והחמור", ומשמע שן, שנאמר "ושן בהמות אשלח בם". לולא הפסוק "וביער" היינו לומדים רק א' או רגל שהזיקו מצוי או שן שיש הנאה להזיקו. אם הם שקולים [פי' שאין זה חמור מזה, שהרי כל א' יש בו צד חמור מהשני], שילמדו שניהם [מהפסוק "ושלח"], ואיזה מהם לא היו לומדים. צריכים שני הפסוקים, דהיינו אומרים שכל זה רק אם נשלח [לרעות בשדה חבירו], אבל אם הלך לבד לא חייבים.

מהי תולדה של שן. שנתחככה בכותל להנאה [והפילתו]²⁷, או טינפה פירות להנאתה [פי' שנתגלגלה עליהן כדרך סוסים וחמורים דהיינו דומיא דשן שיש הנאה להזיקה]²⁸. כמו שן, שיש הנאה להזיקו והוא ממונך ואחריות שמירתו עליך, כמו כן אלה יש הנאה להזיקן וממונך ואחריות שמירתן עליך. אלא, תולדה דשן כשן²⁹.

ומה שרב פפא אמר שיש תולדות שונים מהאבות, מדובר בתולדה של רגל. מהי תולדה של רגל, שהזיקה בגופה בדרך הילוכה³⁰ [פי' שלא בכוננה], או בשערה [פי' שנדבקו כלים בשערה וגררתן ושברתן] דרך הילוכה, או בשליף שעליה, או בפרומביא שבפיה, או בזוג שבצוארה. מה רגל שהזיקו מצוי וממונך ואחריות שמירתו עליך, אלה גם כן הזיקן מצוי וממונך ואחריות שמירתן עליך. אלא, תולדה דרגל כרגל.

ומה שרב פפא אמר שיש תולדות שונים מהאבות מדובר בתולדה של בור. מהי תולדה של בור. אם נאמר שאב היא בור עמוק י' טפחים, ותולדה עמוק ט', לא כתוב בתורה לא ט' ולא י'. אלא זה לא קושיא, שהרי נאמר "זהמת יהיה לו", ורבנן קבעו ש' הורג וט' רק יכול להזיק ולא להרוג [שאם נפל שור בבור ט' ומתר פטור בעל הבור אבל אם הורג חייב]. סוף סוף זה אב למיתה וזה אב לנזקי'. אלא, התולדה מדובר באבנו סכיני או משאו שהניחן ברשות הרבים והזיקן [בזה שנתקלו בהן בני אדם, והזיקו להם]. איך מדובר, אם הוא הפקירן, גם לרב וגם לשמואל³¹ הוא בור.

²⁷ רש"י. עיי' לעיל הערה 15.

²⁸ רש"י, וי"א פי' אילולי שעשתה צרכיה היתה מצטערת לפיכך חייב מפני שנהנת (ר"ח), ויש שהקשו על שיטת ר"ח: אין לפרש הטילה גללים דאיזו הנאה עשו לה הפירות משאם לא היו שם וכי האי מקרי צרורות תולדה דרגל (תוס') שאנץ בשטמ"ק, וכן הוא ברש"י יח ע"ב ד"ה דחייק המובא בגליון הש"ס).

ועיי' הגר"פ: עכ"פ לפי"ד השטמ"ק נמצינו למדים שרש"י והר"ח חולקים בדיון יש הנאה להזיקו, דרש"י ס"ל דבעי' שתהא לבהמה הנאה מעצם ההיזק, והר"ח ס"ל דסגי בזה שהבהמה עשתה את המעשה ע"מ להנות. וכע"ז נח' הראשונים לענין בהמה שנשכה דבר להנאתה ע"מ לאכלו ונפל מפיה, דברשב"א ב ע"ב כתב דהך נשיכה הו"ל תולדה דשן [וכ"כ השטמ"ק בסוגיין בשם רבינו ישעיי' דמשכח"ל שן שלא מכליא קרנא בעלטה כיכר ע"מ לאכלו ונשטמ מפיה, ומבואר דחשיב שן], אולם במ"מ (נז"מ פ"א ה"י) הסביר בדעת הרמב"ם דזה לא מיקרי הנאה להזיקו אלא תולדה דקרן. ולכאו"ל בזה הוא דפליג, דהרשב"א ס"ל דכדי להחשב הנאה להזיקו סגי בזה שהבהמה עשתה את המעשה ע"מ להנות, ומש"ה גם לעיסה מיקרי הנאה להזיקו, והמ"מ ס"ל דכדי להחשב הנאה להזיקו בעי' שתהיה לה הנאה מעצם ההיזק, ומש"ה בכה"ג שנפל הכיכר מפיה קודם שאכלתו ל"ח כיש הנאה להזיקו, דסו"ס לא היתה לה הנאה מעצם ההיזק.

ואולי י"ל דחולקים בביאור המעליותא דיש הנאה להזיקו, דהנה לפי פשוטו יסוד הך סברא דיש הנאה להזיקו הוא חומרא בתכונת המזיק ובשם המזיק (וכן נתבאר בכלי מכלתין), אכן יל"פ דאי"ז חומרא בשם המזיק אלא סברא בחיוב תשלומים, דכל היכא שבא לבהמה הנאה מההיזק מסתבר טפי לחייב את הבעלים. ויתכן דבזה חולקים הר"ח ושאר"ה הנ"ל, דהר"ח ס"ל דהחומרא דיש הנאה להזיקו היא חומרא בתכונת המזיק, ומש"ה סגי בזה שהבהמה עשתה את המעשה ע"מ להנות, דהך מזיק חמיר טפי. והראשונים דחולקים ע"ז סברי כהצד הב' הנ"ל יסוד החומרא דיש הנאה להזיקו היא סברא בחיוב תשלומים, דכה"ג מסתבר טפי לחייב את הבעלים, ולהכי ס"ל דבעי' שתבא לה הנאה בפועל.

²⁹ עיי' שו"ע (ח"מ סי' שפט ס"ח) הובא לעיל הערה 15.

ואם לא הפקירן, לשמואל שלמד את כל [תקלה] מבור [אע"פ שלא הפקירן], היינו בור. ואם לפי רב שאמר שכל [תקלה שלא הפקירה] למדו משור [מה שור שהוא ממונו ואם הזיק חייב אף כל ממונו אם הזיק חייב]³⁰, היינו שור. זה בדיק כבור שהרי בור תחלת עשייתו לנזק וממונוך ואחריות שמירתו עליך, אלא גם כן תחלת עשייתו לנזק [פי' ברשע הנוחו שם, ונעשו בור, עומדים לנזק] וממונוך³¹ ואחריות שמירתן עליך. אלא, תולדה דבור כבור³².

וכאשר רב פפא אמר תולדותם שונה מאבות, מדובר בתולדת מבעה. מהו. לפי שמואל שזה שן, הרי קבענו שתולדת שן כשן, ולפי רב שמבעה הוא אדם, מהם אבות ותולדות של אדם. ואם תאמר שאב הוא כאשר האדם ער, ותולדה כאשר יושן, והרי למדנו: אדם מועד לעולם³³, בין ער בין ישן. אלא תולדת אדם היא רוק הפה וליחת החוטם³⁴. איך מדובר, אם הזיקו בהליכתם [שנפל על כגד וטנפוה, או תוך משקים ונמאסן], הוי כח³⁵. ואם אחרי שנה [הרוק לארץ הזיקו, פי' שהוחלק אדם בהם], גם

³⁰ רש"י. ו"א קרן, שהרי שן ורגל פטורים ברשות הרבים (תוס'). ו"א שבעומק העינין לומדים מבור ושור יחד (תוס' בשם הרשב"ם).

והקשה הפנ"י: שהגמ' לעיל אמרה שתולדות הקרן כוונתן להזיק כמו האב ותולדות השן יש הנאה להזיקן כמו השן ותולדות הרגל הזיקן מצוי כמו הרגל, לא נראה לו לומר שלא תהיה כיוצא בהם ולכן אמר תולדה דשור כשור, אבל כאן באבנו סכיננו ומשאו היאך שייך להקשות היינו שור כיון שאין כוונתן להזיק ואין הנאה להזיקן ואין הזיקן מצוי ואם כן לא דמי לא לקרן ולא לרגל ושן וגם אין בו רוח חיים כמו השור, אלא רב שלמד משור היינו לפי שהוא ממון בעלים שלא אפקריה ו"כ למה לא נוכל לומר בזה תולדה לאו כיוצא בהם. ומתרץ דכל מה שהוצרכה הגמ' לעיל לומר תולדת קרן כוונתו להזיק ותולדת שן יש הנאה להזיקו וכו' הוא משום דא"כ לא הוי ידעיה התולדות חשיבי כמזיק כלל, אבל באסור"מ שלא אפקרינהו זה פשוט לן דחשיבי כמזיק שהרי אית בהו את המחייב דבור דתחילת עשייתן לנזק, וגם רב מודה לזה, אלא דאיהו ס"ל דלאחר דילפי' מבור דחשיבי כמזיק יש לנו לדמותם טפי לשור משום דהוי ממונו כשור.

והעיר הגר"פ: אמנם כ"ז הוא שלא כדברי רש"י, דברש"י פי' את קו' הגמ' "דהא אמרן לעיל תולדה דשור כשור", ומבואר מדבריו דהמקור לזה דהך תולדה מחייבא ל"ה מבור אלא כדן תולדה דשור דלעיל, והדק"ל.

וע"ד הפשט י"ל, אולי דס"ד דטעמא דר"פ דיש מהן לאו כ"ב הוא מסברא א"כ זה דקאמר ר"פ "יש מהן כ"ב ויש מהם לאו כ"ב" לא קאי אתולדות אלא אאבות, דיש אבות שתולדותיהן כ"ב ויש אבות שתולדותיהן לאו כ"ב, אבל באותו אב גופא לא מסתבר לחלק בין התולדות דמקצתן יהיו כ"ב ומקצתן לאו כ"ב. ולפי"ז א"ש מש"כ רש"י שאמרון לעיל תולדה דשור כשור, דנהי דבאסור"מ שלא אפקרינהו אין כוונתו להזיק וליתא להמחייב דקרן, מ"מ מאחר דאוקימנא לעיל דשאר התולדות דקרן הוו כיוצ"ב ממילא שמעינן דה"ה בשאר התולדות כגון באסור"מ שלא אפקרינהו.

³¹ לאו דוקא גבי בור דלאו ממונא הוא וכן גבי אש דזה פשוט דאם הדליק גדישו של חבירו באש של אחר דחייב (תוס').

³² ע"י שר"ע (ח"מ ס' תי ס"א) הובא לעיל הערה 3.

ע"י שר"ע (ח"מ ס' תי ס"א) הובא לקמן הערה.

³³ ע"י כו ע"א ורא"ש שם פ"ב ס' טו.

ע"י שר"ע (ח"מ ס' תכ ס"ג): ויש אומרים דצער ריפוי ושבת חייב אפילו שלא בכונה, ובלבד שלא יהא אנוס אלא שוגג קרוב למזיד, אבל בנזק חייב אפילו אנוס, דאדם מועד לעולם בין שוגג בין במזיד בין ער בין ישן.

ביאור: יש אומרים דצער כו' - ע"י לקמן סעיף י"א דאפילו נפל מהגג ברוח שאינה מצויה חייב בנזק. ועיין לעיל ריש סימן שע"ח ס"א וס"ב, ועיי"ש דברי (סמ"ע).

חייב אפילו שלא בכונה - כל שקרוב למזיד הוא (סמ"ע).

דאדם מועד לעולם - מ"מ לכ"ע אאונס גדול אינו חייב וכמ"ש בסעיף ד' וגם זה מבואר בסימן שע"ח סעיף א' (סמ"ע).

³⁴ רש"י. ו"א כיחו הוא היוצא מן הגרון בכח וניעו הוא היוצא מן הפה על ידי נענוע (תוס').

³⁵ ע"י שר"ע (ח"מ שפ"ד ס"א): אחד המזיק בידו או בשאר גופו, או שזרק אבן, או ירה חץ והזיק בו, או שפטר פירוש: שפתח מים על חבירו או על הכלים והזיק, או שרק ונע והזיק בכיחו פירוש: רוק עב היוצא בכח, וניעו פירוש רוק דק שהולך ומתנועע, בעת שהלכו מכוחו הרי זה כמזיק בידו והם תולדות של אדם, אבל אם רק הרוק והניח על הארץ ואח"כ נתקל מהם אדם, הרי זה חייב משום בורו שכל תקלה תולדות בור הוא:

ביאור: תולדות של אדם, ראובן שביקש משמעון שימכור לו חפץ אחד ומיאן שמעון, והניח ראובן המעות לפני שמעון, וזרק שמעון המעות ונאבדו, שמעון פטור, אבל אם הזיקם חייב (ט"ז). הרי זה חייב משום בורו, ג"מ לפטור בו כלים שנשברו דשבירתן זהו מיתתן, וכמ"ש לקמן בסימן ת"י סעיף כ"א (סמ"ע).

לרב וגם לשמואל היינו בור [שהרי ודאי הפקירן]. אלא, תולדה דמבעה כמבעה.

וכאשר רב פפא אמר תולדותם שונה מאבות, מדובר בתולדת אש. ומאי תולדה אש. אם נאמר שזה אבנו סכיננו ומשאו שהניחן בראש גגו ונפלו ברוח מצויה והזיקו, איך מדובר. אם הזיקו בהליכתם, היינו אש. כמו שאש כח אחר מעורב בהן [והאדם היה צריך לדעת מזה], וממונוך ואחריות שמירתו עליך, אלא גם כן כח אחר מעורב בהן וממונוך ואחריות שמירתן עליך. אלא, תולדה דאש כאש³⁶.

וכאשר רב פפא אמר תולדותם שונה מאבות, מדובר בתולדת רגל. רגל. והרי קבענו שתולדת רגל כרגל. אלא תולדתם שונה מאבות מדובר בחצי נזק צרורות³⁷, שקבלנו הלכה למשה מסיני דהוה חצי נזק. ולמה נקרא תולדה דרגל [שהרי לא משלם כמותו]. לשלם מן המעולה [שבנכסיו שדותיו]³⁸. והרי רבא הקשה את זה. שרבא שאל: חצי נזק צרורות, משלם מגופו או מן העלייה. לרבא זה ספק, ולרב פפא זה פשוט. לרבא שהסתפב בו, למה נקרא תולדה דרגל. לפוטרה ברשות הרבים [וזה דומה לרגל שרגל אינה חייבת א"כ נכנסת לרשות הניזק והזיקה]³⁹.

המבעה. מהו מבעה. רב אמר: זה אדם, ושמואל אמר: זה השן. רב אמר זה אדם, שנאמר (&) "אמר שומר [פי' הקב"ה] אתא בקר [פי' הגיע הגאולה לצדיקים] וגם לילה [פי' חושך לרשעים] אם תבעיון בעיני [אם תשובו בתשובה ותבקשו מחילה, והרי רק אדם יכול להתפלל, ולכן מובן שזה לשון של אדם]". ושמואל אמר זה השן, שנאמר (&) "איך נחפשו עשו נבעו מצפוניו". איך זה משמע. איך שתרגם רב יוסף: כך התלבש ועשו את הגלויים טמונים. למה רב לא אמר כשמואל. הוא יגיד, האם כתוב "נבעה" [שהוא משמע שהוא עצמו נבעה, ונגלה]. ולמה שמואל לא אמר כרב. הוא יגיד, האם כתוב "בועה".

הרי הפסוקים לא מדויקים ולא כא', אז רב למה לא אמר כשמואל. למדנו שור וכל עניני שור. ולשמואל הרי גם כן נאמר שור. אמר רב יהודה: נאמר שור למזיק של קרן, ומבעה לשן, וכך נאמר: לא חומרנו של קרן שאין הנאה להזיקו כחומרנו של השן שיש הנאה להזיקה [פי' אם היה כתוב רק קרן שחייב, לא היינו לומדים שן ממנו, שקרן אין הנאה להזיקו, אבל שן יש הנאה להזיקו]⁴⁰.

³⁶ ע"י שר"ע (ח"מ ס' תיח ס"א) הוב"ד לעיל הערה 6.

³⁷ שהיתה מהלכת והתיזה צרורות ברגליה ושיברו את הכלים דק"ל דהלכתא גמירי לה למשה מסיני דממונא הוא ולא קנס ואף על גב דפלאג נזק של נגיחה הוי קנס כשאומרינסן לקמן האי פלאג נזקא ממונא הוא והלכך לאו תולדה דקרן הוא אלא דרגל דמכח רגל הוא דאתו וכרגל לא הוי דרגל משלם נזק שלם והיינו דרב פפא (רש"י).

ע"י לעיל הערה 2.

³⁸ שונה מקרן שמשלמים מגופא (&).

³⁹ רש"י. ומאחר וההלכה למשה מסיני בא לפטור אותו מחצי נזק, אם כן הוא בא להקל, מובן שכל הלכותיו בא להקל ולא להחמיר (תוס').

ע"י שר"ע (ח"מ ס' שפט ס"ח) הובא לעיל הערה 15.

וע"י שר"ע (ח"מ ס' שז ס"ג): כל תולדה כאב שלה, חוץ מצרורות המנתזין מתחת רגלי הבהמה בשעת הילוכה, שאע"פ שתולדות רגל הם ופטור עליהם בר"ה כרגל ואם הזיק ברשות הניזק משלם מהיפה שבנכסיו כרגל שהוא אב, אעפ"כ אינו משלם אלא חצי נזק. כיצד: בהמה שנכנסה לחצר הניזק והיו צרורות מנתזין מתחת רגליה ושיברו את הכלים, משלם חצי נזק מהיפה שבנכסיו, ודבר זה הלכה למשה מסיני.

ביאור: דמשלם המזיק ג"כ מכיסו, ולא דוקא מהשור כדן קרן (סמ"ע).

ודבר זה הלכה למשה מסיני - פירוש, אף על פי שהדברים נראים כסותרין זה את זה, שיש לו דין רגל לענין פטור ברשות הרבים ולענין חיוב תשלומין מנכסיו יש לו דין קרן שאינו משלם אלא חצי נזק אף ברשות הניזק, משר"ה כתב דהלכה למשה מסיני כן הוא ואין להרהר אחריה (סמ"ע).

⁴⁰ רש"י. ופשיעה פשע שהיה לו לשמור שורו שבקל היה יכול לשמרו שאין דחוקה להזיק כיון שאין הנאה להזיקה אבל שן שיש הנאה להזיקה הוי כעין אונס שלא היה יכול לשמרה כל כך כיון שהשן דחוק לאכול להנאתו ולא ראי השן שאין כוונתו להזיק ואין יצרה תקפה ובקל יכול לשמרה כראי הקרן דכוונתו להזיק ויצרה תקפה ואין יכול לשמרה כל כך יפה (תוס').

ולא חומר של שן שאין כוונתו להזיק, כענין הקרן שכוונתו להזיק [אם כן אם היה כתוב שן בתורה, לא היינו לומדים קרן ממנו⁴¹]. וכי זה לא קל וחומר. ומה שן שאין כוונתו להזיק, חייב, קרן שכוונתו להזיק, [וכי] זה לא קל וחומר לחייבו⁴². צריכים [לימוד לחייב קרן, ואין ללמדו מקל

⁴¹ ולא ראי השן שאין כוונתו כו', דאי כתב רחמנא שן לא אתי קרן ממנו ולהכי פריך ולא ק' הוא כל שכן דמשום האי טעמא נפיק קרן משן וה"ה נמי דקא פריך אטעמא קמא דאי כתב קרן הוי נפקא שן ממנו בק' ומה קרן שאין הנאה להזיקה חייב כו' והאי אין לתרוצי דהכי מפרשא מילתא דרב יהודה לא ראי הקרן שאין הנאה כו' ואי כתב שן לא אתיא קרן ממנו ולא ראי השן שאין כוונתו להזיק כו' ואי כתב קרן לא אתיא שן ממנו ולא תיקשי מידי האי לאו מילתא היא שאין זה לשון הש"ס אלא ההוא דבעי למיגמר חבריה ממנו נקטי ברישא דכתוב מתני' לא זה זה שיש בהו רוח חיים כהרי האש שאין בו רוח חיים ואי כתב הני תרתי לא אתי אש מתרוייהו אלמא כל היכא דכתוב לא ראי זה כראי זה ההוא דבעי אגמורי חבריה ממנו נקטי ברישא דכתוב מתני' וה"ק לא ראי זה כראי זה אין דין הכתוב בזה ראויה לנהוג בזה.

⁴² דברי הגמ' קשים, שלפי פשוטם רואים שכוונתו להזיק והנאה להזיק הווי קולא. ועוד הרי בתחילה הסביר הגמ' שהסברות האלה הם קולא ולבסוף מסיק שהם באמת חומרות. ועי' בש"מ"ק בשם הר"י מיגאש שכתב דה"ל וליתא לסברת הה"א ולהכי פרכינן "ולאו ק' הוא". ולכא' זוהי ג"כ כונת רש"י שכתב "ולהכי פריך ולא ק' הוא כ"ש וכר", ר"ל דסברת הה"א היא דחוייה מעיקרא ולהכי פרכי' ולא ק' הוא.

אמנם תוס' פירשו את סברת הה"א באופן אחר, דהיכא דאין הנאה להזיק יש פשיעה גמורה לפי שאינה דחוקה להזיק ובלק היה יכול לשמרה, משא"כ היכא דיש הנאה להזיק הוי כעין אונס שלא היה יכול לשמרה כל כך, ועד"ז פירשו לענין כונתו להזיק דיצרה תקפה ואין יכול לשמרה כל כך. ולפי דבריהם מובן שאין כאן סברות הפוכות אלא ב' נידונים, דמתחילה דייני' מצד פשיעת הבעלים ובזה אומרים' דכונתו להזיק ויש הנאה להזיק הווי קולא, ולבסוף דייני' מצד שם המזיק ובזה אומרים' דהנך סברות הווי חומרא, דכל היכא שיש הנאה להזיק או כונתו להזיק חשיב מביק טפי, וכ"כ הש"מ"ק בשם מהר"י כ"ץ בפירושו הב' יע"ש. אכן אכתי צ"ב לפי דבריהם מה הק' הגמ' "ולאו ק' הוא", דמה תשובה היא זו על סברת הה"א, זה סו"ס לגבי הפשיעה כונתו להזיק הווי טעם לפטור, דבקרן יצרה תקפה ואין פשיעה כ"כ.

וביאר בזה מרן ראש הישיבה זצ"ל (דברי אליעזר סי' ד') דהה"א והמסקנא תליין בגדר המחייב דממון המזיק, דמש"כ התוס' הוי אמינא דבמזיק שיש הנאה להזיק יש לפטוריה מטעם אונס אין כוונתם דחשיב אונס גמור אלא רק כעין אונס, שהרי סוף סוף אפשר לשמרו. וכונתם רק שיש חילוק בין מדרגת הפשיעה דקרן למדרגת הפשיעה דשן, דבקרן שאין הנאה להזיקה ויכול לשמרה בקל יש פשיעה גמורה, משא"כ בשן שיש הנאה להזיקה והיא דחוקה להזיק אין פשיעה כל כך, ולכן אין ללמוד שן מקרן. ומעתה "ל דהך סברא תליא בגדר החיוב דממון המזיק, דלהך צד דיסוד החיוב הוא משום הפשיעה בשמירה אשר מקום לחלק בין פשיעה גמורה לפשיעה שאינה גמורה, אבל להך צד דיסוד החיוב הוי משום מעשה ממונו וכששמר כדן מפטר מטעם אונס אין שום סברא לפטור בפשיעה שאינה גמורה, שהרי סו"ס היה בידו לשמרה ואין כאן אונס. ולפי"ז ביאר מרן ראש הישיבה זצ"ל דבהא גופא שק"ט בסוגיין, דבה"א סברה הגמ' דיסוד המחייב דנזקי ממון הוא משום הפשיעה בשמירה, ולהכי קס"ד דכונתו להזיק ויש הנאה להזיק הווי קולא, ולבסוף מסק' דיסוד החיוב הוי משום מעשה ממונו וממילא אין שום קולא בזה שלא פשע כ"כ ואדרבה יש חומרא בזה שכוונתו להזיק, ואהא מייט' מעבד ואמה דחזינן דכונתו להזיק גורם הפטור ומוכח כסברת הה"א דיסוד החיוב משום שפשע בשמירה, ולבסוף דחי' דלעולם "ל דיסוד החיוב משום מעשה ממונו ועבד ואמה טעמא אחרינא אית בהו שמא יקניטנו רבו עכת"ד.

והנה אף שדברי מרן זצ"ל נכונים בסברא, מ"מ בפשט הגמ' לא נראה כן, דבגמ' לא נזכר כלום מב"ז ודוחק לומר דבהא חולקים המקשן והתרצן.

ועי"כ נראה לבאר את ד' הגמ' באופ"א, דבאמת גם המקשן לא חולק על סברת הה"א דכלפי חומר הפשיעה הנך סברות הווי קולא לפי שקשה לשמרם, אלא כונתו להק' דמאחר ומצד תכונת המזיק הנך סברות הווי חומרא ואיכא ק"ו דגם הנך מזיקים הווי בכל פרשת נזקי ממון לא אכפ"ל דאין פשיעה כ"כ, דק"ו הוא מידה בתורה דכל היכא שנכתב הדין בדבר הקל הר"ז כאילו נכתב להדיא שגם בחומר דינא הכי, וא"א לבטל ק"ו מכח סברות מן הצד. ומה שמצינו ב"מ דפרכי' אק"ו מכח סברות בעלמא היינו רק בתורת "פירכא", דכל היכא שיש צד חומרא במלמד נמצא שהקל אינו קל והחומר אינו חמור ובטל הק"ו מעיקרו. ולפי"ז "ל דהנך סברות דקשה לשמרן ל"ה בגדר פירכא של חומרא וקולא אלא רק סברא בעלמא, ולהכי הגמ' "ולאו ק' הוא".

ולפי"ז נראה דמהלך ד' הגמ' כן הוא, דבה"א סברה הגמ' שהרי דאית' למילף קרן משן ל"ה בתורת ק"ו אלא בתורת במה מצינו, ובזה סגי בסברא כל דהו, ולכן נאמר רב יהודה דיש לחלק ביניהם דבקרן אין פשיעה כ"כ, וע"ז הק' הגמ' "ולאו ק' הוא וכי", ר"ל דאי"ז רק במה מצינו אלא ק"ו, וכדי לבטל ק"ו בעינן

וחומר]. שהייתי חושב לומר שזה דבר דומה לעבד ואמה, שעבד ואמה אף על גב שכוונתו להזיק אפ"ה הם פטורים⁴³, וכן כאן, לא משנה. אמר רב אשי: וכי עבד ואמה אין להם טעם גדול [לפטורם]. שמא יקניטנו [יכעיסנו] רבו, וילך וידליק גדיש של חבירו [כדי לחייב את רבו], ונמצא זה מחייב את רבו מאה מנה בכל יום. אלא, תשאל [ותאמר] כך, לא חומר של הקרן שכוונתו להזיק כחומר של השן שאין כוונתו להזיק [אלא כוונתו להנאה], ולא חומר של השן שיש הנאה להזיק כחומר של הקרן שאין הנאה להזיק [ולכן אם אפשר ללמוד שן מקרן].

ורגל מהו [למה התנא של המשנה לא מזכירו, וכי מה עושים איתן]. [וכי] מדלגים עליו. [אלא מש"כ] "כשהזיק חב המזיק" מרבה רגל. ושיכתבוהו בפירושו. אלא אמר רבא: לימדו "שור" למזיק רגל ומבעה למזיק שן, וכך נאמר [מש"כ לא הרי השור כהרי המבעה כך פירושו]: לא חומר של הרגל שהזיקה מצוי, כראי השן שאין הזיקה מצוי [ולכן אם אפשר ללמוד שן מרגל]. ולא חומר של שן שיש הנאה להזיק, כחומר של רגל שאין הנאה להזיק. וקרן מהו [למה לא מוזכר במשנה בפירושו]. [וכי] מדלגים עליו. [אלא מש"כ] "כשהזיק חב המזיק" מרבה קרן. ושיכתבוהו בפירושו. [המשנה שלנו] מדבר [במזיקים] שמועדים מתחילתן. [אבל מזיקים שהם] תמים ולבסוף מועדים לא מדובר.

ולמה שמואל לא אמר כרב. אמר לך: אם תחשוב אדם, הרי כתוב בסוף: שור המועד, ושור המזיק [שנכנס] ברשות הניזק [ונגח שם את שורו ואף על גב דתם הוא משלם נזק שלם (עי' ר"ט לקמן טו ע"ב)], והאדם. ושיכתבו בתחילה [של המשנה]. הטעם שזה לא נזכר שהתחלת המשנה מדבר בנזק שממונו [עשה], ולא מדבר בנזק שגופו [עשה].

ולרב גם [קשה], שהרי כתוב אדם בסוף [המשנה], אז למה מוזכר בתחילת המשנה]. אמר לך רב, אותו נזכר [גם בתחילת המשנה] כדי להכליל אותו יחד במועדים אחרים [שמוזכר חמשה תמים וחמשה מועדים].

[ולפי רב] מהו [שכתוב] "לא הרי" [השור כהרי המבעה אם מבעה זה אדם]. כך נאמר, לא חומר של השור שמשלם את הכופר [שור מועד שנגח אדם ומת משלם כופר, הלכך אם כתב שור לא אתיא אדם ממנו דאדם שהרג את חבירו כפזיד נהרג בשוגג גולה ואינו משלם כופר] כחומר של האדם שאין משלם את הכופר. ולא חומר של האדם שחייב בארבעה דברים [אדם החובל בחבירו חייב בארבעה דברים, צער ריפוי שבת ובשות אבל נזק לא קא חשיב דשור נמי נזק משלם אבל בהנך ארבעה דברים אינו חייב]. כחומר של השור שאין בו ארבעה דברים.

[הגמ' שואל לפי רב איך מובן] הצד השוה שבהם שדרכם להזיק. וכי שור [שלפי רב כולל כל עניני שור], דרכו להזיק [הרי קרן אין דרכו להזיק. כן בשור] מועד. [וכי] מועד דרכו להזיק. [כן], כיון דנעשה מועד דרכו הוא. [וכי] אדם דרכו להזיק. בישן. [וכי] ישן דרכו להזיק. כיון מכופף ופשוט [את רגליו כשהוא ישן] הוא דרכו [לשבר כלים שבצד רגליו].

[שואלת הגמ' לפי רב שמבעה זה אדם, איך מובן] "ושמירתך עליך" [הרי הלשון הזה רק מתייחס לנזקי ממונו⁴⁴]. אדם, שמירת גופו עליו הוא. ולדבריה, זה שכתוב קרן, ארבעה אבות נזיקין ואדם אחד מהן, אדם, שמירת גופו עליו הוא. אלא כמו שאמר רבי אבהו לתנא, תני, אדם, שמירת גופו עליו,

פירכא ול"מ סברות וד"ק, ואהא קאמר הש"ס "מידי דהוה אעבד ואמה לאו אף על גב דכונתו להזיק אפ"ה פטייה הכ"נ לא שנא", ר"ל דעבד ואמה חזינן דפטורי' להו משום דכונתו להזיק ולא מחייבי' להו מכח הק"ו, ועי"כ שלא עבדי' להך ק"ו.

⁴³ עי' לקמן פז ע"ו.

עי' שרע' (ח"מ סי' שטמ ס"ד): עבד שגנב, מחזירין קרן לבעליו אם הוא בעין. ואם אינו בעין, אין בעליו חייב לשלם. נשתחרר העבד, חייב לשלם אם יש לו. ביאור: עבד שגנב כו', דעבד ג"כ אין לו ממון דמה שקנה עבד קנה רבו (סמ"ע).

אין בעליו חייבין לשלם, וכן כל דבר שמזיק, כיון שהוא בן דעת ובעלים אינן יכולים לשמר, שאם יקניטנו ילך וידליק גדישו של חבירו, ונמצא מחייב רבו מנה בכל יום (סמ"ע).

⁴⁴ רש"י. ועי' א"מ (אה"ע ח"ד סי' כז): כוונתו [של רש"י] דלשון ושמירתך עליך משמע על דברים אחרים ולא על עצמו, ולכאורה זה שייך לשון זה גם על עצמו שהוא שישמור את מעשיו שעושה בידי וברגליו ובכל אבריו שלא יזיק בהן, אבל הוא משום דלשון זה שייך רק על מה שעושה בכוונה שהוא רק במתכוון להזיק ולא הכא דאיירי באופן שהאדם דרכו להזיק שהוא בישן כדאוקים שם לעיל מזה, שזה אין להחשיב מעשיו כיון דשלא בכוונה הזיק וחיובו הוא על שלא שמר את עצמו מלהזיק בהלוכו ובנענועיו דבכל אבריו שא"כ נמצא שהשמירה שחייב הוא לשמור את גופו מלהזיק וה"ל למיטני בלשון שמירת גופו עליו. חזינן דבלא כוונה לא נחשבו מעשה האדם, ולכן שפיר סובר הסמ"ג דלענין איסור פצוע דכא לקהל שהוא דוקא כשנזרק הקץ מהאדם בפשיעה שרק זה נחשב מעשה האדם.

ולא ראי השן שאינו כוונתו כו'. דלוי כתב רחמנאן שן לא אחי קרן מיניה ולהכי פריך ולא ק"ו הוא כל שכן דמשום האי טעמא נפיק קרן משן וה"ה נמי דקא פריך אטעמא קמא דלוי כתב קרן הוה נפקא שן מיניה בק"ו ומה קרן שאין הגאה להזיקה חייב כו' והאי ליכא לתרוי דהכי מופרשא מילתא דרב יהודה לא ראי הקרן שאין הגאה כו' ואי כתב שן לא אחי קרן מיניה ולא ראי השן שאין כוונתו להזיק כו' ואי כתב קרן לא אחי שן מיניה ולא תפיק מידי האי לאו מילתא היא שאין זה לשון ה"ש"א אלא ההוא דבעי לנבוגר חכריה מיניה נקיט ברישא דקדמני מתני' לא זה זה שיש בן רוח חיים כהרי האש שאין בו רוח חיים ואי כתב הני תרתי לא אחי אש מתרוייהו אלמא כל היכא דקדמי לא ראי זה כראי זה ההוא דבעי אגמורי חכריה מיניה נקיט ברישא דקדמני מתני' וה"ק לא ראי זה כראי זה אין דין הכתוב בזה ראי לנהוג בזה: **אילטריך**. למיכתב קרן: **אפ"ה פטורין**. כדאמרינן בפי' החובל (לקמן דף פו.) העבד והאשה פגיעתן קמה החובל בן חייב והן שחבנו באתרים פטורין: **לאו טעמא רבה אית בכו**. דלוי מתייבשת ליה כל שעה שיכעסנו רבו ילך וילדיק גדישו של חבריו כדי לחייב את רבו: **אלא פריך ואימא הכי**. לא ראי השן כראי המצבעה דקדמי במתני' ה"ק לא ראי הקרן שכוונתו להזיק כהרי השן שאין כוונתו להזיק אלא להגאחה מתכוונת הלכך אי כתב קרן לא הוה נפיק שן מיניה: **ולא ראי השן שאין הגאה להזיקה כהרי הקרן כו'**. ואי כתב שן לא אחי קרן מיניה: **ורגל מאי**. עביר ליה תנא דמתני' דלא תני: **שייריה**. בתנייה: **וה"ק**. הך דקדמי מתני' לא הרי השור כהרי המצבעה ה"ק כו': **רגל הזיקה מני**. הלכך לא אחי שן מיניה: **רגל וכו'**. שן ואש מועדין מתחילתן לשלם נזק שלם דלא פליג רחמנאן בין הם למועד אלא בגניחה: **שור המזיק ברשות פניק**. שנתכס לרשות הגזיק ונגח שם את שורו ואע"ג דהם הוא משלם נזק שלם וסומאן כר"ש דלמא דקמאן (דף סו:) משונה קרן ברשות הגזיק נזק שלם משלם: **בנוקי ממונו**. בנוקין שממונו מזיק מיירי רישא: **בנוקי גופו**. שהוא עלמנו מזיק לא

[ידים פ"ד
מ"ז]

גליון
השנים
תום ד"ה
כשהזיק כו'
אלא מאידך .
דלקמן דף ט'
ע"כ ועי' לקמן
דף יג ע"כ
בפוס' ד"ה
כשהזיק:
שם ד"ה
כראי כו' דלא
מפטר משום
קלמ"ק ע"י
לקמן דף ע"א
בפ"י ד"ה
משא"כ בלא:
בא"ד דלוי לאו
קרא דעלוי .
ע"י בספר
יראים לר"ס
פ"א כו' .

ולא ראי השן שאין כוונתו להזיק כראי הקרן שכוונתו להזיק ולא ק"ו הוא ומה שן שאין כוונתו להזיק חייב קרן שכוונתו להזיק לא כ"ש איצמריך ס"ד אמינא מידי דהוה אעבד ואמה עבד ואמה לאו אע"ג דכוונתן להזיק אפ"ה **"פמירי ה"נ לא שניא אמר רב אישי אמו עבד ואמה לאו מעמא רבה אית בהו י"ש מא ***יקנישנו רבו וילך וילדיק גדישו של חבריו ונמצא זה מחייב את רבו מאה מנה בכל יום אלא פריך הכי לא ראי הקרן שכוונתו להזיק כראי השן שאין כוונתו להזיק ולא ראי השן שיש הגאה להזיקו כראי הקרן שאין הגאה להזיקו ורגל מאי שייריה כשהזיק חב המזיק לאתויי רגל וליתגביה בהדיא אלא אמר רבא תנא שור לרגלו ומבעה לשינו וה"ק לא ראי הרגל שהזיקה מצוי כראי השן שאין הזיקה מצוי ולא ראי השן שיש הגאה להזיקו כראי הרגל שאין הגאה להזיקו וקרן מאי שייריה כשהזיק חב המזיק לאתויי קרן וליתגביה בהדיא במועדין מתחילתן קמייירי בתמין ולבסוף מועדין לא קמייירי ושמואל מ"ט לא אמר ברב אמר לך אי סלקא דעתך אדם הא קתני סיפא שור המועד ושור המזיק ברשות הגזיק והאדם וליתני ברישא בנוקי ממונו קמייירי בנוקי גופו לא קמייירי ורבנמי הא קתני אדם בסיפא אמר לך רב הוה למחשביה בהדי מועדין הוא דאתא ומאי לא הרי ה"ק לא ראי השור שמשלם את הכופר כראי האדם שאין משלם את הכופר ולא ראי האדם שחייב בארבעה דברים הצד השהו שבהן שדרכן להזיק וכי שור דרבו להזיק במועד ומועד דרבו להזיק כיון דאייעד אורחיה הוא אדם ופשיטא אורחיה הוא ושמירתן עליך אדם שמירת גופו עליו הוא ולמעמיד הא דתני קרנא ארבעה אבות נזיקין ואדם אחד מהן אדם שמירת גופו עליו הוא אלא כדאמר ליה רבי אבהו לתנא תני אדם שמירת גופו עליו

מירי דהוה אעבד ואמה . ולא כפירוש רש"י שפירש משום דתנן כהחובל (לקמן דף פו.) עבד ואמה פגיעתן כו' דל"כ ה"ל למיקט עבד ואמה אלא מפרש ר"ת דנקט עבד ואמה משום דקא' אמחני' דסוף מסכת ידים וטעמא משום שמו' יקניטנו רבו דבסמוך מפורש הם: **לאו אע"ג** דכוונתו להזיק אפ"ה פטורין . ור"ת עבד ואמה גופיה גילף מק"ו דשן להחייב כיון דלכתי לא ידע טעמא דשמו' יקניטנו רבו וע"ק כיון דידע רישא דמתניתין דמסכת ידים (פ"ד מ"ו) מדקט עבד ואמה ולא נקט עבד ואשה ל"כ *מסתמא ידע סיפא וע"ק דעבד ואמה כשאין כוונתן להזיק נמי פטירי וה"כ מאי מייתי וי"ל דשפיר הוה ידע המקשה טעמא דשמו' יקניטנו רבו ואפ"ה פריך כיון דעבד ואמה פטורין ואפילו כהן כוונתן להזיק ואע"ג דלא שייך טעמא דשמו' יקניטנו רבו דלגום הוא *דפעמים דנתכוונו וילמרו לא נתכוונו לכך פטירי בכל ענין נמצא שכוונתן גורם הפטור ה"ל קרן שכוונתו להזיק יש לנו לפטורו וכך אשי פי' דאפילו כהן כוונתו להזיק איכא טעמא רבה: **כשהזיק חב המזיק כו'**. לא היינו כשהזיק קמא סאלא מאידך כשהזיק מרבה לה: **למחשביה** כהדי מועדין כו'. ושמואל ס"ל דלא ה"ל לשמועין כפיפא כיון דלא אשמעינן שום חיזוק טפי מזרישא אצל שן ורגל אע"ג דתנא ליה זרישא תנא ליה כפיפא גבי מועדין משום חיזוק דמפרש השן מועדת לאכול את הרגלי לה והרגל מועדת לשכר דרך הילוכה וקרן נמי תנא ואלע"ג דתנא זרישא כשהזיק חב המזיק לאתויי קרן מ"מ תנא ליה כפיפא משום דתני ליה גבי חמשה תמים מש"ה תנא ליה נמי כהדי מועדין ור"ת אמאי לא תשיב אש וכו' גבי מועדים וי"ל דלא תשיב אלא בעלי חיים אצל בור ואש קך לי פעם ראשונה כמו פעם ג' וד': **כראי אדם שאין משלם את הכופר**. ה"ק ריב"ל מאי חומרא היא זו האי דאין משלם את הכופר משום דקים ליה דברכה מיניה ותיקן לשוגג נמי פטור מדתנא דבי חזקיה וזו"ר דלאו פרכא היא כלל *דלא מפטר משום קים ליה דברכה מיניה וכאן נמי אין שייך להזכיר תנא דבי חזקיה דלקמן בפ"ב (דף טו.) משמע *ירי' לאו קרא דעלוי ולא על האדם הוה ליפני אדם משום שיתחייב מוד מיתה וכופר ומעליו פטרי ליה אפילו שוגג דומיא דשם דאין מויד לשור ותנא דבי חזקיה דפוטר אפילו שוגג היינו ממון שהזיק בשעת חיוב מיתה ולאפוקי ממואן דדריש בפי' אלו נערות (כתובות דף נ"ט.) הוה אש יהיה אסון לא יענש דרוקא דין אסון אלא חזקיה דאשמעינן לאו דוקא דין אסון לא יענש אלא אפי' שוגג לא יענש: **כיון** דכתיב ופשיט אורחיה הוא . צירובלמי יש דישן לא מחייב אלא כשהזיק עגמו אלא הכלים אצל אש ישן והביאו כלים אללו ושברן פטור דהם גרמו לו וכן אש היה ישן והלך חבריו לישן אללו והזיקו זה את זה הראשון פטור והאחרון חייב: **למעמיד**. פירוש אפילו תימא מצבעה זה השן: **אדם** שמירת גופו עליו . מכאן משמע דלא גרסינן במתני' וממונא מדלא פריך נמי הכי אדם ממונו הוא *מש"ה אין לריך למתקו כדפירשתי לעיל (ג: ד"ה וממונו):

לג א מיי' פ"א מה'ל
גיבס נלכס ט סתמ
עשין קתה טור ש"ע סתמ
סי' שמוע סעיף ד':
לך ב מיי' טס הלכה ע:
[ע"י מוס' פסחים 15
ד"ה אלא]
ועי' במהרי"ם שאלתיך
כתיבולם של הפסוק ובספר
פ'
והוא השן שן אין
כונתה להזיק אלא
לאכול לדגאחה . קרן
כונתה להזיק ואין לה
הגאה . ואתי למיילף
מעבד ואמה דפסירי
מירוייהו . דהוי לה רב
אשי אשו עבד ואמה
לאו פטירי . רבה אית
בה בפתניתין * בסוף
מסכת ידים האמרו
דקתני רביה אית
בנוקי גופו ואפילו שיש
דעה שאם יקניטנו ילך
וילדיק גדישו של חבריו
ונמצא מחייבנו בכל
יום . ולא עמד זה
התיורין ונדחה . ותיקן
רבא הכי תנא שור
לרגלו ומבעה לשינו כו'
וקרן מאי שייריה מאי
מטמא שן ורגל מועדין
ברישא קרן דהוא שם
ולכי מייער הוי ליה
פתיחולתן ויהי תנא
ברישא קרן דהוא שם
ולכי מייער הוי ליה
פתיחולתן תנא ליה כפיפא
כשהזיק חב המזיק
לאתויי קרן . ושמואל
כרב אבר לך אדם הא
קתני ליה כפיפא
בנוקי גופו לא קמייירי .
בנוקי ממונו כפיפא .
פסק . ויש אומר הלכה
כשמואל . ורב אבר לך
אדם האי דקתני ליה
בפי' א
בהדי מועדין הוא דתנא
מאי לא (ראי) [דקאמר הכי
קאמר לא ראי השור
שם שלם את הכופר
כו' הצד השהו שבהן
שדרכן להזיק . שור
דרכי להזיק בפועל .
אדם דרכי להזיק בישן .
ושמירתן עליך אדם
שמירת גופו עליו הוא .
ותיקן כ"י אבהו דאמר
לתנא תני אדם שמירת

[ע"י מוס' פסחים 15
ד"ה אלא]
[ע"י מוס' פסחים 15
ד"ה אלא]
[ע"י מוס' פסחים 15
ד"ה אלא]
[ע"י מוס' פסחים 15
ד"ה אלא]

ארבעה אבות פרק ראשון בבא קמא

מסורת הש"ס

גופו עליו. ואתקף רב סרי ואימא מבעה זה סרי כדתיב מים תבעה אש. וירחי ליה מי כתיב מים נבעו תבעה אש [כתיב] כלומר תבעה מלאכה אש היא. ואקשי אר הכי אימא מבעה זה האש נדחת ולא עמרה. תני רב הושעיא י"ג אבות נזיקין שומר חנם ושואל כו' בשלמא לשמואל דאמר מבעה זה השן אחר לך מחנני' בנזיק פמנו מירי בנזיק גופי לא מירי אלא לרב דמפרש מבעה זה אדם הוה ליה למחני' הני י"ג מחנני'. ומפרקי רב תנא מבעה שהיא אדם וכלל בו כל נזיק אדם ורב הושעיא תנא במחנני' אר דאזיק שור בריה דהוא משלם נזק והדר תנא אדם דאזיק אדם דמשלם ד' דברים והזיק (שור) [אדם דאזיק שור] דמשלם א. תני ר' חייה כ"ד אבות נזיקין תשלומי כפל ותשלומי ד' וחי' וגבב וגולן וכו' פי' התרעע כתיב וא"כ אבתי לא דיוק קלא

ואימא מבעה זה המים. פי' כיון דקרא לא דייקי לא כמר ולא כמר וא"ת והיכן כתיב מים בתורה וי"ל מושלת וכן הוא אומר (איוב ה) וטולח מים על פני חצות ואע"ג דשילח בעירה צבהמה לזירי מ"מ מים נמי משמעי מיניה מדלפקיה רחמנא צבהמה בלשון ושלח ולעיל דבעי במאי מוקמינן לה לא מלי מוקמינן במים דכי נמי מוקמת במים א"ת לן לאוקומי במילי דשור מדכתיב בעירה וא"ת והני מים ה"ד אי דמשקיל עליה בדקא דמאי וכתיב ראשון כמו הוא וא"י כתיב שני גרמא בעלמא הוא כדלמרינן בהנסרפינן (סנהדרין דף עז:) וי"ל דמייירי כתיב שני וקמ"ל דכתיב שני נמי חייב ח"כ כתיב דנחו ולא דמי לבור כגון פותקין ציבותיהן דלקמן (דף ל:) ואע"ג דלתי' כתיב הלך הוה אמינא דליזמירי לכותבי לתיב כלים דמבור לא הוה שמעינן והוה מלי למיפקר מאי לא זה זה שיש בהן רוח חיים אלא דכללו הכי משני פסיר: **מ"י** כתיב מים נבעו. וא"ת כי כתיב נמי נבעו לא מיתוקמא מתניתי' במים דמי קתני נבעה כדדייק לעיל (דף ג:) גבי שן וי"ל דלא שייך לאקשויהי אלא גבי שן דליתני נבעה שהן עלמנו נבעה דמבעה משמע מגלה [דבר אחר שהיה מוכסה] אבל במים שייך שפיר לישאל דמבעה שהמים רוחמים קרויים מבעבעים: **שלישה** עשר אבות נזיקין. ודיניהם י"ב דשוכר כשומר שכן הוי או כשומר חנם הוי: **שומר** חנם והשואל. שומר חנם פטור מן הכל חוץ מן הפשיעה שאל חייב בכל חוץ ממתה מתמת מלאכה ונושא שכן חייב במקלת בגניבה ואבדה ופעור באונסין לכל נקט לכו בזה הסדר ולא כסדר שכתב בפרשתי:

תרי גווי ארס. וא"ת כיון דהני תרי גווי ארס ליתני נמי ג' אבות בשור הקרן והשן והרגל וי"ל דניחא ליה לכלול כולם בשור כמו תנא דמתני': **ועדים** וזוממין. פירש ריב"ז דלפניו שילם על פי העדים וזוממין חייבין ללא שייך בזמון כאשר זמם ולא כאשר עשה דלפטר בחזרה ור"י מפרש ללא לריק להאי טעמא דגבי זמון מחייבין להו בק"י דגבי זמון עושקין מן הרין והא דלמרינן במכות (דף ה:) הרגו אינן נהרגים היינו משום דהתם אינן עושקין מן הרין: **מונסך**. פלוגי בה בהקמן (גיטין נב:) ופס' חז' אמר מנסך' זמם וחד אמר מערב: **הא**

ה"ג הני ארס שמירס גופו עליו. והאי דקתני ושמירקן עליו לשאלא: **אימא מבעה זה המים**. שאם שופך ארס מימיו לרה"ל וזאת אחר ונטפפו כליו חייב השופכן: **קדוה אש המסים**. כמו שהאש שופך דבר העיטם כגון זפת ושפטה וכל מיני רבב: **מים תבעה אש**. תורה אור וכמים שמבעבעים את האש כשנתנין מים על האש נעשים כמין אבעבעות הרתיחות וסיפא דקרא הכי הוא להודיע שמך ללרדן כן תודיע שמך ללרדן כשתאבדס מן העולם: **מ"י** כתיב מים נבעו. לשון רבים דליהוי משמע דמבעה ארס קאי שהן מבעבעין את האש: **תבעה אש כתיב**. דמשמע שהאש מבעבע המים דתבעה לשון יחיד ולשון נקבה: **פרושי קא מפרש**. המבעה זה הקבער: **דא"ת ביה פתחי**. שן ורגל וקפן לא קחשיב דבזמון לא קמיירי: **מ"א לא זה וזה**. דקתני מחנני' אשור ומבעה לא זה זה שיש בהן רוח חיים וא"י מבעה היינו אש מי א"ת זו רוח חיים: **אבות**. קרי להקן דכתיבין בקרא: **שומר חנם**. חייב בפשיעה והשואל חייב חיפלו באונסין ושוכר ונושא שכן חייבים בגניבה וכו' ואבדה ונושא בפשיעה וכולוהו כתיבין דתני בפרק השואל צבבא מליעא (דף נה:) פרשה ראשונה נאמרה בשומר חנם שניה בשומר שכן שלישיש בשואל הלכך אבות ניניה ולקמן בעי מאי ניניה תולדות: **נוק**. החובל בחבירו נזקין לו מה שהוא אזה עכשיו פחות מבחמילה: **לער**. לאומדין כמה פחות העומד ידו ליקלץ ע"י חרב רולה ליתן כדי שיתקלץ לו ע"י סס דלית ליה לער כולי האי: **ורישו ושכס** וכו'ס. כולוהו יליף מקראי בפרק החובל (לקמן דף פה:) וכיון דכתיבין אבות ניניה: כל הקך דר' אושעיא הוא עלמנו מוזיק דהקך ד' שומרים הוא עלמס היוקין הואיל ולא שמרו כראוי ובזמון דאזיק גופו לא קמיירי מחנני': **אלא לרב**. דלמר מבעה זה אדם הואיל ומייירי תנא דמתני' ליתני הני: **הנא ארס**. מבעה דמתני': **הנא ארס דאזיק שור**. כלומר נזקי זמון דהא מבעה דומיא דבור קתני ובור לא מייירי בזמון ארס דרחמנא פטריה לגמרי כדתינא לקמן (דף עז:) שור ולא ארס תמור ולא כלים וארס דאזיק שור היכא כתיב דקרי ליה אב דכתיב

ומכה נפש צהמה ישלמה: **בשלמא ארס דאזיק שור כו'**. וכיון דלא דמי חובבינהו להדדי תני להו בפרשי: **ארס דאזיק ארס**. כגון ה' דברים דחובל בחבירו ולקמיה פריך הא ד' שומרינן דר' אושעיא ארס דאזיק שור הוא: **וקתני**. רבי אושעיא: אבות דמתני' היוק דבדידים **הא** **תשלומי ארבעה ומספס**. כטובבא ומוכר: **וגבב**. שמשלם ע"פ עלמו ואינו משלם כפל אלא קפן בלבד וכגון שהורה מעלמו דמודה בקנס פטור כדלמרינן אשר ירשעוהו אלהים ישלם שנים והיהו קנס ולמרינן בפ' מרובה (לקמן דף סד:) פרט למרשיע את עלמו: **וגולן**. נמי אב הוא דכתיב והשיב את הגזלה אשר גזל (ויקרא ה): **אונס ומפסה**. כתיב חמשים כסף כתיב באונס (דברים כב) ובמפתח כתיב (שמות כב) כסף יסקל כמוהו הבחולות כמוהו בחולים של אונס דהיינו חמשים כסף: **מוליא שס רע**. כתיב וענשו אותו מזה כסף (דברים כב): **מטמא**. תרומה: **דמעט**. תרומה בחולין: **ומנסך**. יין לע"ז ובמס' גיטין (דף נב:) מפרש אמאי לא קס ליה דדרבה מיניה. מטמא דמעט ומנסך לא כתיב בהדיא ואפ"ה הוה אבות שבכלל נזקין וזק ממון כתיב בתורה (ויקרא כד) מכה נפש צהמה ישלמה ומנסך את היין ליכא למימר [ל] שמיסכו בזין נכס שזרק בו ללא קמחאגריה ולא מילי דהא מוזבין ליה בר מלמי יין נכס שבו: **מטמא**. שמעי שרץ בתרומת כהן דלפסכה מיניה: **גבב**. המורה עלמנו וגולן ללא משלמי אלא קפן ליתני: **הנא ליה שומר חנם והשואל**. דהתם נמי שייך גניבה כגון שטען שנגבב הימנו והרי הוא בידו ולמרינן בפרק מרובה (לקמן דף סא:) **הנא ליה שומר חנם והשואל** לאו דוקא דהא לא משכחת ביה דנפטר לא בטוען טענה גבב ולא בטוען טענה גזלן שיהי הוא חייב כולו: **דלפסא לידיה כפיסירא**. שומר חנם אע"ג דהשתא טוען טענה גבב שנגבב הימנו מיהו מעיקרא כי אתא לידיה כפיסירא אלא לידיה באיסורא: **עדים**

[כפיתות כ:]

[סג]

הנחות מהר"ב רנשבורג
[ח] רש"י ד"ה ומנסך וכו' שמיסכו בזין כסף שזרק בו ללא קמחאגריה. ע"י פני יהושע:

[עין לעיל ב' ע"ג ד"ס ולא כו']

גם כאן לימדו, אדם, שמירת גופו עליו [ומה שכתוב ושמירתן עליו נאמר על שאר המזיקים].

רב מרי שאל, ונאמר, מבעה זה המים [שאם שופך אדם מימיו לרשות הרבים ובא אחר ונטפנו כליו חייב השופך], כמו שכתוב, "כקדוח אש המסים מים תבעה אש" [פי' כמו שהאש שורף דבר הנימס כגון שעוה, וכמים שמבעבעים את האש כשנותנין מים על האש נעשים כמין אבבעועות הרתיחות]. וכי כתוב "מים נבעו" [בלשון רבים שיהיה משמע דמבעה מרמז ל"מים" שהן מבעבעין את האש]. כתוב "תבעה אש" [דמשמע שהאש מבעבע המים דתבעה לשון יחיד ולשון נקבה].

שאל רב זביד, ונאמר, מבעה, זה האש, כשכתוב תבעה, הוא כתוב באש. אם כן, מהו "המבעה וההבער" [כי ודאי הבער הוא לשון של אש]. ואם תאמר שזה מפרש את זה [שהמבעה הוא ההבער], אם כן, [למה כתוב] ארבעה [אבות נזיקין], הם שלשה. ואם תאמר, כתוב שור שיש בו שתי [סוגי נזיקין, שן ורגל, ולא נכלל בוה קרן, שלא מדובר בדברים תמיים]. אם כן, [זה שכתוב] לא זה זה [שכתוב במשנה אשור ומבעה, לא זה] שיש בהן רוח חיים, [ואם מבעה היינו אש] איזה רוח חיים יש באש. ועוד, מהו "לא הרי האש" [כחרי המבעה].

רב אושעיא לימד, שלשה עשר אבות נזיקין [כל אלה שמוזכרים בפסוק הוא קורא להם אבות], שומר חנם, והשואל, נושא שכר, והשוכר [כל שלא שמרו כראוי חשיב כאילו הם עצמם הזיקין], נזק, צער, וריפוי, שבת, ובושת, וארבעה דמתני' הרי שלשה עשר. והתנא שלנו, למה לא לימד אותם. זה מובן לשמואל [ש"מבעה" זה שן, המשנה שלנו] מדבר בנזקי ממון, ולא מדבר בנזקי גופו, אלא לרב [ש"מבעה" זה אדם], שיכתבם. תנא [מבעה היינו] אדם [וזה כולל] כל מילי של אדם.

ולר' אושעיא נמי זה כתוב [מבעה, ולרב זה] אדם [למה צריכים גם שומרים וגם אדם]. ישנם ב' סוגי אדם [המזיק], למדו אדם שמזיק אדם [והוא ד' דברים נזק צער וכו'], ולמדו [מבעה שהוא] אדם שמזיק שור. אם כן, [במזיק] שור גם כן שיכתוב ב' סוגי שור, שיכתבו שור שהזיק שור, ושיכתבו שור שמזיק אדם. מהו הקושיא⁴⁵. מובן אדם שהזיק שור, הוא משלם נזק [ותו לא] אבל אדם שהזיק אדם, משלם ארבעה דברים [ומאחר ואין החיובים דומים א' לשני, למדו את שניהם]. אלא שור, מה לי שור שהזיק שור, מה לי שור שהזיק אדם, שניהם משלם נזק [ואין טעם לחלקם לשנים]. והרי שומר חנם והשואל נושא שכר והשוכר, [שכולם] אדם שהזיק שור, וכתובים. כתבו [גם] הזיק שבידים [אלה שבמשנה שלנו], וכתוב [גם] הזיק שבא ממילא [ד' שומרים שבכרייתא של ר' אושעיא].

תני ר' חייא, עשרים וארבעה אבות נזיקין, תשלומי כפל, ותשלומי ארבעה וחמשה, וגנב, וגזלן, ועדים זוממים, והאונס, והמפתה, ומוציא שם רע, והמטמא [תורמה]⁴⁶, והמדמע [פי' המערבב חולין ותורמה], והמנסך⁴⁷

⁴⁵ עי' רש"י פסחים ט ע"א.

⁴⁶ המטמא פרש"י מטמא תרומה והתם מבואר בש"ס בדחולין נמי מיירי ושם בארתי דס"ל דסתמא בתרומה איירי' אך התם ה"ק דאי הוה תני בהדי' מטמא חולין ונדע מזה דלהפסד מועט נמי חששו ולא הוה צריך למתני מדמע ה"א דוקא התם משום דעביד איסורא לגרום טומאה לחולין שבא"י מש"ה תני מדמע אבל לקושטא דמלתא מטמא היינו תרומה כפרש"י בשמעתין ושם כתבתי הכרחים לזה (הח"ט)

⁴⁷ רש"י ד"ה והמנסך וכו' ומנסך אין לומר דזרק בו י"נ דלא חסריה מידי שהרי מוזנין חוץ מדמי י"נ שבו, ועי' מהרש"א דכוונת רש"י אף דמפסיד דצריך למכור לנכרים בזול מ"מ זהו היינו מדמע, אמנם ע"ז קשה, שהרי רש"י בגיטין [דף ג"ב ב] כתב בדשמואל מערב ואסרו בהנאה, והיינו ע"כ אף דשמואל סבר [ע"ז דף ע"ד א] הלכה כרשב"ג דין בין ימכור חוץ מדמי י"נ שבו מ"מ מתני' מוקי כרבנן דרשב"ג דס"ל דכולו אסור, ובהו יקשה דלמה נדחק רש"י זה "ל דמתניתין כהלכתא אלא דמפסידו דצריך למכור לנכרי בזול, ובהו אין לומר דא"כ היינו מדמע שהרי דשמואל ס"ל דקנסא מקנסא לא ילפינן לא חש לקושיא דמערב היינו מדמע, אלא ע"כ דלא כהמרש"א אלא דס"ל לרש"י מדמע דצריך למכור לכהנים בזול, אבל מערב דיכול למכור לכל נכרים דעלמא א"צ להזיל המקח ואינו מפסיד כלום וכדייק לישנא דרש"י ולא חסריה כלום. (ועי' עוד חי' פסחים כ"ט א' אות י"ב). (רע"א)

מה שכ' רש"י דמנסך ע"כ ממש דאי מערב זה יכול למכרה לעכ"ם חוץ מדמי איסור שבו, ומהרש"א פי' דכיון דהוי הפסד מועט ק' מערב היינו מדמע. ובאמת לא משמע כן בכונת רש"י ממה שכ' רש"י בסוגיא דגיטין ואסרו בהנאה. ורצונו בזה דאף דקאי לשמואל דסבר בע"ז (דף ע"ד א) אף יין בין ימכר כולו לעכ"ם מ"מ משנתנו כת"ק דהתם דכולו אסור בהנאה. ואם כפי' מהרש"א מי דחקו לרש"י בזה לפרש כן לשמואל דלא חש לקושיא מערב היינו מדמע. וע"כ ברור דכוונת רש"י דאי אומרים' דמכר חוץ הפסד קטן מאד וגרע ממדע דצריך למכור רק לכהן בזול אבל בזה שיכול למכרו לעכ"ם אינו צריך לזלזל הרבה במכירה והווי הפסד מועט מאד ובכה"ג לא חשו לקנוס מטעם שלא יהא. אך הדבר צריך לימוד מהיכן יצא לרבינו רש"י נביאות כזה. (רע"א)

[יין לע"ז], ואלה הי"ג הרי עשרים וארבעה. ולמה רבי אושעיא לא לימד אלה. [הברייתא של ר' אושעיא] מדבר [בחייובין] ממון, ולא בחייובי קנס. [אבל קשה, שהרי] גנב וגזלן הם [חייובין] ממון, שיכתבם. הרי הם כתובים: שומר חנם והשואל [ושם גם כן שייך גניבה, שאם טוען שנגנב והוא באמת בידון]. ורבי חייא גם כן לימד שומר חנם והשואל [ולמה צריכים לכתבם, אם גם כן כתוב גזלן וגנב]. לימד ממון שהגיע לידיו בהתיר, וגם ממון שהגיע לידיו באיסור.

ועי' חת"ס

והנה נראה בפשטא להביא ראייה לרש"י והיינו דלכאורה הסוגיא [דגיטין] תמוה דמתחלה פריך מ"ד מערב למה לא אמר מנסך דמשמע דמנסך עדיף לפרש וכיון דרב סבר מסברא כר' ירמי' וממילא עדיף לפרש מנסך ממש מאי פריך תו מ"ד מנסך למה לא אמר מערב. ולזה נראה דודאי בפשטא עדיף לפרש מערב דאי מנסך צריך לדחוק בישראל מומר כמסקנא בחולין [מ"א א'] אך לשמואל לשיטתיה דסבר בע"ז כרשב"ג דין בין ימכר לעכ"ם חוץ מדמי איסור וע"כ משנתנו כת"ק דרשב"ג וכמ"ש לעיל ואתיא משנתנו דלא כהלכתא, ממילא יותר עדיף לפרש מנסך ממש ונסבול הדוחק לאוקמי בישראל מומר, ממה שנפרש מערב ותיקום סתם דלא כהלכתא, אבל לרב לשיטתו דסבר בע"ז שם כת"ק דין בין אסור כולו ממילא עדיף לפרש מערב ממה שנפרש מנסך ונדחק דמיירי במומר ושפיר פריך לרב לשיטתיה למה לא אמר מערב, ומוכח כדברי רש"י. (ועי' עוד בחי' גיטין דף ג'ג).

תודה ואימא כו' כגון פותקין ביבותיהן כו'. וקשה למה לא קאומרים בפשיטות לחייב בכלים כמו שמסקו, וק"ל [ד"ז נכתב עי' תלמיד] מנסך. פרש"י מנסך ממש דאי מערב לא מפסיד מידי ופי' מהרש"א דכוונתו היינו מדמע והק' בש"ג שסביב הר"ף זה ס"ל יין בין אוסר כלו כמ"ש להדי' בגטין ובס' פנים מאירות תי' נהי דמדרבנן אוסר כלו מ"מ מן התורה בטל ולא שייך למחשב' באבות נזיקין דאורי' ודברים אלו תמוהים בעיני מה בכך שידאור' שרי' מ"מ השתא דאסרוהו רבנן המעירב הזה הזיק לחברו היזק דאורי' וה"ל אב לנזיקין ונפיק מקרא מכה בהמה והנלע"ד דס"ל דתערובות יין בין נהי דלכתחלה אסור כלו מ"מ אם עבר ומכרו כלו לנכרי חוץ מדמי י"נ שבו חליפיו מותרים וכדעת כל הפוסקים אפי' באי' הנאה דאורי' אלא רש"י פליג וס"ל א"כ מצינו דמים לחב"פ עי' חולין ד' ב' וא"כ באי' דרבנן תערובת יין בין מודה רש"י דמותר אפי' להמחליף ואה"נ דיש לו דמים לרש"י פי' אם בא אחר ושפכו צריך לשלם לבעלים כיון שאם עבר והחליף דמיו מותרין והשתא ממילא זה שעירב יינו של חברו לא יתכן לומר שהוא אב נזק מן התורה דא"ל לאחוז החבל בב' ראשי' שהמערב ישלמו והשופכו ישלם ונהי דמ"מ מחייב המערב משום שלא יהי' כ"א הולך ומערב י"נ ביינו של חברו ופרש"י בגיטין מ"מ בשמעתין דקרי לי' אבות נזיקין לא יתכן לפרש אלא במנסך וכדר' ירמי' אבל אם קשי' אדשמואל דל"ל דר' ירמי' מה יענה מבריתא דר"ח ולפמ"ש מהרש"י שם בגיטין דטעמא דשמואל משום דס"ל כמ"ד אין אדם אוסר דש"ש ולא יכול לנסך אם לא שיקנהו תחלה בהגבהה וה"ל הגבהה צורך ניסוך וקלב"מ ע"ש א"כ ל"ל ר"ח ס"ל אדם אוסר דש"ש דפלוגתא דתנאי היא ולק"מ אשמואל. ומדברי פי' דשמעתין למדתי דשמואל מפי' מנסך ומעיל קרן תם ע"ש וצ"ל לדבריו דאע"ג דלא משלם ממיטב מ"מ קרי לי' אב כיון דאית לי' תולדת עי' וק"ל:

ומפגל. פרש"י חטאת לשום שלמים ודלא כפי' במסכת גטין ולכאורה מבואר כן במנחות למה א' מיהו אהטי"ס ל"ל דלהס"ד דלא ידע דמיירי מאומר מותר וכיון שהכהן ידע הדין איך שייך שוגג וע"כ שהי' סבור שהוא שלמים אבל למסקנא דמוקים לי' התם באומר מותר א"כ שפיר יתפרש כפשוטו ששחט חטאת לשם חטאת ע"מ לאכול חוץ לזמנו ומקומו אלא שאמר מותר הוא לעשות כן וא"כ דברי רש"י דשמעתין צ"ע ובש"מ כ' בשם המאירי דק' זה חייב מלקות על הפגול ואין לוקה ומשלם ותי' דהמלקות הוא על האכילה ולא על המפגל ע"ש וא"כ למ"ד לאשב"מ לוקין עליו דק"ל ב' בזבחים כ"ט ב' דלדידי' לוקה המחשב בקדשי' א"כ הדק"ל זה אין לוקה ומשלם וא"כ לא ה"ל לש"ס לדחוקי בקדשי' לא מיירי אלא בפלוגתא לא מיירי ונראה דמש"ה פרש"י דמיירי מחטאת לשם שלמים וס"ל דבזבחים כ"ט ב' א' אמפגל ממש קאי דהתם כתי' לא יחשב אבל לא במחשב חטאת לשם שלמים ובתשובה א' בארתי שכן דעת רמב"ן בהשגותיו למנין המצות. ומ"ש רש"י דאין הקרבן עולה לחובה אף על גב דפסול נמי הוי בחטאת שלא לשמה יפה כ' פי' דע"כ לא מחייב אלא משום שלא עלו לבעלים לשם חובה והזיק להדיוט אבל משום הפסד גבוה לא מחייב דרעהו כתי' והא דלא פרש"י שלמים לשם חטאת וכפי' סוף מס' פסחים ל"ל דקשה לי' כיון דכבר תיקנו לשלם שלא יהי' כל א' הולך ומפגל כמבואר במס' גיטין א"כ למה הוצרכו תו לתקן שיטמא הידים משום חשדי כהונה אע"כ בשלמים לשם חטאת נהי דלא עלה לשלם חובה כיון שעכ"פ הוקרבן כשר ובעלים זכו מה שהביאו דולן לא חיבוהו לשלם ועמ"ש מ"מ בזה פ"ז מחובל ומזיק וע"כ הוצרכו לתקן שיטמא הידים אבל בחטאת לשם שלמים שהקרבן פסול לגמרי חייבו' לשלם עי' וק"ל:

עדים זוממין שהוא [חיוב] ממון [ולא קנס, שכן כל קנס הוא מי שמשלם יותר ממה שהזיק כמו כפל, או כל דבר שעונשו קצוב כמו חמשים של אונס, אבל כל דבר אחר איננו קנס אלא ממון⁴⁸, ואם כן] שיכתובוהו. [ר' חייא] סובר כר"ע, שאמר, אין משלמין על פי עצמן [פי' שאם הוזמו בבית דין זה ולא הספיק בעל דין להעמידם בדין ולתובעם, והלכו למקום אחר והודו שם בבית דין, שאמרו "הוזמנו בבית דין פלוני"⁴⁹, פטורים, אם כן היו עדים זוממים קנס, שכן רק המודה בקנס פטור].

אם [ר' חייא] סובר כר"ע, שיכתוב ב' צורות שור, שיכתוב שור שהזיק שור [שמשלם חצי נזק], ויכתוב שור שהזיק אדם [שמשלם נזק שלם]. שלמדנו במשנה, ר"ע אומר, אף תם שחבל באדם [והאדם חבל בשור] משלם [בעל השור] במותר [פי' כמה נזק נעשה באדם יותר ממה שניזק השור] נזק שלם. הרי שברו ר"ע באגרוף [פי' בכחזן], שלמדנו, ר"ע אומר, הייתי חושב שאף תם שחבל באדם ישלם מן המעולה [שבבכסי קרקעות המזיק]. מלמד הנאמר, "יעשה לו", מגופו משלם, ואינו משלם מן המעולה.

האונס והמפתה והמוציא שם רע שהם [חיוב] ממון [חוץ מהחמישים, אלא החיוב "פגם" ששוה עכשיו פחות ממה שהיתה שוה מתחילה, וכן

⁴⁸ רש"י. עי' הגר"פ: ודבריו צ"ב רב מאי תשובה היא זו, זה עדים זוממים לא הזיקו כלל ואין לך משלם יותר ממה שהזיק גדול מזה, וכבר עמד בזה הפני. והנראה בזה, דהנה מהא דתני לעדים זוממים בהדי אבות נזיקין מבואר דיסוד החיוב דעדים זוממים הוי מדין מזיק. ובטעמא דמילתא נתבאר לעיל (אות קל"ה) דנהי שבפועל לא אירע לנידון שום נזק מ"מ בפרשת עדים זוממים נתחדש דעצם זה שב"ד גמרו את הדין לחייב את הנידון חשיב כהיזק, ומאחר שהעדים פעלו את הגמר דין שחייב את הנידון לשלם נמצא דמצדם נשלם ההיזק ולא אכפ"ל שבאו עדים אחרים והצילוהו. ונראה שזהו הטעם דלרבנן הך חיובא הוי ממונא ולא קנסא, דמאחר דדייני' להו כאלו הזיקו א"יז יותר ממה שהזיק, וזהו שכתב רש"י דא"יז יותר ממה שהזיק אלא כמו שהזיק וד"ק. ונראה עוד דגם ר"ע מודה לעצם היסוד גדר חיובא דעדים זוממים הוא החשב' להו כמזיקים וא"יז "יותר ממה שהזיק", אלא דר"ע ס"ל דמאחר ובשעת השלומים כבר נתבטל הגמ"ד מסתבר שא"יז ממון אלא קנס [אכן גם לדידיה גדר הקנס הוא מטעם מזיק, דכיון שהעדים עשו מעשה מזיק קנסי' להו לשלם את כל מה שזממו וכנ"ל].

⁴⁹ רש"י (עי' מכות ג ע"א). ועי' תוס' ר"ד: וקשיא לי טובא בהאי פירושא שלאחר שהעידוהו עדים בב"ד יפטר בהודאתו. אלא צ"ל שמדובר שיאה עדים ממשמשין ובאין וקדם והודה דפטור. אבל לאחר שבאו עדים והעידו לא דא"כ ליתני העידוהו עדים ולא הספיקו לגמור דינו והלך בב"ד אחר והודה פטור וכ"ש ראה עדים ממשמשין ובאים.

ועי' הגר"פ: ובפשוטו יש ליישב את דברי רש"י, דהנה בתור"ד נקט דכונת רש"י לפוטרים גם אם אתו עדים אחר כן, ולהכי הקשה דלאחר דלאחר שהוזמו בב"ד אחר א"א לפוטרים, אמנם באמת ברש"י לא נזכר כלום מזה וי"ל דכוונתו רק לפוטרים עד שבאו עדים. והביאור בזה הוא פשוט, דהנה איתא הקצה"ח בסי' א' סק"ו בדין מודה בקנס נאמר ב' דינים - חדא דא"א לחייבו עפ"י הודאתו ובקנס לא נא' ההלכה דהודאת בע"ד כק' עדים דמי, ועוד דהודאתו פוטרתו אפ"י אם אתו עדים אחר"כ. ומזה הטעם כל הדין שאם ראה עדים ממשמשים ובאים חייב הוא רק ככה"ג דאתו עדים אחר"כ, אבל ככה"ג שלא אתו עדים כו"ע מודו דא"א לחייבו עפ"י הודאתו, דבקנס לא נא' ההלכה דהודאת בע"ד. ומעתה ו"ל דכל מש"כ רש"י דר"ע איירי באמרו העדנו והוזמנו בב"ד פלוני היינו רק בדלא אתו עדים אחר"כ דדייני' לחייבם מכח הודאתם, דלרבנן ממונא הוא ומחייבי' להו עפ"י הודאתם ולר"ע קנסא הוא וא"א לחייבם מכח הודאתם, אבל ככה"ג דאתו עדים אחר"כ גם רש"י מודה דהודאתם אינה פוטרתם הואיל והודו לאחר שהעידו עליהם בב"ד אחר. ובאמת שתי' זה הוא פשוט מאד, וצ"ע מהיכן זה פשוט ליה להר"ד דרש"י איירי גם באתו עדים אחר"כ.

אמנם מדברי רש"י בשבועות מבואר כמו שהבין הר"ד דפטר' להו אפ"י אם אתו עדים אחר"כ, דהנה בגמ' בשבועות (דף לג ע"ב) מבע"ל אם יש חיוב שבועות העדות במשביע עדי קנס למ"ד מודה בקנס ואח"כ באו עדים פטור מי אומרים' כיון דאילו מודה מפטר לאו ממונא קא כפר ליה או אולי השתא מיהא לא אודי, ובגמ' שם איתא בא ושמע משביע אני עליהם אם לא תבואו ותעידוני שהוציא איש פלוני שם רע על בתי חייבין הודה מפי עצמו פטור וכו', ופרש"י ו"ל שהוציא שם רע על בתי ואמר בב"ד לא מצאתי לבתך בתולים ונמצא בדאי ולא הספקתי להעמידו שם בדין לתובעו קנס של מאה כסף וכו' קס"ד השתא דאפילו באו עדים לאחר שהודה קאמר פטור וכו' עכ"ל, ומבואר להדיא מדברי רש"י דבכה"ג דאתו עדים וחיבוהו בב"ד אחד (וכמש"כ רש"י "ונמצא בדאי") מהניא הודאתו בב"ד אחר לפטרו לגמרי אפ"י אם יבואו עדים אחר"כ, וכדברי הר"ד. ומעתה הדרא קו' התור"ד לזכותא דעד כאן לא חולקים ת"ק ורשב"א אלא בראה עדים ממשמשים ובאים אבל ככה"ג דאסהידו עליה כו"ע מודו דאין הודאתו פוטרתו, וצ"ע.

החיוב "בושת" [שיכתבם. מה דעתך⁵⁰ פי' למה צריכים לכתבו]. אם נזק, כתבוהו, אם צער, כתבוהו, אם בושת, כתבוהו, אם פגם, היינו נזק, מה תאמר. [בחיוב חמשים של] קנס, לא מדובר בקנס.

המטמא [תרומה] והמערכב [תרומה עם חולין, של ישראל, שכן אינו יכול לאכלו אלא למכרו לכהן בזול] והמנסך [יין חבירו לע"ז, והוא עסרו בהנאה] שהם [חיוב] ממון, שיכתבם. מה דעתך. אם היזק שאינו ניכר [כגון אלה, שלא ניכר בתוך הפירות, שאינם חסרים] נחשב היזק, הרי כתוב "נזק", אם היזק שאינו ניכר לא נחשב היזק⁵¹, זה קנס, ולא מדובר בקנס. נאמר שר' חייא סובר, היזק שאינו ניכר לא נחשב היזק [אלא חייבים משום קנס, ולכן ר' חייא כתבו ולא ר' אושעיא], שאם זה נחשב היזק, הרי כתבוהו "הזק". [באמת אפשר לומר שר' חייא גם כן לא כתב שום קנס, ועכ"ז צריכים לכתוב מטמא וכו' וגם היזק] כתבו היזק הניכר, ו[גם] כתבו היזק שאינו ניכר.

זה מובן לפי התנא שלנו, כתבו המספר למעט [המזיקים הנוספים שכתבם] ר' אושעיא. ור' אושעיא כתב מספר למעט [המזיקים הנוספים שכתבם] רבי חייא, אלא מספר של רבי חייא מהו בא למעט [שאינו חשיב כמזיק]. למעט מוסר [חבירו לעכו"ם] ומפגל [פי' כהן ששחט קרבנו של ישראל חטאם לשם שלמים, שאין הקרבן עולה לחובת בעליו, וצריך להביא אחר]. ושיכתבם. מובן [שלא כתבו] מפגל, שלא מדובר בקדשים, אלא למה לא כתבו מוסר. מוסר שונה, שהוא דיבור, ולא מדובר ב[היזק] דיבור. והרי כתב מוציא שם רע, והוא דיבורא. הוא דיבור שיש בו מעשה. והרי כתוב עדים זוממין, והוא דיבור שאין בו מעשה. שם אף על גב שאין בו מעשה, הרחמן [פי' ה' ית' בתורה] קראו מעשה, שנאמר "ועשיתם לו כאשר זמם לעשות לאחיו". זה מובן לתנא שלנו, כתוב אבות, משמע שיש תולדות, אלא לרבי חייא ורבי אושעיא, אבות, משמע שיש תולדות, מהם תולדותיהן. אמר רבי אבהו, כולם כאבות לשלם ממיטב [קרקעותיו]. למה. לומדים "תחת" [פי' שכתוב בצער] ואונס ומפתה ועדים זוממים, מטמא מדמע ומנסך "תחת" לומדים גזירה זוה "תחת" "תחת" משור המועד, שמשלמים ממיטב. או שלומדים [נתינה] "נתינה" [פי' שכתוב בחבירו וריפוי ושבת וגול "נתינה" ולומדים גזירה שוה⁵² "נתינה" משור שנגח עבד שמשלמים ממיטב. או שלומדים [ישלם] [פי' שכתוב בשומר חנם, שואל, נושא שכר, קרן וכפל וד' וה' "ישלם" ולומדים גזירה שוה "ישלם" "ישלם" משן ורגל שמשלמים ממיטב. או שלומדים [כסף] [פי' שכתוב באונס מפתה ומוציא שם רע "כסף" ולומדים גזירה שוה "כסף"] "כסף" מבור שמשלמים ממיטב.].

לא הרי השור כהרי המבעה. מהו אמר [פי' למה צריכים את זה]. אמר רב זביד בשם רבא, כך אמר [אחר שהמשנה מנה ד' נזיקין, ישנם שאלה], שיכתוב הרחמן [ה' ית' בתורה] רק אחד ונלמד אחרים ממנו [במה מצינו, כמו ששור מזיק וחייב אף המבעה שהוא מזיק חייב]. חזר ואמר, אם אפשר לומר אחד מהשני [והוא פי' "לא הרי וכו'"].
ולא זה וזה שיש בהן רוח חיים. מהו אמר. אמר רב משרשיא בשם רבא, כך אמר,

⁵⁰ עי' רש"י עירובין צז ע"א.

⁵¹ עי' שו"ע (ח"מ סי' שפה ס"א) המזיק את חבירו היזק שאינו ניכר, כגון שעירב יין נסך ביינו, מן התורה הוא פטור, אבל חכמים קנסוהו לשלם נזק שלם מהיפה שבכסיו, כדון כל המזיקים. לפיכך אם מת המזיק קודם שישלם, אין קונסין בנו אחריו לשלם. וכן אם היה שוגג או אנוס, פטור, שלא קנסו אלא מזיד:

ביאור: המזיק כו', יש מחלוקת אם זה הדין רק בג' אלה: מטמא מדמע ומנסך, או בכל היזק שאינו ניכר והצד השני היא העיקר (ש"ך).

היזק שאינו ניכר, התוחב כף של איסור לתוך חבירו שוגג פטור כו', אך באין מינו ו"ל דנרגש הטעם והוה היזק ניכר וצ"ע (פ"ת).

מהיפה שבכסיו כדון כל המזיק, עי' לקמן בסימן תי"ט סעיף א' דהיינו דוקא כשבא לשלם לו בקרקעות, אבל במטלטלין כל דבר מיקרי מיטב אפילו סובין, משום דאם לא מכרן במקום זה יכול להוליכם למקום אחר למכרם שם, משא"כ בקרקעות (סמ"ע), כלומר מהעדידת כדון מזיק לקמן סי' תי"ט ואף על גב דאינו אלא מדרבנן דרבנן כעין דאורייתא תקון לשלם ממיטב (ש"ך).

אין קונסין בנו אחריו, פירוש, אפילו עמד אביהן בדין, וכדלעיל סימן ק"ח סעיף ב', משא"כ במסור שמת וכמ"ש בסימן שפ"ח סעיף ב' (סמ"ע), ויש חולקים עי' לקמן סי' שפ"ח שפסק דמסור שמת גובים מירשיו אפ"י לא עמד בדין דסבירא להו דדינא דגרמי דינא הוא ולא קנסא וה"א שם דס"ל דדוקא שעמד בדין היינו משום דס"ל דדינא דגרמי קנסא דרבנן ולא קנסו בנו אחריו ואינו חייב אא"כ עמד בדין ואם כן הוא הדין הכא בעמד בדין חייב, מיירי ומ"ש המחבר לעיל סי' ק"ח ס"ב אבל אם חייבוהו קנס לא קנסו בנו אחריו היינו כשחייבוהו יתר על מה שהפסיד, ועיין מ"ש שם (ש"ך).

⁵² עי' לקמן הערה 69.

ארבעה אבות פרק ראשון בבא קמא

לו א מיי"ט פ"ב מהלכות
מקי ממון הלכה ה'
כמה עשין סה תושבי
מ"מ ט"ו שט סעף ג :
לח ב מיי"ט שם פ"א
הלכה ה סג סג
טוש"ט שם סעף ג
וסעף ט :
לפ ג מיי"ט שם הלכה
ה טור ש"ע שם
פ"ד ה מיי"ט שם פ"ג
הלכה ה סג סג שם
טור ש"ע ח"מ ט"ו י'
סעף כ"א :
מ"א ו מיי"ט פ"א מהל'
חובל ומזיק הלכה
א סג עשין ע טוש"ט
ח"מ טכ סעף ג :
מב : מיי"ט פ"ד מהל'
מקי ממון הלכה ה
כמה עשין סט טוש"ט
מ"מ ט"ו ת"ח סעף י :

רבינו הנגאל

אמר רבא וכולהו כי
שריית בור בינייהו
אחיין [בולחא פבור
וסקין] ברמקין כו' :
מה שור ובור שדרכן
להויק ושמירתן עליך
אף אני אביא האש
מה לשור שכן יש בו
רוח חיים בור יוכיח
שאין בו רוח חיים . מה
לבור שתחת עשייתו
לנוק שור יוכיח וחור
הדין כו' וכן כולן .
ולא למאי הלכתא
פלגיהו רחמנא ואוקמה
רבא להלכותיהן . קרן
לח ל ק בין [תסהל]
למועדת . שן ורגל
לפוטון ברשות הרבים
בור לרבנן לפטור בו
את הכלים . ור"י יהודה
לפטור בו את האדם .
אש לרבנן לפטור בו את
הטמון כדבעינן למיטר
לקמן . לר' יהודה

כי שדית בור בינייהו אחיה כולו . מה שפי' הקונטרס דשן אחיה
מבור ואש דכי פרכת מה לאש שכן מועדת לאכול זין ראוי
לה בין שאין ראוי לה תאמר בשן שאין מועדת לאכול אלא צרואי
לה וקשה דלא אשכחן שאינו ראוי בשן דאם אכלה דבר שאין ראוי
לה לא הוי תולדה דשן אלא תולדה
דקתן כיון דאין הגהה להזיקה ואי
משכתא בשום ענין נילף מאש
דמתחייב אף בזין ראוי ונראה דשן
נמי אחי צפנלא דדינא או מאש
לחודה ומיהו י"ל לפירוש הקונטרס
דשפיר פרכין פירכא דלא שייכא בשן
דכחאי גוונא פריך בהחובל [לקמן
דף פה.] גבי עבד ואשה מה לאשה
שן חייב בניולה אף מה שפירש בור
יוכיח שאין מועד לדבר שאין ראוי לו
כגון אדם קשה חדא דלא פטר אדם
אלא ממיסה ולא ממוקין ועוד אטו
משום דפטור אדם חטוב אין ראוי
והלא בשן נמי פטור עמוון ועוד דלקמן
(דף טו:) גבי חומר בשור מבור אין
מואל לרבי יהודה דמתחייב על נוקי
כלים צבור אין ראוי צבור והא
משכתא ליה אדם אלא נראה דאדם

נמי חטוב ראוי לבור דראוי למוט בהבלא אבל כלים חשיב ליה לקמן
אין ראוי דלא מוקא להו הבלא ואע"פ דכלים חדתי מפקעי בהבלא
כדאמר בסוף פרק הפרה לקמן (דף נ"ג) מ"מ שם כלים שאין מתקלקלים
בהבלא וא"ת והיכי אחי אש מבור וחד מאיך מה לאיך שכן אין כח
אחר מעורב בו תאמר באש דכח אחר מעורב בו דהוי קולא מדפריך
בסמוך גבי אבנו וסכיטו ומשאו מה לבור שכן אין כח אחר מעורב
בו וי"ל דבור שנעשה בלא כח אחר חמוט מאבנו וסכיטו אלא מעורב
בהליכתו אלא בבת דלייני ולא נעשו צור אלא ע"כ כח אחר אבל
אש שהולך ומזיק להליכתו ע"כ כח אחר חמוט מבור שאין הולך
ומזיק אלא במקומו והא דקאמר בסמוך אש תוכיח שכן כח אחר
מעורב בו וחייב ה"פ אע"ג דכח אחר מעורב בו וחשיבי ליה כאילו
בעלמו עושה את הכל וחייב משום חילוי ה"פ אע"ג דכח אחר מעורב
בו חטובים כאילו בעלמו עושה את הבור הזה בלא כח אחר אי נמי
היינו דפריך מה לאש שכן כח אחר מעורב בו דיידיה "ממור יוטר
שנ"י זה הולך ומזיק למרחוק מה שאין כן באבנו וסכיטו ומשאו וא"ת
והיכי אחי כולו מאש ובור מה לאש ובור שכן מעשיו גרמו לו
כדמפרש לקמן גבי צור המהולגלג ואש נמי מעשיו גרמו לו שהדליק
האש וי"ל דלא חשיב אש מעשיו גרמו לו כיון שהרוח מסייעו וא"ת
מבור ואדם נמי היכי אחי אש מה לבור ואדם שכן מעשיו גרמו לו וי"ל
דאחי מבור ואדם היכי אחי אש ונפל מן הגג צרוח שאינה מלויה דחייב
כדאמר לקמן בסוף פרק שני (דף כ"ז) וא"ת מבור ורגל היכי אחי
מה לבור ורגל שכן היוקן מו"י דלקמן חשבינן בור היוקן מו"י וי"ל
דאין בור היוקן מו"י טפי מאחרים ולא קאמר לקמן הכי אלא להזכיר
חומרא אחת ששורה צבור וכתל ואינן : **שכן** מועדין וכו' . אין
לפרש שמשלתין נזק שלם דאם כן קרן נמי אחיה' כיון דלא כתיב אלא
מפרש ר"ח דמועדין מתחילתן היינו שדרכן להזיק משא"כ בקרן דסתם
שוררים בחוקת שימור קיימי למ"ד פלגא דניוקא קנסא ולמ"ד אדרבה
קרן עדיפא היינו למ"ד דפלגא ניזוקא ממונא שדרכו להזיק ולא קיימי
בחוקת שימור ולא כמו שפירש הקונטרס דלא איהתפרש היכא :
(ג') **להלכותיהן** דהו"מ מני למימר דכולהו אינטריך למיכתב
הוא כתיב אלא הוה נפקא ממד מהך

ובור הוא פטרי בהו כלים ואי יליף ממד מהך ומאש הוא פטרי בהו
עמוון ומתני' לא קתני אלא להגדיל תורה ויאדיר : **בור** לפטור בו
את הכלים . אגב אורחיה נקטיה דבור לא אחי מכולהו :

אש לפטור בו את הטמון . הוה מני למימר לחייב בו את הכלים דאש
לא אחי מצעלי חיים אלא ממד מינייהו ובור דפטור בו את הכלים:
אי

להלכותיהן . למה שיש בזה מה שאין בזה : **לפטורן ברשות הרבים** .
פלוגתא דרבי יהודה ורבנן לקמן בשילהי פרק שור שנגח את הפרה
ומיכתב דהא מכל תרי מינייהו לא נפק דכולהו דרכן לילך ולהזיק לבר
מבור אלא אידי דרבייהו רחמנא : **למינו ברצונו דרבייהו** . לעבר ראייהו
שבת ובושת משא"כ בעל
בו את האדם . כדדרשטין שור ולא אדם : **אדם** . להכי תבין רחמנא :
הכי : **לפטור בו את הטמון** . שאם היו בגדים טמונים בגדייהו
לפוטון דכתיב ציה (שמות כג) או הקמה ורשינן בשילהי הבכוס
לאן לדייר (לקמן דף ס"ה) מה קמה בגלוי אף כל גלוי לאפוקי טמון
דלא מה שאין כן בשור ובור ומצעה ורבי יהודה קא פליג דהס :

לכתוב רחמנא תרתי . שור ומצעה ותתי אש מינייהו דכי פרכת
מה לקרן שכן כוונתו להזיק לרובא למימר שן תוכיח מה לכן שיש
הגהה להזיקו קרן יוכיח ולרובא דאמר מצעה זה אדם תיתי הכי כי
פרכת מה לשור שכן כוונתו להזיק תאמר באש אדם יוכיח שאפילו
אין כוונתו להזיק חייב כדתנן [לקמן
דף כ"ז] אדם מועד בין ער בין יאן
מה לאדם שכן חייב בצרעיה דברים
שור יוכיח הלא האוה שבה שדרכן
להזיק ושמירתן עליך אף אני אביא
אש : **הדר אמר הדרא מפרטי נמי לא**
אחיה . דלא ראי קרן ומצעה שיש
בהן רוח חיים כהאי אש כו' : **וכולו**
כי שדית בור בינייהו אחיה . אי
כתיב בור וחדא מהך אחיה כולוהו
[מהאוח ומאריך] כלל השוה דאי
כתיב בור וקרן אחיה שן מינייהו הכי
מה בור שאין דרכו לילך ולהזיק חייב
שן שדרכו לילך ולהזיק לא כל שכן מה
לבור שכן תחילת עשייתו עומד לנוק
תאמר בשן קרן יוכיח מה לקרן
שכן כוונתו להזיק בור יוכיח וחור
הדין הלא השוה שבהן שדרכן להזיק
וממוקין כו' אף אני אביא שן וכן רגל

מקרן ובור דכי פרכת מה לבור שכן תחילת עשייתו לנוק תאמר
ברגל קרן יוכיח מה לקרן שכן כוונתו להזיק בור יוכיח וכן אש מקרן
ובור כבולן תחילת הדין מה בור שאין דרכו לילך ולהזיק חייב אלו
כולן שדרכן לילך ולהזיק לא כ"ש מה לבור שכן תחילת עשייתו כו'
וכן אי כתב רחמנא בור ושן אחי כולוהו איך נמי לבר מקרן כהאי
דינא מה בור שאין דרכו לילך ולהזיק חייב רגל ואש לא כל שכן וכן
אדם מה לבור שכן תחילת עשייתו לנוק תאמר כלל אלו שן תוכיח
מה לכן שכן יש הגהה להזיקו תאמר כלל אלו בור תוכיח הלא השוה
כו' אף אני אביא כל אלו אכל קרן לא אחי מינייהו דאיכא למיפרך
מה להלך השוה שבבור ושן שכן מועדיה מתחילתן תאמר בקרן וכן אי
כתיב בור ורגל אחיה כולוהו מהא דינא דבור לבר מקרן דכי פרכת
מה לבור שכן תחילת עשייתו לנוק תאמר בשן ואש ואדם רגל יוכיח
מה לרגל שכן היוקן מו"י דכל שעה היא מהלכת תאמר כלל אלו בור
יוכיח וחור הדין הלא השוה כו' אף אני אביא כל אלו אבל קרן לא
אחיה דמה להלך השוה שבהן שמועדין מתחילתן תאמר בקרן וכן אי
כתב בור ואש הוה אחי איך כהאי דינא מבור וכי פרכת מה לבור
שכן תחילת עשייתו לנוק תאמר ברגל יאן ואדם אש תוכיח מה לאש
שכן מועדת לאכול בין שראוי לו בין שאינו ראוי לה כגון עלים כלים
ואבנים תאמר בשן שאינה מועדת אלא לזכר הראוי לה בור יוכיח
שאינו מועד אלא לזכר הראוי לה דבר שאינו ראוי לה מו"י ניאו אדם
דכתיב וכפל שמה שור או חומר שור ולא אדם חומר ולא כלים דאם
נפל צבור אדם וכלים פטור בעל הבור הלא השוה שבהן כו' אף
אני אביא שן ואחו אדם ורגל בפלגי דינא דכי אמרת אש תוכיח
ליכא למיפרך מה לאש מידי אבל קרן לא אחיה זימה להלך השוה
צבור ואש שכן מועדיה מתחילתן ולהכי נקט רבא בור דמחד מאריך
לא מני למימר כי שדית חד בינייהו אחי כולוהו מהאוח ומחד מאריך
דהא מכל תרי מינייהו לא הוה אחי לא קרן ולא בור קרן מאש
ורגל ושן ואדם לא דמה לכולהו שכן מועדין מתחילתן ובור נמי
אחיה דמה לכולהו שכן דרכן לילך ולהזיק ואי קשיא לך לימא
כי שדית קרן בינייהו וכן נקט קרן אחיה תרי דלא אחי מינה ומחד
מאריך דאי נקט או רגל או שן או אדם כתיב בהדין קרן אחיה אש בור
מינייהו דפרכין מה להלך השוה שבהן שיש בהם רוח חיים וכן בור
נמי לא אחיה מינייהו ואי נקט אש כהדין קרן לא אחיה שן ובור
מינייהו דכי פרכין מה לאש שכן אוכלת אפילו דבר שאין ראוי לה
כגון כלים תאמר בשן דפטור על הכלים כדתנן במתניתין ליכא
למימר קרן יוכיח ובור נמי לא אחי מינייהו שכן דרכן לילך ולהזיק
מה שאין כן צבור : **ולמאן דאמר כו'** . לא איהתפרש [לא] היכא :

דכתיב בהו ובער בשדה אחר דלא חייבין אלא ברשות הניוק :
פלוגתא דרבי יהודה ורבנן לקמן בשילהי פרק שור שנגח את הפרה
ומיכתב דהא מכל תרי מינייהו לא נפק דכולהו דרכן לילך ולהזיק לבר
מבור אלא אידי דרבייהו רחמנא : **למינו ברצונו דרבייהו** . לעבר ראייהו
שבת ובושת משא"כ בעל
בו את האדם . כדדרשטין שור ולא אדם : **אדם** . להכי תבין רחמנא :
הכי : **לפטור בו את הטמון** . שאם היו בגדים טמונים בגדייהו
לפוטון דכתיב ציה (שמות כג) או הקמה ורשינן בשילהי הבכוס
לאן לדייר (לקמן דף ס"ה) מה קמה בגלוי אף כל גלוי לאפוקי טמון
דלא מה שאין כן בשור ובור ומצעה ורבי יהודה קא פליג דהס :

רש"י
לקמן י. כתי

הגהות
הגרא
[א] רש"י ד"ה
ולמאן דאמר
כו' לא איהתפרש
היכא . י"ב
הוא בדף
הקודם :

[לקמן ע"ז]

רש"י מ"ז וע"י רש"י

שיכתוב הרחמן [ה' ית' בתורה רקן] שני [אבות נזיקין] ונלמד אחרים ממנו. חזר ואמר אם אפשר ללמוד [אב מזיק] א' משנים [והוא פ' הרברים "לא זה וזה וכו'"].

אמר רבא, וכל [המזיקים] אם תחברו אותם עם בור, אפשר ללמוד את כולם במה הצד⁵³, חוץ מקרן, משום שיש לשאול, מה לכולם שכן מועדים מתחילתן⁵⁴, ולפי מי שאמר⁵⁵, אדרבה, קרן עדיף שכוונתו להזיק, אפילו קרן נלמד [במזיק א' יחד עם בור].

א"כ לאיזה הלכה התבסס הרחמן [פ' ה' ית' בתורה]. להלכותיהן [מה] שיש בא' שאין בשני. קרן, לחלק בין תם למועד⁵⁶. שן ורגל, לפוטין

⁵³ שאם כתוב בור וקרן ולא כתוב שן, אפשר ללמוד, מה בור שאין דרכו לילך ולהזיק חייב, שן שדרכו לילך ולהזיק לא כל שכן. מה לבור שכן תחילת עשייתו עומד לזק, תמאר בשן, קרן יוכיח. מה לקרן שכוונתו להזיק, בור יוכיח וחזר הדין, הצד השהו שבהן שדרכן להזיק וממונך וכו', אף אפשר להביא שן וכן רגל אפשר ללמוד מקרן ובור שאם תשאל מה לבור שכן תחילת עשייתו לזק תאמר ברגל, קרן יוכיח. מה לקרן שכן כוונתו להזיק, בור יוכיח. וכן אש מקרן ובור, בכלול תחילת הדין, מה בור שאין דרכו לילך ולהזיק חייב, אלו כולן שדרכן לילך ולהזיק לא כ"ש. מה לבור שכן תחילת עשייתו כו'. וכן אם כתב רחמנא בור ושן אלה האחרים ילמדו חוץ מקרן בק"ו הזה, מה בור שאין דרכו לילך ולהזיק חייב רגל ואש לא כל שכן. וכן אדם מה לבור שכן תחילת עשייתו לזק תאמר בכל אלו שן תוכיח מה לשן שכן יש הנאה להזיקו תאמר בכל אלו בור תוכיח הצד השהו כו' אף אני אביא כל אלו אבל קרן לא אתיא מינייהו דאיכא למיפרך מה להצד השהו שבבור ושן שכן מועדים מתחילתן תאמר בקרן וכן אם כתיב בור ורגל אתיא כולהו מהא דינא דבור לבר מקרן דכי פרכת מה לבור שכן תחילת עשייתו לזק תאמר בשן ואש ואדם רגל יוכיח מה לרגל שכן הזיקו מצוי דכל שעה היא מהלכת תאמר בכל אלו בור יוכיח וחזר הדין הצד השהו כו' אף אני אביא כל אלו אבל קרן לא אתיא דמה להצד השהו שבהן שמועדין מתחילתן תאמר בקרן וכן אם כתב בור ואש הוא אתו אינך בהאי דינא מבור וכי פרכת מה לבור שכן תחילת עשייתו לזק תאמר ברגל ושן ואדם אתו תוכיח מה לאש שכן מועדת לאכול בין שראוי לה בין שאינו ראוי לה כגון עצים כלים ואבנים תאמר בשן שאינה מועדת אלא לדבר הראוי לה בור יוכיח שאינו מועד אלא לדבר הראוי לה דבר שאינו ראוי לה מאי ניהו אדם דכתיב ונפל שמה שור או חמור שור ולא אדם חמור ולא כלים דאם נפל בבור אדם וכלים פטור בעל הבור הצד השהו שבהן כו', אף אני אביא שן ואתו אדם ורגל בפלגי דינא דכי אמרת אש תוכיח אין למיפרך מה לאש מידי אבל קרן לא אתיא דמה להצד השהו בבור ואש שכן מועדים מתחילתן ולהכי נקט רבא בור דמחד מאידך לא מצי לומר כי שדית חד בינייהו אתו כולהו מההוא ומחד מאידך שהרי מכל תרי מינייהו ע"י המשך דבריו בהערה יב.

⁵⁴ ע"י שר"ע (סי' שפט ס"ו): חמשה מעשים תמים יש בבהמה, ואם הועד לאחד מהם נעשית מועדות ולאותו מעשה, ואלו הם: הבהמה אינה מועדת מתחלתה לא ליגח, ולא לייגח, ולא לנשוך, ולא לרבוץ על הכלים גדולים, ולא לבעוט, ואם הועדה לאחד מהם הרי זו מועדת לו, אבל השן מועדת מתחלתה לאכול את הראוי לה, והרגל מועדת מתחילתה לשבר בדרך הילוכה: ביאור: ואם הועדה לאחד מהן, פירוש, שהתרו בבעליה לשומרה אחר שעשתה כן ג' פעמים (סמ"ע).

⁵⁵ ע"י רש"י שלא מצאו. ועי' גר"א שכוונתו לדף ד רע"א.

⁵⁶ ע"י שר"ע (ח"מ סי' שפט ס"ב) וכמה משלם: אם הזיקו בדברים שדרכה לעשות תמיד כמנהג ברייתו, כגון בהמה שאכלה תבן או עמיר, או שהזיקה ברגלה, או בדרך הילוכה, חייב לשלם נזק שלם מהיפה שבנכסיו, שנאמר (שם כב, ד) מיטב שדהו ומיטב כרמו ישלם, ואם שנה ועשה מעשים שאין דרכה לעשות תמיד והזיקה בהם, כגון שור שנגח או נשך, חייב לשלם חצי נזק מגוף המזיק עצמו, שנאמר (שם כא, לה) ומכרו את השור החי וחצו את כספו וגו':

ביאור: מהיפה שבנכסיו, כבר נתבאר (סי' ת"ג ס"א וכן סי' ת"ט ס"א) דאם משלם לו במטלטלין משלם לו המזיק במה שירצה, אלא שבאם משלם לו קרקעות צריך לשלם לו מהיפה מנכסיו. וגם שבדברים שהוא מועד בהם אינו משתלם מגופו של שור המזיק לחוד [ושבאם נגנב או נאבד השור לא יצטרך לשלם לו המזיק מביתו או לא ימלא לו דמי נזק על דמי השור המזיק וכדין תם], אלא צריך לשלם מכיסו וכמו שמבאר והולך (סמ"ע).

וחצו את כספו, וכתיב בתריה וגם את המת יחצון, והתורה איירי בשור שוה עשרים שהזיק שור שוה עשרים והמיתו והנבילה שוה עשרה, שכשיחצו ויטלו כל אחד חצי החי וחצי המת נמצא שנשתלם זה חצי נזקו דמיעיקרא, דאף שלא נחסר לו מעיקרא אלא עשרה והוא נוטל מהחי שוה עשרה, מ"מ הרי המזיק נוטל מהנבילה חמשה, ואותן חמשה שהוא כדי חצי נזקו דמיעיקרא הוא אשר יחסר לו. והתשלומין דחצי נזקו יתא בענין זה דחמשה גובה מגוף המזיק וחמשה השנים המזיק ישלם לו אותו במה שירצה, או משורו החי או מהנבילה שזיכתה לו התורה מהניזק. ומהשנים נלמד לראשונים שוים וכמ"ש ואילו בסעיף שאחר זה, שכשנגח שור שוה מנה לשור שוה עשרים והנבילה שוה ארבעה, כשיחצה הניזק הנבילה עם המזיק וקיבל ממנו שנים, והמזיק צריך לחצות עמו

ברשות הרבים (ע"י לקמן כא ע"ב)⁵⁷. בור, לפטור בו את הכלים (ע"י לקמן נג ע"ב)⁵⁸. ולפי רבי יהודה שמחייב על נזקי כלים בבור, לפטור בו את האדם⁵⁹. אדם, לחייבו בארבעה דברים [צער ריפוי שבת ובושת]. אש, לפטור בו את הטמון (ע"י לקמן ס ע"א)⁶⁰. ולפי רבי יהודה שמחייב על נזקי טמון באש, מה בא [להוסיף]?

שור השהו כ"כ כמו שהיה שוה שור הניזק דהיינו עשרים ויתן ממנו עשרה לניזק, ועל אותן עשרה משלם לו המזיק בדמי חצי נבילתו דהיינו שנים, שהרי על הניזק לטפל בנבילתו כדלקמן, ונמצא שלא נשאר על המזיק ליתן לו אלא שמונה וק"ל (סמ"ע).

ע"י שר"ע (ח"מ סי' שפט ס"ט): כל מועד משלם נזק שלם מהיפה שבנכסיו, וכל תם משלם חצי נזק מגופו.

⁵⁷ ע"י שר"ע (ח"מ סי' שפט ס"ו): שן ורגל אין חייבין אלא אם כן הזיקו ברשות הניזק, אבל ברשות הרבים פטורים, ואין צריך לומר ברשות המזיק, ומיהו אם התיז אבנים ברשות הרבים והלכו והזיקו ברשות הניזק, או עץ ארוך מקצתו ברשות הרבים ומקצתו ברשות הניזק ודרסה עליו ברשות הרבים ושיבירה כלים ברשות הניזק, חייב:

ביאור: או עץ ארוך כו', אמנם אין חיובן שוה, דבדרכה על עץ ארוך כו' חייב עליו נזק שלם [דהנה כאילו עומדת ברשות הניזק עצמו ודרסה על דף ושיבירה בו כלי, דקם זה פשוט דמשלמת נזק שלם (ט"ז)], ובהתיז אבנים ברשות הרבים אינו חייב אלא חצי נזק דהיינו נזק צרורות וכמ"ש בסימן שאחר זה סעיף ד' (סמ"ע).

ושיבירה כלים ברשות הניזק חייב, ולא דמי לדרסה ע"ג כלי ונתגלגל למקום אחר ונשבר דק"ל [בסימן ש"צ סעיף ה' בהג"ה] דבתר מעיקרא אזלינן, דשאני הכא דהנזק נעשה ברשות הניזק (סמ"ע).

⁵⁸ ע"י שר"ע (ח"מ סי' תי סכ"א): נפלו כלים בבור והזיקו או נשתברו פטור, שנאמר (שמות כא לג) ונפל שמה שור או חמור שור ולא אדם חמור ולא כלים, ולא נתמעט אדם אלא ממיטה, אבל אם הזיק בו חייב, אבל על הכלים פטור בין אם נשברו לגמרי בין אם הוזקו.

ביאור: פ' נפלו כלים לבור כו', היינו אפילו נפל שם השור עם הכלים ומת השור ונשתברו הכלים, חייב על השור ופטור על הכלים (סמ"ע).

⁵⁹ ע"י שר"ע (ח"מ סי' תכ ס"ג): החובל בחבירו חייב בחמשה דברים: נזק, צער, רפוי, שבת, בושת, אם החבלה בענין שיש בה כל החמשה. הגה: יש אומרים דצריך ליתן גם כן תוספות מזונות הצריכין בחליו ממה שהיה אוכל כשהיה בריא, ונראה לי דבכלל ריפוי יחשב. ואם אין בה אלא ד' משלם ד' ואם ג' ג' ואם ב' ב' ואם א' א'.

ביאור: חייב בחמשה דברים, וה' דברים אלו משתלמין מן היפה שבנכסיו כדין כל המזיקין (ש"ך).

⁶⁰ ע"י שר"ע (ח"מ סי' תיה ס"ג): טמון באש פטור. שאם הדליק גדיש חבירו והיו טמונים בו אפילו מוריגים פירוש: קרשים נקובים ובהם יתדות של עץ או של ברזל שדשים בהם התבואה וכלי בקר שדרך להטמינם בגדיש, פטור, ורואים מקום הכלים הטמונים כאלו היה שם שעורים או חטים כפי מה שהוא הגדיש וכך ישלם לו, במה דברים אמורים: במדליק בתוך שלו והלכה ודלקה בשל חבירו וכלו חציו, כגון שנפל הגדר שביניהם שלא מחמת הדליקה והיה אפשר לו לגדור ולא גדר, אבל אם הדליק בתוך של חבירו, או אפילו בתוך שלו ולא כלו חציו, כגון שנפל הגדר מחמת הדליקה, חייב בדבר שדרכו להטמין בגדיש כגון מוריגים וכלי בקר כמו שנתבאר בסימן צ, ובבית חייב על כל דבר, שדרך בני אדם להניח בבית כל כליהם וכל חפציהם, וכל מי שיטעון בעל הבית שהיה בבית, הרי זה נשבע בנקיטת חפץ ונוטל, ובלבד שיטעון דברים שהוא אמוד בהם שהם שלו או שרגילים להפקיד בידו (וע"ל סימן צ):

ביאור: דרך להטמינם בגדיש, פירוש, וה"ל לאסוקי אדעתיה שישנם שם ולהיות חייב בשריפתן (סמ"ע).

כאלו היה שם חטים או שעורים כו', אם הגדיש הוא חטיין או שעורין עם תבן שלהן וכדרך הגדיש, שמיין גם המוריגים בחיטין ושעורין בתבן שלהן, וגם זהו בכלל מ"ש כפי מה שהוא הגדיש (סמ"ע).

והיה אפשר לו לגדור כו', דאל"כ לא היה חייב על היזק השריפה כיון שכלו חציו וכמ"ש לפני זה בסעיף ו' (סמ"ע).

על כל דבר שדרך בני אדם להניח כו', משמע אם אין דרך להניחו אפי' ידוע שהי' שם פטור ויש להקשות שהרי לעיל ר"ס שפ"ח משמע להדיא דבידוע שהי' שם אפי' אין דרכו להניח שם חייב וצ"ל דהתם מיירי המזיק בידים אבל הכא אף על פי דמיירי שהדליק בתוך של חבירו היינו בפשיעה ולא בידים (ש"ך).

נשבע בנקיטת חפץ ונוטל, פירוש, אף על פי שאין עדים בדבר שכך וכך היה לו בבית. ואם היו מחולקים בדבר הנשרף לו בגלוי, שהניזק אמר כך וכך היה והמזיק אמר ברי לי שלא היה אלא כך, אפ"ה הניזק נשבע ונוטל דעשו תקנת נגזל ג"כ בנשרף (סמ"ע), מיירי שיש עדים על הדליקה, ובזה ניחא שלא תקשי מ"ש לעיל סי' שפט ס"א המזיק ממון חבירו ואינו יודע מה הזיק כו' או לאש כו' והמזיק אומר אינו יודע כו' הניזק נשבע בנק"ח ונוטל כו' דמשמע זה אם טוען המזיק ברי אין הניזק נשבע ונוטל דהתם מיירי שאין עדים שהזיקו אם כן

להוסיף ליחכה [האש] חרישתו [של חבירו]⁶¹ או סכסכה [פי' פגם] אבניו [חייב]⁶².

הצד השווה שבהן. [ממשעות הלשון הזה, נראה שהוא בר לרבות משהן] מה זה מרבה. אמר אב"י, זה מרבה אבנו סכינו ומשאו שהניחן בראש גגו ונפלו ברוח מצויה והזיקו⁶³. איך מדובר. אם שהזיקו בשעה שהלכו, היינו [תולדה של] אש. מה שונה אש. שכן אחר מעורב בו וממונך ושמירתו עליך, לא אלה, כח אחר מעורב בהן וממונך ושמירתו עליך. ואלא [מדובר ש]לאחר שנחו [הזיקו בהמה]. אם שהפקירם, בין לפי רב בין לפי שמואל היינו בור (עי' לקמן כח ע"ב). מה שונה בור. שתחילת עשייתו לנזק וממונך ושמירתך עליך, גם אלה תחילת עשייתן לנזק וממונך ושמירתן עליך. אלא [מדובר] שלא הפקירם, לפי שמואל שאמר כל [תקלה] למדנו מבורו, היינו בור. באמת [מדובר] שהפקירם, ולא דומים לבור, מה לבור שכן אין כח אחר מעורב בו, תאמר באלה שכתב אחר מעורב בהן. אש תוכיח [כאן רואים הצד השווה שבהם]. מה לאש שכן דרכו לילך ולהזיק [ואלה לא הזיקו בהליכתם אלא בהמה נתקל בהם], בור תוכיח. וחזר הדין [שכן יש לשאול מה לבור שכן אין כח אחר מעורב בו וכן ב"הצד השווה" שבמשנה].

רבא אמר, זה מרבה בור המתגלגל ברגלי אדם וברגלי בהמה⁶⁴ [פי' שהניח אבן ברשות הרבים ובעודה במקומה לא הזיקה, אבל התגלגלה

נאמן במגו ו"א דעיקר כהמחבר ס"ל דבאש אם טוען המבעיר ברי נשבע ונפטר, אמנם בשמא יש תקנת הנגזל (ש"ך).

או שרגלים כו', עמ"ש לעיל סימן צ' סעיף ז' (ש"ך).

⁶¹ ונתקלקל (נימוקי יוסף כה ע"א).

⁶² עי' שו"ע (ח"מ ס' תיח ס"ב): כתיב כי תצא אש אפילו מעצמה, שהדליק בתוך שלו והלך ודלק בתוך של חבירו, אפילו לא שרפה אלא עצו ואבניו או שליחכה נירו, חייב לשלם הכל אלא אם כן הרחיק כשיעור, אבל אם הרחיק כשיעור ויצא והזיק פטור. הגה: וכל זה במדליק בתוך שלו, אבל במדליק בתוך חבירו אפילו עברה כמה מילין חייב.

ביאור: אבל מדליק בתוך חבירו וכו' - דכיון דהדליק מתחילה שלא ברשות חייבוהו על הכל (סמ"ע).

⁶³ עי' שו"ע (ס' תיא ס"א), הובא לקמן הערה.

⁶⁴ עי' תוס': בכל הספרים כתוב אם בהדי דקא אזלי קמזקי כחו הוא ופירש הקונטרס דלא גרס ליה וטעמא משום שאומריסן לקמן בהמניח (דף כז): אין דרכן של בני אדם להתבונן בדרכים [עי' לקמן כז ע"ב הערה] ובעל התקלה נמי אין לחייבו מטעם אדם המזיק אלא משום דחשיב כרוח מצויה והוי אשו ואין למוחקו בשביל כך דלענין כדי שלא ילכו כ"כ בחוזק שיתיזו ויזיקו דרכו להתבונן שפיר ולהכי פריך כחו הוא ויתחייב המגלגל הכל ולא בעל התקלה ואף על גב דלגבי כלב שנטל החררה והלך לגדיש כו' (לקמן ד' כא): ופריך בגמרא (ד' כג.) וליחייב בעל הגחלת נמי שהוא בעל התקלה היינו משום דכלב לאו בר דעה הוא אבל הכא המגלגל בר דעה הוא תדע דאם הדליק אש ובה אחר ושרף טלית חבירו או חפר בור ובה אחר ודחף שור חבירו לתוכו אין סברא שיתחייב בעל הבור או בעל האש והמגלגל ברגלי בהמה אם הזיק בהדי דאזלי יתחייבו שניהם בעל הבהמה ובעל התקלה והא שאומריסן לקמן בפרק הפרה (ד' נג): שור ואדם שדחפו לבור לענין נזקין כולן חייבין דמשמע אפילו בעל הבור צריך לומר דמיירי אדם בלא כוונה דכיון דאין בכוונה כלל חייב בעל הבור כמו האדם והא שאומריסן (שם) לענין ד' דברים דמי ולדות אדם חייב האי ד' דברים היינו נזק צער ורפיו ושבת אבל בושת אין חייב עד שיתכוין כשאמר בהחובל (לקמן ד' פו.) ולא הוי כארבעה דברים דלעיל דהתם לא חשיב נזק והא שאמר (לקמן נג): לענין כופר ושלשים של עבד שור חייב צ"ל דהיינו דוקא בכוונה אף על גב דלא הוי דומיא דאדם דבשלא בכוונה אין כופר ושלשים של עבד כדאי' בשילה שור שנגח ד' ה' (לקמן ד' מג).

עי' הגר"פ: "אין דרכן של בני"א להתבונן בדרכים" והנה ברש"י שלפנינו לא נתבאר להדיא [הסיבה משום שאין דרכו של בני אדם להתבונן בדרכים], ולכאורה יש לפרשו בענין אחר. דהנה בתוס' נקטו בפשיטות דבהזיקו בהדי דאזלי יש לחייב את בעל התקלה מדין אש, ונראה דדעת רש"י אינה כן, דהנה ברש"י לקמן (דף יט ע"ב) כתב דבתרנגול שזרק דליל ושיבר את הכלים הקושר פטור לפי "שלא נתקל אדם בבור", ובתוס' שם הקשו עליו דכיון דהתרנגול חשיב כרוח מצויה יש לחייב את הקושר מדין אש דומה לאבנו סכינו ומשאו שהניחן בראש גגו ונפלו ברוח מצויה והזיקו בהדי דאזלי יעו"ש. ועי' דברי שם דרש"י ס"ל כשי' הראב"ד דאין לחייב את בעל הדליל על מעשה התרנגול "דכחו דתרנגול הוא", דכל מה שמצינו בפרשת אש דכח אחר מעורב בו חייב הוא רק באש הזיק עצמה מתקת אלא שהרוח מסייעתה, אבל בתרנגול שזרק דליל אין הדליל מאזק אלא התרנגול אלא לחייב את הקושר אהך כח מדין כח אחר מעורב בו. ומעתה נראה דמה"ט מתק רש"י בסוגיין לגירסת הספרים, דלפי שיטתו אין לחייב כלל את בעל התקלה על ההזיק שנעשה בהדי דאזלי, וא"צ להק' דה"ל כחו דהמגלגל.

ברגלי אדם למקום אחר, ושם הזיק]. איך מדובר. אם שהפקירם, בין לרב בין לשמואל היינו בור. מה שונה בור, שכן תחילת עשייתו לנזק ושמירתו עליך, גם אלה תחילת עשייתן לנזק ושמירתן עליך. אלא [מדובר] שלא הפקירם, לפי שמואל שאמר כל [תקלה] לומדים מבור, היינו בור. באמת [מדובר] שהפקירם, ולא דומה לבור, מה לבור שכן מעשיו גרמו לו [פי' כרייתו גרמה את ההזיק, אבל כאן הרי רגלי אדם או בהמה גלגלוהו וגרמו את ההזיק], תאמר באלה שאין מעשיו גרמו לו. שור יוכיח [שכן אין מעשה בעלים גרמו ההזיק אלא ממונו הזיק]. מה לשור שכן דרכו לילך ולהזיק, בור תוכיח. וחזר הדין, לא ראי זה כראי זה.

רב אדא בר אבהו אמר, זה מרבה את זה שלמדנו, כל אלו שאמרו⁶⁵ [חכמים, היינו:]: פותחים צינורותיהם [המקלחים שופכים מחצריהם לרשות הרבים] ומשליכים זבליהם [לרשות הרבים], בקיץ אין להם רשות [שכן הרחוב נאה והוא מקלקל], בחורף יש להם רשות [שהרחובות מלוכלכות], אף על פי שברשות [בית דין עשו], אם הזיקו, חייבים לשלם. איך מדובר. אם שהזיקו כאשר הלכו, זה כחו [ונחשב מזיק אדם]. אלא [מדובר שהזיק] לאחר שנח. איך מדובר. אם [מדובר] שהפקירם, בין לפי רב בין לפי שמואל היינו בור. מה שונה בור. שתחילת עשייתו לנזק וממונך ושמירתו עליך, גם אלה תחילת עשייתן לנזק וממונך ושמירתן עליך. אלא [מדובר] שלא הפקירם, לפי שמואל שאמר כל [תקלה] לומדים מבור, היינו בור. באמת [מדובר] שהפקירם, ולא דומה לבור, מה לבור שכן שלא ברשות, תאמר באלה שהם ברשות.

"ויתחייב המגלגל הכל ולא בעל התקלה" מדברי התוס' משמע דאילו בעל התקלה היה חייב היה מבון מה שצריכים להצד השווה שבהן, וכל קושיית הגמ' היתה דבהזיקו בהדי דאזלי בעל התקלה פטור לגמרי. ודבריהם צ"ב דהלא בהזיקו בהדי דאזלי א"צ להצד השווה כלל, דלגבי בעל התקלה הר"ז ככל אש דעלמא דכח אחר מעורב בו, וצ"ע.

"אין סברא שיתחייב בעל הבור או בעל האש וכו'". בתוס' חידשו דבכה"ג דבן דעת גלגל את הבור והזיק בהדי דאזלי אין לחייב את בעל התקלה מטעם אש, והוכיחו כן מהיכא שהדליק אש ובה אחר ושרף טלית חבירו וכו' דאין סברא לחייב את בעל האש והבור. ומבואר מדבריהם דהך פטור הוא מסברא, ואכתי לא נתבאר בדבריהם מהי הסברא בזה, שהרי סוף סוף הבור הוי שותף בהזיק והר"ל לחייב את בעל הבור בחצי ההזיק. ואין לומר דכונתם לפטור אונס, דלא הו"ל לאסוקי אדעתיה שיבא אדם וידחוף בכונה שור לבורו או ישרוף טלית באשו, שהרי הר"ל תחילתו בפשיעה לגבי נפילה שלא בכונה או ע"י שוורים. ומצינו בזה כמה דרכים וכמש"ל.

דהנה כב' מ"ר הגר"ב דצ"ל (עי' ברכ"ש ס' ג) דאיכא חילוק בין הפשיעה דבור לפשיעה דשאר המזיקים, דבכל המזיקים הפשיעה המחייבת היא בזה שלא שומר מלהזיק, משא"כ בבור אין חיובו ע"ז שלא שמרו אלא על עצם הכריה, וזהו הפשיעה המחייבת. והנה הגר"ב דצ"ל קיצר בזה, וכפי הנראה הבנת האי יסוד היא, דכל המזיקים שהולכים ומזיקים ע"י מעשה, יסוד החיוב הוא ע"ז שהבעלים פשע ולא שמר את בהמתו שלא תעשה להך מעשה הזיק, משא"כ בבור שהוא עומד במקומו והניזק נופל בו בלא שום מעשה בעי' לחייבו על עצם המצאות הבור ברשות הרבים, דהנזק לא נגרם ע"י מעשה אלא מכח הווייתו של הבור ברשות הרבים, ומש"ה אנו צריכים לפשיעת הכרייה, דגרם הנזק נעשה ע"י הך פשיעה. ונראה שזהו הענין של כריית בור בכ"מ, דאי"ז רק היכ"ת להעשות בעל הבור אלא זוהי הפשיעה המחייבת ודו"ק.

ולפי"ז ביאר כב' מ"ר דצ"ל את ד' התוס' דידן דכונתם לסברא מסוימת בבור, דכיון דאתינן לחייבו מכח הכריה דמעיקרא א"כ היינו דוקא לגבי נזקים שהיו מונחים בכריה הראשונה כגון שיפול בו אדם שלא בכונה, אבל לגבי אדם בכונה אי"ז מונח בכריה הראשונה, ואין לחייב את הכורה ודו"ק [ומד' התוס' מבואר דגם לענין אש שייכא הך סברא, ובטעמא דמילתא צ"ל דגם באש בעי' שההזיק

יהא מונח בהבערה ואכ"מ] עכת"ד.

עי' שו"ע (ח"מ ס' תיא ס"ג): אם הניחם ברשות הרבים ולא הזיקו במקומם אלא נתגלגלו למקום אחר על ידי רגלי אדם או רגלי בהמה, אם הזיקו דרך הלוכן ע"י רגלי אדם, חייב המגלגל הכל שהוא פושע בהזיק זה, ובעל התקלה פטור.

ביאור: על ידי רגלי אדם חייב המגלגל כו' - דאע"ג דאין דרך בני אדם להתבונן בדרכים כמ"ש בסימן ת"י, היינו לענין זה שאם שבר כלי שהוא מונח לפניו דפטור, אבל כולי האי אין לו להשתגע בהליכתו שיתיזו כלי ממקומו ויזיק דרך הליכתו, ופושע הוא ומיחייב בכלו, ואם גלגלו רגלי בהמה והזיקה משלם כל אחד מחצה כמ"ש בסעיף שאחר זה, דומה לדליל הנקשר בתרנגול וכלב שנטל חררה ובה גחלת, דחייבים בעל הדליל ובעל הגחלת כל אחד מחצה וכמ"ש בסימן ש"ץ סעיף ' בהג"ה, ובסוף סימן שצ"ב בהג"ה, וטעם אחד להן, דהכלב והתרנגול דלשם ובהמה שבכאן לאו בני דעת נינהו, אבל האדם בן דעת הוא מש"ה הוא לבדו חייב בכלו (סמ"ע).

⁶⁵ עי' שו"ע (ח"מ ס' תיד ס"ב) הובא לקמן הערה.

ארבעה אבות

פרק ראשון

בבא קמא

ו

עין משפט
גרי מצוה

לאחויי ליהבה נירו . שאם ליחבה האש חרישתו של חבירו או סכסכה אבניו חייב באבנים שייך לשון סכסוך שלא נשרפו לגמרי אלא סכסכה ודבקה האש בהן וסכסכה מעט כדלמרינן (חולין 97 יז): גבי פנימת סכין מוסכסכת מרוח אחת שלא נפגמה מצ' לדין לגמרי ולהכי כתב אש לחייבו בהי דנפקא לן החס מאלו השדה ללא שמעינן מהך דמתניתין הא מילתא דליחייב בדבר שאינו ראוי לה כגון הכא שאין עיקר אש צדק: **הנה טהור שבתן שדרכו להזיק** ושמיירתו עליך ומאי מליה לאחויי: **היינו אש** . דתולדה דאש היא דמאי שנא אש מינה שכן כח אחר מעורב בה הני נמי כח אחר כו': **בחד דנייחי** . מוקי בחד שור או חמור: **אי דאפקריה בין לרב בין לשמואל** . דפליגי בהפקר ב' המניח את הכר (לקמן 97 כה): **היינו בור** . דתרווייהו אמרי ליה תקלה שהפקיר נפקא לן מבור לחייב דכי הכי דחויבא דבור חזר ברה"ל דהוי הפקר כדלמרינן ב' שור שנגח את הפרה (לקמן 97 מט): שעל עסקי כרייה ופתיחה צאה לו אף כל תקלתו שהפקיר חייב דהא נמי תחילת עשייתו לנזק דהוה ליה לאסוקי אדעתיה דכופו ליופל ברוח מליה: **אש תופים** . והיינו דנקט במתני' הלא הוה: **שכן דרכו לילך כו'** . אבל אלו לא היוקו בהליכתו אלא השור והחמור נחקקו בהן: **ויחזר בהן הדין** . דליכא למפקד מה לבור שכן אין כח אחר מעורב בו ואחיה צה"ל השוה דמתניתין: **בורו המתנגלגל** . כגון הגיח אבן ברה"ל וצטורה במקומה לא היוקה וגלגלה רגלי אדם ובהמה למקום אחר והיוקה שם: **אי כהדי דאזני מוקי כו'** . לא גרס והכי גרסינן הכי דמי אי דאפקרה בין לרב בין לשמואל כו': **מעשיו** . כרייתו גרמה את הדין אבל מעשיו של זה לא היוקו אלא רגלי אדם ובהמה שגלגלוהו: **שור יוכים** . שאין מעשה בעלים גרמו ההיזק אלא ממונו היוק והיינו הלא השוה דנקט במתניתין: **כל אלו שאמרו** . וקחשיב ואזיל להו אלו הפותקים ציבותיהם וגורפים מערותיהם כלומר כל אלו שאמרו חכמים שיש להן רשות להשליך נוקיהן לרה"ל ואלו הן פותקין ציבותיהן פותחין לטורחיהן המקלחים שופכים שפסוקי מחלתייהן לרה"ל: **וגורפין מערותיהן** . ומשליכין וצוליהן לרה"ל:

[לפני ג: לקמן
כה: לא: מת:]

[לקמן יט:]

[קדושין ה: כה:
וב' ע']

לקמן ל

גליון
השנים
תוס' ד"ה מה
לבור שכן שלא
בשות דלפי'
עשאו כרשות .
ע"י לקמן כה
ש"כ תוס' ד"ה
ה"מ :

אי לרב דלמך כו' לא גרסינן כדפירשנו לעיל: **מה** לבור שכן אין כח אחר מעורב בו . למאי* דפריך ללא חשיב אש מעשיו גרמו לו לפי שהרוח מסייע ומעשיו גרמו לו תלמוד באבניו אחר מעורב בו חשיב טפי דהשתא ליכא למימר שור יוכיה אלא אש גרידא ולקנון גבי בור המתנגלגל פריך מה לבור שכן מעשיו גרמו לו ללא שייך החס שכן אין כח אחר מעורב בו דהכי נמיא תלמוד בור המתנגלגל שכן כח אחר מעורב בו דמשמע ללא הוי בור אלא על ידי כח אחר וזה אינו שהרי נעשה בור בלא כח אחר משמיהו ברה"ל: **ראתויי** בור המתנגלגל . בכל הספרים כתוב אי כהדי דקא אזלי קמוקי כחו הוא ופירש הקוגטרס ללא גרס ליה וטעמא משום דלמרינן לקמן בהמניח (97 זב): אין דרכן של בני אדם להתבונן בצרכים ובעל התקלה נמי אין לחייבו מטעם אדם המזיק אלא משום דחשיב כרוח מליה והוי אשן ואין למוחקו בשביל כך דלענין כדי שלא ילכו כ"כ בחזק שיתיו ויויקו דרכו להתבונן שפיר ולכתי פריך כחו הוא ויתחייב המתנגלגל הכל ולא בעל התקלה ואע"ג דלגבי כלב שנטל התרה והלך לגדיש כו'(לקמן ד' כא): ופריך בגמרא (ד' גי) וליחייב בעל הגחלת נמי שהוא בעל התקלה היינו משום דכלב לאו בר דעה הוא אבל הכא* המקלקל בר דעה הוא אשן דאש הדליק אש ובה אחר וזקף עליה חבירו או חפר בור ובה אחר ודחף שור חבירו לתוכו אין סברא שיתחייב בעל הבור או בעל האש והמתנגלגל ברגלי בהמה אם היוק כהדי דלזלי יתחייבו שניהם בעל הבהמה ובעל התקלה והא דלמרינן לקמן בפרק הפרה (ד' נג) שור ואדם שדחפו לבור לענין נוקין כולן חייבין דמשמע אפילו בעל הבור לרוב לומר דמיידי אדם בלא כוונה דכיון דאין כוונה כלל חייב בעל הבור כמו האדם והא דלמרינן (סג) לענין ד' דברים ודמי ולדות אדם חייב האו ד' דברים היינו נזק אשר וריפוי ושבת אבל בושא אין חייב עד שיתכין כדלמך בהסובל (לקמן ד' פו) ולא הוי כאלרבעה דברים לעיל דהתם לא חשיב נזק והא דלמך (לקמן נג): לענין כופר ושלשים של עבד שור חייב ל"ל דהיינו דוקא בכוונה אע"ג

לדא הוי דומיא דאדם דשאל כדא' בשילהי שור שנגח ד' וה' (לקמן ד' נג): **מה** לבור שכן שלא ברשות . דאפילו עשאו ברשות ואח"כ הפקיר כיון שהפקיר היינו שלא ברשות: **תאמר** בהי דברשות שור יוכים . וא"ל למד' דלא הוי דומיא דאדם ברשות הניזק ושם אין לו רשות וי"ל כגון שהלך ברה"ל והתיו בספרים של רש"י וכן בספר רב אלפס וכן עיקר אבל אותם דכתוב בבור חייב לשלם לא נהירא דכיון דשאל הוה חייב לא יתכן להקל עליו לפוטרו ממה שמוהירין אותו לקוח ולסמור: **אי** דאפקרינהו בין לרב בין לשמואל שכן אש נמי חונם הוא דבבניו ונטייה טעשה לא פשע כלום וי"ל כיון שהוהירא לקוח ולסמור שלא יזיקו ועבד הזמן הוי פושע והוי כמפקיר* נכסיו לאחר נפילת פשיעה:

היינו בור . לכאורה נראה כשהיוקו כותל ואזלין בשעת נפילה ופירש רש"י דהיינו בור חייב לשלם לא נהירא דכיון דשאל הוה חייב לא יתכן להקל עליו לפוטרו ממה שמוהירין אותו לקוח ולסמור: **אי** דאפקרינהו בין לרב בין לשמואל שכן אש נמי חונם הוא דבבניו ונטייה טעשה לא פשע כלום וי"ל כיון שהוהירא לקוח ולסמור שלא יזיקו ועבד הזמן הוי פושע והוי כמפקיר* נכסיו לאחר נפילת פשיעה:

היינו בור . לכאורה נראה כשהיוקו כותל ואזלין בשעת נפילה ופירש רש"י דהיינו בור חייב לשלם לא נהירא דכיון דשאל הוה חייב לא יתכן להקל עליו לפוטרו ממה שמוהירין אותו לקוח ולסמור: **אי** דאפקרינהו בין לרב בין לשמואל שכן אש נמי חונם הוא דבבניו ונטייה טעשה לא פשע כלום וי"ל כיון שהוהירא לקוח ולסמור שלא יזיקו ועבד הזמן הוי פושע והוי כמפקיר* נכסיו לאחר נפילת פשיעה:

היינו בור . לכאורה נראה כשהיוקו כותל ואזלין בשעת נפילה ופירש רש"י דהיינו בור חייב לשלם לא נהירא דכיון דשאל הוה חייב לא יתכן להקל עליו לפוטרו ממה שמוהירין אותו לקוח ולסמור: **אי** דאפקרינהו בין לרב בין לשמואל שכן אש נמי חונם הוא דבבניו ונטייה טעשה לא פשע כלום וי"ל כיון שהוהירא לקוח ולסמור שלא יזיקו ועבד הזמן הוי פושע והוי כמפקיר* נכסיו לאחר נפילת פשיעה:

היינו בור . לכאורה נראה כשהיוקו כותל ואזלין בשעת נפילה ופירש רש"י דהיינו בור חייב לשלם לא נהירא דכיון דשאל הוה חייב לא יתכן להקל עליו לפוטרו ממה שמוהירין אותו לקוח ולסמור: **אי** דאפקרינהו בין לרב בין לשמואל שכן אש נמי חונם הוא דבבניו ונטייה טעשה לא פשע כלום וי"ל כיון שהוהירא לקוח ולסמור שלא יזיקו ועבד הזמן הוי פושע והוי כמפקיר* נכסיו לאחר נפילת פשיעה:

היינו בור . לכאורה נראה כשהיוקו כותל ואזלין בשעת נפילה ופירש רש"י דהיינו בור חייב לשלם לא נהירא דכיון דשאל הוה חייב לא יתכן להקל עליו לפוטרו ממה שמוהירין אותו לקוח ולסמור: **אי** דאפקרינהו בין לרב בין לשמואל שכן אש נמי חונם הוא דבבניו ונטייה טעשה לא פשע כלום וי"ל כיון שהוהירא לקוח ולסמור שלא יזיקו ועבד הזמן הוי פושע והוי כמפקיר* נכסיו לאחר נפילת פשיעה:

היינו בור . לכאורה נראה כשהיוקו כותל ואזלין בשעת נפילה ופירש רש"י דהיינו בור חייב לשלם לא נהירא דכיון דשאל הוה חייב לא יתכן להקל עליו לפוטרו ממה שמוהירין אותו לקוח ולסמור: **אי** דאפקרינהו בין לרב בין לשמואל שכן אש נמי חונם הוא דבבניו ונטייה טעשה לא פשע כלום וי"ל כיון שהוהירא לקוח ולסמור שלא יזיקו ועבד הזמן הוי פושע והוי כמפקיר* נכסיו לאחר נפילת פשיעה:

[97 ג: ד"ה משור]
ל"ל דפרישות
כ"ד א מ"י פ"ד מ"ה
נזק ממונ הלכה ה
כ"ג ע"ג פ"ט ע"ש
ח"מ ט"ו י"ח ע"ג כ :

מה ב ג מ"י פ"ג
מהלכות זרי ממונ
הלכה ב ג כ"ג ע"ג ע
ע"ב ע"ג ח"מ ט"ו י"ח
טע"ג א :

כ"ד ד מ"י ט"ז ע"ג
ט"ע ט"ז ע"ג כ :

כ"ד ה מ"י ט"ז ע"ג
ט"ז ע"ג ט"ז ע"ג
ח"מ ט"ו י"ח ע"ג כ :

[ל"ל המתנגלג]

[ט"ז כחוספות ד"ה זאי]

רבינו חננאל

לאחויי ליחבה נירו
ויסכסכה אבניו כו'
הצר השהה שבתו כו'
לאחויי מאי אמר אבני
לאחויי אבני וסבינו
ומשא שהניחן בראש
הנג ונפלו ברוח מצויה
והיוקו בחד דנייחי . אבל
[אי] כהדי דקאזלי אוקי
לא איצטריך לרבייה ליה
דהיינו אש אלא אפי'
בחד דנייחי . רבא אמר
לאחויי בור המתנגלגל
כו' רב ארי בר אבהה
אמר לאחויי הא דתניא
כל אלו שאמרו פותקין
ביבותיהן וגורפין
מעירותיהן בימות החמה
אין להן רשות בימות
הגשמים יש להם רשות
אע"פ שיש להן רשות
אם היוקו חייב לשלם .
ובק"ט הלוקח רב
וישמואל כבר פירשנו

ל"ל נזקי

ארבעה אבות פרק ראשון בבא קמא

נמי מלי איירי ופטור מלשם ובגן שלא נודע לבעליו שגפלו או ידעו ולא יכלו לסלקו כל כך מהר והא דלא קפתי נתנו לו זמן לסלקו ולפטור משום דבהיזק נפילה גופה נמי מיירי ונתנו לו זמן לקון ולסבור ולפטור קאמר והשתא אחי שפיר דמדתה ליה לבור טפי מלאש ואף על גב דבשעת נפילה יש לדמותו לאש כמו לבור דמאש חלוק במה שאין כח אחר משורב זו ומצדד חלוק במה שאין תחילה עשייתו לנזק אלא לכך דימה אותו לבור משום דבהיזק דלאחר נפילה אין לדמותו כלל לאש אלא לבור :

שור יוכיח . שברשות ב"ד הוא מהלך ברה"ר שהרי כל אדם יש לו רשות בכך ואם היזק חייב אף אני אביא בו והיינו הלא השוק דמתני' : נתנו לו זמן . ב"ד : מאי שנא בור שכן פטור מלי . שדרך שנופלין שם בהמות ואי קשיא הא מילתא דאמרינן לעיל דרגל היזקה מלי ולא בור ללא פירכא היא דבור היזק מלי אכל היזק מלי כ"כ כ"כ רגל שלל שעה ארוכה מהלכת : תחילה . ביזין הכותל ונטיעת האילן לא היה לנזק : מיטב שדו של ניזק . שאם אכלה ערוגה בשדהו שמין ערוגה משוכחת של ניזק כמה יפה עכשו עס פירוטיה וכמה תהא יפה בלא פירות ונותן לו : לא בא הפסוק אלא לנזק לנזק מן העידית . של מוזיק דשמיין ערוגה של ניזק לפי מה שהיא ואם מוזיק בא ליתן לו קרקע בדמי נזקו נותן לו מיטב שדוהו שיה אוחז דמים : וקל ודומר לפרקש . מפרש לקמן : וקפיד רבזי ישמעאל אכל ערוגה שמינה . והלי דין הוא דלשם שמינה : אכל כחושא . מן משלם שמינה בתמיה : בין פטורגוס . ויש שם ערוגות שמינות ופטונות פירות הרבה וכחושות ופטונות מעט ולא ידעין רק ערוגה הגאכלת מהי

שור יוכיח מה לשור שבין דרכו לירך ולהיזק בור תוכיח וחזר הדין רבינא אמר לאתויי הא דתנן *הכותל והאילן שנפלו לרה"ר והיזקו פטור מלשם *נתנו לו זמן לקון את האילן ולסתור את הכותל ונפלו בתוך הזמן והיזקו פטור לאחר הזמן חייב היכי דמי אי דאפקרה בין לרב בין לשמואל היינו בור מאי שנא בור ההיזקו מצוי ושמינתו עליך הני נמי היזקו מצוי ושמינתו עליך אי דלא אפקרינהו לשמואל דאמר כולם מבורו למדנו היינו בור לעולם דאפקרינהו ולא דמי לבור מה לבור שבין תחילת עשייתו לנזק תאמר בהני שאין תחילת עשייתו לנזק שור יוכיח מה לשור שבין דרכו לירך ולהיזק בור תוכיח וחזר הדין : כשהיזק חב המוזיק : חב המוזיק חייב המוזיק מיבעי ליה אמר רב יהודה אמר רב האי תנא ירושלמי הוא דתני לישנא *קליא : לשלם תשלומי נזק : *ת"ד *מיטב שדוהו ומיטב כרמו ישלם מיטב שדוהו של ניזק ומיטב כרמו של ניזק דברי רבי ישמעאל ר' עקיבא אומר לא בא הכתוב אלא לגבות לנזקין מן העידית וק"ו להקדש ור' ישמעאל אכל שמינה משלם שמינה אבל כחוישה משלם שמינה אמר רב אידי בר אבין הכא במאי עסקינן בגון שאכל ערוגה בין הערוגות ולא ידעין אי כחוישה אבל אי שמינה אבל דמשלם שמינה אמר רבא ומה אילו ידעין דכחוישה אבל לא משלם אלא כחוישה השתא דלא ידעין אי כחוישה אבל אי שמינה אבל משלם שמינה המוציא מחבירו עליו הראיה אלא אמר רב אחא בר יעקב הבא במאי עסקינן בגון שהיתה עידית דניזק כזיבורית דמויק ובהא פליגי רבי ישמעאל סבר בדניזק שיימינן ורבי עקיבא סבר בדמויק שיימינן מ"ט דרבי ישמעאל *נאמר שדה למטה ונאמר שדה למעלה מה שדה האמור למעלה דניזק אף שדה האמור למטה דניזק ורבי עקיבא מיטב שדוהו ומיטב כרמו ישלם דהאיך דקא משלם ורבי ישמעאל *אהני *גורה שוה ואהני קרא אהני גורה שוה כדקאמינא אהני קרא כגון *דאית ליה למויק עידית וזיבורית ועידית לניזק וזיבורית דמויק לא שויה כעידית דניזק דמשלם ליה ממיטב ידיה דלא מצוי אמר ליה תא את גבי מוזיבורית אלא גבי ממיטב ר' עקיבא אומר לא בא הכתוב אלא לגבות לניזקין מן העידית וקל והומר להקדש מאי קל והומר להקדש אילימא דנגח תורא דידן לתורא דהקדש *שור *דעוהו אמר רהמנא וילא שור של הקדש אלא לאומר הרי עלי מנה לברק הבית דאתי גזבר ושקיל מעיית לא יהא אלא בעל חוב ובעל

ב"ד פ"א

לקמן נ"ט
ג"פין מ"ט
ו"ש על
הסוגיא

ג"פין
הש"ס
ג"פין א"ט
ע"י ע"פין טו
ע"פ מ"ט ד"ט
ה"ל כ"ו
מכוסים :

[ע"י מוספס
ע"פין טו
ד"ט ס"ו]

[לקמן ל"ג]

דאית ליה למויק עידית וזיבורית ועידית דניזק לא שויה כעידית דמויק וזיבורית דמויק לא שויה כעידית דניזק ורבי עקיבא מיטב שדוהו ומיטב כרמו ישלם דהאיך דקא משלם ורבי ישמעאל *אהני *גורה שוה ואהני קרא אהני גורה שוה כדקאמינא אהני קרא כגון *דאית ליה למויק עידית וזיבורית ועידית לניזק וזיבורית דמויק לא שויה כעידית דניזק דמשלם ליה ממיטב ידיה דלא מצוי אמר ליה תא את גבי מוזיבורית אלא גבי ממיטב ר' עקיבא אומר לא בא הכתוב אלא לגבות לניזקין מן העידית וקל והומר להקדש מאי קל והומר להקדש אילימא דנגח תורא דידן לתורא דהקדש *שור *דעוהו אמר רהמנא וילא שור של הקדש אלא לאומר הרי עלי מנה לברק הבית דאתי גזבר ושקיל מעיית לא יהא אלא בעל חוב ובעל

חב חייב מיטבי ליה . בשאר דוכתינן לא דייק הכי כגון *אין חובין לאדם אלא צבנו ותפוסם *לכ"ח במקום שחב לאתריס *דהתם לא שייך לשון חוב אלא לשון חובה : **ורבי** ישמעאל אכל שמינה . פירוש בשלמא אכל שמינה משלם שמינה אלא אכל כחושא אמאי משלם שמינה אי נמי ה"פ כיון דבשמינה אין משלם אלא שמינה כמו שהיזק ולא קסמינן ליה לשלם יותר ממה שהיזק א"כ כששאל כחושא נמי לא לקנסיה לשלם יותר ממה שהיזק לשלם שמינה ואל"ת אמאי טעי טפי בדברי ר' ישמעאל לומר שאם אכל כחושא משלם שמינה יותר מוצרי ר' עקיבא דלמא רבי עקיבא קאמר נמי שאם אכל ערוגה כחושא משלם ערוגה שמינה שבדוהו וי"ל לפיכך טעי בדברי רבי ישמעאל טפי משום דקאמר רבי עקיבא לא בא הכתוב אלא לגבות לניזקין מן העידית משמע ששמע מר' ישמעאל שבה הכתוב לחייב יותר ממה שהיזק כגון דאם אכל כחושא משלם שמינה :

בגון שהיתה עידית דניזק כזיבורית דמויק . ואיפכא לא מני למומר דכ"ע מורו דאין משלם אלא עידית שיש לו ואין לרין לקטת כדאמרינן לקמן (ד' ז') אין לו אלא זיבורית כולם גובין מן הזיבורית ומיהו אי בשל עולם הן שמין המ"ל כגון זיבורית דמויק כעידית דלמא דלר' עקיבא גובין מן הזיבורית ולר' ישמעאל יחייב ליה מעיית דניזק ואפילו למ"ד בשלו הן שמין המ"ל דלית ליה למויק כעידית דניזק דלמ"ד כסף או מיטב ישלם כסף לרבי ישמעאל ולר' עקיבא לא ישלם אלא ממיטב שלו : *שור רעוה כו' . תימה ולקומה בשן ורגל שהיזק את

ההקדש והתם לא כתיב רעוה ומקרי ליה כסף דלניה מועדת מתחילתו ובגורה שוה דתחת נתינה ישלם כסף נמי לא ילפינן ללא תקבלה אלא לענין תשלומי מיטב דאי לכל מילי לפיכךו כולו מטעמן וברה"ר וכלים ופסולי המוקדשין וי"ל דכולו נזקין פטורין בהקדש כדמוכח בירושלמי ברבי הניזקין דקאמר התם כמה את קיימינן אי בכשר נזקין את הנינא שור רעוה ולא שור של הקדש ואי בנזקי גופו הא תני רבי חייה נזקין להדיט ואין נזקין לנזבה אלא במומר הרי עלי מנה לברק הבית ונפלו בתוך הזמן והיזק פטור לאור זמן חייב : לעולם

דאפקרינהו ולא דמי לבור אלא אתו במה הצד . וקיימא לן כרבינא דבחרת הוא ויש אומרינן בכולו דלא פליגי אלא כל חד וחד דייק ומקום : פ"ס' לשלם תשלומי נזק במיטב הארץ : ת"ר מיטב שדוהו של ניזק דברי ר' ישמעאל ואשוי עליה אבל ערוגה שמינה משלם שמינה . אבל אם אכל ערוגה רוח ישלם שמינה דקאמרת מסיבם של ניזק כלומר רואין ערוגה שויה מיטב של ניזק ומשלם לו הבורח כחוחה . ופרקי עולם אינו כשערי מה שאכל בלא תוספת וכטון שהי' העידית שויה מיטב דניזק כזיבורית של מויק ר' ישמעאל אומר נתון לו הבורח וזיבורית שלו דלניזק ניזק מיטב הוא . ואמר מאי טעמא נאמר שדה למעלה שנאמר ובער שדה אחר והיא השדה של ניזק ונאמר שדה למטה שדוהו מה שדה האמור למטה דניזק . ר' עקיבא אומר מיטב שדוהו של מויק וקל והומר להקדש . ואמ"ר ר' עקיבא דייק מיטב שדוהו [ישלם] של משלם הוא המויק . ור' ישמעאל אהני גורה שוה כראמין . ואהני דקדוקי דקרא דאי אית למויק עידית וזיבורית וזיבורית דיריה לאו שוה כעידית דניזק מיטב שלו . ר' עקיבא אומר רוח אלא לגבות לנזקין מן העידית וקל והומר להקדש דבר ליה כ"ל בשפוען ב"ר :

מ"א א ב מ"י פ"ק יג
מהלכות נזק ממוין
הלכה י"ט ס"ג ע"פין טו
מ"א ט"ז ע"פ ח"מ כ"י
מ"ג ע"פ ח"א :

ב"מ ג ד ט"ז ע"פ ח"מ
כ"י ח"ט ע"פ ח"א :

[ג"פין ל"א]
[ש"ס : ע"פ ח"א]

[ע"י רש"י שבת קכ"ג
ד"ה ק"ג]

דאית ליה למויק עידית וזיבורית ועידית דניזק לא שויה כעידית דמויק וזיבורית דמויק לא שויה כעידית דניזק ורבי עקיבא מיטב שדוהו ומיטב כרמו ישלם דהאיך דקא משלם ורבי ישמעאל *אהני *גורה שוה ואהני קרא אהני גורה שוה כדקאמינא אהני קרא כגון *דאית ליה למויק עידית וזיבורית ועידית לניזק וזיבורית דמויק לא שויה כעידית דניזק דמשלם ליה ממיטב ידיה דלא מצוי אמר ליה תא את גבי מוזיבורית אלא גבי ממיטב ר' עקיבא אומר לא בא הכתוב אלא לגבות לניזקין מן העידית וקל והומר להקדש מאי קל והומר להקדש אילימא דנגח תורא דידן לתורא דהקדש *שור *דעוהו אמר רהמנא וילא שור של הקדש אלא לאומר הרי עלי מנה לברק הבית דאתי גזבר ושקיל מעיית לא יהא אלא בעל חוב ובעל

[לקמן ל"ג]

שור יוכיח [שכן ברשות ב"ד הוא מהלך ברשות הרבים, שהרי כל אדם יש לו רשות בכך, ואם הזיק חייב]. מה לשור שכן דרכו לילך ולהזיק, בור תוכיח. וחזר הדין.

רבינא אמר, זה מרבה את מה שלמדנו במשנה, הכותל והאילן שנפלו לרשות הרבים והזיקו⁶⁶, פטור מלשלם. אבל אם היה רעוע והבית דין נתנו לו זמן לקרן את האילן ולסתור את הכותל [שחששו שיפול], ונפלו בתוך הזמן והזיקו, פטור. לאחר הזמן, חייב. איך מדובר. אם הוא הפקירם, בין לפי רב בין לפי שמואל היינו בור. מה שונה בור. שהזיקו מצוי [שהדרך הוא שנפלים שם בהמות] ושמירתו עליך, גם אלה הזיקו מצוי ושמירתן עליך. אם [מדובר] שלא הפקירם, לפי שמואל שאמר כל [תקלה] לומדים מבור, היינו בור. באמת [מדובר] שהפקירם, ולא דומה לבור, מה לבור שכן תחילת עשייתו לנזק, תאמר בהני שאין תחילת עשייתו לנזק [פ"י בתחילת בנין הכותל או נטיעת האילן לא היה לנזק]. שור יוכיח. מה לשור שכן דרכו לילך ולהזיק, בור תוכיח. וחזר הדין.

כשהזיק חב המזיק. "חב המזיק", היו צריכים לכתוב "חייב המזיק". אמר רב יהודה אמר רב, התנא הזה הוא ירושלמי, שלומד בלשון קצר.

שלם תשלומי נזק. הרבנים למדו, [נאמר] "מיטב שדהו ומיטב כרמו ישלם", מיטב שדהו של ניזק ומיטב כרמו של ניזק [פ"י] שאם הבהמה אכלה ערוגה בשדהו, שמיץ ערוגה משובחת של ניזק כמה יפה עכשיו עם פירותיה, וכמה היתה יפה ללא פירות, ונותן לו את ההפשר, דברי רבי

⁶⁶ ע"י שר"ע (ח"מ ס' תטז): הכותל והאילן שנפלו לרשות הרבים, פטור מלשלם, ואף על פי שהפקירם, לפי שאינם דומים לבור, שהרי אין תחלתו להזיק. (ויש אומרים דאם היה לו פנאי לסלקן ולא הפקירן, חייב). ואם היו רעועין, ב"ד קובעים לו זמן ודוקא שהתרו בו בית דין, אבל בלא בית דין אף על פי שהתרו בו חביריו אינו כלום, מיהו אם חפר בכותל וגרם להפילו, חייב בנזקין דהוה ליה חציו ממש, לקוץ את האילן ולסתור את הכותל. וכמה הזמן, ל' יום. ואם הדבר נחוץ ויש לחוש שזיק לאחריים, אין נותנין לו זמן רק כופין אותו לסלק הזיקו מיד. נפלו בתוך הזמן והזיקו, פטור, לאחר הזמן חייב, מפני שהשאת אותם: הגה וכל זה כשבנאה מתחלה כראוי, אבל אם לא בנאה כראוי ומחמת זה נפל הכותל, חייב בנזק.

ביאור: ואף על פי שהפקירם - היינו אף על פי שהפקירן ויש רשות לכל אדם לעבור דרך עליו ויזוקו בו, אפ"ה פטור (סמ"ע), ו"א דעיקר הפטור מחמת שהוא אנוס בנפילה וה"ל מפקיר נזקיו אחר נפילת אונס (ט"ז).

לאחר הזמן חייב - היינו לאחר הזמן והזיקו בין בשעת נפילה בין לאחר נפילה יש להן דין בור כו', ולא דמי לאבנו סכיננו ומשאו שהניחו בראש גגו ונפלו ברוח מצויה והזיקו בשעת נפילה דיש להן דין אש, דהנך נעשו אש ע"י כח אחר, דהיינו ברוח שהפילם, אבל כותל ואילן מחמת עצמן מריעותא שבהן נפלו, כי ראו שלא היו יכולין לעמוד יותר והזירו ב"ד עליהן להפילו, ואי משום דהולכין ומזיקין ואינו דומה לבור, לא גריע מחמת זה וכ"ש דיש לחייבו יותר, מדי דהוי אקושר אבן ברגל בהמתו והלכה לרשות הרבים והזיקה (סמ"ע).

ע"י רמב"ם (נזקי ממון פ"ג ה"ט): הכותל והאילן שנפלו לרשות הרבים והזיקו פטור מלשלם ואף על פי שהפקירן, לפי שאינם דומים לבור שהרי אין תחילתן להזיק, ואם היו רעועין בית דין קובעין לו זמן לקוץ את האילן ולסתור את הכותל, וכמה הזמן שלשים יום, נפלו בתוך הזמן והזיקו פטור לאחר הזמן חייב מפני ששיחה אותו.

וע"י גר"ח: וקשה למה פטור בלא נתנו לו זמן, משום דאין תחילתן להזיק כבור, והא יש לומר שור יוכיח כשאומרים בנמ' (וכבר הקשה כן הס"ז בח"מ ס' תטז), ועוד קשה בנתנו לו זמן יפטור ג"כ אפילו נפלו לאחר זמן משום דלא דמי לבור, וטעמא דשור יוכיח זה לית ליה, ועוד למה לא פרט הרמב"ם דאם נתנו לו זמן בחרס חייב, ומסתמת דבריו משמע דאינו מחלק כאן בזה.

ותירץ דעת הרמב"ם דאין נעשה בור שלו אא"כ עשאו ממש, אבל אם פשע ולא סילק ההזק, אפילו בנתנו לו זמן, בור, ודלא כח"מ (לעיל ו' ע"א ד"ה אי דאפקריניהו). וראיה לזה מדבריו (שם פ"ג ה"י) שכתב הקדרין וכו' ונתקל הראשון ונפל ונתקל השני בראשון וכו' וכל אחד מהן יש לו לעמוד ולא עמד, הראשון חייב בנזקי גופו של שני בין שהזק בגופו של ראשון המוטל בארץ בין שהזק במשאו, והשני חייב בנזקי גופו של שלישי אם הזק בגופו של שני אבל אם הזק במשאו של שני שנפל פטור, שהרי אומר לו השני בור זה שהוא משאי אין אני הכורה אותו שהרי ראשון הפיל השני עם משאו עכ"ל.

ואף על פי שהיה לו לעמוד פטור, דמשום דפשע ולא סילק לא מיקרי בזה בור. ומה שאומרים בגמרא דילפינן במה הצד משור ובור הרי פרשינן מה לבור שכן תחילת עשייתו לנזק, שכן אתה רוצה לעשותם בור מחמת הפשיעה, ולא נעשה "מזיק בור" ע"י פשיעתו, שור יוכיח, כי היכא דשורו הזיק רק ע"י פשיעתו, ה"נ מיקן שנתנו לו זמן ולא סתר ע"י פשיעתו עושה מזיק דשור, מה לשור וכו' בור יוכיח, כלומר ממה שהוא למדין עש"י פשיעתו עושה "מזיק שור" יכולין אנו לחייבו ג"כ אפילו לא הלך והזיק כמו שור, משום מזיק דבור, כלומר מזיק דשור יכול להעשות מזיק דבור, והיינו דילפינן במה הצד.

ישמעאל. ר' עקיבא אומר, לא בא הכתוב אלא לגבות לנזקין מן העידית [של המזיק, אם הוא משלם בקרקעות, ולכן "שדהו", פ"י של המזיק], וקל וחומר להקדש. ו[קשה לדעת] ר' ישמעאל, [הרי אם הבהמה] אכל [ערוגה] שמנה משלם שמנה, [אבל יתכן שאם] אכל כחושה משלם שמנה. [והרי ר"י אמר שמשלם ממיטב שדהו של הניזק]. אמר רב אידי בר אבין, במה מדובר כאן, כגון שאכל ערוגה בין הערוגות [שיש שם ערוגות שמינות, פ"י שטעונות הרבה פירות, ויש כחושות שטעונות מעט פירות], ולא יודעים אם אכל כחושה [אין] אם אכל שמנה, [ועל זה בא הדרשה ללמד שהוא משלם שמנה].

אמר רבא, [זה קשה] שהרי אם היינו יודעים שאכל כחושה, לא משלם אלא כחושה, עכשיו שלא יודעים אם אכל כחושה [אין] אם אכל שמנה, [וכי הוא] משלם שמינה. [הרי הכלל הוא שכל] המוציא מחבירו, עליו [להביא] הראיה [בעדים כדבריו]⁶⁷. אלא אמר רב אחא בר יעקב [באמת ר"י מודה שלא משלם אלא דמי ערוגה לפי מה שהיא], במה מדובר כאן, כגון שהיתה עידית של הניזק [כשירות] הזיבורית של המזיק, וחולקים בזה, רבי ישמעאל סבר, שמים בשל ניזק [שכן הפסוק אומר שישלם לו בדמי נזקו מקרקע מיטב, ופשטות מדבר על שדות הניזק], ורבי עקיבא סבר, שמים בשל המזיק⁶⁸.

מהו טעמו של רבי ישמעאל. נאמר שדה למטה [פ"י] בסוף הפסוק "כי יבער איש שדה או כרם ושלח את בעירה ובער בשדה אחר מיטב שדהו ומיטב כרמו ישלם"⁶⁹ ונאמר שדה למעלה [פ"י] למעלה ממנו בפסוק "ובער בשדה אחר"⁷⁰, כמו שהשדה האמור למעלה [מדובר] בשל הניזק, כך השדה האמור למטה [מדובר] בשל ניזק [וכך הפסוק מתפרש: שאם יש למזיק קרקע הדומה לעידית של ניזק, אז ישלם לו הימנו שיעור דמי נזקו]. ורבי עקיבא [מהו טעמו. כאשר כתוב] "מיטב שדהו ומיטב כרמו ישלם", [השדה היא] של זה שמשלם [והרי הוא המזיק. ואע"פ שיש גזירה שהיה⁶⁹, "שדה" "שדה" שר"י הזכיר, עכ"ז זה לא עוקרת את הפסוק מפשטה].

ורבי ישמעאל. [גם] הגזרה שוה עוזר? ו[גם פשוט] הפסוק עוזר? הגזרה שוה עוזר? כמו שאמרנו. והפסוק עוזר, כגון [במקרה] שלמזיק יש עידית וזיבורית, ולניזק [אין לו אלא] עידית, וזיבורית של המזיק לא שוה כמו העידית של הניזק, [אז ההלכה היא] שהוא משלם לו ממיטב שלו [מאחר והזיבורית שלא אינו כעידית של הניזק]⁷⁰, שלא יכול לומר לו, בא ותגבה מזיבורית, אלא תגבה ממיטב.

[מה שמוכא לעיל] ר' עקיבא אומר, לא בא הכתוב אלא לגבות לניזקין מן העידית, וקל וחומר להקדש. מהו הקל וחומר להקדש. אם תאמר שנגח שור שלנו [פ"י של חולין] לשור של הקדש, הרחמן [פ"י] ה' ית' אמר [בתורה] "שור רעהו", ולא שור של הקדש [שאם שור של הקדש נגח שור של בן אדם, הקדש פטור]⁷¹. אלא [מדובר במקרה שאדם נדר ו]אמר הרי עלי מנה לבדק הבית, שבא הגזבר ולוקח מעידית [קרקעותיו, אם הוא לא משלם לבד. וקשה, שכן הוא] אינו אלא בעל חוב,

⁶⁷ הקשה הגר"א: אולי הפסוק מדבר במקרה שהניזק יודע איזה ערוגה נאכל, והמזיק לא יודע, ואז זה דומה למקרה שא' תובע השני, שהוא חייב לו מאה כסף, והנתבע עונה, אני יודע שאני חייב נ', אבל ה' השניים, אינני יודע, אז הוי חייב שבועה, ומתוך שאינו יכול לישבע משלם. [אמנם כל זה רק לפי הראב"ד (ט"ו פ"ה ה"ב) שתביעת הזיק קרקע נחשב כמטלטלים ולא כקרקעות, שכן אין נשבעים על קרקעות]. וכן הקשה הפ"י, והוא תירץ שהרי פשטות הפסוק של "מיטב" מדבר בשלם מזיק, אם כן צ"ל שמדובר שיש למזיק קרקעות, אם כן זה תביעת כסף שמשועבד לקרקעות, ולא משיבועים על זה [לפי האומרים שעבוד הוא מן התורה, ואז כל תביעת כסף הוי תביעת קרקעות].

והגר"א טעון שאפשר שמדובר שהמזיק קנה קרקע אחרי שהזיק ולפני הדין תורה, ואז אין שעבוד על אלה שקנה אחרי הנזק, ואז יש חיוב לשלם מהם, ואינו נחשב כשעבוד קרקעות לפטור אותו משבועה. אבל אפשר שכל זה ששמים בשל המזיק היינו רק לגבי אותם הנכסים שהיה לו בשעה שהזיק, שאז חל החיוב לשלם ממיטב שלו, אבל מה שקונה אחר שהזיק אף דצריך לשלם מהם אבל אין דין תשלומי מיטב עליהם.

ע"י & שאין משא"ל"מ במקום שלא היה צריך לדעת.

⁶⁸ ע"י שר"ע (ח"מ ס' תיט ס"א) הובא לעיל הערה 14.

⁶⁹ ע"י פסחים ס' ע"א: אין אדם דן ג"ז לעצמו, ועי"ש ברש"י ד"ה וכו': אין אדם דן גזירה שוה מעצמו אלא אם כן נתקבלה ובאה מסיני וכו', וכיון דהוא כך קיבל, הרי הוא כמו שנכתב בגופו בפירוש. ועי' תוס' ערכין טו ע"א ד"ה ה"ל שזא איננו גז"ש גמורה [מצויין בגליון הש"ס].

? 70

⁷¹ ע"י רמב"ם (נז"מ פ"ח ה"א): שור של ישראל שנגח שור של א הקדש או של הקדש שנגח שור של ישראל פטור שנאמר שור רעהו, וכל הקדשים שחייבין עליהן מעילה הן שאין בהן דין נזקין, ופסולי המוקדשין יש בהן דין נזקין בין שהזיקו בין שהזיקו שהרי יצאו לפידיו ולהיותן חולין.

ובעל חוב בבינונית⁷². ואם תאמר, שר"ע סובר, שכל בעל חוב גם כן [משלם] בעידית [נכסיו, עכ"ז אי אפשר ללמוד הקדש ממנו], יש לשאול, מה לבעל חוב שכן יפה כחו בנוזקין [שכן נוטל דמי הזיקו מהעידית], תאמר בהקדש שהוחלש כחו בנוזקין [שאינו מקבל כלום].

באמת [מדובר] שנגח שור שלנו לשור הקדש, ואם קשה לך, שאמר הרחמן [פי' ה' ית' בתורה] "שור רעהו", ולא שור של הקדש. ר"ע סובר כמו ר"ש בן מנסיא, שלמדנו בברייתא, ר"ש בן מנסיא אומר, שור של הקדש שנגח שור של הדיוט, פטור. שור של הדיוט שנגח שור של הקדש, בין תם בין מועד, משלם נזק שלם [פי' הוא דורש "רעהו" ולא של הקדש, שרק "רעהו" יש הבדל בין תם למועד]. אם כן, מאיפה יודעים שר' ישמעאל ור"ע חולקים בעידית של נזק וזיבורית של מזיק. אולי לפי כולם שמים בשל נזק [כאשר העידית של הנזק כזיבורית של מזיק], וכאן חולקים במחלוקת של ר"ש בן מנסיא ורבנן, שר"ע סובר כר"ש בן מנסיא, ור' ישמעאל סובר כרבנן. א"כ, מה [פירוש המילים] "לא בא הכתוב" [הרי משמע שחולקים בפירוש הפסוק, אם כן חולקים גם בשל הדיוט ולא רק בהקדש]. ועוד, מהו "ק"ו להקדש". ועוד, הרי אמר רב אשי, למדנו בפירוש, "מיטב שדהו מיטב כרמו ישלם", מיטב שדהו של נזק ומיטב כרמו של נזק, דברי רבי ישמעאל, ר"ע אומר, מיטב שדהו של מזיק ומיטב כרמו של מזיק⁷³.

אביי שאל סתירה לרבא, נאמר "מיטב שדהו ומיטב כרמו ישלם", רק מיטב, אבל לא דבר אחר. והרי למדנו, [נאמר "כסף" ישיב לבעליו], והיה אפשר לכתוב "בעל הבור ישלם כסף לבעליו" ומזה שכתוב בלשון "ישיב" הוא בא לרבות כל מיני השבות, והוא [לרבות שוה כסף [ככסף] ואפילו סובין. אין קושי, כאן [כאשר הוא משלם] מדעתו [ולא מחייבו להטריח עד בית דין, אז אפשר לשלם אפילו בסובין], וכאן [כאשר הוא משלם] בעל כרחו [פי' שמחייבו להטריחו ללכת לבית דין, אז הוא צריך לשלם כסף]. אמר עולא בנו דרב עילאי, זה גם מדויק כן, שנאמר "ישלם", בעל כרחו.

א"ל אביי, וכי כתוב "ישלם" [שמשמע על ידי אחרים, שב"ד יורדים לנכסיו של מזיק], כתוב "ישלם", משמע מדעתו. אלא אמר אביי, [פירוש הסתירה בפסוקים הוא] כמו שאמר מר, שלמדנו בברייתא, מי שהיו לו בתים שדות וכרמים [ששוים מאתיים זוז, וכל שיש לו מאתיים זוז אינו עני ולא יכול לקחת לקט שכחה פאה או מעשר עני, ואם הוא לוקח הוא גוזל את העניים], ואינו מוצא למוכרן, מאכילין אותו מעשר עני עד מחצה [פי' עד מאה זוז, ואז הוא יכול למכור את שדותיו במאה זוז, והרי יש לו מאתיים זוז, ואין מקרה שבו יזולו קרקעותיו יותר מחצי]⁷⁴. ומר [פי' רבה] שאל, איך מדובר. אם הוזל קרקעות של כולם, וגם שלו זל איתם, שיתנו לו אפילו יותר [שכן אם אין לו מאתיים זוז, אפילו פחות פרוטה, מותר לו

⁷² עי' שו"ע (ח"מ סי' קב ס"א): בא המלוה לגבות קרקע, מגבין לו מן הבינונית שבנכסי הלוה, דבשלו הם שמין.

ביאור: מגבין לו מן הבינונית. עי' לקמן (ח"ע"א), אמר עולא דבר תורה בעל חוב דינו בזיבורית שנאמר בחוק תעמוד והאיש אשר אתה נושה בו יוציא אלך את העבט החוצה, מה דרכו של אדם להוציא לחוק, פחות שבכלים [פירוש, כיון שברצונו תליא להוציא, מסתמא נותן לו מהגרוע שבמטלטלים. וה"ה בפועל מקרקעות, פורע מהגרוע שבקרקעותיו, דמן התורה שעבוד קרקעותיו ומטלטליו שוין הן], אלא שחז"ל אמרו בעל חוב בבינונית כדי שלא תנעול דלת בפני לוויין (סמ"ע).

דבשלו הם שמין. כגון אם היה לו עידית ובינונית וזיבורית, אפילו אם הבינונית שלו טובה כעידית דשאר העולם, מגבין לו ממנה. והיינו לחומרא דנתבע, וכ"ש שהולכים אחריו לקולא, כגון אם היתה עידית של לוח כבינונית דעלמא ובינונית דלוח כזיבורית דעלמא, דנותן לו מבינונית דלוח (סמ"ע).

⁷³ עי' שו"ע (ח"מ סי' שפט ס"ב) הובא לעיל הערה 56.

עי' שו"ע (ח"מ סי' תיט ס"א) הובא לעיל הערה 14.

⁷⁴ עי' שו"ע (י"ד סי' רג ס"ג): מי שהיו לו קרקעות ואם ימכרם בחורף ימכרם בזול ואם ינחם עד ימות החמה מוכרן בשוויין אין מחייבין אותו למכור אלא מאכילין אותו מעשר עני עד חצי דמיהם ולא יחוק עצמו וימכור שלא בזמן מכירה (ויש אומרים שאין מאכילין אותו רק עד שיכול למכור קרקעותיו בחצי דמיהן) היו שאר האדם לוקחים ביוקר והוא אינו מוצא מי שיקח ממנו אלא בזול מפני שהוא דחוק וטרוד אין מחייבים אותו למכור אלא אוכל מעשר עני והולך עד שימכור בשוה וידעו הכל שאינו דחוק למכור.

ביאור: עד חצי דמיהם - ולא מדקדקים אם שלו מוזל כך או כך אלא מאכילים אותו עד חצי בין אם שלו הוזל מעט או הרבה, וי"א שכל זמן שיכול למכור בחצי לא מאכילים אותו, ואם הוזל יותר מחצי אז מאכילים אותו כמה שצריך, ויש שכתבו, היינו כאשר מאכילים אותו עד חצי פירושו שלא נותנים לו יותר כמו כל עני (ש"ך).

קרקעותיו - מלבד בית דירו (ש"ך).
ביוקר - אמנם אם הוזלו כל הקרקעות, אפילו יותר מחצי דמיהם, ויכול למכור קרקע זז במאיתים זוז, אסור ליתנו צדקה (ש"ך).

לקחת ממעשר עני וכו' אפילו אלף זוז בבת אחת], שהרי של כולם גם כן זל⁷⁵. אלא [מדובר] שנתייקרו קרקעות של כולם, ושלו מאחר והוא צריך לכסף זל קרקעו,

⁷⁵ עי' נחלת דוד: ישנם ד' שיטות בזה הגמ', רש"י גרס היכי דמי אי הוזל לפי כולם כו' אפילו טובא ליספי ליה ואי דאוקיר לפי כולם וידידיה איידי דעייל ונפיק אזוי כו' אפילו פורתא לא ליספי ליה. ועפ"י גירסא זו פירש ב' פירושים, לפירוש קמא מייירי בעני שהיו שווים קרקעותיו מאתיים בצמצום בשעת היוקר ובשעת הזול אינם שווים מאתיים נמצא שהוא עתה עני גמור, ופירושו דעד מחצה היינו מחצה בנכסיו דהיינו מאה זוז ולא יותר, ולא היו דינו כעני גמור ליטול אפילו אלף בבת אחת, ופירושו דפורתא או טובא קאי על כמות הנתנה לא על איכות ההזלה, ור"ל דמלת פורתא או טובא נמשך אל זה שאמר למטה ליספו ליה או לא ליספו ליה, וכך נאמר אי הוזל לפי כולם א"כ למה לא יהא דינו כעני גמור לכל הלכותיו ליטול אפילו אלף בבת אחת, ואי דאייקור לפי כולם אפילו פורתא כו' שהרי שוות הם מאתיים זוז, ור"ל דלעולם דלכולי עלמא למיזל לא בתר דידיה, ומשני לא, [אלא] צריכים לו, ור"ל דלעולם דלכולי עלמא נמי הוזל כגון שהוא ביומי תשרי ואפ"ה לא חשבינן ליה כעני גמור כיון דביומי ניסן ודאי יהיו שוות מאתיים, ולכן יהיבנן ליה מאה זוז לתשלום מאתיים ולא יותר, ופירוש זה הוא נכון בלישנא דגמ' ובסברא.

ועוד פירש רש"י בלשון שני דמייירי בעשירי שאפילו לפי שעת הזול שוות קרקעותיו הרבה יותר ממאיתים זוז, ופירושו דעד מחצה הוא לפירוש זה עד שימצא לכל הפחות למכור קרקעותיו בחצי דמי שוויין, דאז תו לא מרחמינן עליו ואומריסנן זיל ומכור בחצי דמיהן, אבל אם צריך להזיל יותר מרחמינן עליו ונותנים לו מעשר עני עד שיוכל למוכרן על כל פנים בחצי דמיהן, ומקשה אי הוזל לפי כולם כו' א"כ למה לא מרחמינן עליו עד שיוכל למכור בשוויין ממש כיון דלא פשע מידי, ואי דאייקור כו' אם כן פשע במאי דעייל ונפיק אזוי ולא בעינן לרחומי עליו כלל אפילו שאינו יכול למכור רק בפחות הרבה מחצי דמיהן, ומשני לא, [אלא] צריכים כו' ר"ל לעולם דמייירי בהזול לפי כולם ולכן בעינן לרחם עליו עד שימכור בשוויין ממש, רק שביומי תשרי חצי דמיהן היינו דמי שוויין כיון דהכי אורחיהו למיזל עד פלגא. ולפירוש זה מתפרש מלת פורתא וטובא על איכות ההזלה לא על כמות הנתנה, וגם אינו מקושר במאמר ליספי ליה ולא ליספי ליה רק דמאמר ליספי הוא מאמר בפני עצמו.

והר"ף גרס בסוגיין: אי הוזל לפי כולם אפילו פורתא לא ליספי ליה ואי דאיקור לפי כולם אפילו טובא ליספי ליה. וגם לפי הך גירסא יש ב' שיטות, דהתוס' מפרשי לדברי רב אלפס דמפרש כמו לשון ב' דרש"י דעד מחצה הוא עד שיוכל למכרן בחצי דמיהן ומייירי בעשירי, ופריך אי הוזל לפי כולם אפילו פורתא לא ליספי ליה, ר"ל אפילו הוזל כ"כ עד שאינם נותנים בעדס רק פורתא אפילו הרבה פחות מחצי דמיהן אפ"ה לא ליספו ליה, ואי דאייקור לפי כולם אפילו טובא נמי ליספי ליה, ר"ל אפילו נותנים לו יותר מחצי דמיהן אפ"ה יטול עד שיוכל למכרן בשוויין ממש, ומשני וכו'. ולפירוש זה לא תיקנו מכל מה שהקשינו על פירוש שני של רש"י, רק מה שהקשינו על הסברא דלהר"ף אתיא שפיר הסברא, אבל כל מה שדקדקנו בלשון הגמ' גם לפי הר"ף תקשה כן ודר"ק, [רק דלהר"ף ה"ל להגמ' לומר לעולם דאייקור לפי כולם, וללשון ב' שברש"י ה"ל לעולם דזיל לפי כולם]. ובאמת כי כן הוא מדרכם של התוס' שלא לדייק כל

כך בלשון הגמ' רק שיהיה נכון בסברא, ורוב דבריהם הולכים על דרך זה. אולם הרמב"ם (פ"ט ממתנות עניים ה"ז) פירש לשיטת הר"ף רבו וגרסתו על דרך זה, היינו שהוא מפרש ג"כ בעשירי כלשון ב' שברש"י, רק שבעד מחצה מפרש כפירוש קמא דרש"י דר"ל עד מחצה בדמיהן. ולפירוש זה שפיר יתפרש מלת פורתא וטובא על כמות הנתנה כמו לפירוש קמא דרש"י, וגם יהיה מקושר עם מלת ליספו ליה ולא ליספו ליה. ויתיישב כל מה שדקדקנו בין לפירוש ב' בין לפירוש קמא בין בלשון הגמ' ובין בסברא, דבאמת הסברא נותנת כן שלא יתנו לו רק מחצה בדמיהן, דכיון דמשלמין לו הפסידו במה שהוכרח למכור עתה ביומי תשרי א"כ למה יטול יותר, ושיטה זו מתחוררא טפי מכולם, וגם דברי הר"ף מתפרשין כן דמסתמא הוא הולך בשיטת הר"ף רבו, ועיין.

ולכאורה היה נראה עוד ראייה לפירוש זה או לפירוש קמא דרש"י מעיקר שקלא וטריא דסוגיין, דקמתרץ אביי לרומיא דקראי דמיטב וישיב כדמר כו' וה"נ נזקין דיניה בעידית ואי אמר הב לי בינונית טפי פורתא כו' וא"ל שקיל כיוקרא דלקמיה, ויש להבין לאיזה צורך מדמי לה אביי להא דרבה, אם בשביל דנשמע מדברי רבה שביומי ניסן יקרי ארעא וביומי תשרי זל ארעא, מסתמא מנהגו של עולם כן הוא ולמה לן למילף כן מדרבה, ועוד למה לן כלל להא דיוקרא דלקמיה ולא אמר ואם לא מעלינן ליה כנכסיה דבר מריון כשאומריסנן בב"ב (ב, ו) וכפי פירוש התוס' שם דבר מריון עשיר היו ואינו מוכר קרקעותיו רק בדמים מרובים, וה"נ בנידון דידן למה לא יוכל להעלות קרקעותיו אפילו ביותר מכדי שוויין של יוקרא דלקמיה.

עי' המשך דבריו בהערה יג.

ארבעה אבות פרק ראשון בבא קמא

ובטל חוב דינו בבינוניה . במס' גיטין בפרק הנזקין (ד' מה):
וכי תימא קסבר ר"ע כו' . אפילו הכי לא גמרינן הקדש מיניה דלויכא
 למיפדך מה לכו' שכן יפה כמו בנזקין שההדייט הוא טוטל בהזיקו
 מן העדידי: **האמר בהקדש שפורע כמו בנזקין** . דלא שקיל נזק
 מזיד: **דפניא ר"ש בן מנסיא כו'** . תורה אור

יובעל חוב בבינונית וכי תימא סבר ר"ע כל בעל חוב נמי בעידית איכא למיפדך מה לבעל חוב שכן יפה כמו בנזקין לתורה בהקדש שהורע כמו בנזקין לעולם דנגה תורא דידן לתורא דהקדש ודקא קשיא לך שור רעהו אמר רחמנא ולא שור של הקדש ר"ע סבר לה כר"ש בן מנסיא דתניא *ר"ש בן מנסיא אומר שור של הקדש שנגח שור של הדייט פטור שור של הדייט שנגח שור של הקדש בין חם בין מועד משלם נזק שלם אי הכי ר' ישמעאל ור"ע ממאי דבעידית דניוק וזיבורית דמויק פליגי דלמא דכ"ע בדניוק שיימיני והכא בפלוגתא דר"ש בן מנסיא ורבנן קמפלגי ר"ע סבר כר"ש בן מנסיא ור' ישמעאל סבר כרבנן א"כ מאי לא בא רב אשי תניא בהדיא ^{מסות} מיטב שדהו ומיטב כרמו ישלם מיטב שדהו של ניזק ומיטב כרמו של ניזק דברי רבי ישמעאל ר"ע אומר ^{מסות} מיטב שדהו של מויק ומיטב כרמו של מויק; רמי ליה אביי לרבא כתיב מיטב שדהו ומיטב כרמו ישלם מיטב אין מידי אחרניא לא והתניא *וישיב לרבות שוה כסף ואפילו סובין לא קשיא כאן מדעתו כאן בעל כרחו אמר עולא בריה דרב עילאי דיקא נמי דכתיב ישלם בעל כרחו א"ל אביי מי כתיב ישלם כדמר דתניא דהרי שהיו לו בתים שדות וברמים ואינו מוצא למוכרן מאבילין אותו מעשר עני עד מחצה והוי בה מר היכי דמי אי הוול ארעתא דכ"ע וידידה נמי זל בהדיהו אפילו טובא נמי ליספי ליה דהא זול דכ"ע נמי אלא דאוקיר ארעתא דכולי עלמא וידידה איירי דעייל ונפיק אוזוי זל ארעיה אפילו

ברגל ולא בחדס המזיק אלא בלומר הרי עלי מנה וכן משמע במתני' דתנא (למן 97 ט): נכסים שאין בהם מעילה ואכולו אבות קאי ואפילו לנזקין דלרס למאן דלמך מצנעה זה ארס והא דלמך שמואל בהשאל (ב"מ ד' לז): כי יחל פרט למזיק דלא משלם חומס ומשמע הא קרן חייב היינו מדרבנן וגררתי דשאר נזקין דפטירי בהקדש גמירי מקרן ומאלס ומזור לפטר לו פסולי המוקדשים וכו"ש הקדש וכו"ש היכי ילפינן שן מכולה מה לטן שיש הגאה להזיקה וי"ל דיותר ראו להחייב אדם המזיק בידים ממזיק ע"י שילוח בעירה וכו"ש רעהו דכתב רחמנא למה לי הא מוכי יחל נפקא דכ"א במסכת מעילה (97 יט) מקיש רחמנא הקדש לתרומה מה תרומה כתיב כי יחל פרט למזיק אף הקדש כל מיני דלכילה ומזיק ליה פטור ולאו דוקא מידי דלכילה דלכ"א חס וי"ל דאי לאו דלשכתן דפטור מזיק הקדש לא הוה דרשינן מדי יחל פרט למזיק אלא למעט חומס לחודיה וכו"ש דכי יחל בטרומה כתיב וסס חייב מזיק קרן דמזון דכהן הוא מ"מ מהאי קרא דכי יחל לא נפיק אלא מקרא אחרניא דהוי כגול חזירו ומזיק ומיהו למ"ד (למן טו) דלכ"א כופר ברגל לא אחיה מכל הגי דמה לקרן ואלס וזור דלא משלם כופר בפעם ראשונה ולרבי ערפון דלית ליה כופר שלם כהם ניחא :

רבי עקיבא סבר לה כר' שמעון . תימה לעיל (97 ה) כי מוקי לה עדים וזממין כר"ע ליקשי אי ר"ע ליתני תרי גוויי שור שור דלזיק שור דהדייט ושור דלזיק שור דהקדש וי"ל דבהקדש לא קמיירי אך קשה כי נמי סבר כר"ש לפרוך אך להדייט שכן יפה כמו בנזקין אדם ולמזוי דפי' דלא דרשינן כי יחל פרט למזיק דלא משלם כלל אלא משום דכתיב רעהו אחי שפיר אך קשה ולפרוך שכן יפה כמו בנזקין זור : **ועוד** מאי ק"ו להקדש . פירש הקוסמס הואיל ומן העדידי דאי"ר עקיבא חניוק קאי ולאקולא אחא דיהיב ליה מזיק

מזיבורית מאי ק"ו להקדש גריעותא הוא וקשה לפי' דאין זה גריעותא אלא חומרא דר"י פוטר לגמרי מזיק את ההקדש ור"ע מחייבו ל"ש ולענין מיטב נמי חשיבות הוא דמשלם ממיתב דניזק וזו מגרוע דניזק וגררתי לר"י דה"פ מאי ק"ו להקדש דלענין חיובא מילא בהקדש לא קאמר דהא מקרא דר"ש נפקא אלא לענין מיטב קאמר ולא הוה לר"ע לאהדורי לרבי ישמעאל ק"ו להקדש כיון דרבי ישמעאל היה מודה בכך אי לאו משום דפטור ליה לגמרי :

יש"ב לרבות שוה כסף . בפ"ק דקדושין (97 טו) דרשינן נמי הכי גבי עבד עברי ויש [שום] גריעותא (ע"ש 97 ב) בחוסכות ד"ה בפירוט) : **יש"ב** מדעתו משמע . וא"ת דבפרק הזרוע (מולין ד' קל) וס' ד"ה תנא) ישלם בעל כרחו משמע דקאמר תנא תני ישלם דברי ר' אליעזר ואת אמרת מדת חסידות שנו כלן וי"ל דהתם לא קאמר אלא דלא הוי מדת חסידות אלא בדין חייב ועוד אמר ר"ת דה"ק תנא תני ישלם דברי רבי אליעזר ופליגי רבנן עליה ואת

אמרת וכו' ועל מדת חסידות לא הוה פליגי רבנן וצ"ל הכי לריך משמע דהא תנן במסכת פאה (פ"ח מ"ח) אין מחייבין אותו למכור ביתו וכלי תשמישו : **אי** דאייקור ארעתא אפילו פורתא נמי לא ליספו ליה . אף על גב שחיינו מולא יתן מעלהם מאתים חזו יחול ליה לטול קודם שימכור בפחות מפשוין ורב אלפס מפרש בעשיר ועד מחלה היינו [א] עד שימלא שיקנה אותם לכל הפחות בחצי דמיין וגרסינן בטר הכי אלימא דויל ארעתא דכ"ע וידידה נמי זל בהדיהו אפילו פורתא נמי לא ליספו ליה פירוש אפילו חזלו כל כך שאפילו המחלה לא יתנו לו לא ליספו ליה כיון דזל ארעתא דכ"ע ושוות מאתים חזו אף לפי הוול אלא דאייקור כ"ע אפילו טובא נמי ליספו ליה פי' אפילו מולא

כדיש פירקין דשור שנגח [ארבעה וחמשה] : **משלם נזק שלם** . אקריסי ליה לרעהו הכי שור של רעהו הוא דכי הוי נזיק חס לא משלם אלא חני נזק אבל אי מויק שור של הקדש משלם מזיק נזק שלם ואפילו חס וקאמר ר"ע דשקל הקדש שיעור דמי שורו מעדידי קרקעות של מויק : **דלמא דכ"ע בדניוק שיימיני** . ולא משלם ליה מויק אלא זיבורית הואיל והוא כעדידי דניוק דמורה ר"ע לר' ישמעאל דלמך מיטב שדהו של ניזק ועדידי דקאמר ר"ע עדידי דניוק קאמר ולא אחי לאפילוניה עליה אלא בהקדש : **ופלוגתא דר"ש בן מנסיא ורבנן פליגי** . דשמעיה ר"ע לרבי ישמעאל דלא חייבי אלא כהדייט אבל בנזיק הקדש פטר ליה ואחיי ר"ע לפלוני עליה : **א"כ מאי לא בא כהכח** . דמשמע דבקרא גופיה פליגי כ"כ דלא בא הכחוב להכי אלמא כהדייט נמי פליגי : **ופוד מאי ק"ו להקדש** . הואיל ומן העדידי דקאמר ר' עקיבא חניוק קאי ולאקולי אחא דיהיב ליה מויק מזיבורית מאי ק"ו להקדש גריעותא הוי ולר"ע יפה כמו דהקדש בנזקין דלמך דאפילו הוי מויק חס שקיל הקדש נזק שלם ונפקא ליה מרעהו : **ועוד** . תניא בהדיא דמן העדידי דקאמר ר"ע אמזיק קאי : **יש"ב** . כסף יציב לבעלו דהוה ליה למיטב בעל הבור ישלם כסף לבעלו יציב דכתב רחמנא למה לי הואיל וכבר כתיב ישלם לרבות כל השבות :

מדעתו . אי משלם ליה מזיק נזק מדעתו דלא אטרחיה לנזק עליו כב"ד שקיל סובין אבל אם חייב רואה המזיק לשלם נזק לניזק אלא כב"ד דהיינו בעל כרחו חייב משלם אלא כסף : **דיקא נמי** . דגבי מיטב כתיב ישלם דמשמע ישלם בעל כרחו : **ישלם** . משמע על ידי אחריס דב"ד יורדין לנכסיו דמזיק אבל ישלם משמע נמי מדעתו : **אלא אמר אביי** . לא משכחת תירולא להכי קראי אלא כדמר כי האי גוונא דתראה רבה לך דתניא כו' : **מי שפיו לא שדות כתיב וכרמי** . שוה מאתים חזו ותנן במסכת פאה (פ"ח מ"ח) מי שיש לו מאתים חזו לא יטול לקט שכחה ופאה ומעשר עני דלאו עני הוא וגמולא גזול עניים היו לו מאתים חזו חסר דינר ונתנו לו שוה אלף חזו צבת אחת הרי זה יטול וזה יש לו בתים שדות וכרמים שוה מאתים חזו אבל אינו מולא למכור מאבילין אותו מעשר עני עד מחלה שוה מאה חזו וקרקעותיו ימכור במאה חזו דטפי מפלגא לא זייל לעולם והרי יש לו מאתים חזו : **וכו' כה מר** . והיינו רבה : **אפילו טובא נמי ליספו ליה** . שהרי עכשו אין שוה מאתים חזו ותנן (סס) היו לו מאתים חזו חסר דינר אפילו נתנו לו שוה אלף חזו צבת אחת יטול :

אמרת וכו' ועל מדת חסידות לא הוה פליגי רבנן וצ"ל הכי לריך משמע דהא תנן במסכת פאה (פ"ח מ"ח) אין מחייבין אותו למכור ביתו וכלי תשמישו : **אי** דאייקור ארעתא אפילו פורתא נמי לא ליספו ליה . אף על גב שחיינו מולא יתן מעלהם מאתים חזו יחול ליה לטול קודם שימכור בפחות מפשוין ורב אלפס מפרש בעשיר ועד מחלה היינו [א] עד שימלא שיקנה אותם לכל הפחות בחצי דמיין וגרסינן בטר הכי אלימא דויל ארעתא דכ"ע וידידה נמי זל בהדיהו אפילו פורתא נמי לא ליספו ליה כיון דזל ארעתא דכ"ע ושוות מאתים חזו אף לפי הוול אלא דאייקור כ"ע אפילו טובא נמי ליספו ליה פי' אפילו מולא

למן לז:
גיטין מט.

למן ט. י. יד:
[ע"כין כו.]

הגהות
הגרי"א

[א] תוס' ד"ה
מי כו' ועד
מחלס היינו
כו' לרבותא
מפרש מחלה
דמיין מש"כ וכן
פורתא טובה
מש"כ :

נא א מויי פ"ט מהל' מלוח ולוח בלכה
 ה סגנו עשין ז' שושי"ע
 ח"ט ס"י קב סעף א :

ב ב מויי פ"ח מהל' מוקי ממון בלכה א
 ופ"ח הלכה י סגנו עשין
 סו טור ע"ג ח"ט ס"י
 שפ"ט סעף ב וס"י תיע
 סעף א :

ג ג מויי פ"ט מהלכות מתנות עניים בלכה
 טו טושי"ע יו"ד ס"י רנג
 סעף ג :

רבינו הגנאל

רבי ליה אביי לרבא ל"ל עקיבא דקתני מיטב שרוריה של מויק והתניא כסף יציב לבעלי לרבות שוה כסף פי' ישיב כל מה שמשלם המזיק שוה היא דבריהיה הלה הרחנא דכתיב ישיב . ופ"ק אס בא המויק ל"שלא מעצמו כל מה שצ"ח משלם ואם דוחה פלגא וב"ד גובין ומוציא"ן ממנו אין גובין אלא מיטב . ורייק רב עולא מברכתב ישלם ש"ס על כרחו . וקאש"ו עליה מי כתיב ישלם אדרבה ישלם מרעהו משמע . * פי' מאבילין אותו מעשר עני עד מחצה אם הוולו נכסיו משום דחייק לזבני מאבילין אותו מעשר עד שיעור חצי נכסיו שבקיש חצי נכסיו שאין דרך לזול יתר מיכן . אם הוולו עד חצי דמיין מה ששוה בניסן ק' יווי לא מנכח בה בתשרי [ארא] * וזו מאבילין אותו מעשר עני ולא שבקינן לפי ולבניו בהי . האי גמי לזבני גובין אם בא לגבות מסון בתשרי וילא ארעא יאמר ליה חניוק דניי בעדידי הב יל בינונית כמו ששוה עכשו ואמר ליה חניוק אי שקלת מיטב שקיל בול כי השתא דלא יכילנא לדחותך דהא דינך בעדידי ואי בעית בינוני' שקיל כמו ששוה בניסן דקרינא ביה ישיב לרבות שוה כסף כי האי גוונא מה ששוה בניסן . ורתי' לה לכוזר אס בן הורעתה כחו של נזקין אלא אי איכא לדבויי לחא דתניא הרי שהיו לו בתים שדות וכרמים ואינו מוצא לפכור מאבילין אותו מעשר עני עד מחצה .

* צ"ל אלא אמר אביי כדמר דתניא הכי כט"ו לו וכו' .

ארבעה אבות פרק ראשון בבא קמא

גד א מיי' פ"ט מהלכות
מהנות עניים הלכה
ג ען עור ש"ע ו"ד
סימן רנ"ג ס"ב :

גה ב טו"ש ח"מ ס"י
מיט סעיף ב :

גו ג טו"ש ח"מ ס"ו
קב סעיף ב וסעיף
ג וע"ג :

גז ד מיי' פ"ט מהלכות
אישות הלכה ג
וסי' מהלכות מלוה
ולוה הלכה ד סג עין
מה טו"ש ח"מ ס"ה ק
סעיף א וע"ג ח"מ
סעיף ב :

גח ה מיי' פ"ח מהלכות
נזקי ממון הלכה י
סג עין סו טו"ש ח"מ
ס"ו ח"ט סעיף א :

גחא ו מיי' טס ופ"ט
מהל' מלוה ולוה
הלכה א ופ"ט טס
הלכה י סג טס ועין
לד טו"ש ח"מ ס"ה ק
סעיף א וע"ג ח"מ
וכב"י :

ס ז מיי' פ"ט מהלכות
מלוה ולוה הלכה ז
סג עין לד טו"ש
ח"מ ס"ו קב סעיף ד :

סא ה מיי' טס הלכה ד
סג טס :

סב ו מיי' טס הלכה
ד סג טס טו"ש
ח"מ טס :

סיתנו טפי ממחלה מ"מ ליספו ליה עד שימלא למוכרן בשוין למה
שאלו מולא למוכרן בשוין לפי שראוין אותו שהוא דמוק ואית דגרס
אי דזולו כו' אפילו טובא נמי לא ליספו ליה פי' אפילו הוולו הרבה
לא ליספו ליה כיון דשוות מחתים זון וזול נמי דל"ע ואי דלייקור
אפילו הוולו פורתא :

דביומי ניסן יקרי ארעתא .
וא"ת התינה שדות
כדפי' הקונטרס לפי שיחוש בקיץ
וירע במרחשון אלף בתים מאי
חילוק יש בהן בין ניסן לתשרי וי"ל
שרגילין שייקרו בזמן שרגילין לשכור
הבתים ולתאר ששכרו זילו :

לבעל חוב מדמינן ליה . ולא
שייך למספרך א"כ הורעת
כמו שלא יפה הכתוב כח בעל חוב
אלא ארצה הורע כמו דמדאורייתא
דינו בזיבורית : **הב** לי זיבורית
טפי פורתא . לא גרסין או עידיס
בזיר פורתא דחס כן מאי קפריך
א"כ נעלת דלת בפני לוינן הלא אין
דינו כלל בעידיס דקיימא לן דינו
בזיבורית :

לכתובת : אשה
מדמינן ליה . ה"ה דהוא מני' לאוקמי
בבעל חוב דקאי ציה ודקאמר הב לי
עידיס בציר פורתא אלף לפי שהתחיל
והעמיד בזמן ואח"כ בב"ח יחא
ליה למנקט בתיייהו כתובת אשה :

אליבא דר' ישמעאל לא תיבטי
לך דלמר ברנזוק
שיימינן . כיון דליף מג"ש דשרה טרה
מוזיער בשדה אחר דהוי דניוק אבל
לר"ע אפשר דהא דקאמר דהאיך
דקמשלם לא אחא אלף למעוטי דניוק :

והא מיטב שדהו כתיב אלא כי אתא רב פפא ורב הונא בריה דרב יהושע
מבי רב ה'פרשוה כל מילי מיטב הוא דאי לא מזדבן הכא מזדבן במתא
אחריתי לבר מארעא דליתבי ליה ממיטב כי היכי דלקפוץ עלה זבינא : בעא
מנייה רב שמואל בר אבא מאקרונאי מרבי אבא כשהן שמינן *בישלו הן שמינן
או בשל עולם הן שמינן אליבא דרבי ישמעאל לא תבעי לך דאמר ברנזוק
שיימינן כי תבעי לך אליבא דרבי עקיבא דאמר ברמזיק שיימינן מאי מיטב
שדרו אמר רחמנא למעוטי דניוק או דלמא למעוטי דעלמא נמי אמר ליה
רהמנא אמר מיטב שדרו ואת אמרת בשל עולם הן שמינן איתבייה' אין לו אלא
עידית כולם גובין מן העידית בינונית כולם גובין זיבורית כולם גובין
זיבורית ה"ו לו עידית ובינונית זיבורית נזקין בעידית ובעל חוב בבינונית
וכתובת אשה בזיבורית עידית ובינונית נזקין בעידית ב"ח וכתובת אשה
בבינונית בינונית זיבורית נזקין ובעל חוב בבינונית וכתובת אשה בזיבורית
עידית

אפילו פורתא נמי לא ליספו ליה . שהרי שוות קרקעותיו מחתים
זון : דביומי ניסן יקרי ארעתא . מפני שהלוקח ניר מורש אותן בימות
הקיץ וזורען בתשרי ובמרחשון וביומי תשרי זילי שאין סיפק לזורען
באותה שנה : זנין דהשאה . בתשרי משום דלייקור לזוהי הלכך
עני לא הוי דיטול שיה אלף דינר

הואיל וביומי ניסן שוות קרקעותיו
מחתים ועשיר לא הוי הואיל וכלוהי
עלמא נמי לא הוי שזין השאה מחתים
הלכך משלימין לו עד מחתים והיינו
מחלה דעד פלגא אורחיה למיזל טפי
לא : וספא נמי גבי נזקין . נמי צהכי
מיתרלו קראי כגון דביומי ניסן
יקרא ארעתא וביומי תשרי זול והזיק
בתשרי שיה מנה ובלא לגבות מנה

מקרקעות המזיק ודינו בעידית
כדכתיב מיטב : [שקול] . כי זול
דהשאה : ואי א"ל . ניזק הב לי מזיבורית
כדהשאה טפי פורתא ממאי דבעית
למיטב לי בעידית לא מני' למכפיייה
אלא א"ל מוזיק אי שקלת בעידית כי
דיך שקול כי השאה ואי לא שקול
מזיבורית כיוקרא דלקמיה ולהכי אחי
ישיב לרבות סובין דאי בעי למשקל
ניזק סובין כגון שיש לו קרקע סמוך
לאוהה בינונית של מוזיק ויחא ליה
בה שקול ליה כיוקרא דלקמיה דהא
שיה כסף הוא בניסן ולהכי איקטריך
לאבזי' לאוקמא צהכי כדאמרן דסופה
לייקר בניסן משום דאי אין סופה
לייקר קרא למאי אחא פשיטא דאי

בעי ניזק למשקל סובין שקיל צ"ב
של מוזיק שאפילו בעידית יפה כמו
כל שקן בבינונית אלף להכי אחא
קרא למימר דישיב לו שיה כסף
כיוקרא דלקמיה : לישיב אחרניה
מחיליין אותו מעשר עני עד מחלה
לאוהי קאי אלף אבל אדם שרביך
מעונו למזונות והוי לו בתים שדות
וכרמים ואינו מולא למכור אפילו

בצחי דמיהן מחיליין אותו מעשר
עני עד שתייקרו קרקעותיו שיוכל
למכרן בצחי דמיהן : אפילו טובא
נמי . אפילו מני' לזיבורית טובא
יותר מחצי דמיהן ליספו ליה עד
שיוכל למכור בשוויהן דהא מנה
דכולי עלמא הוא ולא פסע מנידי :
אפילו פורתא נמי . אפילו אין יכול
למוכרן אלף פורתא לא ליספו ליה
דפושע הוא : עד פלגא אורחיה
למיזל טפי לא . הלכך אם יכול למכור
בצחי דמיהן אין מחיליין אותו מעשר

עני דזה דרכו ואם הוולו טפי מחיליין ולא יפסד . והפסד לשון ראשון : ואם אמרת מבינונית וזיבורית לא שקיל . כי השאה : אי איכא
לדמויי . להא דרבה : לבעל חוב מדמינן ליה דבעל חוב דינו בבינונית . בפרק הגזקין במסכת גיטין (דף מה) והשאה אם בא בעל חוב לגבות
מן הלוח בתשרי וא"ל ללוה הב לי זיבורית טפי פורתא כי היכי דליהו שיה מלוה דלית לי גבך כזולא דהשאה מני' אמר ליה אי שקלת כו' ואי לא
שקלת בינונית שקול כיוקרא דלקמיה : לכתובת אשה מדמינן לה . וכגון שנתן לה גט בתשרי וזילו ארעתיה והיתה כתובתה מחתים
ודינה למינזבי מוזיבורית כדמסקין ההם בפרק הגזקין : מכל מקום קשיא . מיטב וישיב דמרבי סובין : כל דיהיב ליה ממיטב יהיב ליה . וכי
פריע ליה סובין יתן לו מסובין מעולין שלו : והא מיטב שדרו כהכי . ואי כדקאמרן לכתוב מיטב סהמא : כל מילי . דמשלטילין שיוכל להוליכן
ממקום זה למקום אחר הוי מיטב : דאי לא מייזדבן כהא . כולי האי : מייזדבן כהמא אחריתי . ולהכי לא כתיב מיטב אלף לגבי שדות והכי
מתרלי קראי בשדות יתן מיטב ובמטלטלים אפי' סובין : פספסן שמינן . האי עידית וזיבורית : בשלו סן שמינן . וההוא דהוי עידית לדידיה
דמויק יהיב ליה ואי אית ליה עידית וזיבורית ושוי' זיבורית לדידיה כעידית דעלמא אפילו הכי לא יהיב ליה מוזיק לניזק אלף מעידית
דידיה דבתר ארעתא דידיה אולינן : או בשל עולם סן שמינן . ויהיב ליה מוזיבורית שהרי לכל העולם הוא עידית : דלמר דניזוק שיימינן .
ובזון דשוי' הך זיבורית כעידית לניזוק יהיב ליה מעולין שמינן : למעוטי דניזוק . דלא אולינן בתר מיטב דניזוק ואפי' הך זיבורית דמויק
הוא מיטב דינא הואיל ולא הוי מיטב לעלמא לא יהיב ליה מינה אבל אי לעלמא הויא מיטב סובין ליה מינה אפי' דלית ליה עידית :
או דלמא למעוטי נמי דעלמא . דשדרו דוקא וההיא דלגביה הויא עידית יהיב ליה : א"ל מיטב שדרו אמר רחמנא . דלזלינן בתר
ארעתא דידיה ויהיב ליה מעידית ארעתיה ולא שיימינן בשל עולם : אין לו אלא עידיס . בני שיהו עליו בעל חוב וכתובת אשה
ונזקין : וכתובת אשה בזיבורית . במסכת גיטין בפרק הגזקין (דף מה) הני טעמא דיותר משאיש רוצה לישא אשה רוצה לינשא :

מחלה

[גיטין מה]

[סג]

[מסכת קי.]

אפילו קצת לא יתנו לו [שכן קרקעותיו שווים יותר ממאתיים זוז]. ואמר מר על זה, לא, צריכים [להסביר את העניין], שבימי ניסן קרקעות יקרים [שכן הלוואה חורשים ובימות הקיץ וזורעם בימי תשרי, אבל בתשרי וחשובן הקרקעות זולים שאין זמן לזרעם באותה השנה] ובימי תשרי קרקעות זולים⁷⁶, וכולם שומרים עד ניסן ומוכרים, ו[איש] הזה מאחר והוא נצרך לכסף מוכר כשעת עכשיו [פ' בימי תשרי, ולכן לא היה עני, ולא יכול לקחת שיהיה אלף דינר בבת אחת, מאחר ובימי ניסן שווה קרקעותיו מאתיים, אבל ג"כ אינו כעשיר, מאחר ואין קרקעותיו שיהיה כעשירי מאתיים, ולכן משלימים לו עד מאתיים], עד חצי דרכו לרדת במחיר, אבל יותר זה איננו דרכו.

וכן הוא לגבי נזיקים [שהזיק בתשרי שיהיה מנה, ובא לגבות מנה מקרקעות המזיק, דינו בעידית, ואם אמר [הנזיק למיזק] תן לי בינונית יותר גדול. אמר [המזיק לניזק] תיקח כדין שלך, תקח כמחיר של עכשיו, ואם לא, תיקח כיוקא של אחר זמן [פ' בימי ניסן, ואין לניזק זכות לכוף אותו, ולפי זה מובן ש"ישיב" בא לרבות סובין שאם הנזיק רוצה לקבל סובין, כגון שיש לו קרקע סמוך לאותה בינונית של מזיק, והוא רוצה בו, הוא צריך לקחתו כיוקא של ימי ניסן, שכל אז הוא יהיה שווה כך].

רב אחא בר יעקב שאל, א"כ, החלשתי חכם של נזקין אצל בינונית וזיבורית⁷⁷, שהרחמן [פ' ה' ית' בתורה] אמר מ"מיטב", ואתה אמרת מבינונית וזיבורית לא יקח, במחיר של עכשיו. אלא אמר רב אחא בר יעקב, אם יש לדמות [את ההלכה הזו של רבה להלכה אחרת], יש לדמותו לבעל חוב, בעל חוב דינו כבינונית, ואם [בא הבעל חוב לגבות מן הלוחה בתשרי ו]א"ל, תן לי חלק יותר גדול מזיבורית, א"ל, אם תקח כדין, שתקח [כמחיר] של עכשיו. ואם לא, שתקח כמו היוקר שעתיד להיות.

רב אחא בנו של רב איקא שאל, א"כ, נעלת דלת בפני לוי⁷⁸, שהם יאמרו, אם היו לי כספים הייתי קונה [קרקע] כמחירן של עכשיו, עכשיו

⁷⁶ ע"י ש"ע (ח"מ סי' רנ"ג ס"ג) הובא לעיל הערה 74.

⁷⁷ ע"י ש"ע (ח"מ סי' ת"ט ס"ב): אם יש למזיק שני עידית, אין הניזק יכול לומר לו תן לי מעידית פלוני, אלא תלוי ברצון המזיק לתת לו איזה שירצה, אבל אם המזיק חפץ לתת לו העידית שבקש אלא שהיא עתה בזול וממתין עד שתתייקר, ואומר אם תרצה אותה קח אותה כפי מה שהיא עתידה להתייקר, אין שומעין לו אלא צריך ליתנה לו כפי מה ששוה עתה.

ביאור: כפי ששוה עתה - ניזק דינו להשתלם מהעידית אלא שייפו חז"ל כח המזיק ליתן לו מאיזה עידית שהוא רוצה ולשייר החביב לפניו, וכיון שהוא גילה דעתו שאינו מבקש לקיים זה לפניו אלא שרוצה להעלות להניזק בדמים כיוקא דלקמיה, העמידוהו על דינו לשלם ממייטב ממש וכזולא דהשתא (סמ"ע), ו"א שלא נאמרו דברים הללו דמחבר אלא כשיש למזיק עידית ובינונית ואומר הניזק תן לי בינונית טפי פורתא, אבל בשניהן עידית אפילו אם המזיק גילה דעתו שאינו רוצה להעמיד בידו אותו עידית שבקש הניזק, א"צ ליתן לו כזולא דהשתא, ויש חולקים על המחבר, דהניזק לעולם גובה מעידית המזיק אפי' עידי עידית כל שדה שהוא רוצה מאחר שדינו ממייטב ומ"מ לפי ראות עיני הדייני' שאם יראו שב' השדות טובה לניזק וא' טובה למזיק כמו בר מצרא [ע"י לעיל סי' קע"ה] זהו בכלל ועשית הישר והטוב כו' (ש"ך), ו"א שאין שום גילוי דעת, אלא יכול המזיק ליתן איזה עידית שהוא רוצה (ט"ז).

⁷⁸ ע"י ש"ע (ח"מ סי' ק"ב ס"ב): היו לו שלשה או ארבע שדות בינונית, לא יוכל המלוה לומר: תן לי משדה פלונית שהיא חביבה עלי, אלא ברשות הלוה הוא ליתן לו מאיזה שירצה, אם חפץ המלוה בזיבורית, ואומר לו: תן לי זיבורית טפי פורתא (פ' מעט יותר), שומעים לו, ונוטלה בזולא דהשתא ולא ביוקרא דלקמיה. הגה: ויש אומרים דאין כופין אותו ליתן לו זיבורית, אלא אם רוצה ליתן לו ביוקרא דלקמיה, כופין אותו ליתן לו בזולא דהשתא.

ביאור: מאיזה שירצה - דכתב והאיש אשר אתה נושה בו יוציא אליך את העבט החוצה, דהיינו מאיזה שירצה. גם יש ללמדו מניזקין דכשמשלם לו ממטלטלינו נתן לו מאיזה טלטל שירצה דכתב כסף ישיב לבעליו, ישיב לרבות אפילו סובין, וה"ה אם משלם בקרקע דמשלם לו מאיזה עידית שירצה (סמ"ע). ואם אין לו רק זיבורית, ג"כ אינו יכול הבעל חוב לכפותו ליתן לו מאיזה שדה זיבורית שירצה, רק נתן לו מאיזה זיבורית שירצה הוא. ע"י ש"ך ק"ט סק"ו??, ואם יש לו עידית וזיבורית, אינו יכול לכפותו על איזה זיבורית שירצה, לפי דקיי"ל בשלח הן שמין, שאפילו בבינונית וזיבורית אינו כופיהו על איזה זיבורית שירצה, דכיון דבשלו שמין היה הזיבורית שמן בינונית, דמי נתן להם שם זיבורית הלא אין משגיחין בשל עולם כלל, וכיון דבינונית שמן, ונתן לו לפי שומת הבית דין בינונית כדיונו, אינו יכול לכפותו וליתן לו יותר מדינו [ועיין סמ"ע ס"ק ו' ויש שם טעות סופר, וכצ"ל, אם גילה הלוה דעתו שרוצה ליתן לאחר עידית כיוקרא דלקמיה (כו') (נתה"מ)].

תן לו זיבורית טפי פורתא - פ' שאז בימי ניסן יקרא ארעתא ובימי תשרי זל ארעתא, דמצי א"ל מלוה ללוה, אילו הו' לי זוזי הו' שקיל כהשתא, השתא דזוזי גבך אשקול כיוקרא דלקמיה. ופירש"י דימי הקיץ ניר וחורש הלוואה השדות, ובימי תשרי וחשון זורעין, ובימי תשרי זלין, שאין סיפק לזרוען באותה השנה,

שהכספים אצלך, [וכי' אני אקח כמו היוקר שעתיד לבא. אלא אמר רב אחא בנו של רב איקא, אם יש לדמותו, יש לדמותו לכתובת אשה, שכן כתובת אשה דינה בזיבורית⁷⁹] [ואם נתן גט בימי תשרי], ואם היא אמרה לו, תן לי בינונית חלק יותר קטן. אמר לה, אם תקח כדריך שתקח כמו של עכשיו, ואם לא, שתקח כמו היוקר שלקמן. מכל מקום קשה [מה שכתוב "מיטב", וגם כתוב "ישיב" לרבות סובין].

אמר רבא, [פ' ישיב היא שכל מה שנותן לו, הוא חייב לתת לו] מהמיטב שלו. [ואיך זה מובן] והרי כתוב "מיטב שדהו" [ולא כל דבר]. אלא, כאשר רב פפא ורב הונא בנו של רב יהושע מגיעו מבית מדרש של רב, פרשוה, כל דבר [שהוא מטלטלים] הוא [נחשב] כ"מיטב"⁸⁰, שאם לא נמכר כאן [במחיר כזו], שימכר במקום אחר, חוץ מקרקע שצריך לתת לו מ"מיטב", כדי שיקפוץ עליו קונים [ולכן מובן ש"מיטב" מדובר בקרקע, ו"ישיב" במטלטלים].

רב שמואל בר אבא מ"אקרוניא" שאל את רבי אבא, כאשר הם [פ' ה"ד] שמים [עידית ובינונית וזיבורית], הם שמים [בקרקעות] שלו [ומה שהוא עידית שלו צריך לתת לניזק, וזה אפילו אם הזיבורית שלו שווה כמו העידית של העולם] או שמים בשל [כל] עולם [ולכן אם זיבורית שלו שווה כעידית של כל העולם, אז מספיק אם ישלם בזיבורית]⁸¹. אין שאלה לפי רבי ישמעאל, שאמר שמים בשל ניזק. השאלה היא לפי רבי עקיבא, שאמר שמים בשל מזיק. מהו. "מיטב שדהו" אמר הרחמן [פ' ה' ית' בתורה] למעט [מיטב] של ניזק, או אולי זה בא למעט גם כן של כל העולם. אמר לו, הרחמן [פ' ה' ית' בתורה] אמר "מיטב שדהו" [ולכן רק הולכים אחרי שדותיו של המזיק], ואתה חשבת [שיש ספק אולי] הם שמים בשל עולם.

שאלו שאלה, [אם מישוהו חייב לניזק או לבע"ח או לכתובת אשה] ואין לו אלא עידית, כולם גובים מן העידית. [וכן אם אין לו אלא] בינונית, כולם גובים מן בינונית. [וכן אם אין לו אלא] זיבורית, כולם גובים זיבורית. היו לו עידית ובינונית וזיבורית, נזקין [גובים] מעידית, ובעל חוב מבינונית, וכתובת אשה מזיבורית. [ואם יש לו רק] עידית ובינונית, נזקין [גובים] מעידית, בע"ח וכתובת אשה מבינונית. [ואם יש לו רק] בינונית וזיבורית, נזקין ובעל חוב [גובים] מבינונית, וכתובת אשה מזיבורית.

דכבר עבר זמן הניר והחרישה ואינן ראויין לזרוע בהו עד שנה הבאה, ומש"ה הן בזול. וכתבו התוס', גם בבתיים שייך זל ויוקרא כה"ג, שרגילין להיות ביוקרא בזמן שרגילין לשכור הבתיים, ולאחר ששכרו זילו דלא נמצא עוד שוכרין (סמ"ע).

דאין כופין אותו כו' - טעמו, דס"ל דלא עדיף כחו דמלוה בזיבורית הללו מאילו היו בינונית, ואם היו בינונית היה רשות להלוה ליתן לו מאיזה בינונית שירצה, גם עתה יאמר לו לא אתן לך מהזיבורית טפי כי נחו לי, אלא אתן לך בינונית בציר פורתא, והמוציא מחבירו עליו הראיה (סמ"ע), ו"א דעיקר כמחבר (ש"ך).

ע"י ש"ע (ח"מ סי' ק"ב ס"ג): אם אומר המלוה: תן לי עידית בציר פורתא (פ' מעט פחות), אין כופין אותו ליתנה לו אפילו ביוקרא דלקמיה, אם אין ללוה אלא עידית, אינו יכול למכרה ולקנות בינונית להגבות לבעל חובו, אלא מגבין לו מהעידית. ואפילו יש לו עידית במקומו ובינונית במקום אחר, אינו יכול לומר לו שיטול מהבינונית שיש לו במקום אחר, אלא צריך ליתן לו מעידית שבמקום הבעל חוב.

ביאור: תן לי עידית בציר פורתא - הטעם דאין כופין אותו, משום דאין שעבוד המלוה על העידית. וגם בזה אם גילה הלוה דעתו שירצה ליתן לו עידית כיוקרא דלקמיה, והוא רוצה ליקחנו כך, דצריך ליתן לו כיוקרא דלקמיה (סמ"ע). ולקנות בינונית כו' - דחז"ל השוו מידותיהן, וכמו שאם אין לו אלא זיבורית א"צ למוכרה ולקנות בעדם בינונית וליתנם למלוה כדיונו, כן נמי בעידית, אלא לעולם משלם ממה שהוא נמצא בידו (סמ"ע).

ובינונית במקום אחר - פירוש, דאית ביה משום נעילת דלת אם יצטרך לטרוח לילך לניר ולחרוש ולזרוע ולקצור ולהביא התבואה הוא או ע"י פועליו בכל שנה במקום אחר. ובכה"ג טורף אפילו ממשעבדי שהן במקומו במקום בני חורין שיש לו בעיר אחרת, וכמו שלקמן סי' קיא ס"א (סמ"ע).

⁷⁹ ע"י ש"ע (אה"ע סי' ק"ב ס"ב): אין עיקר כתובה ותוספת נגבים אלא מהזיבורית.

וע"י ב"ש: אלא מן הזיבורית. ובזמן הזה כותבים שפר ארג גובה מן עידיות.

⁸⁰ ע"י ש"ע (ח"מ סי' ת"ט ס"א) הובא לעיל הערה 14.

⁸¹ ע"י ש"ע (ח"מ סי' ק"ב ס"א) הובא לעיל הערה 72.

[ואם יש לו רק] עידית וזיבורית⁸², נזקין [גובים] מעידית, ובעל חוב וכתובת אשה מזיבורית [הטעם שבע"ח גובה מזיבורית ולא מעידית שכן מן התורה בע"ח זיבורית כדלקמן ורבנן הוא דתקן ליה בבינונית משום נעילת דלת ללוין והיכן שאין לו בינונית אין תקנה]. הרי המקרה האמצעי כתוב, [ואם יש לו רק] בינונית וזיבורית, נזקין ובע"ח בבינונית, וכתובת אשה זיבורית. ואם תאמר שמים בשלו, שתעשה בינונית שלו כעידית [שהיה זה "מיטב שדהו"], וידחה הבע"ח אצל זיבורית. במה מדובר כאן, כגון שהיתה לו עידית ומכרה [לאחר שלוה, ובוה נשתעברו הבינונית לבע"ח מתחילה בזמן שהיו לו עידית]. וכן א"ר חסדא, כגון שהיתה לו עידית ומכרה. וכך מסתבר, שכן כתוב מקרה אחר, בינונית וזיבורית, נזקין בבינונית, בע"ח וכתובת אשה זיבורית, והם סותרים אחת את השניה. אלא לא, למדנו מזה, כאן שהיתה לו עידית ומכרה, כאן שלא היתה לו עידית ומכרה [והרי במקרה כזה לכו"ע שמים בשל עולם].

ואם תרצה, שנאמר, שניהם מדובר שלא היתה לו עידית ומכרה, ואין קושי, זה [שכתוב בע"ח וכתובת אשה זיבורית מדובר] ששונה בינונית שלו כמו העידית של [כל] העולם, וכאן שלא שונה בינונית שלו כעידית של [כל] העולם. ואם תרצה, שנאמר, שניהם [מדוברים] כגון שהיתה בינונית שלו כבינונית של [כל] העולם [ולא היתה לו עידית כשלוה], וכאן חולקים בזה, שאחד סוברים, שמים בשלו, ואחד סובר, שמים בשל [כל] העולם.

רבינא אמר, חולקים [בהלכה] של עולא [שהתנא האחרון? לא סובר מהתקנה של עולא, אלא סובר בעל חוב זיבורית], שעולא אמר, מן התורה בע"ח זיבורית⁸³, שנאמר "בחזק תעמוד והאיש אשר אתה נושה בו יוציא אליך את העבוט החוצה", והרי דרכו של אדם להוציא לחוץ [לפרוע חובו] הפחות שבכליו. ולמה אמרו בע"ח בבינונית. כרי שלא תבעול דלת בפני לויין. אחד יש לו תקנה של עולא, ואחד אין לו תקנה של עולא.

ת"ר, [מי שהיה לו חוב מזיק, בע"ח וכתובת אשה, והיה לו שדה של עידית ושל בינונית ושל זיבורית, ו]מכר [את שלשתם] לאחד⁸⁴ או לשלשה

⁸² ע"י ש"ע (ח"מ ס' קב ס"ד) הובא לעיל הערה יד.

⁸³ ע"י ביאור לעיל הערה 72.

⁸⁴ ע"י ש"ע (ח"מ ס' קיט ס"ג): מי שהיה לו עידית ובינונית וזבורית, והיו עליו נזקים ובעל חוב וכתובת אשה, ומכרן לשלשה בני אדם בבת אחת, נכנסו תחת הבעלים וגובה ניזק בעידית, ובעל חוב בבינונית, וכתובת אשה בזיבורית. ואם טען כל לוקח לזה שבא לטרופ ממנו: אני לקחתי תחלה והנחתי לך מקום לגבות ממנו, יש מי שאומר ששומעין לו, ואינו יכול לגבות מספק, ויש מי שאומר שכיון שאינו ניכר מתוך השטר, שהרי שלשתן קנו ביום אחד, ואין כתובים שעות, קנין שלשתן לא חל עד סוף היום, ואז חלו כולם כאחד.

ביאור: וגובה ניזק בעידית - ואף על גב דאין שטר לניזק, מכל מקום יש לו קול לניזקין כמו בשטר, ולא היה לו ללוקח לקנותו (סמ"ע), וי"א דאינו גובה ממשעבדי א"כ עמד בזין וצ"ע למעשה (ש"ך), וי"א שאינו גובה ממשעבדים דוקא למ"ד שעבודא דאורייתא, וא"כ כיון דלא הכריעו בזה אי שיעבודא דאורייתא או לאו דאורייתא והניחו בספיקא, א"כ גם נזקין אינו גובה ממשעבדי (קצה"ח).

אני לקחתי כו' - טענה זו שייכא ג"כ באם קנו שלשתן שוה עידית או בינונית או זיבורית (סמ"ע).

יש מי שאומר ששומעין לו כו' ויש מי שאומר כו' - אם נזכר בהשטרות שנכתבו ביום אחד ולא נכתב בהן שעות, לכו"ע אין הב"ד טוענין ללקוחות שמה קדם אחד תחילה, דאע"ג דטוענין לירוש וללוקח, טענה זו לא טענינן להו לאזוקי להני, כיון דודאי שעבודן עליהו, ואומריסנן דאף דג' שטרות הן וכתבן וחתמן סופר אחד ועדים אחד, מ"מ אומריסנן דשלשתן, אחר כתיבתן לקחן המוכר בידו ומסרן להן כאחד, וכל המח' המוזכר כאן הוא דווקא כשהלקוחות בעצמן טוענין טענת ברי, ואומר שלי נמסר לי בבוקר השכם ושלכם ניתן לידכם אח"כ, בדזה סבירא ליה לדעה הראשונה כיון דטוען כן בברי שומעין לו והמוציא מחבירו עליו הראיה (סמ"ע), אם אין זמן בשטר מכר, או שאין לו שטר כלל רק שבא על הקרקע בטענת חזקה, והבעל חוב בא לטרופ ממנו בטענה שהוא מאוחר מזמן חובו, והלוקח טוען קניני קודם להלואתך, על הלוקח להביא ראיה כדבריו, דכל שידוע שהיה פעם אחת של המוכר, אינו יוצא מחזקת המוכר עד הזמן שיבורר, הכי נמי לענין שעבוד, דשעבוד הרי הוא כמכר, וכיון דבשטר שעבוד יש בו זמן ובשטר מכר אין בו זמן, נותנין לשטר שעבוד, כמו בשני שטרי מכר, אמנם זה דוקא כשלא החזיק הלוקח עדיין בקרקע רק שקנאם בקנין סודר, ועתה יש ספק למאן ליתנו אם לבעל חוב או ללוקח, נותנין אותו למי שיש בו זמן, אבל אם הלוקח מוחזק בקרקע, אין הבעל חוב יכול להוציא ממנו, שהמוציא מחבירו עליו הראיה, אף הלוקח יש לו זמן בהשטר ובהשחרור אין בו זמן, אלא דאינו יכול להוציא מלוקח אף שאין בו זמן (נתה"מ). ואינו יכול לגבות כו' - מיירי שנסכי כל אחד מהן או של שנים מהן מספיקין לכל הג' חובות, דא"כ יכתבו הרשאה לאחד מהן והוא יגבה משלשתן (סמ"ע).

בני אדם כאחד [פי' ביום א'], כולם נכנסו תחת הבעלים [פי' כל הלקוחות נכנסו כדין המוכר, ומי שלקח עידית יפרע לניזק ולוקח בינונית ישלם החוב ולוקח זיבורית ישלם את הכתובה. אמנם אם מכר את כל השדות] בזה אחר זה⁸⁵ כולם גובים מן [הקונה] האחרון [אפילו אם הראשון קנה העידית ובינונית, יכול לדחות הניזק ובע"ח לזיבורית, שיאמר הנחתי לך מקום לגבות ממנו. ואם] אין לו [לקונה] אחרון מספיק ישלם כל החוב, שקרקע שקנה לא שוה כנגד ג' החיובים, [אז] גובה [המותר] משלפניו. [ואם] אין [גם] לו [מספיק לכל נושיו], גובה משלפני פניו.

[מה שכתוב] מכרן לאחד, אין מדובר. אם תאמר [שמדובר שהוא מכר לו את כל הקרקעות] בבת אחת [פי' בשטר א'], עכשיו [במקרה שהוא מכר את קרקעותיו] לשלשה [בני אדם] שיש לומר אחד מהם קדם [פי' שזה לקח בבקר וזה בערב, ויכול לומר הנחתי לך מקום לגבות הימנו], אמרת כולן נכנסו תחת הבעלים [שכן אין ניכר בשטר המכר מי לקח בראשונה], וכי יש לשאול [אם] מכרן לאחד. אלא פשוט [שמדובר שמכרם] בזה אחר זה [פי' בג' ימים]. ומה שונה [בין מכרם לאיש א' למכרם לשלשה אנשים. במכרם לג' אנשים], שכל חד וחד [יכול] לומר לו, הנחתי לך מקום לגבות ממנו. גם זה [שקנה את כל הקרקעות] יאמר לו על כל א' וא', הנחתי לך מקום לגבות ממנו.

במה מדובר כאן, כגון שלקח עידית באחרונה⁸⁶ [ואז הלוקח מעדיף לשלם כולם כדינם ולא כולם מהעדיית]. וכך אמר רב ששת, [מדובר] כגון שלקח עידית באחרונה. אם כן, שיבא כולם לגבות מהעדיית [פי' מה שנשארה בת חורין בב' הלקוחות]. משום ש[יכול הלוקח ראשון] לומר להם, אם תשתקו ותקחו כדינכם, תקחו, ואם לא, אני אחזיר את השטר של הזיבורית לבעלים, וכולכם תקחו מזיבורית. אם כן [פי' אם זה טעמו של דבר],

לגבות מספק - עד שיביאו ראיה מי קנה באחרונה, דאם יש בשטרותיהן קנין אז שואלין את פי העדים למי קנה ראשונה, ואם לא נכתב בשטרותיהן קנין, אזי שואלין למי בא השטר קנין תחילה לידו, הוא הזוכה תחילה (סמ"ע).

ואין כותבין השעות בשטר - פירוש, דע"י זה היה ניכר מי קנה ראשון או אחרון בשעות (סמ"ע).

ואז חלו כולם כאחד. וכ"פ מהרש"ל ביש"ש סי' י"ד ע"ש (ש"ך), אפילו לא נכתב זמן בשטר כלל, כיון שאינו יכול לגבות לא מצי אמר ליה הנחתי לך מקום לגבות דהוי כאשתדיף בני חורין (נתה"מ).

⁸⁵ ע"י ש"ע (ח"מ ס' קיט ס"ד): מכרן לשלשה, זה אחר זה, בשלשה ימים או ביום אחד, וכתבו השעות בשטר, אם אין בהם דין קדימה, כגון שזמנם ביום אחד, או שלאחר שנתחייב לכולם קנה וכתב להם: דאקנה, כולם גובין מהאחרון, לא הספיק, גובין משלפניו, לא הספיק, גובין משלפני פניו. ואם שטרו של אחד מהם קודם לחבירו, ובאים לגבות כאחד, כל מי ששטרו קודם יגבה מהאחרון תחלה, בין אם הוא עידית או בינונית או זיבורית, והמאוחר ממנו גובה משלפניו, והמאוחר ממנו גובה משלפני פניו. ואם הניזקין קודמים, ואחריו בעל חוב, ואחריו כתובת אשה, הניזקין קודמים לגבות מהאחרון אפילו הוא זיבורית, ובעל חוב משלפניו אפילו הוא עידית, וכתובת אשה משלפני פניו אפילו אם הוא עידי עידית. ואם הניזק יפייס ללקוחות הראשונים שיניחו לו לגבות מהם, אין בעל חוב וכתובת אשה יכולים לערער עליו.

ביאור: אם אין בהם דין קדימה כו' - פירוש, אלו הג' הבאין לטרופ מהלקוחות אין להם דין קדימה, שהנזק והחוב והכתובה נעשים ביום אחד ונתחייב המוכרם לשלשתן ביום אחד (סמ"ע).

או שלאחר שנתחייב לכולם כו' - פירוש, אפילו היה זה שנתחייב להן זה אחר זה, אבל לא היו לו אז שום נכסים עד אחר שנתחייב לשלשתן (סמ"ע). שנתחייב לכולם קנה - פירוש, והרי עתה חזר ומכרן, משום הכי צריך לכתוב להן דאינקי, וכדמסיק (סמ"ע).

וכתב להם דאקנה - נתבאר לעיל ריש סימן ק"ב, ע"ש (סמ"ע). הניזקין כו' אפילו הוא זיבורית - ואין הניזקין יכולין לומר א"כ הורע כוחינו, שכך הוא הדין מי שקדם שעבודו צריך לגבות תחילה, ואינו יכול לגבות אלא מהאחרון, דאם בא לגבות משלפניו יאמר לו הנחתי לך מקום לגבות ממנו (סמ"ע).

ואם הניזק יפייס ללקוחות - הוא הדין הבעל חוב יכול לפייס, אם קנה זיבורית באחרונה, יכול לפייס ליטול מהבינונית (סמ"ע), ודוקא מבינונית, אבל אינו יכול לפייס כדי שיטול בעידית יותר מדינו, דכשהלוקח מוחל תקנתא דרבנן, הוי כאילו נקנו הכל בבת אחת. וכן אם הכתובה מוקדמת והעידית נמכרה באחרונה דינא לילך אצל עידית, הניזק יכול לפייס הלוקח זיבורית למחול על תקנת חכמים ולדחות הכתובה לזיבורית (נתה"מ).

אין בעל חוב כו' לערער עליו - משום שאמר ליה ניזק, כל נכסיו משועבדים ידי ניהו, אלא שחכמים תיקנו לטובת הלקוחות שאין גובין מהן כל זמן שיש בני חורין, וכיון שהם מחלו על התקנה שתיקנו לטובתם, אתם מה לכם עמי, אני אקח מאיזה שארצה (סמ"ע).

ארבעה אבות פרק ראשון בבא קמא

ה

עין משפט
נר מצוה

עידים וזיבורית נוקין בעידים ובעל חוב
מזלתייהא ז"ח זיבורית כלקמן ורבען הוא דקוקן ליה בזיבורית
מזוס נעילה דלת ללוין והיכא ליה זיבורית ליהא לתקנתא :
מפסא זיבורית עלו בעידים - דהא מיטב היא לו : ומכרה - לאחר
הלואה דלשתעבדלו ליה זיבורית תורה אור

לכ"ח מעיקרה בעוד שהיה עידים
זידו : אידי ואידי שלא היה לו
עידים - ודכ"ע בשל עולם הן שמין :
ולא קשיא כו' - הא דקתני ז"ח
וכתובת אשה בזיבורית דשויא זיבורית
דידיה כעדיה דעלמא : אידי ואידי
[כגון] שפיסה זיבורית עלו כזיבורית
דעלמא - ולא היה לו עידים מתחילה
ובהא פליגי דתנא דמתניחא קמייתא
סבר בשל עולם הן שמין ואמנו להי
סקיל ז"ח זיבורית כדכיה ואידך
סבר בשל הן שמין - ל"א גרסינן
אידי ואידי כגון שהיה זיבורית עלו
כעדיה דעלמא ומפסקין ליה הכי
אידי ואידי כשהיה לו עידים ומכרה
ובהא פליגי דתנא דמתניחא קמייתא
סבר בשל הן שמין וכיון דלדידיה
הוא זיבורית אע"ל דעלמא עדיה
מיניה משלם תמא דברייתא סבר
בשל עולם הן שמין ופוסק לשון
ראשון : בדעולא קמיפלגי - הנא
בתרא לית ליה תקנתא דעולא אלא
בתר קרא חזיל ואפילו הוה ליה נמי
עידים דהשתא הוא ליה זיבורית
גמורה בין לדידיה בין לעלמא אפילו
הכי ס"ל דלסקול ז"ח מזיבורית :
מכרן לא' או לג' בני אדם - ביום א'
מי שהיה עליו נוקין וכתובת אשה
וז"ח והוה לו עידים וזיבורית :
כולן נכנסו תחת הבעלים - נכנסו
הלקוחות כדון המוכר ומי שלקח
עידים יפרע לניוק ולוקח זיבורית
ישלם את החוב ולוקח זיבורית את
הכתובה : מן האחרון - דאפי' שקלו
קמאי עידים וזיבורית מני מדהן להו
הלקוחות לנזקין וז"ח אלל זיבורית
דלמך הנחתי לך עוקין לגבות הימנו
ותנן במסכת גמין (דף מה) אין
כפרעים מנכסים משועבדים במקום
שיש בני חורין ואפי' הן זיבורית דכי
זבון הני דרי קמאי אשתיייר זיבורית
בתי חורין ואפי' דהדר איזדבנה
בתר בתרא חזינן : אין לו - כדי
סיפוק שלשתן שאין אחרו קרקע שיה
כל כך : גובה - המותר משלפניו :
אילמא צבת אמת - בשטר אחד :
השתא לג' דאיכא למימר חד מינייהו
קדים - שיה לקח בצוקר הללו עמים
בערב ומני למיטען הנחתי לך מקום :
אמר נכנסו תחת הבעלים - הואיל

ס"ל רב אשי
אמר
ל"א אידי
ואידי
כשהיה לו
עידים ומכרה
ועיין מ"מ
וג' ל"ע כ'
כאן שלא
היתה לו
עידים ומכרה
לא אידי ואידי
שלא היה לו
עידים כ'
[כ"ב קטנה]

תוספתא
דכתובות פ"ב
פ"א

ה"ג אידי ואידי בשלל היה לו עידים ומכרה הא דשויא זיבורית
דידיה כעדיה דעלמא הא דלא שויא כו' - והא דקאמר
אידי ואידי כגון שלא היה לו עידים ומכרה * ולא בעי למימר
דהרוביהו מיירי שלא היה לו כלל דל"כ הוא דמייירי דשויא זיבורית
דידיה כעדיה דעלמא אלא קרי לה
זיבורית אלא ה"ק אידי ואידי שלא
היה לו עידים ומכרה כלומר לא
איירי כשהיה לו עידים ומכרה אלא
בחדא מיירי שלא היה לו מעולם
והדא מיירי כשהיה לו ועדיין יש
לו ואין לריך לזקמי כשמכר
סוס שדה וסברי דתרייהו בשל עולם
הן שמין :

ואי צביתא חזי אידי ואידי כשהיה
זיבורית עלו כזיבורית דעלמא -
ולא גרס כעדיה דעלמא דכיון דקאי
אשלא היה לו עידים אלא קרי
ליה זיבורית כיון דהוה עדיה דידיה
ודעלמא ועוד דל"כ היכי מתוקמא
היא דקתני נזקין וז"ח זיבורית
בין למ"ד בשל הן שמין בין למ"ד
בשל עולם הן שמין :

מר לית ליה תקנתא דעולא -
דוקא היכא דלית ליה עידים
דהוי האי זיבורית עדיה לדידיה
מדנקט זיבורית וזבורית משמע דאי
אית ליה עידים גבי ז"ח זיבורית
וקבצר כיון דלית ליה אלא זיבורית
וזיבורית [א] דשיך כאן טעמא
דלמך בהניקזין [גימין מע] מפני מה
ז"ח אין דינו כעדיה כדי שלא יראה
שדה נאה ויריה נאה לכסו ויחמר
לקחון ואלונו כדי שאלהיה חזקה בזה
מה דכר של חסם להוליא פחות
שכלים - אע"ג דשליח ז"ד
היה מוטיא לא היה מוטיאו אלא מה
שהלוה נוקן לו :

להוציא פחות שכלים - וא"ת
אפי' פחות שכלים
מיטב הוא כדלמך לעיל כל מיני
מיטב הוא וי"ל כשמוטיא כלים דרכו
להוליא הגרוע וכשמוטיא קרקע נמו
דרכו להוליא זיבורית ונראה דלככה
דבשלו הן שמין דהכי אית ליה ל"ג
בכתובות (דף ק) :

כולן נכנסו תחת הבעלים ואל"ת [ב]
והא נזקין מלוה על פה
ניכסו ומלוה על פה לא גבי
ממשעבדי וי"ל דכשעמד בזין
כמלוה בשטר דמיא כדלמך בהגוזל
* בתרא (לקמן קיז) ובכמה דוכתין
אין נמי מלוה הכתובה בצורה
ככתובה בשטר דמיא חמי"ז
אין לו גובה משלפניו - אומר ריב"א
שאם בלא כולם צבת אחת כל

"עידית וזיבורית נוקין בעידית ובעל חוב
וכתובת אשה בזיבורית קתני מיהא מציעא
בינונית וזיבורית נוקין וב"ח בבינונית וכתובת
אשה בזיבורית ואי אמרת בשלל הן שמין
העשה בינונית שלו כעדיה וידחה ב"ח
אצל זיבורית הכא במאי עסקינן כגון שהיתה
לו עידית ומכרה וכן א"ר חסדא כגון שהיתה
לו עידית ומכרה הכי נמי מסתברא מדקתני
אחריתי בינונית וזיבורית נוקין בבינונית ב"ח
וכתובת אשה בזיבורית קשיין אהרדי אלא
לאו ש"מ כאן שהיתה לו עידית ומכרה כאן
שלא היתה לו עידית ומכרה * ואי בעית
איכא * אידי ואידי שלא היתה לו עידית
ומכרה ולא קשיא הא דשויא בינונית שלו
כעדיה דעלמא וכאן דלא שויא בינונית שלו
כעדיה דעלמא ואב"א אידי ואידי כגון
שהיתה בינונית שלו כבינונית דעלמא והכא
בהא פליגי מ"ס בשלל הן שמין ומ"ס בשל
עולם הן שמין רבינא אמר בדעולא פליגי
* דאמר עולא ידבר תורה ב"ח בזיבורית
שנאמר ° בחוץ תעמוד והאיש אשר אתה
נושה בו יוציא אליך את העבט החוצה מה
דרכו של אדם להוציא לחוץ פחות שבכלים
ומה מעם אמרו ב"ח בבינונית כדי שלא
תנעול דלת בפני לזין מר אית ליה תקנתא
דעולא ומר לית ליה תקנתא דעולא : * ת"ר
מכר לאחד או לשלשה בני אדם כאחד
כולן נכנסו תחת הבעלים * בזה אחר זה
כולן גובין מן האחרון אין לו גובה משלפניו
אין לו גובה משלפני פניו מכרן לאחד היכי
דמי אילמא בבת אחת השתא לשלשה
דאיכא למימר חד מינייהו קדים אמרת כולן
נכנסו תחת הבעלים מכרן לאחד מיבעיא
אלא פשיטא בזה אחר זה ומ"ש שלשה
דכל חד וחד אמר ליה הנחתי לך מקום
לגבות ממנו האי נמי אכל חד וחד לימא ליה
הנחתי לך מקום לגבות ממנו הכא במאי
עסקינן כגון שלקח עידית באחרונה וכן
אמר רב ששת כגון שלקח עידית באחרונה
אי הכי ליתו כולוהו ולגבו מעידית משום
דאמר להו אי שחקרתו ושקליתו כדינייכו
שקליתו ואי לא מהדרנא שטרא דזיבורית
למריה ושקליתו כולוהו מזיבורית אי הכי
בנוקין

הקודם בשטר גובה מן האחרון תחילה ואם נזקין קדמו גובה מן
האחרון אפי' הוא זיבורית ואם בל ז"ח אחריו יגבה נמי מן האחרון
אם יש לו ואם אין לו גובה משלפניו ואפי' מן העדיה והאשה
משלפני פניו ואפי' הן עירי עירי :
דאיכא למימר חד מינייהו קדים - דאין סתבין שטות
אלא זיבורית :
מכרן לאחד צבת אחת מיבעיא - השתא לא חסיק דרשמייה טעמא
דאי שחקת דאפילו כרוב הכל בשטר אחד יכול לבזש
השטר ולהחזיר הזיבורית לבעלים כאלו לא קנה מעולם :
אין שחקת כו' ואי לא מהדרנא שטרא דזיבורית למריה - אע"ג דבלאו הכי אשה גביא מזיבורית מ"מ לא מוטיא למימר ליה לבי הדהר כיון שאין
מפקיע כחה אבל ז"ח לא מני למימר דליסקול בזיבורית מטעם דאי שחקת דכיון דמפקיע כחו מני ח"ל לבי הדהר דהא השתא נמי
מזיבורית אמה רואה ליתן לו לך לא פריך כהמוןך אלא מוקין ולא מבי"ח כדפירש הקונטרס [ועי' תוספות בימות לוי ד"ה דלמך] :
בדיקמי

הקודם בשטר גובה מן האחרון תחילה ואם נזקין קדמו גובה מן
האחרון אפי' הוא זיבורית ואם בל ז"ח אחריו יגבה נמי מן האחרון
אם יש לו ואם אין לו גובה משלפניו ואפי' מן העדיה והאשה
משלפני פניו ואפי' הן עירי עירי :
דאיכא למימר חד מינייהו קדים - דאין סתבין שטות
אלא זיבורית :
מכרן לאחד צבת אחת מיבעיא - השתא לא חסיק דרשמייה טעמא
דאי שחקת דאפילו כרוב הכל בשטר אחד יכול לבזש
השטר ולהחזיר הזיבורית לבעלים כאלו לא קנה מעולם :
אין שחקת כו' ואי לא מהדרנא שטרא דזיבורית למריה - אע"ג דבלאו הכי אשה גביא מזיבורית מ"מ לא מוטיא למימר ליה לבי הדהר כיון שאין
מפקיע כחה אבל ז"ח לא מני למימר דליסקול בזיבורית מטעם דאי שחקת דכיון דמפקיע כחו מני ח"ל לבי הדהר דהא השתא נמי
מזיבורית אמה רואה ליתן לו לך לא פריך כהמוןך אלא מוקין ולא מבי"ח כדפירש הקונטרס [ועי' תוספות בימות לוי ד"ה דלמך] :
בדיקמי

לשיתם בקדושין יג דאלל לפי הרי"ף א"ל ליה דר"פ מודה במלוה הכתובה בצורה ועיין רשב"א (ועמ"ש רבינו ב"ר) סימן שם ס"ק (ט) :

סג א מיי' פי"ט מהל'
מלוה וזה הלכך ד
סמג עיין ד' נושע
ח"מ סי' קב סעיף ד'
* א"ג מפרש לא בעי כו'
בלא וי' ועי' בספר פ"י
סד ב נושע ח"מ סי'
קב סעיף ד' ועיין
פס כ"ז :

סד ב מיי' פי"ט מהל'
מלוה וזה הלכך !
סמג עיין ד' נושע
ח"מ סי' קיט סעיף ג'
סד ה מיי' פס הלכה
עור ש"ע פס ס"ד :

סד ו מיי' פס הלכה !
מלוה וזה הלכך !
סמג עיין ד' נושע
ח"מ סי' קיט סעיף ג' :

רבינו הנאל

ואי אמרת בשלל הן
שמין תיעשה דהא לית
דידיה עדיה דהא לית
ליה סובבה משנה וירחה
בעל חוב בזיבורית *
ד"ה נוקין בזה היה ליה
עידית ומכרה ותנן אין
פכ"ס
משועבדין בבקום שיש
בני חורין וכו' * ואר"י
דבנימי סתברא דתנאי
אחריתי ב"ר ג' ית
זיבורית נוקין
בבינונית ובעל חוב
וכתובת אשה בזיבורית
קשיין אהרדי כו'
ופשיטא היא * רבינא
אמר בדעולא קמיפלגי
אמר דבר תורה בעל
חוב בזיבורית שנאמר
בחוק תעמוד וכו' מה
לזה להוציא
הנא דקתני בעל חוב
בבינונית אית ליה
דעולא והאי דקתני בעל
חוב בזיבורית לית ליה
דעולא * ה"ד סברן
לאחד או לשלשה כו' הוי
זיבורית ומכרן לאחד
או לשלשה כאחד כולן
נכנסו תחת הבעלים
בכין לנזקין מן העידית
לבעל חוב בבינונית
ולכתובת אשה בזיבורית
ואקשי' אמאי נ"י א
הנחתי לך מקום לגבות
ממנו ופרך כגון שלקח
עידית באחרונה ויגבו
משום דלא גבו כולוהו
[כ"ב טו' כ"ב קטנה]
עריין [ז]

הגהות הגר"א
[א] חוס' ד"ה מר כו'
דשיך כהן כו' * ל"א אלל
הלאר"י פי"ט בשלל הן
שמין ומ"ד זיבורית לית
לי דעולא ובכ"ה ליה
כ"ש דלמך בהמוןך מיני
כו' והלן כיון שהיה
בבינונית דעלמא לכה
השתא ולוקמיה דלמרייה
והא קיימא לן כעולא *
[ובתהר"א חיי"ט ס"ב
ק"ב] : [ב] ד"ה כולן
וא"ת כו' ר"ב ב"ז
לשיתם בקדושין יג דאלל לפי הרי"ף א"ל ליה דר"פ מודה במלוה הכתובה בצורה ועיין רשב"א (ועמ"ש רבינו ב"ר) סימן שם ס"ק (ט) :

ארבעה אבות פרק ראשון בבא קמא

בריתמי

ס"א ט"ז ט"ח ט"ט
ס"ב ס"ג ס"ד ס"ה
ס"ו ס"ז ס"ח ס"ט

ע"ב ע"ג ע"ד ע"ה
ע"ו ע"ז ע"ח ע"ט
פ"א פ"ב פ"ג פ"ד

ע"א ג מ"י ט"ז ט"ח
א"ת א"ב א"ג א"ד
א"ה א"ו א"ז א"ח
א"ט א"י א"כ א"ל

ע"ב ד מ"י ט"ט ט"ח
מ"ה ו"ה ו"ז ו"ח
ז ס"ג ט"ז ט"ח ט"ט
ח"ט ט"ז ט"ח ט"ט

ע"ג ה מ"י ט"ט ט"ח
ט"ח ט"ט ט"ז ט"ח
ס"ג ט"ז ט"ח ט"ט
ט"ז ט"ח ט"ט ט"ז

ע"ד ו מ"י ט"ט ט"ח
ט"ח ט"ט ט"ז ט"ח
ס"ג ט"ז ט"ח ט"ט
ט"ז ט"ח ט"ט ט"ז

ע"ה ז ח ט"ט ט"ח
ט"ח ט"ט ט"ז ט"ח
ט"ז ט"ח ט"ט ט"ז

ע"ו י מ"י ט"ט ט"ח
ט"ח ט"ט ט"ז ט"ח
ס"ג ט"ז ט"ח ט"ט
ט"ז ט"ח ט"ט ט"ז

ע"ז י"ב ט"ט ט"ח
ט"ח ט"ט ט"ז ט"ח
ט"ז ט"ח ט"ט ט"ז

ע"ח י"ג ט"ט ט"ח
ט"ח ט"ט ט"ז ט"ח
ט"ז ט"ח ט"ט ט"ז

ע"ט י"ד ט"ט ט"ח
ט"ח ט"ט ט"ז ט"ח
ט"ז ט"ח ט"ט ט"ז

ע"י י"ה ט"ט ט"ח
ט"ח ט"ט ט"ז ט"ח
ט"ז ט"ח ט"ט ט"ז

ע"כ י"ו ט"ט ט"ח
ט"ח ט"ט ט"ז ט"ח
ט"ז ט"ח ט"ט ט"ז

ע"ל י"ז ט"ט ט"ח
ט"ח ט"ט ט"ז ט"ח
ט"ז ט"ח ט"ט ט"ז

ע"מ י"ח ט"ט ט"ח
ט"ח ט"ט ט"ז ט"ח
ט"ז ט"ח ט"ט ט"ז

ע"נ י"ט ט"ט ט"ח
ט"ח ט"ט ט"ז ט"ח
ט"ז ט"ח ט"ט ט"ז

ע"ס כ ט"ט ט"ח
ט"ח ט"ט ט"ז ט"ח
ט"ז ט"ח ט"ט ט"ז

ע"ט כ"א ט"ט ט"ח
ט"ח ט"ט ט"ז ט"ח
ט"ז ט"ח ט"ט ט"ז

ע"פ כ"ב ט"ט ט"ח
ט"ח ט"ט ט"ז ט"ח
ט"ז ט"ח ט"ט ט"ז

ע"ק כ"ג ט"ט ט"ח
ט"ח ט"ט ט"ז ט"ח
ט"ז ט"ח ט"ט ט"ז

ע"ר כ"ד ט"ט ט"ח
ט"ח ט"ט ט"ז ט"ח
ט"ז ט"ח ט"ט ט"ז

בריתמי דלאו בני פרעון נינהו - [א] אע"ג שזה מחזיר להם קרקע הוו להו כיתומים שקטו קרקע לאחר מיתת אביהן דלין בעל חוב חוזר וגובה אותה מהן וחקף על גב דכשצבו קרקע צבוכה אביהן אמרינן ביש נוחלין (ב"ב 97 קטו). דבעל חוב חוזר וגובה מהן: **רצה** מזה

גובה ומוזה גובה - ואע"ג דלמרינן אין גובין מנכסים משועבדים במזיקים שיש נכסים בני חורין אפי' הן זיבורית שאלו הכא דטולכו משעבדי נינהו: **אבר** זבן עידיה וזיבורית - כדאה דאירי שפיר אפי' דשביק

זיבורית מ"מ הולך טעמא דלהכי טרמי וזיבוי ארעא דלא חוי לך דלא מלי א"ל הנחתי לך מקום לגבות ממנו כדלמך בסמוך גבי שביק זיבורית דכוותיה דשמוח ב"ח אורב זיבורית טפי מבינונית [ג] ובע"כ של שמעון היה יכול ליקח טפי פורתא

כדלמרינן לעיל דלמך א"כ נעלת דלת בפני לויין ולא אילטרך לטעמא דלהכי טרמי וזבנא ארעא דלא חוי לך אלא משום דזבן זיבורית אבל משום זבן עידיה ושיר זיבורית וזיבורית לא אילטרך דכמו שהיה שמעון יכול לדחות אלל זיבורית וזיבורית גם לוי יכול לדחות דמה מכל לו ראשון

לשני כל זכות שהיה לידו: **מצי** א"ל הנחתי לך מקום לגבות - ללא דוקא קאמר הא ליטנא דלא סייד למימר הכי אלא גבי בעלים ולא גבי לוקח ראשון ועיקר טעמא לא היו אלא משום דמה מכר ראשון לשני כל זכות כו' והוא היה יכול לדחות אלל זיבורית אחריתי

אבל אז לא שביק זיבורית דכוותיה לא חוי לדחות אלל זיבורית דראשון נמי לא היה יכול לדחות אלל זיבורית דאי משום אי שפקת יאמר לו לכי תהדר: **דינא** הוא דחזיל ראובן וקא משתעי [דינא כדדיה] - וה"ל מלי נפקא מינה הא כל מה שיכול ראובן לטעון טענין ליה לשמעון

דטענין ליה ללוקח וכן ליתומים בין פרוע בין מוויף ולריכי עידי קום *דאי לוא הכי לא שביקת חיים לכל זביה וצפקת גט פשוט (ב"ב 97 קטו) נמי מוכח כן דקאמר שביק מרע שאמר מנה לפלוני בידי אמר תנו וטענין לו לא אמר תנו אין נוהגין ומוקי לה בדנקט שטרך אמר תנו קיימיה לשעריה לא אמר תנו לא קיימיה לשעריה משמע דטענין להו ליתמי

מוויף וצפקת דב"מ (דף יד. ד"ה דינא) הארבעתי וכן אין לומר דנ"מ שעדיי של ב"ח קרובים לראובן ורחוקים לשמעון דהא לשמעון נמי אין ויליין להעיד כיון דאי עריך ליה משמעון אול בתר ראובן וכן אם יהיה לשמעון עדים שמעדיין זכותו והם קרובים

פסולין להעיד אפילו לראובן כיון דיש ריח לשמעון שמעמיד הקרקע בידו כדמוכח סוף פרק קמח דמסות (דף נ. ג) גבי אילנא וטוביה קרובים דערב הוו פסול להו אפילו לגבי ליה ומלוה משום דכי לית ליה ללוה אול מלוה בתר ערבא א"כ מאי נפקא מיניה ויש לומר דנפקא מיניה לרתיא אחרונה כגון שאמר שמעון אין לי עדים ואין לי רתיא ולאחר זמן מלא רתיא או עדים לשמעון אין יכול להביאם ורחובי שלא אמר אין לי עדים יכול להביאם אי נמי

כגון שמוען לבית דין גדול קאזילנא ושמעון לא מלי למטרע כמו ויצאו

בנוקין נמי נימא הכי אלא הכא במאי עסקינן *ביתמי דלאו בני פרעון נינהו ושיעבודא דיליה עליה דידיה רמיא הלכך ליבא למימר הכי אלא משום דאמר להו מעמא מאי אמור רבנן *אין נפרעין מנכסין משועבדים במקום שיש בני חורין משום תקנתא דידו *אנא בהא תקנתא לא ניהא לי כדרבא *דאמר רבא כל האומר אי אפשי בתקנת חבמים כגון זו שומעין לו מאי כגון זו כדרבא הונא *דאמר רב הונא יבולה אשה שתאמר לבעלה איני ניונית ואיני עושה: *פשיטא מכר לוקח

בינונית וזיבורית ושייר עידית לפניו ליתו כוליהו וליגבו מעידית דהא אחרונה היא ובינונית וזיבורית ליתנהו גביה דמצי למימר להו גבו מבינונית וזיבורית דלא ניהא לי בתקנתא דרבנן אבל מכר עידית ושייר בינונית וזיבורית מאי סבר אביי למימר אתו כוליהו גבו מעידית א"ל רבא *מה מכר ראשון לשני כל זכות שתבא לידו וכיון דאילו אתו גבי לוקח ראשון מצי אגבי להו מבינונית וזיבורית ואע"פ דכי זבני בינונית וזיבורית אכתי עידית בני חורין הואי *וואין נפרעין מנכסים משועבדים כ"ר זמן דאיבא בני חורין מצי א"ל לא ניהא לי בהאי תקנה לוקח שני נמי מצי א"ל גבי בינונית וזיבורית דכי זבין לוקח שני אדעתא דכל זכותא דה"ל לראשון בגוה זבין *אמר רבא 'ראובן שמכר כל שדותיו לשמעון והלך שמעון ומכר שדה אחת ללוי ובא ב"ח דראובן רצה מזה גובה רצה מזה גובה

'ולא אמרן אלא דזבן בינונית אבל זבן עידית וזיבורית לא דא"ל להכי דייקי וזבני עידית וזיבורית ארעא דלא הויה לך ואפילו זבן בינונית נמי לא אמרן *אלא דלא שייר בינונית דכוותיה דלא מצי א"ל הנחתי לך מקום לגבי שמעון אבל שייר בינונית דכוותיה גבי שמעון לא גבי מיניה דמצי א"ל הנחתי לך מקום לגבות ממנו *אמר אביי ראובן שמכר שדה לשמעון באחריות ואחא ב"ח דראובן וטרף משמעון דינא הוא דאיל ראובן ומשתעי דינא בהדיה ולא מצי א"ל לאו בעל דברים דידו את דאמר ליה אי מפקת מיניה עלי הדר ואיבא דאמרי אפילו דתהוי לשמעון תרעומת עלי ואמר אביי ראובן שמכר שדה לשמעון שלא באחריות ויצאו

תצביע על בעל חוב לומר פרעתין דקיימא לן במסכת שבוטות (דף מה.) דלע"ג דנקיט שטרך אי ח"ל אישכבע לי דלא פרעתין בעי אישכבועי: **ולא מלי א"ל** - ב"ח לראובן: **ולא בעל דברים דידו אה** - בקרקע זו שכבר יצאה מרשותך והלך שייעבדי שקילנא: **משום דא"ל** - ראובן: **כי מפקת מיניה עלי סדר** - מה שהתא מניח משמעון ימור עלי שהרי קבלתי עלי אחריות עסקינן

וילאו

וילאו

וילאו

וילאו

וילאו

וילאו

וילאו

וילאו

וילאו

בנוקין נמי נימא הכי - אי בעית למישקל זיבורית שקול ואי לא מהדרנא שטרך דזיבורית למריה ותשקול זיבורית בע"כ ואמאי יהיב ליה עידית אלא מדלא טעין הכי בע"כ כהכי עסקינן כגון שמה המוכר וכיון שלא הניח קרקע אין היתומים בני פרעון דמטלטלי דיתמי לבעל חוב לך משתעבדי

ואע"פ שמחזיר להם קרקע הוו להו כיתומי שקטו קרקע לאחר מיתת אביהם ולכי פריך מנוקין ולא פריך מב"ח דמאי לימא ליה אי שקלת זיבורית שקול ואי לא מהדרנא שטרך למריה ותשקול מיניה מלי א"ל הוי לשמחזיר דהא השהא נמי זיבורית קבעית למפרע לי: **הלכך ליבא למימר הכי** - לשון קושיא הוא: **אלא** - להכי לא גבי מעידית משום דלמך להו טעמא מאי אמור רבנן אין נפרעין מנכסים משועבדים במקום שיש בני חורין משום תקנתא דלוקח: **אלא כהכי כדנייכו: דאמר רבא** - במסכת כתובות: **מאי כגון זו** - על הי מלתא אמר רבא: האי מכלל דאיבא אחריתי לא גרסינן ליה: **איני ניונית** - משלך: **ואיני פושא** - מלמכא דמשום תקנתא דידו דלמלא לא ספקי לי מוונות במעשה ידי תקיפו לי רבנן מוונות משלך תחת מעשה ידי בהיהא תקנתא לא ניהא לי: **פשיטא** - כדנייכו: **מכר לוקח** - שלקח עידית באחרונה זיבורית וזיבורית ושיר עידית לפניו כו': **דכא אחרונה סיא** - ושיעבודיהו ענה רמיא וזיבורית הא לית ליה השהא דמלי למימר גבי מיניה דלא ניהא לי בתקנתא כו': **מאי** - מי אזלי כוליהו בתר לוקח ב' שהי הוא לקח שייעבדיהו וללוקח ראשון לא גבו דלמך כענינא בתקנתא דרבנן ועידית דהואי בת חורין כשתי לקוחות הראשונות שלכם היא: **ראשון לשני** - לוקח ראשון ללוקח שני: **כל זכות שהבא לידו** - וכיון דאי הויה עידית גבי לוקח ראשון הוה מגבי להו מבינונית כהכי טענה דלמך אי אפשי בתקנת חבמים השהא נמי אמר להו לוקח שני וילו לגבי לוקח ראשון וכו' זיבורית: **ומכר שדה אחת ללוי** - והיהא שדה זיבורית הויה ולא שייר שמעון זיבורית אללו דהכי מפרש לה לקמיה: **ר"ס** - מלי גובה אותה שדה דא"ל שייעבדי שקלת: **ר"ס** - משמעון גובה מוויבורית דא"ל את בעל דברים דידו את שקלת כוליהו נכסי דראובן: **ולא אמרן** - דגובה מלוי: **אלא דזבן** - לוי זיבורית: **לכסי דייקי** - דקדקתי: **וקמשתעי דינא כסדיה** - דבעל חוב לסלקו מאותו קרקע כדברים אס יס לו לראובן סוס

תצביע על בעל חוב לומר פרעתין דקיימא לן במסכת שבוטות (דף מה.) דלע"ג דנקיט שטרך אי ח"ל אישכבע לי דלא פרעתין בעי אישכבועי: **ולא מלי א"ל** - ב"ח לראובן: **ולא בעל דברים דידו אה** - בקרקע זו שכבר יצאה מרשותך והלך שייעבדי שקילנא: **משום דא"ל** - ראובן: **כי מפקת מיניה עלי סדר** - מה שהתא מניח משמעון ימור עלי שהרי קבלתי עלי אחריות עסקינן

וילאו

וילאו

וילאו

וילאו

וילאו

וילאו

וילאו

וילאו

וילאו

וילאו

וילאו

[עיינין מה:]

ערכין לא:

גיינין מה:

כתובות כ"ב [ע"פ]

ט"ז י"ב י"ד

הגהות
דגרא
[א] רוס' ד"ה
בדמי כו'
אע"כ כו'
כ"ב וכש"פ
פי"ט כיתומים
קטני:
[ב] ד"ה אלל
כו' ובע"כ
כו' כ"ב
וכ"ד הכש"פ
ואלי פוסקים
והא"ל חולק
על זה
(ועה"נ)
והא"ל משוועת
ס"ק ב' (ג)

ולעולם כגון דבן עיריית באחרונה ואפי' לא גבו כוליהו מן העיריית דיכול למימר כרו מאי עסקא אמר רבנן אין נפרעין מנכסין משועבדיין כו' משום תקנתא דאמר לוקח הא תקנתא לא ניהא לי בה ורינא בהדיא כדרבא דאמר רבא כל האומר אי אפשי בתקנת חבמים כגון זו ששומעין לו מאי כגון זו כדרבא הונא דאמר יבולה אשה שתאמר לבעלה איני ניונית ואיני עושה * פשיטא מכר לוקח זיבורית ובינונית כו' ואיסקא מה מכר ראשון לשני כל זכות שתבוא לידו כך לוקח שני בכל זכותא דהיה ליה ללוקח בעת שקנה או דאזינא ליה בגוהו בתר (אחירונא) [דנא] ובנא * הני שמעתתא דאביי משוועת הן

שנאמר כך גם בנוזקים [שאם תרצה לקבל בינונית תקח, ואם לא אני אחזיר את השטר של זיבורים למוכר, ותקח זיבורית בעל כרחך]. אלא [מזה שלא טען כך, רואים ש]במה מדובר כאן, ביתומים [פי' שמת המוכר, ולא הניח קרקע אלא רק מטלטלים], שאינם בני פרעון [במטלטלים אלא רק בקרקעות, ואפילו אם הלווקח יחזיר הקרקעות ליתומים דינם כיתומים שקנו קרקע לאחר מיתת אביהם שאינו משתעבד לבעל חוב של אביהם]⁸⁶, ושעבדו שלו [רק] מוטל עליו [ולא על היתומים], [וכי בגלל זה] אי אפשר לומר כך.

אלא [כל הטעם שאינו גובה מעדיית], משום שאמר לו, למה אמרו הרבנים אין נפרעים מנכסים משועבדים במקום שיש בני חורין. משום תיקון שלי, אינני רוצה את התקנה הזאת⁸⁷. כמו רבא, שרבא אמר, כל האומר אם אפשי בתקנת חכמים כגון זו, שומעים לו. מהו "כגון זו" [פי' מהו המקרה שבו מדבר רבא]. כמו רב הונא, שאמר רב הונא, יכולה אשה שתאמר לבעלה, איני ניוזנית [ממך] ואיני עושה [מלאכה עבורך], שהרי כל התקנה שהבעל יקבל מעשה ידיה, הם תמורת מזונותיה].

זה פשוט [זהו לראיה להנ"ל שיכול לומר אינני רוצה בתיקון הרבנים]. לוקח [שלקח עידית באחרונה, ואז] מכר בינונית וזיבורית ושייר עידית לפניו⁸⁸, שיבואו כולם ויגברו מעידית, שהרי הוא האחרון [וכל שעבודו מוטל עליו], ובינונית וזיבורית אינם אצלו שיכול לומר שתגבה מבינונית וזיבורית שאינני רוצה בתיקון הזה של הרבנים. אבל [אם הוא] מכר עידית ושייר בינונית וזיבורית, מה [דינו, וכי הולכים אחרי הלווקח השני, שהרי הוא לקח שעבודם, ולא לוקח מלווקח הראשון, שיאמר אינני רוצה בתיקון הזה של הרבנים]. אביי חשב לומר, שיבואו כולם לגבות מהעידית. רבא אמר לו, מה מכר [לוקח] ראשון [ללוקח] שני, כל זכותו, וכיון שאם יבואו ללוקח הראשון [במקרה שיש לו עידית בינונית וזיבורית], יכול להגבות מבינונית וזיבורית, ואף על פי שכאשר קנה בינונית וזיבורית עוד היו בני חורין, ואין נפרעים מנכסים משועבדים כל זמן שיש בני חורין⁸⁸, יכול לומר לו, אינני רוצה את התיקון

הזה. גם הלווקח השני יכול לומר לו, שתגבה מבינונית וזיבורית, שכאשר הלווקח השני קנה, הוא קנה על דעת שכל זכות שהיתה לראשון בו.

אמר רבא, ראובן שמכר כל שדותיו לשמעון⁸⁹, ואח"כ שמעון מכר שדה אחת ללוי, ובא בע"ח של ראובן [לגבות חובה, אם הוא] רוצה, שיגבה מזה [פי' מלוי, שיאמר לו אתה קנית את שעבודי, ואם הוא] רוצה, שיגבה מזה [פי' משמעון, שיאמר לו את בעל דיון שלי, שהרי לקחת את כל נכסי ראובן]. ולא אמרו [שבע"ח יכול לגבות מלוי] אלא כש[שמעון] מכר בינונית [ולא נשאר אצלו עוד שדה בינונית]. אבל [אם הוא] מכר עידית וזיבורית, לא [שלו] יאמר לו, בגלל זה דקדקתי וקניתי [רק] עידית וזיבורית, קרקעות שלא ראויים לך. ואפילו [אם לוי] גם קנה בינונית, לא אמרו אלא שלא שייר בינונית כמותו, שלא יכול לומר, הנחתי לך מקום אצל שמעון [לגבות ממנו], אבל [אם] שייר בינונית כמותו אצל שמעון, לא גובה ממנו, שיכול לומר לו, הנחתי לך מקום לגבות ממנו.

אמר אביי, ראובן שמכר שדה לשמעון באחריות, ובא בע"ח של ראובן וטרף משמעון, ההלכה היא שראובן יכול ללכת ולעשות איתו דין [תורה, ולהוציא את הבע"ח מאותו הקרקע אם יש לו לראובן איזה תביעה על בעל חובו לומר שפרעתך כבר], ולא יכול [בע"ח] לומר לו [לראובן], אתה לא בעל דיון שלי [בקרקע זו, שכבר יצא מרשותך], שיאמר לו [ראובן] לבעל חובו, אם אתה מוציא ממנו, הוא חוזר אלי [שהרי קבלתי עלי אחריות]. ויש שאמרו, אפילו שלא באחריות גם [כן דינו כן]⁹⁰, שיאמר לו, אינני רוצה שיהיה לשמעון תרעומת עלי.

ואמר אביי, ראובן שמכר שדה לשמעון שלא באחריות

⁸⁶ עי' ש"ע (ח"מ סי' קיט ס"ה בה"ה) הובא לעיל הערה טו.

⁸⁷ עי' ש"ע (אה"ע סי' טו ד): מעשה ידיה כנגד מזונותיה. לפיכך אם אמרה: איני ניוזנית ואיני עושה, שומעין לה. הגה: וע"ל סימן פ'. י"א דכל אשה האומרת: איני ניוזנית ואיני עושה, נתבטלה התקנה, ואינה יכולה לחזור בה ולומר: אני ניוזנית ואני עושה. ויש חולקים. וכל שאינה ניוזנית, אין לה כסות, דהוא בכלל המזונות. אבל הבעל שאמר: איני זנן ואיני נוטל מעשה ידיך, אין שומעין לו. (אבל יוכל לומר: צאי מעשה ידיך במזונותיך, ומה שאינו מספיק אשלים לך).

ביאור: שומעין לה. לא אמרו אלא שיכולה להפיק עצמה ממלאכה שמרוחת בה כטווה בצמר ושאינה לצורך הבית אבל טוחנת ואופה ומבשלת ועושה כל צרכי הבית כמו אם היתה ניוזנת וכ"כ הרב הרמ"א בהגה לקמן סי' פ' סעי' ט"ו (ח"מ).

ואינה יכולה לחזור בה. שאינו בדין שהיא הרשות בידה לשנות הדבר בכל פעם כמו שתמצא ש"כ כשלא תמצא מלאכה תרצה להיות ניוזנית וכשתמצא תאמר איני ניוזנת ולקחתה מדת הדין אלא ודאי מיד כשאמרה אי אפשי בתקנת חכמים הפסידה וששוב אין לה מזונות וה"ה דאין לה כסות דכסות בכלל מזונות (ח"מ).

יש חולקים. טעם היש חולקים מאחר דק"ל דמזוני עיקר ואם כן דין הוא שתהא ידה על העליונה שהרי יש חוק קצוב בכל שבוע כמה היא עושה משקל ה' סלעים א"כ בכל שבוע שתמצא הברירה בידה לומר שבוע זו אני אעשה לעצמי ולשבוע האחרת תאמר תתן לי מזונות ואני מוכנת לעשות החוק הקצוב עלי ואם אמרה איני ניוזנת היום ואיני עושה למחר היא ניוזנת ועושה (ח"מ).

⁸⁸ עי' ש"ע (ח"מ סי' קיא ס"ח): (ח) ב"ד"א שטרף ממשעבדי, כשאינו מוציא ביד הלוה בני חרי לגבות חובו מהם. אבל אם מצא ביד הלוה בני חרי לגבות, אפילו הם זיבורית, לא יטרף ממשעבדי, לא שנא אם הם לקוחות או מקבלי מתנה. לפיכך אם נתן הלוה מתנה לאחרים, וכתב להם ק"ק לפלוני וש' לפלוני ות' לפלוני, ואין בנכסיו כדי שיספיק לכולם, אין אומרים כל הקודם בשטר זכה, אלא חולקים הנכסים לט' חלקים. ויקח בעל הק"ק ב' חלקים, ובעל הש' ג' חלקים, ובעל הת' ד' חלקים. ואם יצא עליהם שטר חוב, גובה מכולם, וכפי החלוקה יפרע כל א' מחלקו. אבל אם אמר ק"ק זוז לפלוני ואחריו ש' לפלוני ואחריו ת' לפלוני, כל הקודם בשטר זכה. לפיכך יצא עליהם שטר חוב, גובה מהאחרון, ואם אינו מספיק, גובה משלפניו, ואם אינו מספיק, גובה משלפני פניו. הגה: יש אומרים דהוא הדין אם אמר ר' זוז לפלוני ור' זוז לפלוני ור' לפלוני, דמאחר דנתן לכולם בשוה ולא כללם ביחד, הוי כאילו אמר: אחריו לפלוני, ויש חולקים.

ביאור: ביד הלוה בני חרי - עיין מה שכתבתי לעיל סימן ק"ז סעיף א' סק"ב בענין אם הבני חרי הם מטלטלים (פ"ת). אפילו הם זיבורית - הטעם, דמן התורה דינו דבעל חוב בזיבורית אלא משום כדי שלא ינעל דלת תיקנו שיגבה מבינונית ובמקום פסידא דלקוחות לא גזרו,

ומהאי טעמא אין גובין גם מיורשים אפילו הן גדולים אלא מזיבורית (סמ"ע), אם ראובן יש לו על שמעון שני חובות, מלוה בשטר ומלוה על פה, ובא לגבות משמעון, והוא באופן שיש למלוה בשטר דין קדימה למלוה על פה, וראובן גבה מבני חורין של שמעון מלוה על פה שלו, ובא במלוה בשטר לגבות מן הלקוחות של שמעון, והלווקח טוען הנחתי לך מקום לגבות בני חורין, ואם כי אתה גבית למלוה על פה שלך, מי ציוה לך, הלא למלוה בשטר שלך דין קדימה (נתה"מ). לפיכך אם נתן כו' - לשון "לפיכך" אינו מקושר יפה עם מה שכתב לפני זה, וצ"ל דמשום סיפא נקטוהו דמסיק וכתב "אבל אם אמר ר' לפלוני ואחריו ש' לפלוני כו' ויצא עליהן שטר חוב דגובה מהאחרון", וזהו מטעם משום דאין נפרעין ממשועבדים במקום שיש בני חורין אפילו הם זיבורית, ומה שביד האחרון נחשב לבני חורין נגד הראשונים, דבשעה שגבו הראשונים נשאר מה שגבה האחרון ביד הלוה בני חורין (סמ"ע), מכאן עד סוף הסעיף לקמן סי' רנ"ג ס"ט ועיין שם (ש"ך).

ר' לפלוני וש' לפלוני כו' - בזה הכל מודים, משא"כ כשיתן לכל אחד ר' דיש בו מחלוקת, וכמו שכתב הרמ"א. גם נקט הכי לרבנותא, דאעפ"י דגילה דעתו שהאחרון חביב בעיניו כיון שנתן לו טפי, אפילו הכי ברישא הן שוין ובסיפא הוא גרוע מהראשונים (סמ"ע).

אין אומרים כל הקודם בשטר זכה - כיון שלשלתן נתן בשטר אחד, אומרים שנתכוין שיחולו מתנותיהן יחד, אלא שאי אפשר לבני אדם להוציא שני דברים כאחד (סמ"ע).

חולקים הנכסים לט' חלקים - אין זה דומה למה שכתב בס"י קד ס"י, דמי שיש עליו ג' בעלי חובות שחייב לזה מאה ולזה מאתים ולזה ג' מאות ואין ביד הלוה אלא כדי ג' מאות דחולקים בשוה ונוטל כל אחד מאה, דשם כל אחד הלוה להלוה מעותיו ובשעת הלוואה נשתעבדו נכסי הלוה לבעל המאה כמו שנשתעבדו לבעל הג' מאות, משא"כ בנותן מתנה מנכסיו מרצונו הטוב, דשורת הדין נותן שלמי שהראה כונתו להרבות בנתינתו יתן לו יותר, ומשום הכי נוטלין לפי ערך (סמ"ע). ג' בעלי בתים שנתנו כל אחד סחורתו להוליכו ליומא דשוקא ונאנסו מן העגלון בדרך, ואין שומת הסחורה שוה רק היה לאחד שלש מאות ולאחד שתי מאות ולאחד מאה, ותבעו שלשתן להעגלון לפני הערכאות לשלם כדינם, ויצא פשר דבר לשלם סך מה לכולם יחד. ונשאל כיצד יחלקו הממון. והשיב, לכאורה נראה דיחלקו בשוה ועיקר מחלקים לפי אומדן וערך שהיה היקסם כך הן שמיין. ועוד, דבכל הדינים קי"ל הבא מחמת עו"ג דינו כהעו"ג, ובדיניהם אף לענין חוב גובין לפי ממון, ובודאי כל כה"ג דינא דמלכותא דינא (פ"ת).

ויצאו עליה עוררים [שאומרים שזה שלהם]. טרם שהחזיק בה⁸⁹ יכול לחזור בו, אבל אחר שהחזיק בה, אין יכול לחזור בו. למה. שיאמר לו

⁸⁹ עיי' שו"ע (ח"מ סי' רכו ס"ה): המוכר קרקע לחבירו, ואחר שקנה הלוך באחד מהדרכים שקונים בהם קודם שישתמש בה יצאו עליו מערערין, הרי זה יכול לחזור בו שאין לך מום גדול מזה שעדיין לא נהנה בו ובאו התובעים, לפיכך יבטל המקח ויחזיר המוכר את הדמים ויעשה דין עם המערערים, ואם נשתמש בה הלוך כל שהוא ואפילו דש אמצר שלה ועירבו עם הארץ, אינו יכול לחזור בו אלא עושה דין עם המערער, ואם הוציאה מידו בדין יחזור על המוכר כדון כל הנטרפין. הגה: כל זה מיידי בערעור שלא נתברר עדיין לגמרי אבל בית דין רואין שיש אמתלא בדברי המערער, אבל אם לא יצא רק קול בעלמא אפילו לא נתקיים המקח לגמרי לא יכול לבטל המקח בשביל דברים בעלמא, ואם חזר הלוך מחמת ערעור, אע"פ שנתבטל הערעור אחר כך נתבטל המקח ושניהן יכולין לחזור בו. אם בא ערעור על השדה מחמת שהמוכר היה חייב לאחרים והמוכר אומר שיש לו שוברים על החובות, מקרי ערעור ויכול הלוך לחזור בו, ואין צריך לקנות דבר ולשמור שוברו לעולם.

הרי זה יכול לחזור - אם נמצאת שאינו שלו אין יכול לחזור רק כ"ז שלא נטלו ויכול זה להחזיר השדה אבל אם כבר טרפן ממנו אין יכול לחזור אם ה' שלא באחריות (רע"א).

קודם שישתמש כו' עד ויחזיר המוכר את הדמים וכו' - הרא"ש לא ס"ל הכי, אלא פירשו דאירי דעדיין לא נתן להמוכר דמי השדה אלא שקנאה באחד מדרכי הקנאה. גם מה שתלה המחבר שלא יחזור במה שנשתמש ואפילו כל שהוא שדש אמיצר כו', וס"ל דהאי דישה במיצר הנזכר בגמרא ר"ל שדש קרקעית המיצר מנגבותו ומשוהו לשאר השדה, ושזהו תיקון השדה, ובמעשה תלוי עיקר הקנין, והרא"ש ס"ל דש אמיצר הנאמר בגמרא, כגון זה שהולך אמיצר השדה לראות אם היא כאשר אמר לו המוכר וגם לראות מה היא צריכה, ואם כבר נתן המעות אין הלוך יכול להחזיר ולהוציא המעות מתחת ידו אפילו רואים הבית דין אמתלא גמורה בערעור שיוצא על השדה, משום דהמוכר מצי לומר לו אחי טרפן ואשלם לך, ומהתימה שלא הזכיר רמ"א מכל זה כאן דבר (סמ"ע), עיי' יש"ש שפסק כרא"ש הובא בסמ"ע (ש"ך), דכל זמן שלא נהנה מיקרי הערעור מום, דאילו נהנה קצת כבר סובל אח"כ ערעור התובעים, ומשו"ה בעינן כאן תרי מילי, הא' עיקר הקנין והב' סילוק מומין, דהיינו שאחר הקנין נשתמש בה ונתחבב עליו קצת ולא איכפת ליה אח"כ בערעור, ומשו"ה אם לא היה שם שום קנין אלא נשתמש בה דרך דייש אמצרי לחוד, הרי זה במקום קנין, וחסר עדיין סילוק מומין דערעור דאכתי מחשב למום (ט"ז).

וערבו עם הארץ - פירוש, עם שדה שלו הסמוכה לזה וי"א כגון שהלך סביב מצרי השדה לראות ענין השדה אז קיים המקח לגמרי, ותימה על רמ"א שלא הזכיר דעת ה"א (ט"ז).

אינו יכול לחזור אלא - עיין לעיל סי' ע"ג ס"א [הקונה שדה מחבירו ויצאו עליה עסיקין (פי' ערעורין מן התעשקו עמו (בראשית כו, כ)), ובא לב"ד וטוען: חושש אני שמא תצא השדה מידי ותאבד ממונך ולא אמצא לך, קנה באותו מומן קרקע כדי שאטרוף אותך, שומעין לך] (רע"א).

בערעור שלא נתברר עדיין כו' - הרא"ש כתבו כן אכשעדיין לא נתן המעות, ומיידי דעדיין לא נתברר הערעור אלא שבא אחד ואמר יש לי עדים ושטר ששדה שלי הוא. ואפילו אם כבר נתברר הערעור דהראה השטר לפנינו אף על פי שאינו מקוים עדיין, דאפילו כבר דייש אמיצר אין מוציאין המעות מיד הלוך. אבל הרמ"א שכתב דבריו אדברי המחבר הנ"ל, והוא איירי כשכבר נתן המעות אלא שעדיין לא נשתמש בה כלל, ס"ל דאפילו נתברר הערעור דהיינו שהראה שטרות ואינן מקוים, אין הלוך יכול לחזור ולהוציא המעות מיד המוכר עד שיהיו שטרות מקוים לגמרי, דבזה יכול לחזור ולהוציא המעות מידו כיון שלא נשתמש בו עדיין אפילו לא הוציא עדיין בדין מידו (סמ"ע), אם אמר המערער יש לי עדים או שטר דמיקרי ערעור, אין לטעות ולומר דגם בכה"ג אפילו נתברר אח"כ שלא היה לו עדים או שטר כלל דנתבטל המקח, דא"כ לעולם יהיה יכול הלוך לבטל המקח כשיראה שהזול המקח, שיבקש מאחד שיערער ויאמר יש לי עדים או שטר ויבטל המקח לעולם. ועוד, דעיקר הטעם דהוי מום במקח, מפני שצריך לעמוד בדין תיכף, וכל זמן שאין המערער מביא עדים אין צריך לעמוד עמו לדין לא הוי מום, אלא ודאי דלענין שיתבטל המקח לעולם בעינן ערעור גמור שמביא עדים או שטר, ואז באמת אף שכבר נתברר שהעדים שקרים או שהשטר מזויף, מ"מ כיון שצריך לעמוד עמו לדין קודם שנשתמש בשדה מיקרי מום (נתה"מ).

ואם חזר הלוך מחמת הערעור כו' - לא בחזרתו דלוך מעצמו תלוי הדבר כי אם בחזרתו ברושט ב"ד, ואם נתבטל הערעור קודם שנתנו הב"ד רשות לחזור בו לא מצי הלוך לחזור בו, אם לא שהערעור היה מחמת שיצא שטר חוב על המוכר והשט"ח אינו לפנינו לרקוע, דבזה כתב שלא מהני כתיבת שובר וכמ"ש גם הרמ"א אחר זה (סמ"ע), היינו דוקא עוררים בגוף הקרקע אבל יצא עליו חובות אפי' לא החזיק בקרקע אינו יכול לחזור (רע"א).
ויכול הלוך לחזור בו כו' - עדיפא ה"ל לכתוב, דאפילו מקצת המעות שכבר נתן להמוכר על המקח צריך להחזירם לו בעינם, ולא אומרים בו ידו על

[המוכר], שק קשורה [מלא רוח] סברת וקבלת. ממתי הוי חזקה. מאז שהולך על המצרים? ודוקא שלא באחריות, אבל באחריות, לא. ויש שאמרו, אפי' באחריות. שיאמר [המוכר] לו, תראה לי שטר גביה [שב"ד כתבו לך להוכיח שנטלו ממך בדיון] ואשלם לך.

רב הונא אמר [לתרץ הסתירה בדף ח ע"ב למה כתוב גם מיטב וגם ישיב לרבות שו"כ אפילו סובין], או כסף או מיטב. רב נחמן שאל שאלה לפי רב הונא, "שיבי", לרבות שוה כסף, אפילו סובין. במה מדובר כאן, כשאין לו [לא כסף ולא שדות]. אם אין לו, זה פשוט. מה הייתי אומר, אומרים לו [למזיק], לך תטרח ותמכור [השוה כסף שלך] ותביא לו כסף. לכן לומדים [שלא].

אמר רב אסי, כספים הרי הן כקרקע. לאיזה הלכה. אם תאמר לענין מיטב [פי' שאפילו אם יש לו עדיית יכול לסלקו בכסף אם רוצה], היינו [ההלכה] של רב הונא [ואז היו צריכים לכתוב "וכן אמר רב אסי"]. אלא לשני אחים שחלקו ונטל אחד קרקע ואחד כספים, ובא בעל חוב ונטל קרקע [בשביל חובות אביהם], שהולך [אח] זה ולוקח חצי הכספים [ופי' הדבר "הרי הן כקרקע" שגם בעל הכספים צריך לפרוע חצי חובות אביו]. זה פשוט⁹⁰. [וכי] זה בן [וחייב לפרוע חובת אביו] וזה איננו בן. יש שאמרו, אדרבה, לאידך גיסא, שאמר לו, זה הטעם שלקחתי כספים, שאם יגנב אני לא אשתלם ממך, וזה הטעם שלקחת קרקעות שאם יטרפו ממך את הקרקעות לא תחזור אלי לקחת ממני.

אלא לשני אחים שחלקו [קרקע], ובא בעל חוב ונטל חלקו של אחד מהן [וצריך האח השני לשלם לו חצי חלקו או קרקע או מסלק לו בכספים והיינו הרי הן כקרקע דיכול לסלקו בכסף כבקרקע]. והרי [כבר] אמרה רב אסי [את זה] פעם אחת. שלמדנו, האחים שחלקו [בקרקעות שהשאירו אביהם בירושה], ובא בעל חוב ונטל חלקו של אחד מהן, רב אמר, בטלה החלוקה [וחוזרים ומחלקים בשוה מתחדש ממה שנשאר]. ושמואל אמר, [האח שטרפו ממנו] איבד [מה שהיה לו], ורב אסי אמר, נוטל [מאחיו או] רביע [של חלקו] בקרקע או רביע במעות. רב אמר בטלה החלוקה, שהוא סובר, האחים שחלקו כיוורשים הוו [ולכן מוטל על שניהם לפרוע, ואם טרף מאחד השני צריך להשלים לו]. ושמואל אמר [שהוא] אבד [מה שלקחו לו], שהוא סובר, האחים שחלקו, דומים ללקוחות⁹¹, ודומים ללוךח שלא באחריות. ורב אסי אמר נוטל רביע בקרקע או רביע במעות, שהוא מסופק אם הם דומים ליורשים או דומים ללקוחות, לכן הוא נוטל רביע בקרקע ורביע במעות [ככל כסף המוטל בספק, שחולקים, ויכול לסלקו או בכסף או בקרקע].

אלא מהו הרי הן כקרקע. לענין מיטב. אם כן, היינו דרב הונא. נאמר, וכן אמר רב אסי.

א"ר זירא אמר רב הונא, במצוה, עד שלישי. מאי שלישי.

התחנתונה ליתן לו קרקע כשיעור המעות שנתן וכמ"ש בסימן ק"ץ סעיף י', דשאני הכא דאנן סהדי שלא הקדים זה קצת מעות כדי לקיים מקצת המקח (סמ"ע).

לעולם - אדם שקנה בית בקנין סודר ולא החזיק בו עדיין חזקה גמורה, ולא נתן מעות ונפל הבית. י"א דיכול לחזור וי"א דאין יכול לחזור (רע"א), ואחר שנגמר ביניהם קנין השכירות ואין אחד מהם יכול לחזור, גם טענת אונס לא מהני כלל, ואפילו אם השוכר חלה במחלה מדבקת אחרי הקנין ולפני הכניסה (ש"ך בשם שו"ת רמ"א).

⁹⁰ עיי' שו"ע (ח"מ סי' קעה ס"ד): וכן אם בא בעל חוב של אביהם וגבה חובו מחלקו של אחד מהם, כגון שעשאו אפותיקי בטלה החלוקה וחולקים חלוקה אחרת.

ביאור: אפותיקי - דאם אין אפותיקי אלא כבעל חוב סתם לא הוי גובה כל חובו מהאחד לבד. (עיי' דיני אפותיקי לעיל סי' ק"ז ס"א). אמנם אם חובו הוא כשיעור שדה אחת, אז אינו יכול לדחותו שגיבה חצי חובו מהשני, אז דינו ג"כ כמו כאן באפותיקי שנתבטל הגורל, וכן אם הירוש הב' לקח חלקו במקום אחר, ואז אין המלוה צריך לגבות ממקום רחוק (עיי' לעיל סיק ק"א ס"א) (סמ"ע). כ"ז דוקא ביורשים אבל שתי שותפים שקנו שדה מא' וחלקו את השדה ובא בע"ח של המוכר וגבה א' מהשדות מחמת שהיתה אפותיקי, אז הוא הפסיד ולא בטלה החלוקה (ט"ז).

ארבעה אבות

פרק ראשון

בבא קמא

ט

עין משפט נר מצוה

ע"י פירוש
בבא קמא
פרק ראשון
מסורת

עסיקין - עוררין לומר שלט הוא: **הייסא דקיערי** - שק קשורה
"מלא רוח: **ואיכא דאמרי אפילו בחארייות נמי** - אפי' קבל אחרייות
עליו דיש לומר האילו ואופו לחזור עליו עכשיו נמי יחזור ויטלנה
אפי' אינו יכול לחזור בו: **דאמר ליה** - ומר: **אמרי ערפך** - שכתבו
לך צ"ה שטר עירפא שבדין פטלו תורה אור

ויצאו עליה עסיקין - פירוט עוררים אבל אין לפרש אכסיה דאפי'
אפי' בחארייות משהחזיק בה אמאי יכול לחזור לימא ליה
מוזק גרם: **משהחזיק**
(ד: פרא"י אפי' שלא נתן

ע"א ב"ב מ"ו פ"ט
מגלות מביכה ה'
ב סגמ עיני סב טע"ע
ח"מ סימן רכו טע"ה ה':
ע"ד ה"י ע"י פ"י מ"ה'
מלוח הלכה א סגמ
ע"ג ו' טע"ע ח"מ
סימן קסא טע"ד ד':
ע"ט ו' מ"ו פ"ב מהלכות
שכנים הלכה י'
ופ' י"א מהלכות עמנו"ט
ויזיל הלכה ב סגמ ע"ג
פ"ב טע"ע ח"מ סימן
קצ"ג טע"ד ג':
ע"ט ו' [כ"ג הלכה פ"ג
דסוכה דף רמ"ז]:

ומזק ואשלים לך: **רב הונא אמר** -
לא קשיא קראי דלעיל כסף ומיעב
דהכי קאמר רחמנא או כסף יתן לו
או מיעב שדותיו והא דלא חייבי רב
הונא דלא רבא משום דבעי לאסוקי
למילתא עדי שיתמעיל ור"ע דבעו
לעיל כסף שמין אופו ("צביעות)
בשלו הן שמין כו' ועוד הכא קמימי
ואזיל: **זוה כסף** - ואח אמרת כסף:

ויצאו עליה עסיקין - עוד שלא החזיק בה יכול
לחזור בו משהחזיק בה אין יכול לחזור בו
מ"ש דאמר ליה חייאת דקפרי סברת וקבלת
מאימת הואי חוקה ימכו דייש אמצרי ודוקא
שלא באחריות אבל באחריות לא ואיכא
דאמרי "אפי' באחריות נמי דאמר ליה אחוי
מירפך ואשלים לך רב הונא אמר או כסף
או מיטב איתיביה רב נחמן לרב הונא
וישיב *ארבות שוה כסף אפילו סובין הכא
במאי עסקינן בדלית ליה אי דלית ליה
פשימא מהו דתימא אמרינן ליה זיל מרד
זבין ואיתי ליה כסף קמ"ל אמר רב אסי
כספים הרי הן בקרקע למאי הלכתא אילימא
לענין מיטב היינו דרב הונא אלא לשני
אחים שחלקו ונמל אחד קרקע ואחד כספים
ובא בעל חוב ונמל קרקע דאזיל האי ושקיל
פלגא בכספים בהדיה פשימא האי ברא
והאי לאו ברא איכא דאמרי אדרבה לאידך
גיסא דא"ל להכי שקלי כספים דאי מגנבי לא
משתלמנא מינך ולהכי שקלת ארעא דאי
מטרפא לא משתלמא לך מידי מינאי אלא
לשני אחים שחלקו ובא בעל חוב ונמל חלקו
של אחד מהן והא אמרה רב אסי חדא זימנא
דאיחמר *האחים שחלקו ובא בעל חוב ונמל
חלקו של אחד מהן רב אמר "במלה מחלוקת
ושמואל אמר יותר *ורב אסי אמר נומל
רביע בקרקע ורביע במעות רב אמר במלה
מחלוקת קסבר האחים שחלקו כיורשים הוו
ושמואל אמר יותר קסבר האחים שחלקו
ילקוחות וכלוקח שלא באחריות דמי ורב אסי
אמר נומל רביע בקרקע ורביע במעות ממשקא
ליה אי כיורשין דמו אי בלקוחות דמו הלכך
נומל רביע בקרקע ורביע במעות אלא מאי
הרי הן בקרקע לענין מיטב אי הכי היינו דרב
הונא אימא וכן אמר רב אסי א"ר יורא אמר
רב הונא 'במצוה עד שליש מאי שליש

ע"א ב"ב מ"ו פ"ט
מגלות מביכה ה'
ב סגמ עיני סב טע"ע
ח"מ סימן רכו טע"ה ה':
ע"ד ה"י ע"י פ"י מ"ה'
מלוח הלכה א סגמ
ע"ג ו' טע"ע ח"מ
סימן קסא טע"ד ד':
ע"ט ו' מ"ו פ"ב מהלכות
שכנים הלכה י'
ופ' י"א מהלכות עמנו"ט
ויזיל הלכה ב סגמ ע"ג
פ"ב טע"ע ח"מ סימן
קצ"ג טע"ד ג':
ע"ט ו' [כ"ג הלכה פ"ג
דסוכה דף רמ"ז]:

מכריז מ"ו

לש"ז [ב"ג]

בדלים ליה - לא כסף ולא שדות: **משהו**
מסו דיקמא אמרינן ליה - למיזק: **כ"ה**
זיל ערה וזבין - סובין בכסף ואייתי
ליה כסף קמ"ל: **לענין מיטב** -
דאפי' יתן עדי כסף וסלק בכסף אי
בעי: **סינו דרב הונא** - והוא ליה
למימר וכן אמר רב אסי: **ונמל**
קרקע - בשביל חובות אביהם: **דאזיל**
סאי - אח: **ושקיל פלגא בכספים** -
עם אחיו והיינו דקאמר הרי הן
קרקע דבעל כספים נמי יפרע
חני חובו של אסיו: **כאי ברא וסאי**
לא ברא - בתמייה כלומר בעל חוב
לא הו' ברא לפדוע חוב אצוי אכל
בעל קרקע הוי ברא: **איכא דאמרי** -
ללאידך גיסא פריקין דבעל כספים
לא לימייב דאמר ליה דבעל קרקע
להכי שקלי כו': **לשני אחין שחלקו** -
קרקע: **וכא צ"ה ונטל חלק האחד** -
דמשלם לו האחר חני חלקו או קרקע
או מסלקו ליה בזווי והיינו הרי הן
קרקע דמיזי מסלק ליה בזווי
כבקרקע: **בטלה מחלוקת** - אותה
חלוקה בטילה וחוזרים וחולקים בשוה

וישיב *ארבות שוה כסף אפילו סובין הכא
במאי עסקינן בדלית ליה אי דלית ליה
פשימא מהו דתימא אמרינן ליה זיל מרד
זבין ואיתי ליה כסף קמ"ל אמר רב אסי
כספים הרי הן בקרקע למאי הלכתא אילימא
לענין מיטב היינו דרב הונא אלא לשני
אחים שחלקו ונמל אחד קרקע ואחד כספים
ובא בעל חוב ונמל קרקע דאזיל האי ושקיל
פלגא בכספים בהדיה פשימא האי ברא
והאי לאו ברא איכא דאמרי אדרבה לאידך
גיסא דא"ל להכי שקלי כספים דאי מגנבי לא
משתלמנא מינך ולהכי שקלת ארעא דאי
מטרפא לא משתלמא לך מידי מינאי אלא
לשני אחים שחלקו ובא בעל חוב ונמל חלקו
של אחד מהן והא אמרה רב אסי חדא זימנא
דאיחמר *האחים שחלקו ובא בעל חוב ונמל
חלקו של אחד מהן רב אמר "במלה מחלוקת
ושמואל אמר יותר *ורב אסי אמר נומל
רביע בקרקע ורביע במעות רב אמר במלה
מחלוקת קסבר האחים שחלקו כיורשים הוו
ושמואל אמר יותר קסבר האחים שחלקו
ילקוחות וכלוקח שלא באחריות דמי ורב אסי
אמר נומל רביע בקרקע ורביע במעות ממשקא
ליה אי כיורשין דמו אי בלקוחות דמו הלכך
נומל רביע בקרקע ורביע במעות אלא מאי
הרי הן בקרקע לענין מיטב אי הכי היינו דרב
הונא אימא וכן אמר רב אסי א"ר יורא אמר
רב הונא 'במצוה עד שליש מאי שליש

ע"א ב"ב מ"ו פ"ט
מגלות מביכה ה'
ב סגמ עיני סב טע"ע
ח"מ סימן רכו טע"ה ה':
ע"ד ה"י ע"י פ"י מ"ה'
מלוח הלכה א סגמ
ע"ג ו' טע"ע ח"מ
סימן קסא טע"ד ד':
ע"ט ו' מ"ו פ"ב מהלכות
שכנים הלכה י'
ופ' י"א מהלכות עמנו"ט
ויזיל הלכה ב סגמ ע"ג
פ"ב טע"ע ח"מ סימן
קצ"ג טע"ד ג':
ע"ט ו' [כ"ג הלכה פ"ג
דסוכה דף רמ"ז]:

צ"ע קו

[במסורת מה]

הגהות

דגרא
[א] תוס' ד"ה
מ"ז מהלכות כו'
כ"ז שלא חלק
כו' י"ב ור"ף
מפ"ש ענינו
ע"ס שו"ת
ע"ס [ב] ש"ס
בא"ד ונמל
לא קשה מידי
וע"י תוספת
דמי י"ד
ד"ה עד:

יפרע דה"ל ספק מומן וכל מומן המוטל בספק מחולקם ואין נוטל עמו
אלא רביע והלא יכול לסלקו או בקרקע או במעות - ל"אורביע במעות
ממש לבר רביע בקרקע והיינו הרי הן בקרקע מספקא להו אי כיורשין
דמו וחייב להתמיר לו מחלוקת חלקו קרקע ולא יכול לסלקו במעות
או בלקוחות דמו ומיהו כלוקח בחארייות דמי וחייב להתמיר לו מחלוקת
מה שאיכא אבל במעות יכול לסלקו הלכך יחזיר רביע בקרקע
כיורשים ורביע במעות כמורכ בחארייות ולשון ראשון שמעתי:

מירפך ואשלים לך רב הונא אמר או כסף
או מיטב איתיביה רב נחמן לרב הונא
וישיב *ארבות שוה כסף אפילו סובין הכא
במאי עסקינן בדלית ליה אי דלית ליה
פשימא מהו דתימא אמרינן ליה זיל מרד
זבין ואיתי ליה כסף קמ"ל אמר רב אסי
כספים הרי הן בקרקע למאי הלכתא אילימא
לענין מיטב היינו דרב הונא אלא לשני
אחים שחלקו ונמל אחד קרקע ואחד כספים
ובא בעל חוב ונמל קרקע דאזיל האי ושקיל
פלגא בכספים בהדיה פשימא האי ברא
והאי לאו ברא איכא דאמרי אדרבה לאידך
גיסא דא"ל להכי שקלי כספים דאי מגנבי לא
משתלמנא מינך ולהכי שקלת ארעא דאי
מטרפא לא משתלמא לך מידי מינאי אלא
לשני אחים שחלקו ובא בעל חוב ונמל חלקו
של אחד מהן והא אמרה רב אסי חדא זימנא
דאיחמר *האחים שחלקו ובא בעל חוב ונמל
חלקו של אחד מהן רב אמר "במלה מחלוקת
ושמואל אמר יותר *ורב אסי אמר נומל
רביע בקרקע ורביע במעות רב אמר במלה
מחלוקת קסבר האחים שחלקו כיורשים הוו
ושמואל אמר יותר קסבר האחים שחלקו
ילקוחות וכלוקח שלא באחריות דמי ורב אסי
אמר נומל רביע בקרקע ורביע במעות ממשקא
ליה אי כיורשין דמו אי בלקוחות דמו הלכך
נומל רביע בקרקע ורביע במעות אלא מאי
הרי הן בקרקע לענין מיטב אי הכי היינו דרב
הונא אימא וכן אמר רב אסי א"ר יורא אמר
רב הונא 'במצוה עד שליש מאי שליש

ע"א ב"ב מ"ו פ"ט
מגלות מביכה ה'
ב סגמ עיני סב טע"ע
ח"מ סימן רכו טע"ה ה':
ע"ד ה"י ע"י פ"י מ"ה'
מלוח הלכה א סגמ
ע"ג ו' טע"ע ח"מ
סימן קסא טע"ד ד':
ע"ט ו' מ"ו פ"ב מהלכות
שכנים הלכה י'
ופ' י"א מהלכות עמנו"ט
ויזיל הלכה ב סגמ ע"ג
פ"ב טע"ע ח"מ סימן
קצ"ג טע"ד ג':
ע"ט ו' [כ"ג הלכה פ"ג
דסוכה דף רמ"ז]:

גליון הדפוס

גב' מספקא
לי' ילוי יורשים'
ע"י צ"ב סב
ע"י תוספת
ד"ה חתמי:

אלא הכא דבעל הקרקע בספק ולא בעל הכספים דממלטני דיתמי לא בעל כספים:
בעל הקרקע שיחזור על צדל כספים:
ומרף חלקו של אחד מהם - ואם תאמר והא כל חלק חייב לפדוע חוב אביהן ואין יכול ליעול חלק האחד דקמתי צפרק י'
נותניו (צ"ב דף קמ"ד) ילא עליהם שטר חוב צבור נותן פי' שנים יוש' לומר דמיידי הכא שעבדו אפוזיקי:

אלא רביע והלא יכול לסלקו או בקרקע או במעות - ל"אורביע במעות
ממש לבר רביע בקרקע והיינו הרי הן בקרקע מספקא להו אי כיורשין
דמו וחייב להתמיר לו מחלוקת חלקו קרקע ולא יכול לסלקו במעות
או בלקוחות דמו ומיהו כלוקח בחארייות דמי וחייב להתמיר לו מחלוקת
מה שאיכא אבל במעות יכול לסלקו הלכך יחזיר רביע בקרקע
כיורשים ורביע במעות כמורכ בחארייות ולשון ראשון שמעתי:

ע"א ב"ב מ"ו פ"ט
מגלות מביכה ה'
ב סגמ עיני סב טע"ע
ח"מ סימן רכו טע"ה ה':
ע"ד ה"י ע"י פ"י מ"ה'
מלוח הלכה א סגמ
ע"ג ו' טע"ע ח"מ
סימן קסא טע"ד ד':
ע"ט ו' מ"ו פ"ב מהלכות
שכנים הלכה י'
ופ' י"א מהלכות עמנו"ט
ויזיל הלכה ב סגמ ע"ג
פ"ב טע"ע ח"מ סימן
קצ"ג טע"ד ג':
ע"ט ו' [כ"ג הלכה פ"ג
דסוכה דף רמ"ז]:

בבא קמא

גב' מספקא
לי' ילוי יורשים'
ע"י צ"ב סב
ע"י תוספת
ד"ה חתמי:

אלא הכא דבעל הקרקע בספק ולא בעל הכספים דממלטני דיתמי לא בעל כספים:
בעל הקרקע שיחזור על צדל כספים:
ומרף חלקו של אחד מהם - ואם תאמר והא כל חלק חייב לפדוע חוב אביהן ואין יכול ליעול חלק האחד דקמתי צפרק י'
נותניו (צ"ב דף קמ"ד) ילא עליהם שטר חוב צבור נותן פי' שנים יוש' לומר דמיידי הכא שעבדו אפוזיקי:

אלא רביע והלא יכול לסלקו או בקרקע או במעות - ל"אורביע במעות
ממש לבר רביע בקרקע והיינו הרי הן בקרקע מספקא להו אי כיורשין
דמו וחייב להתמיר לו מחלוקת חלקו קרקע ולא יכול לסלקו במעות
או בלקוחות דמו ומיהו כלוקח בחארייות דמי וחייב להתמיר לו מחלוקת
מה שאיכא אבל במעות יכול לסלקו הלכך יחזיר רביע בקרקע
כיורשים ורביע במעות כמורכ בחארייות ולשון ראשון שמעתי:

ע"א ב"ב מ"ו פ"ט
מגלות מביכה ה'
ב סגמ עיני סב טע"ע
ח"מ סימן רכו טע"ה ה':
ע"ד ה"י ע"י פ"י מ"ה'
מלוח הלכה א סגמ
ע"ג ו' טע"ע ח"מ
סימן קסא טע"ד ד':
ע"ט ו' מ"ו פ"ב מהלכות
שכנים הלכה י'
ופ' י"א מהלכות עמנו"ט
ויזיל הלכה ב סגמ ע"ג
פ"ב טע"ע ח"מ סימן
קצ"ג טע"ד ג':
ע"ט ו' [כ"ג הלכה פ"ג
דסוכה דף רמ"ז]:

רבינו הנאל

פ"י חייאת דקפרינו נוד
קשר מלא ולא ידוע
אי אים או יין או שכן
יש בו וקניית אותו
במה שיש בו ובמצא
סימך וה' ורב הונא
אמר [הא דאמר ר"פ
ר"ה בריה דר"י] כל
מילי מיטב הוא לאו
א"ל דוקא אלא או כסף
או מיטב ויחויב עליה
רב נחמן ישיב לברות
שוה כסף ופריק ליה
הכא ב"ב א"א עסקינו
בדלית ליה - ואמר ליה
רב נחמן בדלית ליה
פשימא דאמרי אינשי
מפרי שרוחך [פארי]
אפרע [למון דף מ"ז]
ואמר ליה רב הונא
מהו דתימא אמרינן
ליה זיל מרד זבין
ואיתי ליה [כסף]
קמ"ל דלא מ"ה א
שפענן דלא מסלקין
לבעל חוב בארעא
בשמואל אלא הי"כ
דקם לן דלית ליה
לחוב מעות לפיפיה
אבל או איה ליה מעות
מחייבין ליה לפיפיה
או לזבובי דא
ולאיתויה ליה מעותיה
יש מי שאמר הני
מילי בניין דרבי
בהו מיטב הואי דגמ'ו
בדקין לן ביה דלית
ליה זווי ויחויב לאשתו
(דף ט"ז) אמר ליה
ר"פ לרב חמא ודאי
אמרינו משמיה דרבא
מאן דמסוק זווי בחבריה
ואמר ליה שקול מן
ארעאת אמרי' ליה
ואמר ליה ואיתי ליה
ישראל ליה לאתם נמי
בדקין לן ביה דלית
ליה זווי ויחויב לאשתו
במלת חוקר המכיר
פירות פ"י פת ושבואי'
אמר רב אסי כספים
הרי הן בקרקע אמאי
הלכתא לענין מיטב
היינו דרב הונא אימא
וכן אמר רב אסי -
איחמר (ג') אחין
שחלקו רבא בעל חוב
ונמל חלקו של אחד
מחן רב אבא ב"ס ל'
מחלוקת [ה' ו' ו' ו'
החולקין ב' החלקים
הנזכרים ל' חלקים'
ו' ושמואל אמר יותר'
רב אבא אמר נומל
האחד שנוטל ה' קו
רביע בקרקע ורביע
במעות ר' אסי מספקא
ליה אי כרב ונטול חלק
אחד מן העינים אי
כשמואל ואינו נוטל
כלום - וכיון דמספקא
ליה קיימא לן מסון
הנוטל בספק מחלקין
הלכך נמל חצי חלקו
המנוע והה דחצי עוד
מספקא ליה אי יורש
שלושה

שלושה

אם תאמר שליש רכוש, אלא מעתה, אם מזדמן לו שלש מצות, שיתן את כל רכושו⁹¹. אלא אמר ר' זירא, בהידור מצוה, עד שליש במצוה [שאם מוצא ב' ספרי תורות לקנות ואחד הדור מחבירו יוסיף שליש הדמים ויקח את ההדור]⁹². רב אשי שאל, שליש מלגיו [פ' מבפנים, שאם הקטן נמכר ב' יוסף עוד ב' שהוא שליש שבתוך הדמים ויקח המהודר] או שליש מלבר [פ' מבחוץ, שהוא חצי בפנים, שאם הקטן נמכר ב', אז יוסיף חצי, ותגיע לט', ושליש ט' היא ג' והוא מה שנוסף מלבר]. תיקו. בארץ ישראל אמרו בשם רבי זירא, עד שליש משלו [שאינו נפרע לו בחייו כשאומרים]

⁹¹ משמע דאין צריך לבזבז כל ממונו לקנות אתרוג אפילו לא ימצא בפחות והוא מצוה עוברת ואפילו שליש ביתו משמע דלא מחייב ואומרים נמי (כתובות דף נ.) המבזבז אל יבזבז יותר מחומש (תוס').

⁹² עי' ש"ע (או"ח סי' תרנו): אם קנה אתרוג שראוי לצאת בו בצמצום, כגון שהוא כביצה מצומצמת, ואח"כ מצא גדול ממנו, מצוה להוסיף עד שליש מלגיו בדמי הראשון, כדי להחליפו ביותר נאה. ויש מי שאומר שאם מוצא שני אתרוגים לקנות והאחד הדור מחבירו, יקח ההדר אם אין מייקרים אותו יותר משליש מלגיו בדמי חבירו. הגה: ומי שאין לו אתרוג, או שאר מצוה עוברת, אי"צ לבזבז עליה הון רב, וכמו שאמרו: המבזבז אל יבזבז יותר מחומש, אפילו מצוה עוברת, ודוקא מצוה עשה, אבל לא תעשה יתן כל ממונו קודם שיעבור (ועיין לקמן סוף סימן תרנ"ח בהג"ה).

ביאור: אם קנה וכו' - כדי להסביר היטב טעם השני דיעות אקדים מה דאיתא בגמרא הידור מצוה עד שליש במצוה ופירשו בשם ר"ת [והוא הדעה הראשונה שנזכר בש"ע] שאינו ר"ל שיש לפניו שני אתרוגים או שני ס"ת ואחד הדר יותר מחבירו שיצטרך מחמת מצות הידור להוסיף עד שליש במקח דא"כ הרי לעולם ימצא נאה ונאה ואין סוף לדבר אלא מיירי שאתרוג אחד היה בו רק כשיעור מצומצם שהוא כביצה והאחר גדול ממנו ע"ז אמרו דמצוה להדר אחר זה ולהוסיף עד שליש דחיישנן שמא יתמעט השיעור ובאופן זה אפילו כבר קנה האתרוג הקטן מצוה להחליפו באחר ולהוסיף עד שליש בדמיו ויש מפרשים עוד דהגמרא מיירי באתרוג וכן כל המצות שמזדמן לפניו אחד הדר יותר מחבירו מצוה להדר אחר ההדר ולהוסיף עד שליש בדמיו וזהו הדעה השניה שמוזכרת פה (מ"ב).

אתרוג שראוי לצאת בו בצמצום - לאו דוקא אתרוג דה"ה ס"ת או שופר וכדומה שקנהו והיה בו רק כשיעור מצומצם ואח"כ נזדמן לו אחר שהוא גדול כשיעור מצוה להחליפו ולהוסיף עליו עד שליש (מ"ב).

מלגיו - פ' אם הקטן נמכר בשם יוסיף שני דינרין דהיינו שליש תוך הדמים ושליש מלבר נקרא כשחולק הדמים לשנים ומוסיף חלק שלישי דהיינו שמוסיף ג' דינרין ויש מחמירין שצריך להוסיף שליש מלבר (מ"ב).

כדי להחליפו - אבל אם חבירו אינו רוצה להחליפו רק למכרו אינו חייב לקנותו ולהחזיק שנים אם לא שיש לו קונים שרוצים לקנות את הקטן שיש לו (מ"ב).

שאם מוצא שני אתרוגים וכו' - ר"ל אפילו כל אחד גדול כשיעורו יותר מכביצה כיון שהשני נראה הדר ביופי יותר מחבירו צריך להוסיף. ואם כבר קנה אחד והוא כשיעורו גדול יותר מכביצה אי"צ להוסיף להחליף בהדר לכ"ע [דלדיעה ראשונה כיון שגם הראשון לא היה בו שיעור מצומצם ולדיעה שניה לא החמירו ליקח ההדר כלל בשכבר קנה האחד] כ"כ המ"א בשם פוסקים אכן הגר"א הביא ירושלמי מפורש ומשמע דנקט לדינא כן דאפילו לקח כבר אתרוג ולולב [וה"ה לכל המצות] והיה בהם יותר מכשיעור ואח"כ מצא אחר נאה הימנו צריך להחליף ולהוסיף עד שליש (מ"ב).

אם אין מייקרים אותו יותר משליש - ההדור מצוה הוא רק עד שליש ואפילו מי שאין חייב נדחקים אי"צ לבזבז יותר משליש. אומרים בגמרא עד שליש משלו מכאן ואילך משל הקדוש ברוך הוא ופירש"י עד שליש משלו דהיינו אותו שליש שיוסיף בהידור מצוה משלו הוא שאינו נפרע לו בחייו כשאומרים היום לעשותם ולא היום ליטול שטרם אבל מה שיוסיף יותר על שליש יפרע לו הקדוש ברוך הוא בחייו עכ"ל והיינו אף דאינו מצוה ע"ז מ"מ אם יוסיף יפרע לו הקדוש ברוך הוא בעוה"ז ו"א דבאיש אמיד שנתן לו הקדוש ברוך הוא הון צריך להוסיף בשביל הידור אפילו יותר משליש (מ"ב).

הון רב - הנה שליש מנכסיו מוכח בגמרא בהדיא דאין צריך ליתן עבור מצוה אחת והפוסקים הסכימו דאפילו פחות משליש ג"כ אין צריך ליתן וסמכו דינו כמו לענין צדקה שאמרו המבזבז אל יבזבז יותר מחומש שמא יעני ויצטרך לבריות וה"ה בזה (מ"ב).

יותר מחומש אפילו מצוה עוברת - ומ"מ חייב להוציא עכ"פ עישור נכסיו לזה דגם בצדקה שיעור בינוני הוא מעשר ועיין במ"א וא"ר דכמו שם לענין צדקה שנה ראשונה מן הקרן מכאן ואילך מן הריוח ה"נ בענינינו (מ"ב).

אבל מצוה נגד רצון הש"י כבלא תעשה הוא במניעה מלקיים ואינו עושה שום מעשה נגד רצון הש"י כבלא תעשה אם יעבור (מ"ב).

יתן כל ממונו קודם שיעבור - ואף דיצטרך ע"ז אח"כ לחזור על הפתחים לא נוכל להתיר ע"ז איסורי תורה (מ"ב).

היום לעשותם ולא היום ליטול שטרם], מכאן ואילך משל הקדוש ברוך הוא [פ' מה שיוסיף בהידור יותר על שליש יפרע לו הקדוש ברוך הוא בחייו].

מתני'. כל שנחייבתי בשמירתו אני זימנתי? את נזקו [שהרי לא שמרתי אותו יפה]⁹³. [כל] שהזמנתי? במקצת נזקו, חבתי בתשלומי נזקו כהזמנתי כל נזקו. [רק חייבים כשהזיק] נכסים שאין בהן מעילה [ולא נכסי הקדש]. נכסים שהן של בני ברית [ולא של גוים], נכסים המיוחדים [פ' חייב להם בעלים, ולא של הפקר]. ובכל מקום [חייב על נזקו], חוץ מרשות המיוחדת למזיק [שאם נכנס שורו של נזק ברשות המזיק והזיקו שור של מזיק פטור שיאמר לו למה שורך ברשותי], ורשות הניזק והמזיק. כשהזיק, חייב המזיק לשלם תשלומי נזק במיטב הארץ.

גמ'. הרבנים למדו, כל שחבתי בשמירתו הכשרתי את נזקו, איך [מדובר]. שור⁹³ או בור⁹⁴ שמסרם לחרש שוטה או קטן [לשמרם] והזיקו, חייב לשלם. מה שאין כן באש⁹⁵. כמה מדובר. אם תאמר בשור קשור ובור מכוסה, שכמותו לגבי אש, גחלת [שאניה בוערת אלא אם כן ליבה אותה], מה שונה כאן ומה שונה כאן. אלא בשור מותר ובור מגולה, שכמותו לגבי אש, שלהבת, [איך מוכן] "מה שאין כן באש" שהוא פטור. והרי אמר ריש לקיש בשם חזקיה, לא שנו [שהשולח הבעירה ביד חרש שוטה או קטן דפטור מדיני אדם] אלא שמסר לו [לחרש שוטה או קטן] גחלת [והם] ליבה [את הגחלת לשהבת], אבל שלהבת, חייב [המוסר]. למה. שכן הזיקו מבורר [לכל, שהיא מזומנת להזיק].

באמת [מדובר] בשור קשור ובור מכוסה, וכמותו לגבי אש, גחלת. ומה שאמרת, מה שונה כאן ומ"ש כאן. שור דרכו להתיר [קשר שלו, ולכן המוסר היה צריך לחשוב שאפילו אין החרש מתירו סופו להתיר את עצמו הלכך שמירה רעועה היא ואפילו התירו חרש חייב בעל השור], בור דרכו ליפול [המכסה שלו, הלכך שמירה רעה היא אפילו גילהו חרש בעל הבור חייב לשלם שלא שמרו כראוי], גחלת כמה שעזבו נחלשת נחלשת והולכת.

ולפי ר' יוחנן שאמר, אפילו מסר לו שלהבת נמי פטור, שכמותו כאן בשור מותר ובור מגולה, מ"ש כאן ומ"ש כאן. שם [בעירה] אחיזתו של החרב גרמה [ההבער, שהוא נטלה והוליקה לגדיש], כאן [שור ובור] לא אחיזתו של החרש גרמו.

ת"ר, [יש] חומרא בשור מאשר בבור, [ויש] חומרא בבור מאשר בשור. החומרא בשור מאשר בבור, שהשור משלם את הכופר⁹² [אם שור מועד הרג אדם], וחייב בשלשים של עבד⁹³ [אם הרג עבד, ואם] נגמר דינו [שהרג אדם] אסור בהנאה⁹⁴, ודרכו לילך ולהזיק, מה שאין כן בבור [שאיין הבור חייב במיתת האדם]. החומרא בבור מאשר בשור, שהבור תחילת עשייתו לנזק, ומועד מתחילתו, מה שאין כן בשור.

⁹³ עי' ש"ע (ח"מ סי' שצו ס"ו): מסר השור לחרש שוטה וקטן, אע"פ שהיה חשור קשור הבעלים חייבין שדרך השור להתיר הקשר ולצאת ולהזיק, אפילו שמרוהו שמירה מעולה וחתרה ויצאה והזיקה הבעלים חייבים.

ביאור: השור - צ"ל חש"ו, והוא ר"ת חרש שוטה וקטן, וכיון שכן ה"ל תחילתו בפשיעה, ואפילו סופו באונס כגון שחתרה חייב (סמ"ע).

ומ"ש אפילו שמרוהו שמירה מעולה וחתרה כו' - נ"ל דה"פ, בשעה שמסרו הבהמה ליד חש"ו קשרו הבעלים להבהמה בקשר חזק והניחוה בידם בלי סגירת הדלת בפני הבהמה, כי סמכו הבעלים על החש"ו ועל קשירת הבהמה, ולאחר זמן מצאו הבהמה ניתקה והזיקה, וקאמר דחייבים הבעלים, ואפילו עשו החש"ו עוד שמירה מעולה להבהמה והיינו שנעלו בפניה הדלת שיכולה לעמוד דהוא הנקרא שמירה מעולה כנ"ל סעיף א', אלא שהבהמה יצאה בחתירה והזיקה, אף על פי שזהו אונס כנ"ל, אפ"ה כיון שפשעו הבעלים מתחילה במה שסמכו על הקשר כיון שדרך החש"ו לנתק הקשר, אומרים דודאי גם קשר זה התירוהו, והר"ל כאילו לא עשו להבהמה שום שמירה ויצאה מתחת ידם והזיקה. ואף על גב דבעלמא בעינן שיבוא האונס מחמת הפשיעה וכמ"ש לעיל בסימן רצ"א סעיף ט', שאני הכא דאותה הפשיעה הראויה לבוא בשעה שמסרו הבהמה ליד החש"ו דהיינו שתצא ותזיק היא הנעשית לבסוף, משו"ה אף ע"פ שנעשה באונס מחויבים הבעלים עליה, ועיין מ"ש לקמן בסימן ת"י סעיף כ"ד במכסה הבור בכיסוי שאינו ראוי לעמוד בפני גמלים כו' (סמ"ע).

⁹⁴ עי' ש"ע (ח"מ סי' תי ס"ל): המוסר בורו לשומר חייב בנזקיו, ואם מסרו לחרש שוטה וקטן, אע"פ שהיה מכוסה הרי הבעלים חייבים, שהבור עשוי להתגלות ואלו אין בהם דעת.

ביאור: שהבור עשוי להתגלות - עיין לעיל בסימן שצ"ו סעיף ו' בדין המוסר שורו ביד חש"ו, דכתב דאפילו היה קשור בהחבל מחשב פשיעת בעלים משום שדרך השור להתיר הקשר, ר"ל דחש"ו בעצמן יתירוהו, ונראה דה"ה כאן י"ל כיון דלאו בני דעת נינהו חיישנן שיגלו להבור העשוי להתגלות בקל (סמ"ע).

⁹⁵ עי' ש"ע (ח"מ סי' תיח ס"ז): השולח את הבעירה ביד חרש שוטה וקטן פטור מדיני אדם וחייב בדיני שמים. במה דברים אמורים: כשמסר להם גחלת וליבוה פירוש: מענין לבת אש שדרך הגחלת להכות מאיליה קודם שתעבור ותדליק, אבל אם מסר להם שלהבת, חייב שהרי מעשיו גרמו.

[ישנם] חומרא בשור מאשר באש, [וישנם] חומרא באש מאשר בשור. החומרא בשור מאשר באש, שהשור משלם כופר [אם שור מועד הרג אדם], וחייב בשלשים של עבד [אם הרג עבד, ואם] נגמר דינו [על זה שהרג אדם] אסור בהנאה, [ואם] מסרו לחרש שוטה או קטן, חייב, מה שאין כן באש [אש לא חייב בה שריפת אדם שהיה לו לברות. ואם האדם היה בכפות, המבעיר חייב מיתה, ומקבל את העונש החמור, שהוא מיתה, ופטור מהקל שהוא ממון]. החומרא באש מאשר בשור, שהאש מועדת מתחילתה, מה שאין כן בשור.

[ישנם] חומר באש מאשר בכור, ו[כן ישנם] חומר בכור מאשר באש. החומרא בכור מאשר באש, שתחילת עשייתו לנזק, [ואם] מסרו לחרש שוטה או קטן, חייב, משא"כ באש. החומרא באש מאשר בכור, שהאש דרכה לילך ולהזיק, ומועדת לאכול בין דבר הראוי לה ובין דבר שאינו ראוי לה, מה שאין כן בכור.

ושיכתוב [גם] חומרא בשור מאשר בכור, שהשור חייב בו את הכלים [אם שברם בנגיחה או בבעיטה שהיא תולדת קרן], מה שאין כן בכור. מי זה [שכתב ההלכה הזאת]. ר' יהודה היא, שמחייב על נזקי כלים בכור. אם רבי יהודה, נאמר סיפא, חומר באש מבכור, שהאש דרכה לילך ולהזיק, ומועד לאכול בין דבר הראוי לה ובין דבר שאינו ראוי לה, מה שאין כן בכור. מהו דבר הראוי לאש. עציים. ומהו דבר שאין ראוי לה. כלים [שאינן דרך להזיק בכלים], מה שאין כן בכור, ואם ר' יהודה, הרי אמרת, שר' יהודה מחייב על נזקי כלים בכור.

אלא, באמת [מחבר של ההלכה הזאת] הוא רבנן, ולימד ושייר. שנו [כמה דברים] והשאר [עוד כמה]. מה השאר [שיש לומר] שהשאר [גם] את זה. השאר טמון [שפטור באש, ואם שור בעט בשק מלא כלים, חייב על הכלים, וכן אם נפל חמור לבור והיה עליו שק מלא תבואה, חייב על הכלים].⁶⁶

עוד אפשר לומר, באמת [מחבר של ההלכה היא] ר' יהודה, ודבר שאין ראוי לה לא מרבה כלים, אלא מרבה ליחכה נירו וסכסכה אבניו.

שאל רב אשי, לייתי, חומר בשור מבכור, שהשור חייב בו שור פסולי המוקדשין?⁶⁷ [פ"י בהמה שהוקדש לקרבן ונפסל, ולכן אי אפשר להקריבו,

⁶⁶ רש"י. ועי' תוס' ד"ה שייך טמון - [רש"י] לא דק דכל מילי דלאו בעלי חיים ממעטים מחמור דבור כמו כלים כשאמר בסוף הפרה (דף מח:): גבי נפל לבור והבאיש מימיו לאחר נפילה שהוא פטור משום דהוי שור בור ומים כלים. ועי' רש"י לקמן כו ע"א ד"ה שכן ישנו בכור - שאם היה גדי טמון בשק או במצוף ונתגלגל ונפל לבור חייב.

הגר"פ ציין לדברי רש"י לקמן דף כח ע"ב, דהא דפטור אנזקי כלים בכור הוא משום דשבירתו זו היא מיתתו, ומבואר מדבריו דכמו דלגבי אדם ממעטים רק מיתה ולא נזיקין הכא נמי לגבי כלים ממעטים רק מיתה, והא דפטרינן לכלים בכל ענין הוא רק משום דשבירתו זו היא מיתתו. ומעתה י"ל דרש"י ס"ל דזהו דוקא בכלים שנסברו או במים שהבאיש אבל בתבואה שנתלכלכה דאפשר לרחצה ולתקנה לא אומרים דשבירתה זו היא מיתתה [ויתכן עוד דגם בתבואה שנתלכלכה ואינה ראויה למאכל אדם הרי היא ראויה ע"פ למאכל בהמה ולא אומרים דזהו מיתתה], ומה"ט אין פטור כלים בתבואה שהזקה בכור.

ויתכן עוד דהתוס' דחולקים ע"ז אזלי לשיטתייהו, דהנה ברש"י לעיל ה ע"ב כתב דאדם חשיב אינו ראוי לבור, ובתוס' הק' עליו דא"כ ה"ל למעטו גם מנזקין ועל כרחק דכל מ"ש בסוגיין דכלים חשיבי אינו ראוי לגבי בור זהו רק לענין כלים הואיל ואין דרכם להפקע מחמת הבלא. ומבואר מדבריהם דכל מידי דחשיב אינו ראוי מפטר גם לענין נזקין, ולפ"ז נראה דבכלים דחשיבי אינו ראוי א"צ לזה דשבירתו זו היא מיתתו, דמאחר דסיבת המיעוט דכלים היא משום שהבור אינו ראוי להזיק כלים יש לנו לפוטרו גם לענין נזקין.

⁶⁷ עי' רמב"ם (נז"מ פ"ח ה"א) הובא לעיל הערה 71. ועי' תוס' ד"ה שהשור חייב בו פסולי המוקדשין מה שאין כן בכור - כדדרשינן מוהמת יהיה לו מי שהמת שלו וא"ת למה לי שור ולא אדם תיפוק ליה מוהמת יהיה לו מי שהמת שלו דשור ולא אדם איצטרך לעבד ולנכרי הקנוי לישראל שנפל לבור דהוא שרי בהנאה, ע"כ. הרי שגוף גוי שמת מותר בהנאה. וכן הוא ברשב"א ט ע"ב ד, ה זה דקאמר.

ועי' פ"ת (יו"ד סי' שמט סק"א): מת ישראל אסור בהנאה מה"ת אבל מת עובד כוכבים אסור מדרבנן.

ועי' שו"ת שבות יעקב (ח"א סי' פט) שלומד מכח התוס' להתיר בהנאה כל שהוא קנוי לו משא"כ באין קנוי לו ודאי דאסור בהנאה [מן התורה], ולפי זה מובן איך דוד שקידש במאה ערלות פלשתים והם איסור הנאה ולפי חילוק זה שכתבו התוספות לא קשה מידי דגם לדוד היו קנויים לו הפלשתים בחזקת מלחמה.

ועי' א"מ (יו"ד ח"א סי' רכט) שמאחר ורוב ראשונים פוסקים שמת עכו"ם מותר בהנאה, וכן נפסק בנקודות הכסף ובג"א ביו"ד, לכן כך נוקטים. ומשמע מדבריו דלא כפ"ת, שאין אפילו איסור דרבנן, וצ"ע בזה.

ופדו אותו], מה שאין כן בכור⁶⁸. אם אמרת זה מובן [אם תגיד שמחבר ההלכה] הוא הרבנן, מאחר שהשאר זה [פ"י טמון וכלים] השאר גם את זה [פסולי מוקדשין]. אלא אם תאמר [שהמחבר] ר' יהודה, מה השאר [שיש לומר] שהשאר [גם] את זה. שייך דש בנירו [פ"י שהניזק חרב שדהו, ובא השור ודש ונתכווין לכך שהרי השוורים מלומדים בדישה, והוא צריך לשלם לו דמי נירו]. אם משום דש בנירו זה איננו שויר, שהרי כתב, שכן דרכו לילך ולהזיק [וכל הנזקין בכלל זה].

הכשרתי נזקו - הרבנים למדו, הכשרתי מקצת נזקו, חבתי בתשלומי נזקו כהכשר כל נזקו, איך מדובר. החופר בור [בעומק] תשעה [טפחים]⁶⁹, ובא אחר והשלימו [לעומק] עשרה, האחרון חייב. וזה לא כמו רבי, שלמדנו, החופר בור תשעה, ובא אחר והשלימו לעשרה, אחרון חייב. [ורבי אומר, האחרון [חייב] ל[עניני] מיתה [שהרי ט' טפחים אין בהם כדי להמית], ושניהם [חייבים] ל[עניני] נזקין. רב פפא אמר, [המשנה שלנו מדבר בענין] מיתה, ולפי כולם. יש שאמרו, [בלשון כזה] שנאמר [הלכה זו] שלא כרבי. אמר רב פפא, [לא, אלא מדובר בענין] מיתה, ולפי כולם.

שאל רבי זירא, ואין עוד [מקרים לומר כהכשר כל נזקין]. והרי יש, מסר שורו לחמשה בני אדם¹⁰⁰, ופשע בו אחד מהן [פ"י שהלך ולא שמרן] והזיק, חייב. איך מדובר. אם תאמר שבלעדיו לא היה שמור [פ"י שהיה שור פרא], זה פשוט [שהוא חייב] שהוא עשהו [ואין זה "הכשרתי מקצת נזקו"]. אלא שבלעדיו גם כן שמור [אם כן] מה הוא עשה [ואינו חייב כלום].

שאל רב ששת והרי יש, מרבה חבילות¹⁰¹ [של פשתן על הדלקת חבירו]⁷⁰. איך מדובר.

⁶⁸ עי' רמב"ם (נז"מ פ"ב ה"ז): נפל לתוכו שור פסולי המוקדשין ומת הרי זה פטור שנאמר והמת יהיה לו מי שהמת שלו יצא זה שהוא אסור בהנייה ודינו שיקבר. [השגת הראב"ד] נפל לתוכו שור פסולי המוקדשין. א"א אף על גב דפרקיה.

ועי' מ"מ שהרמב"ם לא חולק על הראב"ד.

⁶⁹ עי' שו"ע (ח"מ סי' תי סט"ו): חפר הראשון בור עמוק ובא האחרון והרחיבו ונפל לתוכו שור ומת, אם מחמת הבלו מת האחרון פטור שהרי מיטע הבלו, ואם מחמת חבטו מת האחרון חייב שהרי הקריב הזיק בור זה. וכן אם נפל השור מאותו מצר שהרחיב, האחרון חייב שהרי הקריב הזיק בור זה אע"פ שמת מן ההבל, ואם מהצד שחפר הראשון נפל, הראשון חייב שזה האחרון מיטע הבלו. הגה: ויש אומרים דאין חילוק בין מת בהבלא או בחבטה, רק אם נפל מצד שהרחיב חייב בכל ענין, ואם נפל מצד השני האחרון פטור בכל ענין.

ביאור: אם מחמת הבלו מת האחרון פטור - נראה דר"ל שנפל לבור דרך פיו למטה ומת, וינכר הדבר להרואים שמת מחמת הבל ולא מחמת חבטה, ואם מחמת חבטה היינו שנפל לבור על גבו וינכר להרואים שלא מת אלא מחמת החבטה, ומיירי בבבא זו כשנפל מצד שלא הרחיב וכדמסיק, ואפ"ה מסיק דחייב כשמת בחבטה שהרי הקריב הזיק בור זה, ור"ל דכיון דהוא גרם הזיק לענין חבטה אם נפל מצד שהרחיב, מיקרי בעל הבור לענין חבטה אף כשיפול מצד השני (סמ"ע).

וכן אם נפל השור כו' - אפילו מת מחמת הבלו חייב, והיינו טעמא, דכיון דהוא פושע לענין שור זה עצמו דהיה ראוי למות מחמת חבטה שקירב מיתתו לענין חבטה, תלינן נמי בו מיתת ההבל אף על פי שמיעט הוא ההבל (סמ"ע).

ואם מהצד שחפר הא' כו' - פירוש, אף כשמת מההבל (סמ"ע).

¹⁰⁰ עי' שו"ע (ח"מ סי' שצו ס"ז): מסר שורו לחמשה בני אדם ופשע בו אחד מהם ויצא הזיק, אם אינו משתמר אלא בחמשתן זה פושע בשמירתו חייב, ואם משתמר בשאר אף אלו הנשארים חייבים, ויש מי שאומר דהני מילי כשאמרו כיון שאינך רוצה לשמרו גם אנו מסולקים משמירתו, אבל אם לא נסתלקו משמירתו הוא פטור והם חייבים.

ביאור: אף אלו הנשארים חייבים - דהשמירה מוטלת על כל אחד ולא היה לזה להסתלק בלי רשותם (סמ"ע).

הוא פטור כו' - דיכול לומר סמכתי עליכם שהרי לכולנו מסרו לכל מי שיכול לשמרו (סמ"ע), עיין ש"ך לעיל סימן ע"ז ס"א ד"ה או שקבלו, מבואר שם דהיינו דפטור מדין מזיק, אבל מ"מ חייב מדין ערב היכא דאין להם לשלם. ולפ"ז ה"ה וכ"ש ברישא היכא דאינו משתמר אלא בחמשתן דזה פושע חייב, אם אין לו לשלם מחויבים הנשארים לשלם מטעם ערבות (פ"ת).

¹⁰¹ עי' שו"ע (ח"מ סי' שפג ס"ד): ה' שהניחו ה' חבילות על הבהמה ולא מתה, ובא זה האחרון והניח חבילתו עליה ומתה, אם היתה מהלכת באותם החבילות ומשהוסיף זה חבילתו עמדה ולא הלכה האחרון חייב, ואם מתחילתה לא היתה מהלכת האחרון פטור, ואם אין ידוע כולם משלמין בשוה.

ביאור: חמשה חבילות - צ"ע למה לא פטורים מאחר וזה ספק, ועיין מ"ש בסימן שפ"ח (קצה"ח). ז"ל שם: ואפשר כיון דהיה כדי הזיק במסירה הראשונה בודאי, והספק אינו אלא אם נפטר אח"כ מסיפיק הראשונה וכי האי גוונא ה"ל כאומר ואני יודע אם פרעתיך (סימן ע"ח סעיף ט') וצ"ע (קצה"ח).

האחרון חייב - ולא מצוי לומר זה היה לכם ליקח חבילתכם ממנו כשהנחתו את שלי כשאומרים לך לילך בה' שישבו על הספסל בסימן שפ"א, דשאני התם

ארבעה אבות פרק ראשון בנא קמא

עין משפט
נר מצוה

מה שאין כן באש - אש לא חייב בה שריפת אדם שהיה לו לבדו ואם כפות הוא המבטיר חייב מיתה וקם ליה בדרכה מיניה דמפרש לקמן בפרק הכוסם לאן לדיר (דף סא:); **וכין שאין ראוי לקמן מפרש** לה כל שור דקתני כהא בקרן קמייירי ולא בצן ורגל:

חומר בשור מבאש - הא דלא תני שהשור צ"ח משום דהוי בכלל מסרו להט"ו דבהכי תלי טעמא דלפטר באש : **שייר** - טמון - לפטור באש ושור ובור חייב עושה עון בעט שור בעשן מלא כלים וסבדן וכן אם נפל צבור שק מלא תבואה חייב ולא דק דכל מילי דלאו בעלי חיים ממעטים מחמור דבור כמו כלים כדלמא *בסוף הפרה (דף מה):

גבי נפל צבור והבדלים מימיו ולאחר נפילה שהוא פטור משום דהוי שור צור ומוסר כלים : **ליחבה** - נירו והכסבה אבניו - גבי דש צנירו פרש"י משא"כ צבור דלא שייך ביה היוק קרקע משמע דה"נ רואה לפרש כן משא"כ צבור דלא שייך ביה היוק ניר ואבנים וקשה לפי' דלמסן ק היה יכול להזכיר כמה היוקות שהאש עושה צדדי הקבוע שקורף ביתו ושאר דברים הקבועין אלא וי"ל ליחבה נירו דחייב חייב על פי שאין רגילות שתיקף אש ניר ואבנים כלל מה שאין כן צבור לפחות מ' פטור ממיטה כיון דלאן רגילות להמית

שהשור חייב צו פסולי המוקדשין מה שאין כן צבור - כדדרישין מוהמנת יהיה לו מי שהמט שלו יוא"ת למה לי שור ולא אדם היופוק ליה מוהמנת יהיה לו מי שהמט שלו כדפרישין שור פסולי המוקדשין *דמת אסור בהנאה דדרישין גזירה שזש שס סס מענגלה ערופה בפרק אין מעמידין (ט"ו כט): **יאו** משום דשטר מותר כדלמריקן בצ"ק דגרישין (דף ז' ע"ג ע"ג שור פסולי המוקדשין מותר כדלמריקן בצבורות פ"ג (דף כ"ה) ואפילו הכי כיון שעיקרו אסור תשיב אין המט שלו וי"ל דוהמנת יהיה לו משמע

בשור דלא ממעטי מיניה אדם תדע מדפרישין בפי הפרה (לקמן נ"ג) ואפ"כ אלא פירוש והמנת יהיה לו דשור מדרוש למי שהמט שלו והיכי מני למומר הכי והא צבור משלם כופר ואט"פ שאין המט שלו אלא על כרחק לא חיישין בהכי כדפרישית דלשור קפוי ובלאו הכי לא קפוי מדי למאי דפרישית לעיל דשור ולא אדם אילתריך לעבד ולנכרי הקטיו לישראל שנפל צבור דההוא שרי בהנאה : **אחרון** חייב - גס לנזקין וראשון פטור מטולם ובפי' הפרה (לקמן נ"ג) מפרש טעם דכתביב כי יכרה אחד ולא שני חייבי בתרתי אחי ולא קמא דלמיר קרא והמנת יהיה לו ההוא דקא עביד שיטור מיתה :

ורתו - ליכא - ווא"ת ניה נמי דליכא טובא אמו כי רוכלא ליחסיב וליוזל וי"ל משום דדמיק לזוקמי מטני' דלא כרבי או כרז פפא ולמיתה והיה יכול להעמיד בניזקין ווא"ת ולוקמא כגון שלא היה צו הכל למיתה ולא

הכל לניזקין שהיה רחוב יתר על עומקו ובה אחר וכויד דמורה רבי דלאחרון חייב צין למיתה צין לניזקין כדלמיר רב פפא בפרק הפרה (לקמן דף נ"ג) וי"ל דליון זה מקלף נזק דלאחרון עבד הכל :

בגון פפא בר אבא - מפרש רשב"ם דנקט פפא בר אבא לפי שפסקם בני אדם הווא שאלו לכל הבא מחילוי ליטב עליה כי סתם ספסל עשוי לכך והוי כמטה מומת מלאכה אבל פפא בר אבא שהוא ממונה וכדאמר רב פפא בר אבא דלאו אתה חייב יבטנין שורכא וקיימינן משמע דלמס היה נכרה היו חייבין על ספסל אחד של אלמנה וסבדוהו והכ"ר עורכאל חייב לשלם ור"ת מפרש דנקט פפא בר אבא משום דקאמר במסקנא דכחו כגופו דמי דזוקא פפא בר אבא שהוא אדם כבד ומתוך כבדו מונען לעמוד אבז שאל בני אדם שאין כבידין כל כך ואין סומכין מעבד מלעמוד אינהו נמי פשעו שלא עמדו וכוין חייבין ולפי זה לריד ומיר דרז פפא עמלו בה לתרץ מה שהקשה ותו ליכא מלי

דרכו לילך ולהזיק ורבינו שישון"ן ולא הוצרכו לכתבם בלשון קצרה אלא להיותם נתיים לעמוד בהן המפרש להיותם בירו כללות : **פסקא** הכשרית - במקצת נזק חבתי בתשלומי נזק כ"י : **ת"ר** הכשרית - מקצת נזק חבתי בתשלומי נזק כהשכר כל נזק - מ"ה היה בבור חמור מ' פסחים והפסחי' לו פסח החיובית' לשלם נזק כאילו אני חסרת' הבור כולו - והוא כיצד זה החומר בור מ' כ"י : **דלא** כרבי דרמי' (חחור' בור מ' פסחים ובא אחר והשלימו ל' פסחים האחרון חייב) רבי אביר אחר אחרון למיתה אחר שניהן לנזקין - ואקשה ר' פפא למיתה ודברי הכל - מ' סרבה בחבילה חבילי עמי לחוק ולקיי' וליק' אקשי' ורבי

הכל לניזקין שהיה רחוב יתר על עומקו ובה אחר וכויד דמורה רבי דלאחרון חייב צין למיתה צין לניזקין כדלמיר רב פפא בפרק הפרה (לקמן דף נ"ג) וי"ל דליון זה מקלף נזק דלאחרון עבד הכל :

בגון פפא בר אבא - מפרש רשב"ם דנקט פפא בר אבא לפי שפסקם בני אדם הווא שאלו לכל הבא מחילוי ליטב עליה כי סתם ספסל עשוי לכך והוי כמטה מומת מלאכה אבל פפא בר אבא שהוא ממונה וכדאמר רב פפא בר אבא דלאו אתה חייב יבטנין שורכא וקיימינן משמע דלמס היה נכרה היו חייבין על ספסל אחד של אלמנה וסבדוהו והכ"ר עורכאל חייב לשלם ור"ת מפרש דנקט פפא בר אבא משום דקאמר במסקנא דכחו כגופו דמי דזוקא פפא בר אבא שהוא אדם כבד ומתוך כבדו מונען לעמוד אבז שאל בני אדם שאין כבידין כל כך ואין סומכין מעבד מלעמוד אינהו נמי פשעו שלא עמדו וכוין חייבין ולפי זה לריד ומיר דרז פפא עמלו בה לתרץ מה שהקשה ותו ליכא מלי

הכל לניזקין שהיה רחוב יתר על עומקו ובה אחר וכויד דמורה רבי דלאחרון חייב צין למיתה צין לניזקין כדלמיר רב פפא בפרק הפרה (לקמן דף נ"ג) וי"ל דליון זה מקלף נזק דלאחרון עבד הכל :

בגון פפא בר אבא - מפרש רשב"ם דנקט פפא בר אבא לפי שפסקם בני אדם הווא שאלו לכל הבא מחילוי ליטב עליה כי סתם ספסל עשוי לכך והוי כמטה מומת מלאכה אבל פפא בר אבא שהוא ממונה וכדאמר רב פפא בר אבא דלאו אתה חייב יבטנין שורכא וקיימינן משמע דלמס היה נכרה היו חייבין על ספסל אחד של אלמנה וסבדוהו והכ"ר עורכאל חייב לשלם ור"ת מפרש דנקט פפא בר אבא משום דקאמר במסקנא דכחו כגופו דמי דזוקא פפא בר אבא שהוא אדם כבד ומתוך כבדו מונען לעמוד אבז שאל בני אדם שאין כבידין כל כך ואין סומכין מעבד מלעמוד אינהו נמי פשעו שלא עמדו וכוין חייבין ולפי זה לריד ומיר דרז פפא עמלו בה לתרץ מה שהקשה ותו ליכא מלי

הכל לניזקין שהיה רחוב יתר על עומקו ובה אחר וכויד דמורה רבי דלאחרון חייב צין למיתה צין לניזקין כדלמיר רב פפא בפרק הפרה (לקמן דף נ"ג) וי"ל דליון זה מקלף נזק דלאחרון עבד הכל :

בגון פפא בר אבא - מפרש רשב"ם דנקט פפא בר אבא לפי שפסקם בני אדם הווא שאלו לכל הבא מחילוי ליטב עליה כי סתם ספסל עשוי לכך והוי כמטה מומת מלאכה אבל פפא בר אבא שהוא ממונה וכדאמר רב פפא בר אבא דלאו אתה חייב יבטנין שורכא וקיימינן משמע דלמס היה נכרה היו חייבין על ספסל אחד של אלמנה וסבדוהו והכ"ר עורכאל חייב לשלם ור"ת מפרש דנקט פפא בר אבא משום דקאמר במסקנא דכחו כגופו דמי דזוקא פפא בר אבא שהוא אדם כבד ומתוך כבדו מונען לעמוד אבז שאל בני אדם שאין כבידין כל כך ואין סומכין מעבד מלעמוד אינהו נמי פשעו שלא עמדו וכוין חייבין ולפי זה לריד ומיר דרז פפא עמלו בה לתרץ מה שהקשה ותו ליכא מלי

הכל לניזקין שהיה רחוב יתר על עומקו ובה אחר וכויד דמורה רבי דלאחרון חייב צין למיתה צין לניזקין כדלמיר רב פפא בפרק הפרה (לקמן דף נ"ג) וי"ל דליון זה מקלף נזק דלאחרון עבד הכל :

הכל לניזקין שהיה רחוב יתר על עומקו ובה אחר וכויד דמורה רבי דלאחרון חייב צין למיתה צין לניזקין כדלמיר רב פפא בפרק הפרה (לקמן דף נ"ג) וי"ל דליון זה מקלף נזק דלאחרון עבד הכל :

בניניהו או בצעיטתה שהיא תולדה דקרן כלים אין ראויין לאש שאין דרך להסוק בכלים : פלוגתא דרבי יהודה ורבנן בפרק שור שנגח את הפרה (לקמן דף נ"ג) : **אלא לנוסם רבנן** - יא"ו ודקשיא לך לימני חומר בשור שחייב צו את הכלים כ' תנא וס"י : **שייר** - טמון - הוה ליה למתני חומר בשור ובור מבאש שאם בעט שור בשק מלא כלים וסבדן חייב או אם נפל חמור צבור ועליו עשן שק מלא תבואה חייב ואט"פ דטמון בשק מה שאין כן באש דנפקא לן (לקמן דף ס"ה) מאלו הקמה דאינו חייב אלא בגלוי : **שור פסולי המוקדשין** - שפירה ונפל צבור פטור בעל הבור דכתביב (שמות כ"ה) בעל הבור ישלם והמנת יהיה לו לא זה שאין המנת שלו דלמ"ג דנפדה אש מת אסור להאכילו לכלבים כדלמריקן בצבורות (דף ס"ו) תבצח ולא גזיה בשר ולא חלב ואכלת ולא לכלבים ובפסולי המוקדשין הכתוב מדבר וחסה נגחו שור חייב דהא כתיב שור רעהו וכוין דנפדה שור רעהו קריאל ביה ודלמ"ג דבשור נמי כתיב והמנת יהיה לו מוקמי' ליה לקמן לבעלים מטפלים בצבליה : **האי** מואי לא גרסינן : **אי אמרת בשלמא רבנן אידי דשייר** - טמון וכלים שייר נמי

האי : **אלא** אי אמרת ר' יהודה - ואין כאן שור אלא כלים צבור וטמון באש רבי יהודה מחייב מואי שייר דהאי שייר : **דש צנירו** - שאם דש השור צנירו ונתכוון לכך שהרי השורין מלומדין דדייה תולדה דקרן היא שכוונתה הזיק קטני לשלם דמי נירו שיקלם חייב מה שאין כן צבור דלא שייך ביה היוק קרקע : **דשא קתני** - לעיל בשור שדרכו לילך ולהזיק וכל נזקין בכלל : **האחרון חייב** - צין מת צו השור צין שור טעמא מפרש לקמן מקריא בפרק שור שנגח את הפרה : **אמר** אחרון למיטה - אם מת השור לא ישלם הראשון כלום דע' טפחים אין בהם כדי להמית : **אמר שנים לנזקין** - דלמס הווק השור ולא מתישלמו צין שניהם : **רב פפא אמר** - מהנינו דקתני כהכשר כל שור דאין חייב אלא אחרון במיתה שמת השור קמייירי : **ודברי הכל** - דאפי' רבי קאמר אחר אחרון למיתה : **ותו ליכא** - למימר כהכשר כל נזקין : **והא ליכא** - למימר תו כגון אי אחרמי דמסר שורו כ' ומסבדא קמקשי ליה רבי זירא ואינה משנה : **ופשע צו** - שהלך לו ולא שמרו : **אי**

הכל לניזקין שהיה רחוב יתר על עומקו ובה אחר וכויד דמורה רבי דלאחרון חייב צין למיתה צין לניזקין כדלמיר רב פפא בפרק הפרה (לקמן דף נ"ג) וי"ל דליון זה מקלף נזק דלאחרון עבד הכל :

הכל לניזקין שהיה רחוב יתר על עומקו ובה אחר וכויד דמורה רבי דלאחרון חייב צין למיתה צין לניזקין כדלמיר רב פפא בפרק הפרה (לקמן דף נ"ג) וי"ל דליון זה מקלף נזק דלאחרון עבד הכל :

הכל לניזקין שהיה רחוב יתר על עומקו ובה אחר וכויד דמורה רבי דלאחרון חייב צין למיתה צין לניזקין כדלמיר רב פפא בפרק הפרה (לקמן דף נ"ג) וי"ל דליון זה מקלף נזק דלאחרון עבד הכל :

הכל לניזקין שהיה רחוב יתר על עומקו ובה אחר וכויד דמורה רבי דלאחרון חייב צין למיתה צין לניזקין כדלמיר רב פפא בפרק הפרה (לקמן דף נ"ג) וי"ל דליון זה מקלף נזק דלאחרון עבד הכל :

הכל לניזקין שהיה רחוב יתר על עומקו ובה אחר וכויד דמורה רבי דלאחרון חייב צין למיתה צין לניזקין כדלמיר רב פפא בפרק הפרה (לקמן דף נ"ג) וי"ל דליון זה מקלף נזק דלאחרון עבד הכל :

הכל לניזקין שהיה רחוב יתר על עומקו ובה אחר וכויד דמורה רבי דלאחרון חייב צין למיתה צין לניזקין כדלמיר רב פפא בפרק הפרה (לקמן דף נ"ג) וי"ל דליון זה מקלף נזק דלאחרון עבד הכל :

הכל לניזקין שהיה רחוב יתר על עומקו ובה אחר וכויד דמורה רבי דלאחרון חייב צין למיתה צין לניזקין כדלמיר רב פפא בפרק הפרה (לקמן דף נ"ג) וי"ל דליון זה מקלף נזק דלאחרון עבד הכל :

הכל לניזקין שהיה רחוב יתר על עומקו ובה אחר וכויד דמורה רבי דלאחרון חייב צין למיתה צין לניזקין כדלמיר רב פפא בפרק הפרה (לקמן דף נ"ג) וי"ל דליון זה מקלף נזק דלאחרון עבד הכל :

הכל לניזקין שהיה רחוב יתר על עומקו ובה אחר וכויד דמורה רבי דלאחרון חייב צין למיתה צין לניזקין כדלמיר רב פפא בפרק הפרה (לקמן דף נ"ג) וי"ל דליון זה מקלף נזק דלאחרון עבד הכל :

הכל לניזקין שהיה רחוב יתר על עומקו ובה אחר וכויד דמורה רבי דלאחרון חייב צין למיתה צין לניזקין כדלמיר רב פפא בפרק הפרה (לקמן דף נ"ג) וי"ל דליון זה מקלף נזק דלאחרון עבד הכל :

הכל לניזקין שהיה רחוב יתר על עומקו ובה אחר וכויד דמורה רבי דלאחרון חייב צין למיתה צין לניזקין כדלמיר רב פפא בפרק הפרה (לקמן דף נ"ג) וי"ל דליון זה מקלף נזק דלאחרון עבד הכל :

הכל לניזקין שהיה רחוב יתר על עומקו ובה אחר וכויד דמורה רבי דלאחרון חייב צין למיתה צין לניזקין כדלמיר רב פפא בפרק הפרה (לקמן דף נ"ג) וי"ל דליון זה מקלף נזק דלאחרון עבד הכל :

הכל לניזקין שהיה רחוב יתר על עומקו ובה אחר וכויד דמורה רבי דלאחרון חייב צין למיתה צין לניזקין כדלמיר רב פפא בפרק הפרה (לקמן דף נ"ג) וי"ל דליון זה מקלף נזק דלאחרון עבד הכל :

הכל לניזקין שהיה רחוב יתר על עומקו ובה אחר וכויד דמורה רבי דלאחרון חייב צין למיתה צין לניזקין כדלמיר רב פפא בפרק הפרה (לקמן דף נ"ג) וי"ל דליון זה מקלף נזק דלאחרון עבד הכל :

הכל לניזקין שהיה רחוב יתר על עומקו ובה אחר וכויד דמורה רבי דלאחרון חייב צין למיתה צין לניזקין כדלמיר רב פפא בפרק הפרה (לקמן דף נ"ג) וי"ל דליון זה מקלף נזק דלאחרון עבד הכל :

הכל לניזקין שהיה רחוב יתר על עומקו ובה אחר וכויד דמורה רבי דלאחרון חייב צין למיתה צין לניזקין כדלמיר רב פפא בפרק הפרה (לקמן דף נ"ג) וי"ל דליון זה מקלף נזק דלאחרון עבד הכל :

לקמן:מ"ט"ז

לעיל:הו"ט"ז

פסוק דר' וט"ז

גליון השירים
ב"מ לאהוי כל"ט.ט"ו לעיל
ס ע"ב טו"ס
ד"ה טו ע"ב:
תוס' כ"ו ע"ב:
השור כ"ו ע"ב:
וא"ת ל"ל - ע"י משנת ח"י ס"ו ק"ג:
ב"א ד' ו"ו
מס' וכו' - פ"ו נכחם דף ע"ב ע"ב טו"ס:
ד"ה ונכחם:

לקמן נ"ה
[טובתא פ"ו ע"ש]

שייך לע"ב

ע"י מהרש"ה

ארבעה אבות פרק ראשון בבא קמא

צד א ב ג מיי' פיו
ממל' מוצל ומזיק
הלכס טו סגמ עשין ע
שור'ש ח'מ' ס'י סמל'
צוה ד מיי' פ'ד ממל'
רלמ' ושמינת נפס
הלכסו סגמ לאוין קסג'
צוה ו מיי' פ'יו ממל'
נזיק ממון הלכס י
סגמ עשין סמ טור ש"ע
ח'מ' ס'י חג סמ'י' ח
צד ו מיי' טס עוש"ש
טס סמ'י' ב :

מאי קעביד - בטלה שמעתין ל"ל נזלי קעביד טפי מאחרתי
וישלם כל אחד חלקו ואין לומר דליפטר דתנאי פרק הפרה
(לקמן נא) - אחד החוקק צור ל' ובלא אחר והשלימו לעשרים ובלא אחר
והשלימו לשלשים וכל חייבין אש"ג דכללו איזה הוה משה מיהו
זוה ערץ לרקק רש' שבזיל שפליך
איש טיך כבוד וכו' גדולה יתיבי
הא לא דמי אלף לאחד שחופר צור
י' ובלא אחר והשלימו ל"ח :

כולן פטורין - וביס לראשון כדי
להמית דבשאלין צו כדי להמית
אשילו לרבנן אחרון חייב כדמוכח
צפ' כל הגשרפין (פסחדין דף עמ"ג)
ישלימנה - בעל הבור ישלם
אין לדרוש ישלם

ישלים אבל ישלמה משמע שהבמה
עלמה ישלם וזה אי אפשר שכבר
מתה לפיך יש לדרוש ישלימנה :
לא ישלם - אש"ג דקרא בשומר
שכר כתיב דפטור מאונסין
מ"מ מדכתיב עד הטורפה לא ישלם
יש ללמוד והיכא דישלם לא ישלם
כלום שבזיל הטורפה ענמה :

הא משום דממילא כו' - כלומר
ממזד מנייהו לא אחיל אבל
מאחרתי אחיל כמה האז ולא חס
לאחרך ולרקק צוה :
לא נלכח אלף לפתח נבילה - אש"ג
דצפ' המניח (לקמן ל"ד) - אחרין
כיחשה כשעת העמדה בזין משום
דקרא דמורא קבירא צ'י הסס משום
דלא משה ויש לו המתנין עד שהתפרסם
אבל הכא מיד היה לו למוכרה :
יביא

בנוק לא קתני אלא בתשלומי נזק
תניא אלא בתשלומי נזק
המלמד *שהבעלים מטפלין
קרא מכה נפש בהמה אל תקרי ישלמה אלא ישלימנה רב
כהנא אמר מהכא אם מרף יטרף יביארו עד הטורפה לא ישלם עד שפרה
ישלם טרפה עצמה לא ישלם חזקיה אמר מהכא והמת יהיה לו לניזוק
ובן תנא דבי חזקיה והמת יהיה לו לניזוק אתה אומר לניזוק או אינו אלא
למזיק אמרת לא כך היה מאי לא כך היה אמר אביי אי ס"ד נבילה דמויק
היא ליכתוב רחמנא שור תחת השור ולישחוק והמת יהיה לו למה לי
ש"מ לניזוק וצריכא דאי כתב רחמנא מכה בהמה ישלמה משום דלא
שביחא אבל טרפה דשביחא אימא לא צריכא ואי אשמועינן טרפה
משום דממילא אבל מכה בהמה דבידים אימא לא ואי אשמועינן הני
חרתי הא משום דלא שביחא והא משום דממילא אבל והמת יהיה לו
דשביחא ובידים אימא לא ואי אשמועינן המת יהיה לו משום דממונא
קא מויק אבל הכא דבגופא מויק אימא לא צריכא א"ל רב כהנא *לרב
אלא מעטא דכתב רחמנא והמת יהיה לו הא לאו הכי הוה אמינא נבילה
דמויק היא השתא אי אית ליה לדידיה כמה מריפות יהיב ליה דאמר
מר *ישיב *לרבות שוה בסף ואפילו סובין דידיה מבעיא לא נצרכא אלא
לפחת נבילה לימא פחת נבילה תנאי היא דתניא אם מרף יטרף יביארו עד
יביא

אי דכללו איזה לא מינער - כגון שהיו עסקיו רעים : **פשיטא** - אין
זו הכשרתו במקלף נזקו אלף כל נזקו ולא דמי לשלים צור לעשרה
דאש"ג דק"ל צור ט' דלא עבדי מיתה נזקין מיהא עבדי וסביע
הראשון בהגרמת מיתתו ואלטרטריכא למיתתו דלחרון חייב : **מאי**
חורה אור קעביד - וחזו חייב כלום : **מרבה**

כחצילות - קריבה בחצילות זמורות
בהלקה של צבירו וקריבה ע"י
החצילות לגדים אחרים שהיה בזין
שהיה הוא חייב ולא הראשון* : ע"ג
פשיטא - ולמה הוה לן למיתתיה הרי
הראשון לא סביע כלום דכל מה דשביק
ליה מעמינא וחזיל אכל חופר צור
תשעה כל רוב מיתתו הוא עושה אלף
האחרון מקריבה : **כגון פסחא בר אבא** -
שהיה בעל בשר : **פשיטא** - דלא דמי
לצור שהראשון גרס נזקין והרג חזיו
או רובו אלף משום הכי הוא דמפטור
דלמזד ליה אי לאו אשה הוה מתזיק
ולא הוה מייית אבל אלו לא שברו
כלום כל זמן שלא פתח : **מתינחא** -
דכסל : **סיפא מיראלא** - וחזיל
ומתבת הכי אבל מוסר שור ומרבה
בחצילות לא מתנייתא ניכחא אלף
מסבירא הוה מקשי לה : **דכללו איזה**
הוה מיתבר כהני עמי - ולהכי
אלטרטי למיתתיה לאשמועינן דאפי'
הכי חייב ומיהו צבדי היא דמפסד
צור לא מני' למיתתיה דתהוי כך
כהכשר במקלף נזקו דמתני' דהאי
לא מקלף נזק הוא אלף כל נזק
שהראשונים לא התחילו לשבדן כי
הכי דחופר צור ט' היקטו הכל
חוס של ט' והכל חוס של י' הרגו :
ולימא נהו אי לאו אחרון צבדי -
לחוד לא הוה מיתבר והתם כשיתבתי
היה לכס לעמוד ומלמל עמדתם
אחס כמזני שבתרסו וגבי משלים צור

היה לכס לעמוד ומלמל עמדתם
אחס כמזני שבתרסו וגבי משלים צור
לעשרה ליכא לאקשווי הכי דמאי הוה
כחצילות ומלמל עמדה על **לא נייכא**
דכדי דמזיק עלייהו - [ג] לעולם
דכללו איזה לא הוה מיתבר כלל
ודקלמרת פשיטא לא לריכא דלא
יש עשיו אלף עמד על רגליו ומסמך
עליהם והתם לאשמועינן דכחו כגופו
דמי : **סמך צור** - כסמך עליהם ולא
יכלו לעמוד לישנא אחרינא דוגא
מוגא גריסין כדאחרין בעלמא חזי
למיגא עליה (שבת דף ע"ח) : **פטורין** -
שאלין ידוע על ידי מי נהרג : **שקירב**
מיסחו - ופלוגתיהו דרבי יהודה בן
בתירל ורבנן ב"ר אבהו דרבנן
אלו הן הגשרפין (דף ע"ח) ר' יהודה
סבר כי יכה כל נפש אדם כתיב
דמשמע כל דהו נפש ורבנן סברי
כולה נפש משמע והיינו הכשרתי

במקלף נזקו דומיא דחופר צור שהראשון הוה
דלמיהו משמע שישלם שור גמור חי והוא יכול את הנבילה : **אלא בתשלומי נזקו** - דמשמע שהשלה שיטול ניזק את הנבילה וזה משלים
לו מה שפחתו מיתה : **השלומי נזקו מלמד כו'** - לשון השלמה משלים לו לניזוק : **הכפלים מטפלין נבילה** - כלומר נזקין את הנבילה :
ישלימנה - משמע שישלם המותר : **יביארו עד** - דריש השתא הכי אם טרוף יטרף השור בפשיטתו של שומר שכן דהאי קרא בשומר שכן
כתיב כדאחרין בהשאל (צ"מ דף ע"ד) - פרשה שנייה נלמדה בשומר שכן יביארו עד הטורפה ישלם כל ההיקף עד דמי הטורפה אבל דמי הטורפה
עלמה לא ישלם דניזוק מטפל וטורח נבילה למוכרה : **אי ס"ד נבילה דמויק** - והאי והמת יהיה לו לניזוק קלמל : **ולשמוק** - קרא מנייה דלא
לא קטרין להכי דפשיטא לן כיון דשלא שור תחת השור נבילה שליו : **ניזוק** - שיטלנו בדמים ועליו ישלים המזיק : **מכה כהמה**
לא שפיתא - שהיא אדם מויק בהמה של חצירו לפיך של החציר עליו הכתוב בטרחה כמיתת הנבילה : **טריפה דממילא** - שהחוב
טרפה והשומר לא נתחוב אחרון עליו חס רחמנא עליה דלא למיטרה נבילה : **דבידים** - קרא מויק אורח של המזיק למזיק
נבילה ומשלים הדמים קמ"ל : **וסמך יסיה לו** - משתעי בשור נגח דשכיח ובידים הוא ממש ("שהשור") שהוא ("ממונו של המזיק) נתחוב
להזיק : **שומר שכן** - שפסע וגטרפה על ידי זכב כזקוי גופו חשיב ליה שהרי היה עליו לשומרה : **השתא אי הוה ליה פשיטא** - כש"ל מ"ז
למזיק כשיעור כל דמי נזקו הוה יחייב ליה בעל כרחיה דניזוק דלמזד מר ישיב לרבות כו' דידיה מבעיא : **לא נלכח** - הא דכתב
קרא דניזוק מטפל נבילה : **אלא נלכח נבילה** - להכי אמר רחמנא דמשעת מיתה קאי ברשותיה דניזוק ואם הכריח ופחתה דמים משעת
מיתה ועד שעת העמדה בזין שפידל דניזוק הוא ומשלים ליה מויק נהו שהנזק הוה יתר על הדמים שהיתה נבילה צוה בשעת מיתה :
ופטור

שיך לעיל
לקמן כו' :
סכאד"ן עה.

תוספת פ"ה'
לקמן עו. גנ' :

תוספת פ"ה'
לקמן עו. גנ' :

תוספת פ"ה'
לקמן עו. גנ' :

תוספת פ"ה'
לקמן עו. גנ' :

תוספת פ"ה'
לקמן עו. גנ' :

תוספת פ"ה'
לקמן עו. גנ' :

אם בלעדיו לא היתה הולכת [ומגיע השריפה לגדיש ששרף], זה פשוט [שהראשון לא עשה כלום, והשני חייב]. אלא [צ"ל שמדובר] שבלעדיו היתה הולכת. [אם כן] מה הוא עשה.

שאל רב פפא, והרי יש [את המקרה] הזאת שלמדנו, ה' [אנשים] שישבו על ספסל אחד ולא שברוהו, ובא אחד וישב עליו ושברו, האחרון חייב¹⁰², ואמר רב פפא, כגון פפא בר אבא [שהיה שמן]. אין מדובר. אם תאמר שבלעדיו לא נשבר, זה פשוט. אלא שבלעדיו גם כן היה נשבר, מה הוא עשה. סוף סוף איך מסבירים את המשנה? [של ספסל]. לא [כך מדובר אלא] צריך [לומר], שבלעדיו היה נשבר ב' שעות, ועכשיו נשבר בשעה אחת, שאמרו לו [פ'] שהה' בני אדם הראשונים יאמרו [לאחרון], לולא אתה, היינו יושבים עוד קצת, וקמים. ושיאמר [האחרון] להם, לולא שאתם [יושבים יחד איתי, הרי] בי [לבד], זה לא היה נשבר [אלא היה לכם לקום ברגע שהתיישבתי, ומזה שלא עמדתם אתם חייבים כמוני]. לא [כך מדובר, אלא] צריך [לומר], שברגע שהוא ישב, זה נשבר [פ'] בלעדיו לא היה נשבר כלל, וכאן מדובר שלא ישב אלא שנשמך עליהם כשהוא עמד. זה פשוט. מה הייתי אומר [מעשה של] כחו אינו דומה כ[מעשה] גופו, לכן לומדים [שלא] [שמעשה של] כחו דומה כ[מעשה] גופו, שכל מקום שגופו שובר, כחו גם כן שובר.

ואין עוד [מקרים של הכשרתי מקצת נזק וחשיב כאילו עשה את הכל]. והרי יש את זה שלמדנו, הכוהו עשרה בני אדם בעשר מקלות, בין בבת אחת בין בזה אחר זה, ומת, כולן פטורין [שאין ידוע על ידי מי נהרג]¹⁰³, רבי יהודה בן בתירא אומר, [אם הכוהו] בזה אחר זה, האחרון חייב, מפני שקירב את מיתתו [פ'] ר' יהודה סבר כי יכה כל נפש אדם כתיב דמשמע כל דהו נפש ורבנן סברי כולה נפש משמע והיינו הכשרתי במקצת נזק דומיא דחופר בור שהראשון הזיק והאחרון הרג. לא מובא המקרה הזה, שהמשנה שלנו לא מדבר ברציחה. ואם תרצה נאמר, [לא מובא המקרה הזה, שהמשנה שלנו] לא מדבר במחלוקת. ולא. והרי הסברנו אותו שלא כרבי. שלא כמו רבי וכמו רבנן מעמידים [שכן הלכה כרבים, אבל] כמו ר' יהודה בן בתירא ולא כמו רבנן, לא מעמידים.

חבתי בתשלומי נזקו. לא כתוב "חבתי בנזקו" [שמשמע שישלם שור גמור חי והמזיק יקח את הנבילה] אלא "בתשלומי נזקו" [שמשמע השלמה, והניזק לוקח את הנבילה, והמזיק משלים לו חסרונו]. זהו ראייה למה שהרבנים למדו, תשלומי נזק, מלמד, שהבעלים מטפלים בנבילה [פ'] נוטלים את הנבילה¹⁰³.

מאיפה לומדים את זה. אמר ר' אמי, שנאמר בפסוק, "מכה נפש בהמה ישלמנה", אל תקרא "ישלמנה" אלא "ישלמנה" [פ'] שישלם את החסרון. רב כהנא אמר, מכאן [נאמר] "אם טרף יטרף יביאהו עד הטרפה לא ישלם", [ודרושים] "עד [דמי] הטרפה ישלם", [אבל דמי] הטרפה עצמה לא ישלם. חזקיה אמר, מכאן, "והמת יהיה לו", לניזק. וכן תנא דבי חזקיה, "והמת יהיה לו", לניזק. אתה אומר, לניזק, או אינו אלא למזיק. אמרת, "לא כך היה". מהו "לא כך היה". אמר אביי, אם תחשוב נבילה הוא של המזיק [וממילא משי"כ "המת יהיה לו" פ'] למזיק. שיכתוב הרחמן [פ'] ה' [ת' בתורה] "שור תחת השור" ולשתוק [ופשוט לנו מאחר ומשלם שור תמורת שור, הנבילה היא שלו], למה נאמר "והמת יהיה לו". למדנו מזה, לניזק [והמיק ישלם החסרון].

דמיירי דגם זולת האחרון היה נשבר לאחר זמן, דמשו"ה א"ל כיון דהייתם צריכים לעמוד על"פ לאחר זמן, היה לכם לעמוד מיד, משא"כ בחבילות הללו וכן בטעינות הספינות בסוף סימן ש"פ (סמ"ע).

¹⁰² ע"י שר"ע (ח"מ סי' שפא): חמשה שישבו על הכסא ולא נשבר, ובא אחרון וישב עליו ונסמך עליהם ולא הניחם לעמוד ונשבר, אף על פי שהיה ראוי לישיבה בהם קודם (שישב), הואיל וקרוב שבירתו, האחרון חייב, שהרי אומרים לו: אילו לא נסמכת (עלינו) היינו עומדים קודם שישבר. ואם ישבו כאחד ונשבר, כלם חייבים. וכן כל כיוצא בזה: הגה ו"א דסתם ספסל היא שאולה לסתם בני אדם ואם נשברה תחתיהן הוי כמתה מחמת מלאכה ופטורים מלשלם, אא"כ היושבים הם משונים ושמנים וכבדים משאר בני אדם, אז אם ישבו עליה ביחד ונשברה תחתיהן כולם חייבים לשלם, ואם ישבו בזה אחר זה, אם לא היתה נשברת בלא ישיבת האחרון, הוא לבד חייב לשלם. ואם היתה נשברת בלא האחרון, הוא פטור. ואם לא היתה נשברת רק תוך ב' שעות, ועמו נשברה תוך שעה, אז רואין אם סמך עליהן ומנען לעמוד, הוא לבד חייב לשלם, ואם לאו, כולן חייבין.

ביאור: אלא אם כן היושבין הם משונים כו' - ובכי האי גוונא אפילו אחד לבדו שישב עליו הוא חייב, דבעל הבית מסתמא מקפיד על ישיבתו עליו הואיל והוא משונה (סמ"ע).

אם סמך עליהן ומנען מלעמוד כו' - וקמ"ל בזה דלא אומריסנן כחו לאו כגופו דמי וגרמא בעלמא הוא והואיל וגם זולתו היה נשבר (סמ"ע).
ואם לאו כולן חייבין - דיכול לומר להו האחרון, היה לכם לעמוד כשבאתי לישיב עליו, והרי יש לי רשות לישיב עליו כמוכם (סמ"ע).

וצריכים [את כל הלימודים], שאם היה כותב הרחמן [פ'] ה' ית' בתורה] "מכה בהמה ישלמנה", משום שזה לא שכיח [שאדם יזיק בהמה של חברו, ולכן אולי התורה לא החמיר עליו לטרוח במכירת הנבילה], אבל טרפה שהוא שכיח [שזאב יטרף בהמה, והשומר יתחייב], נאמר שלא [חייב הניזק לטפל בנבילה, לכן רואים ש] צריכים [את ב' הפסוקים ללמד את אותו הדבר]. ואם היינו לומדים טרפה, משום שהוא [פ'] הבהמה ניזק [ממילא [על ידי חיה הטורפו והשומר לא נתכוון ולכן חס התורה עליו שלא לטרוח בנבילה], אבל מכה בהמה שהוא בידי, נאמר שלא [על הניזק לטפל בנבילה אלא המזיק]. ואם היינו לומדים אלה ב' [לימודים, היה מקום לומר שדווקא בב' מקרים כאלה] זה משום שלא שכיח וזה משום שהוא ממילא, אבל "והמת יהיה לו" שהוא [שור שהזיק שור, והוא] גם שכיח וגם בידי, נאמר לא. ואם היינו לומדים "המת יהיה לו", משום שממונו הזיק, אבל כאן שבגופו הזיק, נאמר שלא, [לכן רואים ש] צריכים [את ב' הפסוקים ללמד את אותו הדבר].

רב כהנא אמר לרב, אלא הסיבה [שהניזק צריך לטפל בנבילתו] שהרחמן [פ'] ה' ית' בתורה] כתב "והמת יהיה לו", אבל לולא זה, הייתי אומר שהנבילה של המזיק, עכשיו אם יש לו [למזיק] כמה טריפות [כשיעור כל ההזיק] שיתן לו [בעל כרחו של הניזק], שאמר מר, [נאמר] "ישיב", לרבות שוה כסף ואפילו סובין, [וכי] יש שאלה [אם תוכל לשלם בנבילה] שלו. לא [פ'] הלימוד שלך לא מספיק להסביר שזה של הניזק, [אלא] צריכים [את הלימודים] לעינן פחת נבילה [שכך נאמר בתורה שמשעת מיתה הנבילה עומדת ברשותו של הניזק, ואם הסריח ופחתה דמים משעת מיתה ועד שעת העמדה בדין, ההפסד של הניזק הוא ומשלם לו מזיק מה שהנזק הוי יתר על הדמים שהיתה נבילה שוה בשעת המיתה]¹⁰³.

אולי נאמר, פחת נבילה היא מחלוקת תנאים. שלמדנו, "אם טרף יטרף יביאהו עד",

¹⁰³ ע"י שר"ע (ח"מ סי' תג ט"ב): פחת הנבילה לניזק, ושבח הנבילה חולקים אותו המזיק והניזק. כיצד, שור שוה מאתים שנחווהו ומת, והרי הנבילה שוה בשעת מיתה מאה, ובשעת העמדה בדין פחתה והרי שוה פ', אין המזיק משלם אלא ק'. ואם היה תם, משלם לו נ' מגופו. (ודוקא שנודע לניזק בשעת מיתה, אבל אם לא נודע לו, הפחת על המזיק עד שיועד לניזק. ו"א דה"ה אם הוזלה. ויש חולקים דבזולא אע"ג דלא נודע לו הוי של ניזק). השביחה הנבלה והרי היא שוה בשעת העמדה בדין ק"כ, הרי המזיק משלם תשיעים. ואם היה תם משלם, מ"ה מגופו, וזהו וגם את המת יחצון (שמות כא, לה): הגה מיהו אם השביחה כל כך עד שחצי שבח הוא יותר מדמי ההזיק, לא אומריסנן דהמזיק יטול חצי השבח וירויח.

ביאור: ודוקא שנודע לניזק כו' - פירוש, דאז ה"ל לניזק לטפל במכירת הנבילה קודם שנסרחה ונפחתה מדמיה, ואפילו נפלה לבור דעל המזיק מוטל להעלותה ולמסרה להניזק בדמי שוויה וכמ"ש בסמוך בסעיף ג', היינו שהמזיק מחויב ליתן הוצאות שצריכין ליתן להמעלין מהבור, אבל הטיפול להשתדל להעלותה מוטל על הניזק וחוזר ולוקח ההוצאה מהמזיק (סמ"ע).

אם הוזלה - פירוש, שלא נפחתה הנבילה מצד עצמה ממה שהיתה בשעת מיתה, אלא שהוזל הבשר (סמ"ע).

אף על גב דלא נודע לו - דבהוול דמי בשר אין נ"מ בידיעתו, דדוקא בנפחתה מחמת סרחון דרגיל להיות מחמת שהייה אומריסנן אילו ידע ודאי היה מטפל בה למכרה, משא"כ בהוול דלא עלתה על דעתו שיוזל (סמ"ע).

ואם היה תם משלם מ"ה - דלעולם שמין הריחו לפי השומא שהיה שוה מתחילה ומתחילה היה שוה ר', ובאותו ר' משותף המזיק בשור הניזק ברביעית דהיינו ל' כיון שהוא תם, לכן אינו נוטל אלא הרביעית בהריחו (סמ"ע).

וזהו וגם את המת יחצון - ר"ל שבח המת יחצון, ואף על גב דאין להמזיק חלק בפחת כו"ל יש לו חלק בהריחו, דהתורה חסה על המזיק כיון שהוא עצמו לא הזיק אלא שורו (סמ"ע).

לא אומריסנן דהמזיק יטול חצי השבח וירויח - אף דאז אין נוטל חלק בהשבח, מ"מ פטור הוא ג"כ מלשלם להניזק מה שהזיק שורו, דהיינו שור ששוה חמשה סלעים נגח לשור ששוה ה' סלעים ובשעה שנודע לו לא היתה שוה אלא ג' סלעים ואח"כ השביחה עד ששוה ל' זוז דהיינו ו' סלעים, כיון דהשתא אחר שהשביחה אין לו הפסד. ולא דמי למ"ש בריש סימן ת"ד, דאם נגח השור והפחיתו ועדיין הוא חי והשביח עד ששוה כפל ממה שהיה מתחילה, דאפ"ה משלם לו הזיק כמו שהיה בשעת הנגיחה, דשאני התם דמצי הניזק לומר לולי שנגחתי שורך היה ריוח זה דנעשה שמן וגדול כפל ממה שהוא עתה, שכן דרך הטבע שבהמה חיה נשבת בשומן וגידול וכשהיא אינה נגוחה נשבת יצור מנגוחה וחולה, משא"כ כאן בנבילה דאף דנתיקר הבשר, הוא דבר שאינו מצי ותלוי במזל, ואין לומר אילו לא המיתו היה נתיקר בכפלים, דיכול להיות דבמזלו נתיקר (סמ"ע).

[ישנם ב' דרכים איך לדרוש המילה "עד", שהתנא הראשון סובר] יביא עדים שנטרפה באונס ופטור [שכן הפסוק מדבר בשומר שטר, ושומר שטר פטור באונסין]. אבא שאול אומר, [דרושים את הפסוק] "יביא עדודה [פי' נבילתה] לבית דין [לשומה]. נכון שחולקים בזה, שאחד סובר, פחת נבילה של הניזק, ואחד סובר, [שפחת נבילה של] המזיק. לא, לפי כולם [פחת נבילה] של הניזק, וכאן חולקים בטורח נבילה [להביאה ממקום שמתה שם למקום שהיתה שם אבא שאול סבר על המזיק הוא]. [ונכך] למדנו, אחרים אומרים, מאיפה יודעים [שמוטל] על בעל הבור להעלות שור מבורו¹⁰⁴, מלמד הנאמר "כסף ישיב לבעליו והמת" [פי' שבעל הבור צריך להשיב את המת לבעליו].

אביי אמר לרבא, הטורח נבילה הזה, איך מדובר. אם תאמר [כאשר הבהמה] בתוך הבור שזה זוו, ועל שפתו שזה ד', [הרי] כאשר [המזיק] טורח [להוציא] הוא טורח לעצמו [ולמה צריכים פסוק]. [רבא] אמר לו, לא [מדובר בצירוף כזה אלא] צריך [לומר], שבבור שזה זוו, ועל שפתו גם כן שזה זוו. וכי יש דבר כזה. כן, שהרי אנשים אומרים, קורה בעיר בזוו, קורה בשדה בזוו [אע"פ שמחוסר הבאה לעיר, עכ"ז נמכר באותו המחיר]. אמר שמואל, [מנהג הדיינים ש] אין שמיין לא לגנב¹⁰⁵ ולא לגזול¹⁰⁶ [שאינם גנב או גזל בהמה או כלים ונפחתו אצלו אין שמיין הנבילה והשברים לתבוע שיחזיר גנה הפחת אלא ישלם בהמה וכלים מעולים והשברים שלון] אלא לנזקים. ואני אומר, אף לשואל, ואבא [פי' רב] מודה לי. שאלוהו, כך נאמר, אף לשואל שמיין ואבא מודה לי [ו"אף" מדבר על נזקים], או אולי כך נאמר, ואני אומר אף לשואל אין שמיין ואבא מודה לי [וה"אף" מדבר על גנב וגזול].

בא ושמע, שאדם שאל גרון מחבירו, ושברו, ובא לפני רב, ואמר לו, לך תשלם לו גרון מעולה. למדנו מזה, אין שמיין [לשואל]. אדרבה, מזה

שרב כהנא ורב אסי אמרו לרב, [וכי] כך הדין. ושחק, למדנו מזה, שמיין [לשואל]. למדנו, אמר עולא בשם ר' אלעזר, שמיין לגנב ולגזול. רב פפי אמר, אין שמיין. ולהלכה, אין שמיין לא לגנב ולא לגזול, אבל לשואל שמיין¹⁰⁷, כדבר כהנא ורב אסי.

ואמר עולא בשם ר' אלעזר, שליא שיצתה מקצתה ביום ראשון ומקצתה ביום שני, מונים לה מן הראשון [שהמפלת שליא יושבת עליה ימי טומאה (ספק ז' או י"ד שלא יודעים אם זה בן או בת) וימי טהרה (ספק ל"ג או ס"ו יום)], שאין שליא ללא ודל אלא שנימוח בתוכה. א"ל רבא, מה דעתך. [מאחר וזה ספק לנהוג בה] לחומרה [לטמא טהרות שנבעה בהם ביום הראשון משעת יציאת השליא, זהו] חומרה שבא לידי קולה, שאתה מטהרה [מיום] הראשון [שתהא סופרת י"ד של נקבה עם יום הראשון ודמים שתראה ביום ט"ו טהורין דהיינו קולא דאי היא מניא משני לא חיילא ימי טהרה עד למחר]. אלא אמר רבא, חוששים [מיום הראשון לטמא הטהרות שתגע בראשון]¹⁰⁸, אבל לא מונים [שבועיים לנקבה] אלא משני. מה לומדים [מזה שעולא אמר חוששים]. שאין מקצת שליא בלא ולד [אבל אינו מטמא ודאי עד שיצא רוב, ולכן חוששים].

למדנו, שליא [של בהמה] שיצאה מקצתה [קודם שחיתתה], אסורה באכילה¹⁰⁸ [אפילו אם אין בה ולד]. סימן ולד באשה, סימן ולד בבהמה [כלומר מפני שהשליא סימן ולד בין באשה בין בבהמה שאין שליא בלא ולד אלא שנימוח וחיישין שמא באותו מקצת שיצא קודם שחיתתה היה רובו של עובר וקיימא לך יצא רובו ה"ז כילוד ואינו יתיר בשחיתת האם]. אם ממתני, הייתי אומר

¹⁰⁷ עיי' שר"ע (ח"מ סי' שדמ ס"ב): כשישלם השואל שמיין לו השברים, שאם שאל כלי ונשבר שמיין לו השברים כמו שהיו שוים בשעת השבירה, ונותנים לבעלים לבעלי עליהם, ואם הוזלו בין שעת שבירה לשעת העמדה בדין, שמיין אותם כמו שהיו שוים בשעת שבירה, וכן אם שאל בהמה ומתה שמיין כמה היתה שוה הנבלה בשעה שמתה, ונותן לו ומשלים לו עליה. הגה: נגנבו השברים או נאבדו ואפילו נאנסו השואל חייב, אלא אם כן אמר למשאל טול את שלך. ביאור: שמיין לו השברים כו' - היינו שהניזק צריך לטפל במכירת נבילה, וכן הדין בכל המזיקין, אבל בגנב וגזול אין הדין כן וכמ"ש לקמן סימן ש"ד סעיף ה' ושס"ב סעיף י"ג (סמ"ע).

בשעת השבירה - דאז חל עליו חיוב התשלומין (סמ"ע). ואם הוזלו כו' - וכל שכן אם הוקרו, דלא יהיה להמשאל הפסד כיון שהוקרו (סמ"ע).

או נאבדו - צ"ל "או נאבדו חייב וגם אם נאנסו חייב אא"כ אמר טול", ור"ל דאם אמר טול פטור בנאנסו אבל חייב בגניבה ואבידה (סמ"ע), קודם שאמר "טול את שלך", אינו חייב אלא כשומר שטר, שהרי כשנשברו ואינו ראוי עוד למלאכתו, הוי ככלה זמן השאלה, ואחר שאמר "טול את שלך" אפילו שומר חנם לא הוי, ואפילו בפחת מזמן שהודיע לבעלים עד שהבעלים לקחו פטור ממנה (קצה"ח, נתה"מ).

¹⁰⁸ עיי' רמב"ם (מאכלות אסורות פ"ה ה"ג): השוחט בהמה מעוברת ומצא בה שליל בין חי בין מת הרי זה מותר באכילה, ואפילו שליא מותרת באכילה ושליא שיצאת מקצתה ושחט את הבהמה, אם היתה שליא זו קשורה בולד מה שיצא ממנה אסור והשאר מותר, ואם לא היתה קשורה בו כולה אסורה, שמא שליא זו שיצאת מקצתה הלך לו ולד שהיה בה וולד זה שנמצא בבטן הלכה שליא שלו, ואין צריך לומר שאם לא נמצא בבטן ולד כלל שהשליא כולה אסורה. [הראב"ד] ומצא בה שליל וכו'. כתב הראב"ד ז"ל מכדי ק"ל דשליא אינו אוכל דפרשא בעלמא היא וכי יש עמה ולד קשור דאין בה חשש ולד נימוח למה אסורה לא כולה ולא מקצתה.

ועיי' אור שמח: הראב"ד השיג דאין זה בכלל ובשר בשדה טריפה, דשליא אינו אוכל, דפרשא בעלמא הוא, וההמ"ג חשב שזה ממה שאינה מטמאה אף טומאת אוכלין, עיין שם. ובאמת כוונת הראב"ד להא שאמר בפרק כל הבשר (חולין) דף ק"ג (ע"ב) גדי להוציא השליא, גדי לרבות השליל כו', קסבר שמואל דם לאו גדי הוא, ושליא פירשא בעלמא הוא, ולא צריך קרא להוציא מכלל בשר בחלב, ואל זה כוון הראב"ד, דגם כאן אינו בכלל בשר בשדה טריפה, ולא מיתסר משום אבר שיצא מקצתו רק היכי דאיכא למיחש שנימוח הולד בתוכו ויצא ראשו ורובו, ומדברי תוספות ב"ק י"א (ע"ב) ד"ה גזירה מקצתה אין ראייה, דמשום מקצת ולד אסור, וקושייתם יש לדחות, דאטו כולה הוי גזירה אטו איסור ודאי, אבל גזרה אטו בחוץ הוי רק ספק איסור, שמא יצא מקצת ולד במקצת שליא, דהיוצא אסור שמא יש בו מקצת ולד, ואסור משום יוצא, ודוק:

ועיי' פרי חדש (י"ד סי' פא סק"ב): הנה סבור הרב ז"ל דאע"ג דשליא לאו בשר הוי שהרי אינה מטמאה טומאת נבלות, מכל מקום כיון דבמחשבה משוי לה אוכל לטמא טומאת אוכלין לאו פירשא גמור הוי והילכך אסורה באכילה. והראב"ד נחלק עליו

¹⁰⁴ עיי' שר"ע (ח"מ סי' תג ס"ג): על המזיק לטרוח בנבלה עד שממציא אותו לניזק. כיצד, כגון שנפל השור לבור ומת, מעלה הנבלה מהבור ונותנה לניזק, ואחר כך שמיין לו פחת נבלה, שנאמר: כסף ישיב לבעליו והמת יהיה לו (שמות כא, לד), מלמד שהוא חייב להשיב את הנבלה ואת הפחת שפחתה מן החי לניזק, ואם היה תם, חצי הפחת:

ביאור: על המזיק לטרוח כו' - כבר כתבתי דעל הניזק להעלותו מהבור כשנודע לו שנפל שם ונטול דמי הוצאותיו על העליה מהמזיק, ואם לא עשה כן ונפסד השור בהבור דהוא פסידא דהניזק, וכאן לימדונו דאם לא ירצה המזיק להעלותו ולא ליתן לו הוצאה להעלותו, דצריך ליתן דמים של כל חציו דהפחת אם הוא תם, ואם הוא מועד צריך לשלם דמי כל הפחת מאשר היה שוה כשהיה חי (סמ"ע), וי"א דלא בא סעיף זה רק ללמד שהטורח על המזיק, נמצא שיש ב' חיובים עליו, האחד הטורח דהיינו הוצאה, ותשלום הפחת שנפחת ממה שהיה חי, ולא מיירי כאן מנפחת אחר מיתה, ואם לא שילם עדיין הוצאה יכפנו עדיין לשלם ההוצאה, אבל יש פחת אחר מיתה ודאי על הניזק (ט"ז), וי"א דגוף הטורח חל על המזיק, ומ"מ האחריות היא על הניזק שמיד שידע הוא צריך להשתדל לתבוע להמזיק שיחזיר גנה, ואם תבעו ונתרשל המזיק חייב, ואם ידע הניזק ולא תבעו להעלותה, מדשתק זה קמן דלא קפיד שתהיה שם והרי היא על אחריותו ופסידא דניזק הוא (פ"ת).

¹⁰⁵ עיי' שר"ע (ח"מ סי' שנד ס"ה): גנב כלי ושברו או פחתו או נשבר או נפחת מאילוני, אין אומרים יתן לבעלים השברים וישלם עליהם, אלא הוא יטול השברים ויתן לבעלים כלי שלם או דמיו (וכ"כ לקמן סי' שס"ג). ודוקא דאית ליה מעות, אבל אי לית ליה לא גריעי שברים אלו משאר מטלטלין. ואם רצו הבעלים ליטול הכלי השבור וישלם להם הפחת, שומעין להם.

ביאור: אין אומרים יתן לבעלים השברים כו' - אף על גב דבנזיקין אומרינסן כן כמ"ש בסימן שפ"ו (סמ"ע).

ודוקא דאית ליה מעות כו' - עיי' לקמן סי' ת"ט דאפי' יש לו מעות נותן לו אפי' טובין א"כ ה"ה הכא (ש"ך).

ואם רצו הבעלים כו' עד שומעין להם - יש מקשים דלמה לא אומרינסן שקנאה הגנב בשינוי, ואולי מיירי ששמו עליו, פי' שלא נשבר הכלי אלא מעט ועדיין שם הראשון נשאר ע"ג הכלי. ועיין מה שכתבתי בסימן שס"ב ס"ג (סמ"ע), ויש חולקים, שקונים בשינוי, וצ"ע (ש"ך), וי"א שכלי שעשה בו שינוי, הרשות ביד הגנב להחזיק לעצמו, ובשינוי שע"י נשבר, אז הברירה ביד הבעלים שלא לקבלו, ואין לכלי נשבר שום דמיון לכלי שלם שנשתנה (ט"ז).

¹⁰⁶ עיי' שר"ע (ח"מ סי' שסב ס"ו): הגזול כלי ושברו, אין אומרים יתן השברים וישלם עליהם, ודינו כמו שנתבאר בסימן שנד (ס"ה ע"ש).

ביאור: אין אומרים יתן השברים כו' - כבר נתבאר זה בסוף סימן ש"ד סעיף ה' דהיינו דוקא אם יש לו מעות, דאם אין לגנב או לגזול מעות לשלם, אפילו יש לו מקרקעי או מטלטלין א"צ לשלם לו מהן, אלא שיימנין לו אלו השברים והמתור ישלים או מהמטלטלין, ובזה יכול הגזול לומר הולאתי ובאת לשלם לי במטלטלין שלא כדיני, שדיני במעות דוקא, לפחות תן לי שברי כלי שלי שבהן ניחא לי טפי מבשאר מטלטלין (סמ"ע), וי"א שאין לו זכות בשברים כלל (ש"ך), עיין מה שכתבתי בסימן ש"ד סעיף ה' (ט"ז).

ארבעה אבות פרק ראשון

בבא קמא

יא

עין משפט
נר מצוה

ופטור - דשומר שכר פטור באונסין כדכתיב ביה ומת או נשבר או נשבה אין רוחה שצונת ה' יהיה בין שניהם (שמות כג) : **יבא** **עבודה** - נבילה : **לכ"ד** - לשומה כמה היא וכן משמע קרא יביאנה עד יבוא העבודה כדכתיב (בראשית מט) בצקר יחל עד דהיינו שלל כדמרגמינן עדהא מפי תורה אור

מורי : **מאי** **לאו** **בזה** **קמיפלגי** - דבאונסין הא ודאי לא פליג אבא שאול למימר דאפי' נטרפה באונס יהא חייב דאין שומר שכר חייב באונסין אלא ה"ק אס נטרפה בפשיעה שיהא בר השלומין יבא עבודה ויזכיק מיתה על המוס שהיא שיהא צעטת מיתה דאי משום דמיס דהשאה לא אילטרנד דהשאה אי אית ליה נבילות אחריניתא יהיב ליה כל שכן הא אלא לפחת נבילה אהא ות"ק דלא מפיק ליה לך דרשה סבר פחת נבילה דמויק הוי הלך לא מני לאוקמי לקרא לך דרשה דאי משום דמיס דהשאה לא אילטרנד דהא תניא ישיב לרבות שיהא כסף :

עורה נבילה - להביאה ממקום שמתה שם למקום שהיתה שם אבא שאול סבר על המזיק הוא : **וספניא** - במיחוא : **כסף ישיב לבעליו וסמא** - משמע שאף המת ישיב לבעליו : **ואגודא** - שפת הצור : **כדנפשיה קא** **טרס** - ריווח דנפשיה קא עביד דשייס ליה לניוק דמי ימירי ולמה לי קרא דוהמת : **כשורא** - קורה : **כדנרסא** -

בזה ודע"ג שמוסר הבאה לעיר נמכר בזו : **אמר שמואל** - מנהג דיינין הוא שאין שמין לא לגבול ולא לגזול שאם גבול וגזול בזהמה או כלים ונפחתו אללו אין שמין הנבילה והשברים לבעלים שיחזיר גבול הפחת אלא ישלם בזהמה וכלים מעולים והשברים שלו : **אלא לנוקין** - שמין כדכתיב והמת יהיה לו : **ואני אומר אף לשואל ואבא מודה לי** : רב : **אף לשואל שמין** - ואינוקין קאי : **או דלמא אף לשואל אין שמין** - והאי אף חגב וגזול קאי : **מדאמרי ליה רב כסנא ורב אמי** - צבא מניעא ב' השואל (דף טו) : **שליא שימנה כו** - דק"ל המפלה שליא יושבת עליה ימי טומאה

וימי טהרה שאין שליא בלא ולד אלא שנימוח בכותה : **מונין לה מן הרשון** - דמויס ראשון טומאה ואפי' הואי לידה יבישתה : **לחומרס** - דמטמוחין טהרות שנגעה בראשון משעת ילידתה שליא : **דקא מטטרס** **לה מראשון** - טהרא סופרת י"ד של נקבה עם יוס הראשון ודמיס טהרה ביום ט"ו טהרין דהיינו קולא דאי הויא מניח משני לא חיילא ימי טהרה עד למחר : **חושש** - לטמא טהרות שחגע בראשון : **מוינא לא ממניא** - שבועיים דנקבה אלא משני : **מאי קמ"ל** - עולה דלחמר חושש : **דאין מקלט שליא בלא ולד** - ומש"ה חושש שמה רוב מיחוי הולד יאל באותו מקלט ומכי נפק רוב הוי ליה כילוד כדלחמרינן במסכת נדה (דף כה) יאל מחוסך או מסורס עד שיאל רוב ומוינא ודאי לא מניח מראשון דשמה לא נפק רובא עד שני דאי יש מקלט שליא בלא ולד לא הוה חיישין לטמא טהרות דכולי האי לא חיישין דנימא תרי חומרי דלמא נפקא רובא נפקא : **שליא** - של בזהמה : **שילאס מקלמס** - קודם שחיטת הבזהמה : **אסורס** - כולה ואפי"פ שאין בה ולד : **סיג סימן ולד באשא וסימן ולד כבשה** - כלומר משני שהשליא סימן ולד בין באשה בין בבהמה שאין שליא בלא ולד אלא שנימוח וחישישין שמה באותו מקלט שליא קודם שחיטה היה רוב של עובר וקיימא לן יאל רובו הי' כילוד ואינו ניתר בשחיטת האם :

כשאין קשורה בה כדלחמרינן בהמפלת (מה דף טו) דלא לחמרינן גולין את השליא בזולד אלא בשליא הבאה אחר הולד ועוד וי"ל דהתם אכרי צס"ס גזירה מקלט אטו כולה כדלחמרינן בשמעתין : **בסימן** ולד באשה ויש לומר משום דבאשה פשוטו לן יומת מצבחה דהרי שפיר שהוה סימן ולד באשה ולא בבהמה כדתנן בהלוקק (בבב"ב דף יט) סימן ולד בבהמה שליא ובאשה שפיר ושליא :

יבא עדים שנטרפה באונס - ואיך דורש בפרק האומנין (כ"מ פ"ג) אין רוחה הא יש *רוחה יבא עדים שנטרפה ופטור דמשמעות דורשין איכא בינייהו : **יבא** ארורה לכ"ד - פי' שמתה בלא צרכה וזאת גורם עבודה כמו אחת מהנה לא נעדרה (ישעיה נה) וצוקנטריס גריס עבודה כמו יחל עד :

בשאלתות דרב אחאי גרי' אמר שמואל אמר לי אבא ולא כפ"ה דפירש למנהג דיינין קד הוא :

אין שמין לא לגבול ולא לגזול - פי"ה אין שמין הנבילה והשברים לבעלים שיחזיר גבול הפחת אלא ישלם בזהמה שלימה וכלים מעולים והשברים שלו ודע"ג דקיימא לן ישיב לרבות שיהא כסף ככסף ואפי' סובין גבול וגזול שאני משום דכתיב אשר גזל כעין שגזול הלך לרדך להחזיר הגזילה או דמיה ולא סובין וכן משמע בירושלמי מנין שאין שמין לא לגבול ולא לגזול אי"ר אבא בר ממל חייס שנים ישלם ולא מתיס עד כדון גביה גזילה מנין אי"ר אבא בר ממל והשיב הגזלה אשר גזל כאשר גזל והיינו טעמא דגבול וגזול קנו מיד כשהוליו מרשות בעלים חבל מויק לא כתיביב אלא כמו שהויק וה"ש דמ"ד אף לשואל כיון דחייב באונסין נמלא שקלא משעת שהוליו מיד הבעלים והדמיס הוא דנתיביב כמו גבול וגזול :

דקא מטרת לה מראשון - פירוש סופרת י"ד של נקבה מראשון והדמיס טהרה צט"ו יהיו טהרין וא"ת ואמאי לא יהיו טהרים דלמא ביום ראשון יאל ראשו או רובו ואפי' לא יאל דלמא הוא וזכר וי"ל דלא מני למישרי מספק ספיקא דהו תרי קולי דסתרי אהדי שאלס טהרה יוס מ"א טהרי נמי מספק ספיקא דשמה לא יאל רובו ביום ראשון ואפי' יאל רוב דלמא נקבה היא והשתא בתמילה התרו משום דשמה זכר השתא נתיירו משום שמה נקבה הרי ממה נפשך נעשה איסור וכה"ל תנן בזהמפלת (מה כ"ט) טעב לזכר ולנקבה ולגדה אע"ג דכל איסור בחפי נפשיה

מקלט שליא בלא ולד - וא"ת לרי"א דלחמר חוששין משום דאין מקלט שליא בלא ולד אלא אם היה מקלט שליא בלא ולד לא היה חושש ה"ד אי ברה"ר חפי' בחד ספיקא מטרהי ואי ברה"א חפי' כספק ספיקא נמי טמא דהא תנן (טהרות פ"ו מ"ג) כל ספיקות שאתה יכול להרבות ברה"א חפי' ספק ספיקא טמא וי"ל דשמעתין איירי לענין לאוהרה לבעלה : **שליא** שנימה דקתא אסורה בחליה - פי' אסורה חפי' מה שפכית דשמה באותו מקלט שליא יאל ראשו של ולד והוי כולו כילוד ולא קרינן ביה כל בזהמה תאכלו דאם יש מקלט שליא בלא ולד היה לנו להחזיר מטעם ס"ס תימה דסוגייה דהכל מוכח דשרי ר' אלעזר בשליא שימנה מקלמס אי הוי ס"ס בחליה וצוקף בזהמה המקשה (חולין ע"ז) משמע דלפניו צס"ס אכרי רבי אלעזר דעל הך משנה דשליא שימנה מקלמס קאמר ר' אלעזר לא שנו אלא בשליא קשורה בזולד אבא קשורה בזולד אין חוששין לולד אחר ובשאלין קשורה ע"כ לא הוי אלא ס"ס כדקתא בצרייתא דקתני התם שמה נימוח שפיר של שליא כו' וא"כ כשאין קשורה תסתרי דשמה אין שם ולד אחר ואפי' יש שם ולד אחר שמה לא יאל רובו וי"ל בצרייתא דקתני התם שמה כו' מיירי בשליא של אחר הולד ור' אלעזר איירי בשליא שקודם הולד דודאי יש שם ולד אחר הולד את השליא בזולד אלא בשליא הבאה אחר הולד ועוד וי"ל דהתם אכרי צס"ס גזירה מקלט אטו כולה כדלחמרינן בשמעתין : **בסימן** ולד באשה ויש לומר משום דבאשה פשוטו לן יומת מצבחה דהרי שפיר שהוה סימן ולד באשה ולא בבהמה כדתנן בהלוקק (בבב"ב דף יט) סימן ולד בבהמה שליא ובאשה שפיר ושליא :

גזירה אמר עולא אמר ר' אלעזר שליא שימנה מקלמס ביום ראשון ומקלמס ביום שני מונין לה מן הראשון פי' ימי טומאה לזכר וי"ל נקבה מנין מן היום הראשון ואקשי עליה האי חומרס קולא הוא דקא חשב [לה] לילדת מיום ראשון והיא לא ילדה אלא בשני ומהמנהג בח' שרוא' ל' ליום ב' ויעדין מסאה היא היום כולו . ותיקין רבא לחוש לפוסאח חיששת אבל לטנתו ז' לזכר וי"ל נקבה משני מנין . והבא עולא לחודיעי דאין מקלט שליא בלא ולד תנינא ב' בהמה שרואי מקלמס לילד שליא שימנה מקלמס אסורה

ס"ח רחמי
צ"ח א מיי' פ"ו חכ"ל
מוקי שמון הל' יג
כמג עשין סמ טור ש"ע
ח"מ סימן טג ספ"ג :

[פ' אמר ס' ק"ח]
צ"ב ב מיי' פ"ח חכ"ל
גביה הל' יג ועין
בשגות ובמ"מ סמ
עשין טע טור ש"ע ח"מ
ס' שג טפ"ג :

ק"ג ב מיי' פ"ג מהלכות
גזילה וזכריה הלכס
טו סמ עשין טס טו"ש
ח"מ ס' שג טפ"ג י :

ק"ד ב מיי' פ"ח חכ"ל
שאלס ופקדון הלכס
ג סמ עשין טז טו"ש
ח"מ ס' שג טפ"ג :

ק"ה ב מיי' פ"ו חכ"ל
הלכס וזכריה הלכס
טו סמ עשין ק"ח עשין
רמג טור ש"ע י"ד ס' י
ק"ד עשין י :

ק"ו ב מיי' פ"ה מהלכות
מחלות אסורות הל' יג
סמ עשין ק"ח ק"ו :

[ועי' חוס' ג"מ ז"ז :
ד"ס זיל של"ס]

רבינו חננאל
יביאנה עד יבוא עדים שנטרפה באונס ופטור אבא שאול אמר יביאנה עד יבוא עדים שנטרפה לבית דין יבא הנבילה בכ"ד לשופת לניוק בשלומין ש"פ דכל מה שפחתה הנבילה בין מיתה לשלומין על ח"מ חפ"ק וה"ק חלק ואמר פחת הנבילה לניוק ונדרתה האי סברא ואוקמיה טלי עלמא פחת נבילה דניוק הוי ובמורה נבילה פליגי .

ח"ק סבר פורה נבילה דניוק ואבא שאול סבר יבא עדים שנטרפה לבית דין יבא הנבילה בכ"ד לשופת לניוק בשלומין ש"פ דכל מה שפחתה הנבילה בין מיתה לשלומין על ח"מ חפ"ק וה"ק חלק ואמר פחת הנבילה לניוק ונדרתה האי סברא ואוקמיה טלי עלמא פחת נבילה דניוק הוי ובמורה נבילה פליגי .

וימי טהרה שאין שליא בלא ולד אלא שנימוח בכותה : **מונין לה מן הרשון** - דמויס ראשון טומאה ואפי' הואי לידה יבישתה : **לחומרס** - דמטמוחין טהרות שנגעה בראשון משעת ילידתה שליא : **דקא מטטרס** **לה מראשון** - טהרא סופרת י"ד של נקבה עם יוס הראשון ודמיס טהרה ביום ט"ו טהרין דהיינו קולא דאי הויא מניח משני לא חיילא ימי טהרה עד למחר : **חושש** - לטמא טהרות שחגע בראשון : **מוינא לא ממניא** - שבועיים דנקבה אלא משני : **מאי קמ"ל** - עולה דלחמר חושש : **דאין מקלט שליא בלא ולד** - ומש"ה חושש שמה רוב מיחוי הולד יאל באותו מקלט ומכי נפק רוב הוי ליה כילוד כדלחמרינן במסכת נדה (דף כה) יאל מחוסך או מסורס עד שיאל רוב ומוינא ודאי לא מניח מראשון דשמה לא נפק רובא עד שני דאי יש מקלט שליא בלא ולד לא הוה חיישין לטמא טהרות דכולי האי לא חיישין דנימא תרי חומרי דלמא נפקא רובא נפקא : **שליא** - של בזהמה : **שילאס מקלמס** - קודם שחיטת הבזהמה : **אסורס** - כולה ואפי"פ שאין בה ולד : **סיג סימן ולד באשא וסימן ולד כבשה** - כלומר משני שהשליא סימן ולד בין באשה בין בבהמה שאין שליא בלא ולד אלא שנימוח וחישישין שמה באותו מקלט שליא קודם שחיטה היה רוב של עובר וקיימא לן יאל רובו הי' כילוד ואינו ניתר בשחיטת האם :

[פי' חוס' כ"כ
ס"ד/הימורה]
[פי' חוס' כ"כ
לחמ' ס' ד"ה
מ"ה וחוס' כ"כ
ט"ו ז"ה
ז"ל]

חולין ס"ט.

גמ' דלחמרינן
שליא בלא ולד.
עין נדה יח
פי' חוס' ד"ה
שליא בבית :

{יא ע"ב}

שיש מקצת שליא בלא ולד, ו[עכ"ז רבנים] גזרו מקצתה אטו כולה, לכן לומדים [שלא].

ואמר עולא אמר רבי אלעזר, בכור שנטרף בתוך ל' יום, אין פודין אותו [פי' אין צריך לפדותו, וכל שכן אם נפטר מעצמו]¹⁰⁹. וכן לימד רמי בר חמא, מזה שנאמר "פדה תפדה", הייתי חושב אפי' נטרף בתוך ל' יום, מלמד הנאמר "אך [פדה תפדה]", לחלק [ביניהם].

ואמר עולא א"ר אלעזר, בהמה גסה נקנית במשיכה. והא אנחנו למדנו [שהיא נקנית] במסירה [כיון דמסר לו באפסר קנאה אף על פי שלא משכה מרשות מוכר]. הוא שאמר כמו התנא הזה, שלמדנו, וחכ"א, שניהם [גם בהמה גסה וגם בהמה דקה נקנים] במשיכה¹¹⁰, ר"ש אומר, [גם בהמה גסה וגם בהמה דקה נקנים] בהגבהה. ואמר עולא אמר ר' אלעזר, האחים שחלקו¹¹¹, שמים מה שעליהן, ומה שעל בניהן ובנותיהן אין שמין [שהרי בנים ובנות לא באים לבית דין, ולהביא אותם יבזו אותם]. אמר רב פפא, פעמים אף מה שעליהן אין שמין, מצינו [מקרה שלא שמים מה שעליהם] באח הגדול [העוסק בנכסים להכניס ולהוציא], שכן היתומים רוצים שדבריו ישמעו [בכבוד, ולכן מסכימים שהוא יקח מהירושה להלביש עצמו במלבושים נאים].

ואמר עולא א"ר אלעזר, שומר שמסר לשומר, [שומר הראשון] פטור¹¹² [בכל אותן דינים שהיה פטור אם היתה אצלו פטור נמי השתא ולא אומרים' פשיעה היא זו שמסרה לאיש אחר], ואין שאלה שומר חנם שמסר לשומר שכר, שמעלה [רמת] שמירתו [ששומר שכר מוסר נפשו לשמרו יותר משומר חנם שהרי שומר שכר חייב בגניבה ואבידה], אלא אפילו שומר שכר שמסר לשומר חנם [ומת הבהמה באונס], שעכשיו מוריד

¹⁰⁹ ע"י שר"ע (י"ד סי' שה ס"ב): מת הבה בתוך שלשים, ואפי' ביום שלשים, וכן אם נעשה טריפה קודם שעברו עליו שלשים יום, אינו חייב בפדיון. ואפילו הקדים ונתן לכהן הפדיון, יחזירו לו. (מת לאחר שלשים, חייב לפדותו ולברך על הפדיון, אבל לא יברך: שהחיינו).

¹¹⁰ ע"י שר"ע (ח"מ סי' קצ"א): בהמה בין דקה בין גסה אינה נקנית במסירה שלא במשיכה, ואינו צריך להגביה. הגה: ויש אומרים דאף מסירה קונה בבהמה גסה, ויש אומרים אף בדקה אם הוא בפני המוכר, ועיין לקמן סימן קצח ס"ח עד י"ג דיני מסירה, אמר לו לקנות במשיכה ושינה, בין לגרעיותא כגון למסירה או למעלותא כגון שהגביה, לא קנה אלא במשיכה כמו שאמר לו:

ביאור: ו"א אף בדקה - אם היא עומדת ברשות הרבים או בחצר שאינה של שניהם דהן מקומות שאין קונין שם במשיכה, משה"ה לא הטריחוהו חז"ל למושכה מרשות הרבים לרשותו או לסימטא אלא די במסירה. מיהו דוקא בבהמה ס"ל דמהני מסירה, דומיא דספינה דמסירה דידהו הוי כמו משיכה דבנעוץ כל דהו הולכת הספינה מעצמה, וכיון דשם משיכה עליו, אף על פי דבשאר דברים בעינן שימושך מרשות הרבים לרשותו או לסימטא, בהני שבמשיכתן לרשותו יש טורח הקילו בו לומר שסגי במסירה בזה ששם משיכה עליו, משה"כ בשאר מטלטלין אפילו כשהן ברשות הרבים (סמ"ע).

¹¹¹ ע"י שר"ע (ח"מ סי' רפ"א): האחים שחלקו שמין מה שעליהם, ויש אומרים גדול האחין אין שמין מה שעליו, אבל מה שעל בניהם ובנותיהם שקנו להם מתפיסת הבית אין שמין, וכן מה שעל נשותיהן, שכבר זכו בהם לעצמם. במה דברים אמורים בבגדי חול, אבל בבגדי שבת ומועד שמין מה שעליהם:

ביאור: שמין מה שעליהן - פירוש, מה שהוא עליהן שלבושין בו שמין אותן, משה"כ בבניהן ובנותיהן דאפילו הוא עדיין בעין יש בהן חילוק, דאם אינו עליהן כגון בגדי שבת ויום טוב דיכולים להביאן לב"ד ולשוש אותן שמין אותן, מה שאין כן בגדי חול שהן לבושיין בהן וגנאי להן לבוא לב"ד, אומריסנן מסתמא מחלי אהדי שלא לביישן בזה, אבל באחין עצמן אין שייך גנאי במה שיוצאין ונכנסין בבית דין, אבל מה שכבר כלה ונאבד מהבגדים אפילו מה שכילו האחין עצמן אין שמין, ואומריסנן דמחלי דברים שאינן עוד בעין, אם לא שעשו מחאה בתחילה זה בזה שמי שקונה דבר מתפיסת הבית ינכו לו אותה ההוצאה מחלקו (ע"י דבריו ריש סי' רפ"ו) (סמ"ע).

ויש אומרים דבגדול האחין כו' - ע"י קע"ו ס"ט, שזה מובא במחבר ואין מחלוקת (נתה"מ), ראובן שנפטר והניח בנים ונכסים, והבנים אחרי פטירתו היו נושאים ונותנים בנכסי עזבון אביהם, והיו עושים הוצאות כל אחד מהם כרצונו מבלי חשבון, ועתה באו לחלק נכסי עזבון אביהם. אם אלו האחין מחו האחד לחבירו קודם שיוציאו, ודאי דכל אחד הוציא לעצמו ויעשה חשבון מכל מה שהוציא, אבל אם לא מחו אלא הוציאו בדרך הסתם, אם קנו דברים לבניהם ולנשותיהן, או חפצים בבתיהם, ודאי דשמין אם הם בעין ולא נאבדו ולא בלו לגמרי, אבל אם נאבדו או בלו לגמרי אין שמין כלל, דמסתמא אחים מחלי אהדי, ואפילו שזה הוציא יותר מזה, וכן אם הוציאו באכילה ושתייה זה יותר מזה ולא מחו אהדי והם שיוציאו, ודאי דמחלי אהדי, אך בדברים שקנו להם ולבניהם ולנשותיהם קודם בעין, שמין אותם החלוקה, לבד בגדי חול אשר לבניהם ולנשותיהן אין שמין, אבל מה שעליהם שמין, ואפילו בגדי חול אשר עליהם שמין (רע"א בשם לחם רב).

[רמת] שמירתו, גם כן פטור [ואין לבעלים טענה שמסירה לאחר הוי פשיעה], שהרי מסר לבן דעת.

רבא אמר, שומר שמסר לשומר חייב [השומר הראשון אפילו באונסים], ואין שאלה שומר שכר שמסר לשומר חנם, שמוריד [את רמת] שמירתו, אלא אפילו שומר חנם שמסר לשומר שכר [שמעלה את רמת השמירה], חייב. [שיש לבעלים טענה] אמר לו, אני מאמין לך שבועה [שכן שומר חנם נשבע שלא פשע], ואיני מאמין לזה [שמסרת בידן] שבועה.

ואמר עולא א"ר אלעזר, ההלכה היא, גובים [חוב] מן העבדים. אמר ר"נ לעולא, [וכין רבי אלעזר אמר אפי' מיתומים [אם מת הלוה]. לא, [רק] ממנו [פי' הלוה עצמו. ושאל ר"נ], ממנו [זה פשוט], אפי' מהמעיל שעל כתפיו. במה מדובר כאן, שעשה את העבד אפותיקי [שבשעת הלוואה אמר לו, שתגבה ממנו], כמו שרבא אמר, שאמר רבא, עשה עבדו אפותיקי ומכרו¹¹², בעל חוב גובה הימנו. [אבל אם עשה] שורו אפותיקי ומכרו¹¹³, אין בעל חוב גובה הימנו, למה. לזה יש קול, ולזה אין קול.

¹¹² ע"י שר"ע (ח"מ סי' ק"ז ס"ה): עשה עבדו אפותיקי, אפילו בסתם, ומכרו, בעל חוב גובה ממנו, מפני שיש לו קול.

ביאור: עשה עבדו אפותיקי כו' - אפילו האפותיקי בעל פה רק שהלוואה היתה בשטר ו"א דנראה אפילו ההלוואה בעל פה משום דהעבד מוציא קול, ולדבריו צ"ל דיש עדים שלא פרע כגון שאומרים לא זה ידו כו' או שהוא תוך זמנו ו"א דצריך שיעשנו אפותיקי בשטר (ש"ך).

מפני שיש לו קול - ו"א דעבד הרי הוא כקרקע ויש לו קול שעשאו אפותיקי והלקוחות אפסידו אנפשייהו, משה"כ פרה וטלית כו'. ולכאורה משמע דמשום דעבד הוא כקרקע לענין כמה ענינים משום הכי נמי אומריסנן בזה דדינו כקרקע ואומריסנן דיש לו קול כקרקע. אבל זהו דוחק, דאם כן בלי אפותיקי נמי ליהוי דומיא דקרקע דבעל חוב גובה ממנה אפילו בלי אפותיקי. ועוד, וכי משום דיש לו דין קרקע יש לו קול כקרקע. ועוד, דאם כן למה אמר רבא הנ"ל בטעמו האי יש לו קול והאי אין לו קול, ה"ל למימר האי דינו כקרקע והאי לא דינו כקרקע, כיון דהקול מכח שדינו כקרקע אתיא. לכן נראה דדוקא מכח דעשאו אפותיקי יצא הקול, וכיון שיצא הקול דינו כקרקע, דטעם קרקע דגובין ולא היה להם ללקוחות ללוקחה וכשלקחו אפסידו אנפשייהו, הכי נמי בעבד דוקא כשעשאו אפותיקי. והטעם אפשר הוא משום דאז עבד גופא מפיך קלא ואומר לכל שעשאו רבו אפותיקי למלוה. א"נ בלא"ה כיון דיש בעבד דבר חשיבות, משום הכי כשעשאו אפותיקי בעדים אפילו סתם, הקול יוצא עבד של פלוני יצא מרשותו לרשות פלוני מחמת שהלוה לו ועשאו אפותיקי. ואיזה טעם שיהיה דמכח דיש לו קול דינו כקרקע לענין זה שיטרפו מהלוקח, ולא כמשמעות ריש דברינו, והכלל, דדוקא במילי דאורייתא דינו כקרקע ולא בשאר ענינים, ע"ש (סמ"ע).

¹¹³ ע"י שר"ע (ח"מ סי' ק"ז ס"ג): עשה שורו אפותיקי, ומכרו, אין בעל חוב גובה ממנו. וכן שאר המטלטלים, מפני שאין להם קול. ואפילו עשאו אפותיקי בשטר, ואפילו ידע הלוקח שעשאו אפותיקי, דלא פלוג רבנן. ביאור: עשה שורו אפותיקי ומכרו - הוא הדין אם נתן במתנה אין בעל חוב גובה ממנו (סמ"ע), ויש חולקים דבנתנו במתנה דלא שייך פסידא דלקוחות בע"ח גובה הימנו דאין יכול ליתן מה שמשועבד לאחרים, אבל במקום אחר נראה אחרת, וצ"ע (קצה"ח).

אין בעל חוב גובה ממנו - מעיקר הדין היינו דוקא בדלא שיעבד לו מטלטלי אגב קרקע, וכדלעיל (סי' ס"א, וסי' ק"ג ס"א), מיהו כבר כתב המחבר (סי' ס"א וסי' ק"ג) דנהגו שלא לגבות מטלטלי המכורים אפילו בבי האי גוונא משום תקנת השוק דלא ירצו לקנות שום דבר (סמ"ע).

ואפילו עשאו אפותיקי בשטר - הטעם, דמטלטלי לאו בני שטרי נינהו, משום דהלוקח לקחם אותן מיד לביתו, ואין כאן שעבוד קרקעות להיות עומד לזכרון ע"י השטר (סמ"ע).

ואפילו ידע הלוקח כו' - כגון שהיה עד באותו מלוה, ואפילו התרה המלוה בלקוחות ואמר להם אל תקנו מטלטלי הלוה, אינו גובה מהן, מפני שלא חל עליהן שעבודו כלל (סמ"ע).

לאחר ש[ר"נ] יצא, עולא אמר [לאלה שישבו לפניו], כך אמר רבי אלעזר, אפי' מיתומים [שכן עבדים כמו קרקעות]. ר"נ עולא מסתתר [ממני, שר"נ סבר עבדים חשובים כמטלטלים, ופחד שמא אני אנצח אותו בהלכות וקושיות].

היה מעשה [פי' דין תורה] בנהרדעא, והדיינים שבנהרדעא גבו [עבדים מיתומים]. היה מעשה [פי' דין תורה] בפומבדיתא, ורב חנא בר ביזנא גבה [עבדים מיתומים]. ר"נ אמר לו, לך תחזירם, ואם לא, אנחנו נגבה ממך את ביתך. א"ל רבא לר"נ, הרי עולא, ורבי אלעזר, ודייני דנהרדעא, וגם רב חנא בר ביזנא [שכולם סוברים שגובים עבדים אפילו מיתומים], כמי אתה סובר [שאתה סובר שעבדים כמו מטלטלים]. א"ל, אני יודע משנה, שאבימי לימד, פרוזבול [שטר שנותן לבעליו רשות לגבות חובותיו בשמיטה] חל על הקרקע¹¹⁴ [מאחר וזה לא חסר גבייה וזה כתב לו עליהם שכל חוב שיש לו עליו שישגבנו כל זמן שירצה], ואינו חל על העבדים, מטלטלים נקנין עם הקרקע¹¹⁵ [אם מכר לו קרקע ומטלטלים והחזיק בקרקע קנה מטלטלים אף על פי שלא משך], ואינו נקנין עם העבדים¹¹⁶ [שאם החזיק בעבדים לא קנה מטלטלים ויכול מוכר לחזור במטלטלים אם כן רואים שעבדים כמטלטלים].

¹¹⁴ עי' שו"ע (ח"מ סי' סז סב"ב): אין כותבין פרוזבול אלא על הקרקע, ואפילו קרקע כל שהוא סגי וכו'. ועיי"ש בסמ"ע: משום דלא תיקנו פרוזבול כי אם אסתם הלואה, וסתם הלואה אינו כי אם למי שיש לו קרקע וסמוך עליה בגביות חובו [רש"י גיטין לז ע"א]. ויש מפרשים [ר"ש שביעית פ"י מ"ו הטעם, משום דכשיש לו קרקע מחשב טפי כגבוי ועומד ביד הב"ד. ולשני הטעמים בקרקע כל שהו סגי, משום דאיכא מרבוותא דס"ל דאין אונאה לקרקעות כלל, ולאין היינו טעמא, דקרקע ראויה לגבות ולחזור ולגבות ממנה עד שישתלם לו חובו.

¹¹⁵ עי' שו"ע (ח"מ סי' רב ס"א): המקנה קרקע ומטלטלין כאחד כיון שקנה הקרקע באחד מדרכי הקנייה נקנו המטלטלין עמהם בין שהיו שניהם במכר או במתנה בין שמכר מטלטלין ונתן קרקע בין שמכר קרקע ונתן מטלטלים כיון שקנה קרקע קנה המטלטלים ויש אומרים דאפילו הקרקע בשכירות ומטלטלין במתנה.

ביאור: כיון שקנה - ואפילו אם נמצאת השדה גזולה. ל"ל כיון דאם חזר ולקחה מבעלים הראשונים קנה זה נקנה המטלטלי' אג"ק (רע"א). עי' לעיל סי' סו [המקנה לחבירו קרקע כל שהוא, והקנה לו על גבו שטר חוב, הרי זה קנה השטר בכל מקום שהוא בלא כתיבה ובלא מסירה, והוא שיאמר לו על פה: קנה לך הוא וכל שעבודא דאית ביה. הגה: ו"א דשטר אינו נקנה באגב. ולענין הלכתא נקטינן כסברא הראשונה, דנקנה באגב. ודוקא שטר שכבר נכתב, אבל לא יוכל להקנות לו באגב, שטר שעדיין לא נכתב], אבל לכר"ע דשטר דאותו הקרקע נקנה באגב (רע"א בשם הקצה"ח) ואם ה' לו קרקע במתנה על מנת להחזיר יכול להקנות בקרקע זו לאחרים מטלטלי' אגב קרקע (רע"א). נקנו המטלטלין עמהם - דזוקא מטלטלי דלא נייד, לאפוקי עבדים אגב קרקע, דבהו בעינן דוקא שיעמדו בתוכו ויקנהו אגב קרקע וכמ"ש בסמוך סעיף ח' (סמ"ע).

ו"א דאפי' הקרקע בשכירות כו' - מש"כ ו"א" קשה שזה דבר פשוט ואין חולק, אמנם ו"א דקרקע מושאל ומטלטלין במתנה יש מי שכתב דלא קנה, אבל העיקר שכן קנה (ש"ך), [ש"ך אות ב] וכן מוכח בש"ס. נ"ב עיין תשובת מהר"ט ח"ב סימן פ"ג: [ש"ך בא"ד] וכן מוכח להדי'. נ"ב אין זה הוכחה גמורה ד"ל דקושי' תוס' והרא"ש לפ"מ דקאמר בב"מ דבקנין חצר הקנה להם ה"ל להשאיל מקומו וכן כתב הר"ש פ"ז דדמאי על קושי' תוס' וכת' דשדה בשאלה ומטלטלי בנתינה לא מקנה אגבה הניחא למ"ד מטלטלי אגב קרקע הקנה להם אבל לר"א לא שייך לומר הכי דקני מטעם חצר עכ"ל (רע"א). ו"ח דעיקר דלא קנה (פ"ח).

¹¹⁶ עי' שו"ע (ח"מ סי' רב ס"ט): המקנה עבדים ומטלטלים כאחד משך המטלטלים לא קנה העבדים החזיק בעבדים לא קנה המטלטלים אלא אם כן היו המטלטלים על גבי העבד והוא שיהיה כפות ויש אומרים שצריך גם שיהיה ישן.

ביאור: החזיק בעבדים לא קנה מטלטלים - דדוקא דומיא דערי מצורות בעינן, שהוא קרקע דלא נייד (סמ"ע), משום דקנין אגב קרקע מדרבנן, ודוקא למילי דאורייתא עבדי כמקרקע אבל לא למילי דרבנן (קצה"ח), היינו רק למ"ד עבדי כקרקעי דמי, אבל לדין דקיי"ל עבדי כמטלטלי דמי, בלא"ה לא קנה, דאין מטלטלין נקנין אגב מטלטלין (נתה"מ), דומי דערים. נ"ב הוא שפת יתור למאי דקיי"ל עבד' כמטלטלי' דמי במילי דרבנן וכמ"ש הסמ"ע ס"ק ט"ו ממילא אין קונין מטלטלי' אגב עבדים (רע"א).

אלא אם כן היו המטלטלים על גבי העבד - דאז כיון שקנה העבד, קנה המטלטלים אגבו מתורת חצירו (סמ"ע). והוא שיהיה כפות - דאל"כ ה"ל חצר מהלכת דאינה קונה, וכל שבמהלך לא קנה בעומד ויושב נמי לא קנה (סמ"ע).

אולי זה מחלוקת תנאים, מכר לו עבדים וקרקעות, החזיק בעבדים, לא קנה קרקעות. [וכן אם החזיק בקרקעות, לא קנה עבדים [ואף על גב שהתנא הזה סובר עבדים כמטלטלים דמי אפי"ה לא קנה אלא א"כ עומד העבד בתוכה בשעה שהחזיק בה כמו שכתוב לקמן שמטלטלים שזוים שונים ממטלטלי שלא זזים]. קרקעות¹¹⁷ ומטלטלים, החזיק בקרקע, קנה מטלטלים, במטלטלים, לא קנה קרקע, עבדים ומטלטלים, החזיק בעבדים, לא קנה מטלטלים, במטלטלים, לא קנה עבדים. ועוד למדנו, החזיק בעבדים, קנה מטלטלים. אולי חולקים בזה, שאחד סובר, עבדים דומים לקרקע, ואחד סובר, עבדים דומים למטלטלים. אמר רב איקא בנו דרב אמי, לפי כולם, עבדים דומים לקרקע, וזה שלמדנו קנה, מוכן, וזה שלמדנו לא קנה, [משום ש] צריכים קרקע דומה ל"ערים מצורות ביהודה" [הוא המקור לקנין מטלטלים אגב קרקע] שלא זזים. שלמדנו, נכסים שאין להם אחריות נקנין עם נכסים שיש להם אחריות, בכסף, בשטר, ובחזקה. מאיפה יודעים את זה. אמר חזקיה, שנאמר בפסוק, "ויתן להם אביהם מתנות רבות לכסף ולזהב ולמגדנות עם ערי מצורות ביהודה".

יש שאמרו, אמר רב איקא בנו דרב אידי, לפי כולם¹¹⁸, עבדים דומים למטלטלים, וזה שלמדנו שלא קנה, מוכן, זה שלמדנו קנה, [מדובר] בעודן עליו. וכאשר עורן עליו מה זה [משנה]. זה חצר מהלכת, וחצר מהלכת לא קנה. ואם תאמר בעומד, והרי אמר רבא, כל שאילו מהלך לא קנה, עומד ויושב לא קנה. ולהלכה [כדי לקנות, צריך להיות] בכפות.

[וקשה שהרי] למדנו, החזיק בקרקע, קנה עבדים. שם [מדובר] כשעומדים בתוכה¹¹⁹. [משמע] שזה [שלמדנו] לא קנה, [מדובר] כשאין עומדין בתוכה. זה מוכן לפי הלשון שאמר רב איקא בנו של רב אמי, עבדים דומים למטלטלים, היינו שאם עומדין בתוכה, כן [קנה], ואם לא, לא [קנה]. אלא לפי הלשון הזה שאמר, עבדים דומים לקרקע, למה לי שעומדים בתוכה. הרי אמר שמואל, מכר לו עשר שדות בעשר מדינות¹²⁰, כיון שהחזיק באחת מהן, קנה כולן. ולדבריו, לפי הלשון שאמר עבדים דומים למטלטלים, למה לי עומד בתוכה.

שיהיה ישן - דבעינן שיהא החצר משומר לדעת האדון, משא"כ כשניעור, דיש להעבד דעת בפני עצמו (סמ"ע).

¹¹⁷ עי' שו"ע (ח"מ סי' רב ס"א) הובא לעיל הערה 115.

¹¹⁸ עי' שו"ע (ח"מ סי' רב ס"ט) הובא לעיל הערה 116.

¹¹⁹ עי' שו"ע (ח"מ סי' רב ס"ח) הובא לעיל הערה ל.

¹²⁰ עי' שו"ע (ח"מ סי' קצב ס"ב): המוכר לחבירו 'שדות ב' מדינות כיון שהחזיק באחד מהם קנה כולם ואפילו היתה אחת מהם הר גבוה והשנית מצולה שהרי אין תשמיש של זו כתשמיש של זו במה דברים אמורים שנתן דמי כולם אבל אם לא נתן דמי כולם לא קנה אלא כנגד מעותיו לפיכך אם היו הכל במתנה קנה כולם. ויש חולקים במתנה והוא הדין בעשרה בתים או בית ושדה דין כעשרה שדות.

ביאור: כיון שהחזיק באחת מהן כו' - כלל דבריו הוא, דאפילו במקום שאין קונין בכסף בלא שטר, בחזקה בלא שטר קונה, דחזקה עדיפא דעשה מעשה בגופה של שדה, לקנות אותה שדה לחוד מהני חזקה אפילו לא נתן מעות כלל, אבל כשבא לקנות כמה שדות, לא מהני החזקה שהחזיק באחת מהן, אפילו הן סמוכות זה לזה, אם לא שנתן לו דמי כולם, דאז קונה כולם בחזקה אחת, ואפילו במקום שאין קונין בכסף לחוד ואפילו אינן סמוכות זה לזה (סמ"ע).

שהרי אין תשמיש כו' - כלומר, אף על פי שאין תשמיש של זה כו' (סמ"ע).

שנתן דמי כולם - דאז מסתמא הקנה לו המוכר כולם בחזקה אחת (סמ"ע).

אלא כנגד מעותיו - מיהו כנגד מעותיו קנה אפילו עייל ונפיק אזווי (סמ"ע, נתה"מ). ו"א דבנתן מקצת דמי כל שדה ושדה קנה הכל. ו"א, דאף בכה"ג לא קנה רק כנגד דמיו. רק בנתן מקצת דמיו של אותו שדה שהחזיק מהני ואפי' לא נתן כלל ולא עייל ונפיק מהני לאותו שדה שהחזיק (רע"א).

לפיכך אם היה הכל במתנה כו' - דבמתנה הוא כאילו קיבל כבר דמיהן של כולם (סמ"ע).

יש חולקים במתנה - טעמייהו, דכיון שלא קיבל ממנו כלום מסתמא דעתו של הנותן שיהא הברירה בידו לחזור בו כל זמן שלא קנאהו המקבל. ואפילו החולקים במתנה מודים בשכירות [דבסעיף שאחר זה] דבהחזיק באחת מהן קנה כולם אף על פי ש"כ לא נתן להמשכיר עדיין כלום, דשאני שכירות דאינה משתלמת אלא לבסוף, ומתחילת השכירות הסכים עמו להיות המעות עליו בחוב ובמלוה עד סוף זמן השכירות (סמ"ע). ו"א דאם אמר לו החזק באחת וקנה כולן, אפילו במתנה קנה לכולי עלמא (נתה"מ ורע"א), ו"א דאפילו במכר ולא נתן דמי כולם ואמר לו כך, קנה (נתה"מ).

והוא הדין בעשרה בתים - פירוש, לא תימא דוקא במכר לו עשר שדות דלית בהו דבר המפסיק כ"כ וסדנא דארעא חד, דינא הכי, ולא בבתים שהן מופסקין ומחולקים כל אחד בנין בפני עצמו, קמ"ל דהקרקעות שהבתים עומדים עליהם מצרפין אפילו הן בעשר מדינות (סמ"ע).

הרי למדנו [שמתטלטים נקנים עם קרקע] ולא צריכים שיהיו עומדים בתוכה¹²¹. אלא מה אפשר לומר [הרי אפילו ללשון השני שעבד חשוב כקרקע]. מטלטים שזוים שונים ממטלטים שלא זוים, כמו כן קרקעות שזוים שונים מקרקעות שלא זוים, ועבד קרקע הוא שזו, שם חיבור הקרקע הוא אחד [שכן הכל מחובר יחד].

¹²¹ ע"י רמב"ם (מכירה פ"ג ה"ט): במה דברים אמורים כשהיו אותן המטלטים צבורין באותה קרקע, אבל אם היו במקום אחר צריך שיאמר לו קנה מטלטלין אגב קרקע, אפילו היו המטלטים במדינה אחרת ואמר לו קנה אותם על גבי קרקע פלונית כיון שקנה הקרקע נקנו המטלטים אף על פי שאינן י צבורין בתוכה, ואם לא אמר קנה אגב קרקע לא קנה, וקרקע כל שהיא קונין על גבה כל מטלטלין שירצה. [ראב"ד] אגב קרקע לא קנה. א"א זה ההפך שכתב בין צבורין לשאינן צבורין אינו מחוור דשמעתא לא מיחזיא אלא לעולם אגב וקני בעינן אפילו בצבורין בה דאי לא היכי פסקה למילתיה ואמר והלכתא אגב וקני בעינן צבורין לא בעינן והא זמנין דצבורין בעינן ואגב לא בעינן עכ"ל.

ע"י ש"ע (ח"מ סי' רב ס"ב): במה דברים אמורים כשהיו אותם המטלטים צבורים באותה קרקע אבל אם היו במקום אחר צריך שיאמר לו קנה מטלטלין אגב קרקע אפילו היו המטלטים במדינה אחרת וא"ל קנה אותם על גבי קרקע פלוני כיון שקנה קרקע נקנו המטלטים אע"פ שאינם צבורים בתוכה ואם לא אמר ליה קנה אגב קרקע לא קנה מאחר שאינם צבורים בתוכה הגה ויש אומרים דאפילו הם צבורים בתוכה צריך שיאמר קנה אגב קרקע וכן נראה לי עיקר ויש אומרים דבעינן דוקא לשון אגב אבל "עם" לא מהני ויש חולקים.

ביאור: צבורים באותה קרקע - כיון דמונחים על הקרקע הן נקנין עם הקרקע אפילו לא אמר להלוקח שיקנם אגב קרקע, דמחשבינן המטלטלין שעל הקרקע כאילו הן מגוף הקרקע ומחוברים אצלה (סמ"ע).

אגב קרקע אפי' ה' - ואגב בתלוש ולבסוף חברו, כקרקע דמי וקונין אגבי מטלטלי'. ועיין רש"י סוכה ל"א ד"ה מחלוקת. ועיין לעיל סי' צ"ה ס"א בהגה (רע"א).

ויש אומרים דאפילו הם צבורים כו' - והיינו דוקא כשאין הקרקע משומר לדעתו, דאל"כ היה קונה בתורת חצר (סמ"ע), עיין מ"ש בסימן ר' סק"ב בדעת אחרת אינו צריך שימור כלל אפילו לדעת נתן א"צ שימור (קצה"ח).

שם - ויש אומרים דאין חצרו קונה אלא כשהוא כבר חצרו משא"כ הכא דחצירו ומתנתו באים כא' (ש"ך), ו"ח, ולתרץ שיטת הש"ך שלא יהיה טועה בדבר משנה צ"ל דודאי אם היה בחצר בפני המוכר או שהקנה לו החצר והמטלטלין כאחת וקנה הקרקע בפני המוכר, כגון שנתן לו הכסף או שהחזיק בפניו, ודאי דקנה המטלטלין ג"כ, דחצירו כידו והוי כאילו משך או הגביה המטלטלין בפני המוכר דקנה, דבפניו אין צריך לומר לו לך וקני. רק כונתו, כגון שנתרצו בפניו דמים על הקרקע ועל המטלטלין, ואמר לו המוכר לך חזק וקני. דאז אם הם צבורין ואמר לו אגב, אף אם הלך הלוקח והחזיק שלא בפניו קנה גם המטלטלין, כיון דהם צבורין ואמר ליה אגב, דהחזקה מועלת אף לקנין המטלטלין, מהני אמירתו לך חזק וקני, ולדעת המחבר אפילו בלא אגב מהני החזקה להמטלטלין, דחשבינן המטלטלין כאילו הן מחוברין לקרקע שהן צבורים, אבל אם לא אמר לו אגב קרקע, להרמ"א אפילו הם צבורין, ולא אמר לו רק לך חזק וקני, והלוקח החזיק שלא בפניו, כיון דחזקה אינה מועילה להמטלטלין רק להקרקע, כיון דלא אמר אגב, א"כ מה בכך שנעשה חצירו וחצירו כידו והוי כהגבהה או משיכה להמטלטלין, מה בכך, זה משיכה והגבהה לא מהני שלא בפני המוכר רק כשאמר לו לך משוך וקני, והכא לא אמר לו רק חזק וקני, וכיון דחזקה לא הוי קנין להמטלטלין כשלא אמר אגב, לא מהני אמירת המוכר לך חזק שיקנה המטלטלין מתורת חצר, וזה ברור (נתה"מ). ו"א בדברי הש"ך, אם עיקר קנין המקום הוא רק כדי לקנות המטלטלים ואין כונתו להחזיק המקום לחלוטין, אז קונה המטלטלים, אבל אם הוא קונה גם הקרקע וכונתו לקנות הקרקע והמטלטלין שניהם יחד לחלוטין, בזה פסק הש"ך שאינו קונה המטלטלים, וע"ל דמיייר שהקנה לו המקום רק לדריסת הרגל, ואז אינו קונה מטעם חצר, כעמבאר בסימן קצ"ח בש"ך סק"ו, משא"כ מטעם אגב קנה אפילו בכ"ג (פ"ת).

וכן נראה לי עיקר - וממילא בהפקד דאין דעת אחרת ולא שייך אמירת אגב, לא קנה מטלטלין אגב קרקע (נתה"מ).

דוקא לשון אגב אבל עם לא מהני - כלומר, דאומר קנה לך הקרקע וקנה לך המטלטלין עמו. והטעם נראה, משום דלשון עמו משמע דאשניהן בשוה קאי קנין זה, וזה לא מהני, משא"כ לשון אגב (סמ"ע), עם לא מהני. מה שהקשה הסמ"ע [סק"ו] על העיר שושן, "ל זה גופא מיבעיא לתלמודא, אי הוי האי עם דקרא לשון הפסוק, וממילא אין צריך המקנה לומר שום לשון, לא עם ולא אגב, או דילמא הפסוק אמר לשון הנותן לומר שהוא צריך לומר עם, וה"ה אגב, וא"כ למסקנא מהני עם. אלא דמ"מ כיון דרש"י (קידושין כז ע"א ד"ה כל הנין) ס"ל דדוקא אגב בעינן כמ"ש הב"י [מחודש ב'], (הרמ"ה) [הרמ"ה] המובא שם אות ר"י חולק עליו, ודאי אין שומעין (להרמ"ה) [להרמ"ה] נגד רש"י, ובפרט להוציא ממון ע"י זה (ט"ז).

נכסים שאין בהן מעילה וכ"ל¹²². [ממשמעות לשון המשנה, משמע] שאין בהם מעילה, אבל הם מקודשים [וזה רק מתאים לקדשים קלים שאין בהם מעילה מחיים אלא באימורין לאחר זריקת הדם], מי לימד [כך, שחייב בנזקין אם הזיק שורו שור שלמים של חבירו]. א"ר יוחנן, [המשנה מדבר] בקדשים קלים, ולפי ר' יוסי הגלילי, שאמר [קדשים קלים חשובים] ממון [של ה]בעלים הוא [וחשיב "שור רעהו"]. שלמדנו, "ומעלה מעל בה' [וכחש בעמיתו], וזה בפרשת שבועת הפקדון, לרבות קדשים קלים, שהן ממון [של חבירו], דברי ר' יוסי הגלילי [שם הפקיד בהמת שלמים אצל חבירו, וכפר ונשבע והודה משלם קרן וחומש ואשם, ואע"ג דבקדשי קדשים אין נשבעים עליהם]. והרי למדנו במשנה, [כהן] המקדש [אשה] בחלקו [שבקרבתו]¹²², בין בקדשי קדשים בין בקדשים קלים, אינה מקודשת. נאמר, שלא כרבי יוסי הגלילי. אפי' תאמר [שמחבר המשנה] ר' יוסי הגלילי, כי אמר ר' יוסי הגלילי, מחיים [שאחריותו עליו], אבל לאחר שחיטה, אפילו רבי יוסי הגלילי מודה, כאשר זכו [הכהנים בחזה ושוק של השלמים, או הבעלים בבשר], זכו משלחן גבוה [שהרי רק הקרבת האימורים וזריקת הדם מתיר הבשר].

ומחיים מי אמר. והרי למדנו במשנה, [בזמן הזה] מוכרים בכור תם חי [ולא שחוט] [והלוקח ימתין עד שיפול בו מום וישחטנו אבל תמים שחוט לא דאין לו תקנה אלא קבורה דאסור בהנאה, דקדשים השחוטין בחוץ הוא]¹²³, [ובכור] בעל מום [מוכרים אותו בין] חי [ובין] שחוט, [וגם מותר לכהן] למקדש בו אשה¹²⁴, ואמר ר"ג אמר רבה בר אבוח, לא שנו [דבכור חי הוי ממון בעלים כשהוא תם] אלא בכור בזמן הזה¹²⁵, מאחר ולא ראוי להקרבה, יש לכהנים זכות בהם [גם מחיים], אבל בזמן שבית המקדש קיים, שראוי להקרבה, לא.

ורבא שאל לר"ג, "ומעלה מעל בה", לרבות קדשים קלים, שהן ממון [אפי' בזמן שבית המקדש קיים, שכן הפסוק מדבר בשבועת הפקדון שמחייב לו אשם], דברי ר' יוסי הגלילי. ורבינא ענה [זה שנאמר ממון בעלים הם, רק] בככור בחו"ל, ולפי ר"ש, שאמר אם באו [בכורות מחו"ל לארץ ישראל] תמימים יקרבו, [דווקא] אם באו, אבל לא לכתחילה [אלא ירעו עד שישתאבו, ומאחר שלא עומדים להקרבה הוי ממון כהן]. ואם נאמר שר' יוסי הגלילי אמר ממון הוא, [גם] מחיים [וזה מש"כ במשנה שחייבים על נזקין].

¹²² ע"י ש"ע (אה"ע סי' כח סכ"ג): בכור, בזמן הזה, אם קדשו בו בעלים הוי ספק מקודשת.

ביאור: ספק מקודשת. סתם בעלים של בכור הוא הכהן וכמו שכתב רש"י בב"ק דף י"ב ומקדשין בו הכהנים את האשה דממונן הוא דבעליו של בכור היינו כהן דמשנולד הבכור שלו הוא ובאמת משנה שלימה היא במסכת מעשר שני (פ"א מ"ב) ומייתי לה בב"ק דבכור תם חי ובעל מום אפי' שחוט מוכרין אותו ומקדשין בו אשה ומוקי לה רב נחמן בזמן הזה וכן פסק להדיא בש"ע י"ד סי' ש"ו סניף ו' וכאן שפסק ספק מקודשת הוא על"פ הרא"ש שכ' בפ"ק דב"ק דמאחר דבפ' שור שנגח את הפרה דף י"ב חולקים אמוראי בשור ושור פסולי המוקדשין שהוא בכור בעל מום שנגחו יחד דפטור הבכור בעל מום דלאו רעהו הוא וא"כ משמע דאין מקדשין בו אשה וע"כ הניח הדבר בצ"ע וסיים וכהן שקידש את האשה בבכור חי לא הוי מקודשת, עכ"ל. ולפ"ז אין מוכרין אותו ול"ש הוא מקדושי אשה, א"כ הפסקים בא"ע ובי"ד סתרי אהדי. וקושיא זו קשה ג"כ על הרא"ש, ועי' יש"ש שהרא"ש חזר בו בבכורות ואחר שחיטה פשיטא שמקדשין בו דהא אפי' לכותי מאכילין (ח"מ), וכן הוא בקצה"ח ס' תו סק"א).

ועי' קצה"ח (תו סק"א): זה דקדשים קלים ממון בעלים לר' יוסי הגלילי אינו אלא לענין הבשר שיוכל למכרו מחיים שיאכל הקונה את הבשר, אבל שישחוט ויזרוק על שם הקונה מודה ר' יוסי הגלילי דלא מהני, דהזבח אינו נשחט ונזרק אלא על שם הבעלים שהקדישו אותו, וכשם שאסור לשנויי מזבח לזבח כן אסור לשנות שם הבעלים שהקדישו אפילו בקדשים קלים.

ועי' רמב"ם (מעילה פ"ד ה"ח) המוכר עולתו ושלמיו לא עשה כלום. ועי' בפסחים (דף צ' ע"א) איתא דאתיא כמאן שאמר קדשים קלים לאו ממון בעלים. והקשו האחרונים דבנז"מ (פ"ח ה"א) פסק כרבי יוסי הגלילי כאן דקדשים קלים ממון בעלים, ושלמים שיש בו דין מעילה יש בהם דין נזקין, וקרינן ב' רעהו. ותיריך האור שמח (רפ"ב מהל' גניבה) דנהג למ"ד מעשר שני ממון גבוה אינו יכול ליתנו במתנה ואינו יכול לקדש בו את האשה, ואפ"ה לגבי מצה ואתרוג דבעינן לכס ס"ל דיוצא ידי חובתו בשל מעשר שני, כיון דאית ל' היתר אכילה, הרי דישנם דברים דלא צריך שיהי' שלו מחמת דין ממון, אלא סגי שיהי' לו איזה בעלות ודי לענין אכילה שיהי' שלו, ואין אחר רשאי לאכלן.

והנה לגבי נזקין ה' ה"א דתם שהזיק שגובה מגופו, אם נגח שור של הפקר וזכה בו אחר, יתחייב הזוכה, א"כ לגבי זה דבעינן שור איש, יש לומר דסגי שיש לו בו היתר אכילה, ואם כן אף שהוא ממון גבוה, מ"מ יכול לגבות ממנו, דהרי אין אחר יכול לאכול ממנו בלי רשותו, ושלו הוא לענין זה, ושפיר גובה ממנו.

[רבינא] יתרץ, זה רבי יוסי הגלילי, וזה [פי' רב נחמן] רבנן. אמר לך [הגמרא], אמרת [בענין] מתנות כהונה [שכן הבכור הוא א' מכ"ד מתנות כהונה]. מתנות כהונה שונה, שכאשר זכו [הכהנים] זורע לחיים וקייבה, זכו משלחן גבוה [אבל שלמים של ישראל לפי ר' יוסי הגלילי לא זכו בהם מחיים משלחן גבוה].

מה שלמדנו לפני כן "ומעלה מעל בה", לרבות קדשים קלים, שהם ממונו, דברי רבי יוסי הגלילי. בן עזאי אומר, לרבות את השלמים. אבא יוסי בן דוסתאי אומר, לא אמר בן עזאי אלא בבכור בלבד. אמר מר, בן עזאי אומר, לרבות את השלמים. מה זה בא למעט. אם תאמר למעט בכור, עכשיו ומה שלמים שטעונים סמיכה¹²³ ונסכים¹²⁴ ותנופת חזה ושוק¹²⁵, אמרת ממון בעלים הוא, וכי יש לשאול בבכור [בחוצה לארץ מאחר ולא עומד להקריבה לא זכו בה משלחן גבוה שאינו ראוי לגבוה].

אלא אמר רבי יוחנן, [זה בא] למעט מעשר [בהמה שאע"פ שהוא קרב שלמים אפי' הכי לא היו מחיים ממון בעלים כשלמים], כמו שלמדנו בבכור [תם] נאמר "לא תפדה" [אבל] נמכר תם חי, ובעל מום חי ושחוט, במעשר נאמר "לא יגאל" [ולומדים מזה שאינו נמכר לא חי ולא שחוט]¹²⁶, לא תם ולא בעל מום [אלמא לאו ממון בעלים הוא].

רבינא לימד את זה [פי' דברי ר' יוחנן] על סוף [המשנה], אבא יוסי בן דוסתאי אומר, לא אמר בן עזאי אלא בבכור בלבד. מה זה בא למעט. אם תאמר למעט שלמים, עכשיו ומה בכור שקדוש מרחם, ממונו הוא, [וכי יש] לשאול על שלמים.

אמר רבי יוחנן, זה בא למעט מעשר [בהמה], כמו שלמדנו בבכור [תם] נאמר "לא תפדה" [אבל] נמכר תם חי, ובעל מום חי ושחוט. במעשר נאמר "לא יגאל" [ולומדים מזה שאינו נמכר לא חי ולא שחוט], לא תם ולא בעל מום. [וקשה שהרי אבא יוסי] אמר "בבכור בלבד" [אם כן אין מקום לומר שלמים ממון בעלים]. זה קשה.

רבא אומר, מהו "נכסים שאין בהן מעילה". נכסים שאין בהן דין מעילה [ואין לדייק שהם קדשים בכלל אלא] מה הם. [נכסים] של הדיוט. ושיכתוב [במשנה], נכסים של הדיוט. זה קשה.

אמר רבי אבא, שלמים [שהם שור תם] שהזיקו, גובה [חצי נזק רק] מבשרן ואינו גובה מאימוריהם¹²⁷. זה פשוט, אימורים עולים לגבוה [פי'

¹²³ עי' רמב"ם (מעש"ק פ"ג ה"א): כל קרבנות בהמה שיקריב היחיד בין חובה בין נדבה סומך עליהן כשהן חיי, חוץ מן הבכור והמעשר והפסח, שנאמר וסמך ידו על ראש קרבנו, מפי השמועה למדו שכל קרבן במשמע חוץ מפסח ובכור ומעשר.

¹²⁴ עי' רמב"ם (מעש"ק פ"ב ה"ב): אין טעון נסכין אלא עולת בהמה ושלמים בלבד בין היו קרבן צבור או קרבן יחיד או כבש יולדת ואילו של כהן גדול הואיל והן עולות טעונים נסכים, אבל העוף והאשמות והחטאות אין מביאין עמהם נסכים, חוץ מחטאות מצרוע ואשמו שנתפרשו נסכיהם בתורה.

¹²⁵ עי' רמב"ם (מעש"ק פ"ט ה"א): וכיצד מעשה שלשתן, שוחט את הבשר ומפריש החזה ושוק הימין ונותן האימורין עם החזה והשוק על ידי הבעלים וכהן מניח ידו תחת ידי הבעלים ומניף הכל לפני ה' במזרח, וכן כל הטעון תנופה במזרח מניפין אותו.

¹²⁶ עי' רמב"ם (בכורות פ"ו ה"ה): מעשר בהמה אסור למוכרו כשהוא תמים שנאמר בו לא יגאל, מפי השמועה למדו שזה שנאמר לא יגאל אף איסור מכירה במשמע שאין נגאל ואינו נמכר כלל, ויראה לי שהמוכר מעשר לא עשה כלום ולא קנה לוקח, ולפיכך אינו לוקח כמוכר חרמי כהנים שלא קנה לוקח וכמוכר יפת תואר כמו שיתבאר במקומו.

ועי' רמב"ם (בכורות פ"ו ה"ו): מדברי סופרים שאסור למוכרו בעל מום ואפילו שחוט גזירה שמא ימכרו חי, לפיכך אין שוקלין מנה כנגד מנה במעשר כדרך ששוקלין בבכור, מפני שהוא נראה כמוכר.

¹²⁷ עי' רמב"ם (נזקי ממון פ"ח ה"ב): שלמים שהזיקו גובה מבשרם ואינו גובה מן הבשר כנגד האימורין שהאימורין של קדשים קלים מועלין בהן כמו שביארנו בהלכות מעילה וכו'.

ועי' אבן האזל שהקשה: לא היה להרמב"ם כאן להזכיר הא דהאמורין של קדשי קדשים מועלין בהן, שהרי מהאימורים בלאו הכי אינו יכול לגבות כיון דלגבוה סלקי, ומה דאינו גובה מן הבשר כנגד האימורין אין זה שייך להא דמועלין באימורין.

ונראה דהרמב"ם לשיטתו דסובר דכחש מזיק אין הניזק מפסיד. וא"כ ה"נ כשאבד חלק המזיק, הניזק גובה מהנמצא כל הזיקו וכמו שביארנו (פ"ז ה"ב) דסובר דיוחלט הוא אחר העמדה בדיו וא"כ אם לא היה דין מעילה באימורין והיה שייך דין שלומי היזק גם על האימורין ורק משום דעולה להקטרה אי אפשר לגבות מהן, א"כ אם היה העמדה בדיון לאחר ההקטרה היה הניזק גובה מן הבשר כל ההיזק וכמו בכחש מזיק, לכן כתב הרמב"ם דטעמא הוא משום דיש דין מעילה באימורין ואין דין גביה כלל על חלק האימורין ולכן גובה

למזבח¹²⁸. לא [אין זה הכוונה, אלא] צריכים, [את ההלכה הזאת ללמד שלא] לגבות מבשרן כנגד אימורים [פי' אם השור שוה מאתיים נגח שור שוה מאתיים אינו גובה אלא חציו דמי בשורו אע"ג שזה אינו מנה שלמה, ולא משלמים דמי האימורים מחצי השני של דמי הבשר]. לפי מי. אם לפי רבנן, זה פשוט, הרי אמרו כאשר אין להשתלם מזה לא משתלם מזה [פי' שור שדחף פרה לבור, השור מועד חייב בחצי הנזק, ושור תם ברביע, ובעל הבור פטור, ואז פשוט שלא משתלם מדמי בשר כנגד האימורים]. ואם זה לפי רבי נתן, הרי אמר, כאשר אין להשתלם מזה, משתלם מזה [ואם כן הוא באמת צריך לשלם בבשר כנגד האימורים]¹²⁹.

אם תרצה נאמר [פי' אפשר לפרשו לפי] רבי נתן, אם תרצה נאמר [פי' אפשר לפרשו לפי] רבנן. אם תרצה נאמר [פי' אפשר לפרשו לפי] רבנן, [זה שאמרו כאשר אין משתלם מזה אין משתלם מזה] היינו כב' גופות, אבל בגוף אחד [לולא דברי רבי אבא היה] אפשר לומר, מכל מקום שאני רוצה אשתלם.

אם תרצה נאמר [פי' אפשר לפרשו לפי] רבי נתן, שם [בב' מזיקים] הוא [שכאשר אין משתלם מזה השני חייב] שבעל השור [המת] יאמר לבעל הבור, אני מצאתי שורי בבורך [מת, וכל הנזק עליך], מה שאין לי להשתלם מזה [פי' מבעל השור הדחוף], אשתלם ממך,

מן הבשר כנגד האימורין וכמו שאמר בגמ' בטעמא דלא אומריסנן הכא כי אין לאישתלומי אבל זהו דוקא משום דאימורין אין בהם דין חיוב נזקין.

ועי' רמב"ם (נזקי ממון פ"ח ה"א): וכיצד גובה, שיאכל הניזק וחבורתו מן הבשר בקדושה כנגד חצי נזק שלו. וכיצד אינו גובה כנגד האימורין, שאם היה לו לגבות בחצי נזקו שוה דינר והיה כל הבשר עם האימורין שוה שני דינרים והבשר בלא אימורין שוה דינר וחצי אינו גובה שני שלישי הבשר אלא חצי הבשר בלבד.

¹²⁸ עי' ר"ח: שור של שלמים שחבל בשור של חולין בק' כספים חצי הנזק נ' כספים יכול למימר ליה המזיק תרי שותפי אנן בהא שור בשרא דידי ותראב דהקדש אנא משלימנא לך מן הבשר מנתא דמטי לי לפום חושבנא ודהקדש מטי לך. רואים שהאימורים הם של גבוה מחיים.

ועי' רש"י עו ע"א ד"ה דר' יוסי הגלילי: במקדש בחלקו שחלקו בקדשים דהויא התם שחיטה וזריקה והקטרת חלבים [אומרים] כי קא זכו משלחן גבוה קא זכון אבל בשעת טביחה אכתי ממון בעלים הם. משמע שהאימורים הם של בעלים. וכן עי' רש"י י בע"ב ד"ה מעילה: קדשים קלים שאין בהן מעילה מחיים אלא באימורין לאחר זריקת דם, ומשמע מדבריו דאימורים גופייהו איכא חיוב נזיקין קודם זריקה.

וביאר הגר"פ: והנה לפי הר"ח דהאימורים הוו ממון גבוה, כוונת רבי אבא דההדיוט וההקדש הוו שותפים בנזק ולגבי חלק ההקדש אין חיובא כלל כדון שור של הקדש שנגח שור של הדיוט. ולהן פירושא מ"ש בגמ' "אימורים לגבוה סלקי" היינו דמה"ט האימורים הוו ממון גבוה אפילו מחיים.

אמנם לדרכו של רש"י דהאימורים מחיים הוו ממון בעלים, צריך לבאר לסוגיין באופן אחר, דבאמת הבעלים חשיב כמזיק גם בחלק האימורים, וכל הדין דאינו גובה מאימוריהן היינו רק בשור תם דמשתלם מגופו דמאחר דהאימורים לגבוה סלקי אין הניזק יכול להשתלם מהם, וכמ"ש הרמב"ם דרביע אריא אימורין.

ונראה דיש בזה נפק"מ רבתא לדינא מהו הדין בשור מועד של שלמים שהזיק, דלד' הר"ח דהאימורים הוו ממון גבוה פשוט שגם במועד כן הוא הדין דהניזק גובה מהבעלים רק כנגד היזק הבשר ולא כנגד האימורים, דהאימורים הוו ממון הקדש ולא שייך לחייב את הבעלים על הזיקן. משא"כ לדברי רש"י דהאימורים הוו ממון בעלים אלא שא"א לגבות מהם זהו רק בשור תם דמשתלם מגופו אבל בשור מועד דמשתלם מן העליה מחייבי לבעלים בכוליה הזיקא.

¹²⁹ הקושיא בפשוטו כיון דרבנן ס"ל התם דבעל הבור אינו מקרי מזיק כלל א"כ פלוגתייהו דרבנן ור' נתן חולקים ביסוד זה אם בעל הבור מקרי מזיק, א"כ בעלמא היכי דיש ב' מזיקין יכולים רבנן לסבור כר"ג היכי דאין לאשתלומי, וא"כ הכא דשניהם מזיקים הבשר ואימורין לא הוי פשיטא לרבנן. וביותר קשה אף לפי האמת דמשני אב"א רבנן, וקשה מ"ל לר' אבא דחולקים רבנן על ר' נתן ביסוד זה היכי דיש ב' מזיקים שאומרים' היכי דאין לאשתלומי וכו' דהא מההיא דשור שדחף לבור כיון דרבנן ס"ל דבעל הבור אינו מקרי מזיק כלל דמ"ש אף בעד עצמו אינו משלם וצ"ע גדול (רע"א).

שיטת רש"י בעיקר הדין והסברא דאין לאשתלומי מהאי משתלם מהאי הוא דין חדש שלש יתיר על מה שהזיק, ואפ"י אם מצד מעשה היזק שהוא לבדו עשה לא מתחייב רק חצי ואינו אלא מזיק על חצי אבל מצד שעשה מעשה בשותפות מתחייב הוא גם על כל המעשה של האחר מכיון שנעשה בהשתתפותו (ר' ליב מלין).

אבל כאן מי יכול לומר, בשר הזיק, אימורין לא הזיקו [לכן הוא מפסיד חצי האימורים].

אמר רבא, [קרבן] תודה שהזיקה¹³⁰, גובה מבשרה ואינו גובה מלחמה. לחם, זה פשוט [שכן הלחם לא הזיק]. צריכים את זה לגבי הסוף, [שהניזק אוכל את ה]בשר [אחרי הקרבת האימורים], אבל המתכפר מביא [את הלחם]. גם זה פשוט. מה הייתי אומר, כיון דלחם הוא הכשר של הקרבן, שיאמר לו, [וכי]ן אתה אוכל את הבשר ואני אביא את הלחם. לכן לומר [שלא], אלא הלחם הוא חיוב של הבעלים.

נכסים שהן של בני ברייתא¹³¹. מה זה בא למעט. אם זה למעט [נכסים] של עובד כוכבים, זה כתוב לקמן, שור של ישראל שנגח שור של עובד כוכבים, פטור. לימדו, וחזר ופירשו.

נכסים המיוחדין. מה זה בא למעט. אמר רב יהודה, למעט, זה אומר שורך הזיק וזה אומר שורך הזיק [פ"י] שזה ספק שור של מי הזיק. הרי זה כתוב לקמן, היו שני [שורים של שני בני אדם] רודפים אחרי [פרה] אחת, זה אומר שורך הזיק וזה אומר שורך הזיק, שניהם פטורים. לימדו, וחזר ופירשו.

לימדו בברייתא, [נכסים המיוחדים הוא] ממעט לנכסי הפקר¹³². איך מדובר. אם תאמר שנגח שור שלנו [פ"י] של ישראל [לשור הפקר, מי תובע אותו] לבית דין לגבות נזקין. אלא [צריך] לומר שמדובר שנגח שור של הפקר לשור שלנו [של ישראל]. גם זה לא מובן [שילך] ויקח אותו. [אלא צריך לומר שמדובר] בשקדם וזכה בו אחר [לאחר שהזיק].

רבינא אמר, [נכסים מיוחדים בא] למעט נגח ואח"כ הקדיש¹³³. וכך משמע שיהיו מיוחדים לאדם אחד לעולם משעת נגיחה עד שעת העמדה בדין, נגח ואח"כ הפקיר¹³⁴. וכן למדנו בברייתא, יתר על כן אמר ר' יהודה, אפ"י נגח ואח"כ הקדיש, נגח ואח"כ הפקיר, פטור, שנאמר, "והועד בבעליו וכו' והמית איש וגו'" [ומשמעות הפסוק שיהא בעל אחד משעת העדאה ועד שעת העמדה בדין, פ"י] עד שתהא מיתה והעמדה בדין שוים כאחד. [וכי]ן לא צריכים גמר הדין. הרי [מה שכתוב] "השור יסקל" נאמר בגמר דין. אלא נאמר, עד שתהא מיתה והעמדה בדין וגמר דין שוים כאחד.

חוץ מרשות המיוחדת למוזיק¹³⁵. [שאם נכנס שור ניזק בחצר המזיק והזיקו שור המזיק פטור, והסיבה שפטורים ברשות המיוחדת למזק] שאמר לו, למה שורך ברשותי.

¹³⁰ ע"י רמב"ם (נז"מ פ"ח ה"ב): תודה שהזיקה גובה מבשרה ואינו גובה מן הלחם הבא עמה שאין הלחם מכלל הבשר.

¹³¹ ע"י ש"ע (ח"מ ס' תו ס"א): שור של ישראל שנגח שור של עובד כוכבים, פטור. ושל עובד כוכבים שנגח לשל ישראל, בין תם בין מועד, משלם נזק שלם.

¹³² ע"י ש"ע (ח"מ ס' תו ס"ב): שור של הפקר שנגח, וקודם שיתפוס אותו הניזק קדם אחר וזכה בו, פטור.

ביאור: וזכה בו פטור - פירוש, זה הזוכה פטור מהניזק, דבעינן שיהא לו בעלים בשעת נגיחה ובשעת גמר דין (סמ"ע).

¹³³ ע"י רמב"ם (נז"מ פ"ח ה"ד): וכן שור ההפקר שהזיק פטור שני' שור רעהו עד שיהיו הנכסים מיוחדים לבעלים, כיצד, שור ההפקר שנגח וקודם שיתפוש אותו הניזק עמד אחר וזכה בו הרי זה פטור, ולא עוד אלא שור המיוחד לבעלים שהזיק ואחר שהזיק הקדישו או הפקירו הרי זה פטור עד שיהיו לו בעלים בשעת היזק ובשעת העמדה בדין.

¹³⁴ ע"י ש"ע (ח"מ ס' תו ס"ג): נגח שורו והפקירו קודם שעמד בדין, וזכה בו אחר, פטור. אבל אם זכה בו הוא עצמו, חייב.

¹³⁵ ע"י ש"ע (ח"מ ס' שפט ס"ו): במה דברים אמורים: כשנכנסת הבהמה לרשות הניזק והזיקתה, אבל אם נכנס הניזק לרשות המזיק והזיקתה בהמתו של בעל הבית, הרי זה פטור על הכל שהרי הוא אומר לו אילו לא נכנסת לרשותי לא הגיע לך היזק, והרי מפורש בתורה ושלח את בעירה ובער בשדה אחר. הגה: כל זה לשון הרמב"ם, וצריך עיון דמקרא זה בשן ורגל היא דכתיב לפטרן ברשות שניהם, אבל ברשות המזיק דפטור אפילו בקרן, אין ענין מקרא זה טעם אליו, אלא דפטור מכח דא"ל אילו לא נכנסת כו'. והא דפטור ברשות המזיק, דוקא שנכנס שלא ברשות, אבל נכנס ברשות כגון פועלים הנכנסין לתבוע שכרן, ונגחן שורו של בעל הבית חייב.

ביאור: מפורש בתורה - לא אדסמין ליה קאי, אלא באו ליתן טעם אמ"ש ברישא במה דברים אמורים כשנכנסה לרשות הניזק, דממעט גם כשנכנסה לרשות שניהן דהיינו מהאי קרא, וכדי שלא תאמר מנ"ל דהאי קרא אתא למעט גם כשנכנסה לרשות שניהן דילמא לא אתא למעט אלא כשנכנסה לרשות המזיק, משו"ה הקדים וכתב דלזה ודאי לא אתא, דלרשות המזיק לא צריך קרא דסברא הוא דפטור שהרי מצי א"ל אילו לא נכנסת כו' (סמ"ע).

והרי מפורש בתורה שיהא את בעירה ובעיר - ובגמרא דרשו ד"ושלח" היינו היזק רגל ע"י הליכתו, ר"ביע"י היינו היזק דשן דביערו ע"י אכילתו (סמ"ע). לפטרן ברשות שניהן - דבשדה אחר משמע שדה של אחר, והיינו כשהיא מיוחדת להניזק ולא כשהיא של שניהן, וכ"ש כשהזיק ברשות הרבים שהוא

ורשות הניזק והמזיק. אמר רב חסדא אמר אבימי, חצר השותפין, [הפסוק] מחייב בה על השן ועל הרגל [שזה חשיב "בשדה אחר"], וכך נאמר [פ"י] מובן לשון המשנה, חוץ מרשות המיוחדת למזיק דפטור, ורשות הניזק והמזיק, כשהזיק חב המזיק. ור' אלעזר אמר [חצר השותפים] פטור על השן ועל הרגל [שאיינו "בשדה אחר"], וכך נאמר [פ"י] מובן לשון המשנה, חוץ מרשות המיוחדת למזיק, ורשות הניזק והמזיק גם כן פטור, וכשהזיק חב המזיק לרבות קרן.

זה מובן לפי שמואל [לעיל דף & שלמד מבעה זה השן, ושור זה הרגל, צריכים עוד מקור לקרן], אלא לפי רב שאמר, למדו "שור" [שכתוב במשנה כולל] כל עניני שור, מה "חב המזיק" בא לרבות. לרבות את זה שלמדנו, כשהזיק חב המזיק, לרבות שומר חנם והשואל¹³⁶, נושא שכר והשוכר, שהזיקה בהמה ברשותן, תם משלם חצי נזק, ומועד משלם נזק שלם. נפרצה [כותל הרפת] כלילה או שפרצה לסטין, ויצתה והזיקה, פטור [דהוה אונס].

[מה שכתוב למעלה] אמר מר, כשהזיק חב המזיק, מרבה שומר חנם והשואל, נושא שכר והשוכר. איך מדובר. אם תאמר דהזיק שור של משאיל את שור של השואל, שיאמר [משאיל] לו [פ"י] לשואל¹³⁷, אם [שורי היה] מזיק [שור] של העולם [פ"י] אדם אחר, אתה היתה חייב לשלם [לניזק, שכן שמירתו עליך], עכשיו שהזיק שורך, [וכי]ן אני צריך לשלם. אלא שהזיק שור של השואל לשור של משאיל [וכתוב שחייב חצי נזק]. שיאמר לו, אילו [שורי היתה] ניזק מ[שור] של העולם, אתה היתה צריך לשלם לי שור שלם [שכן שואל חייב באונסין], עכשיו ששורך הזיק, אתה רוצה לשלם לי [רק] חצי נזק.

באמת?, [מדובר] שהזיק שור של המשאיל לשור של השואל, ובמה מדובר כאן, שקבל עליו [פ"י] על השואל [שמירת גופו] [שלא יזיקנו אחר]

מקום שכל הבהמות הולכין שם ברשות דפטור בעל המזיק מתשלומי שן ורגל, דכיון דאורחא דהבהמה הוא לאכול בשן הראוי לאכול ולדרוס ברגל את כל המונח בדרך, הניזק היה לו לשמור את הדבר שהזק מלהניחו בדרך שהכל דשין בו, משא"כ כשהזיק בקרן והדומה לו דלאו דרכו הוא דלא ה"ל לניזק לשמור מדבר דלאו אורח הבהמות להזיק בו, משו"ה חייב חצי נזק אפילו ברשות הרבים כמ"ש המחבר בסעיף שאחר זה (סמ"ע).

והא דפטור ברשות המזיק כו' - ענין בפני עצמו הוא, ובזמן הזה דאין בעל הבית רגיל להמחות פועליו לחנוני אלא לפורעם במזומנים ואין רגיל לשלם להם בשוק כי אם בביתו ששם יש לו מעות, משו"ה לעולם נקראו נכנסים ברשות וחייב בניזק (סמ"ע).

כגון פועלים הנכנסים כו' - אמנם אי שכיח בעל הבית בשוק, לית להו רשות לכנוס לבית בעל הבית שלא ברשות, אבל בבעל הבית שהוא שכיח לפעמים ובאו פועלים וקרו אבבא על הבעל הבית ואומר בעל הבית אין, כל כמל דלא אמר בפירוש שיבואו לשם פטור (ט"ז).

¹³⁶ ע"י ש"ע (ח"מ ס' שצו ס"ח): מסרו לאחד מארבעה שומרים מסתמא קבל עליו שלא יזיק ושלא יזק, והני מילי בשור סתם, אבל אם מכר בו שהוא נגחן אינו מקבל עליו אלא שלא יזיק, אבל לא שלא יזק. ואם לא שמרוהו כלל ויצא והזיק, נכנסו תחת הבעלים וחייבים לשלם תם חצי נזק ומועד נזק שלם והבעלים פטורים, ואם אחר שהזיק התם ברשותו אומרים לבעלים הרי שלך לפניך, לא אמר כלום שהרי בית דין לוקחים אותו להשתלם מגופו. ואם שמרוהו כראוי שמירה מעולם, השומרים פטורים והבעלים חייבים בנזק קרן בלבד שהיא תמה, אבל בנזק שן ורגל גם הבעלים פטורים. ואם שמרוהו שמירה פחותה, אם שומר חנם הוא פטור, ואם שומר שכר או שוכר או שואל הוא חייבים.

ביאור: מסתמא קבל עליו כו' - פירוש, כיון דקיבל לשומר, כל שמירה סתם היא שלא יזיק ושלא יזק (סמ"ע).

אבל לא שלא יזק - דסתמא לא קיבל עליו נטירותא אלא למה שהיה מוחזק, ולא סלקא אדעתיה לשומרו שלא יזק שהרי עד היום לא היה שור מתיצב לנגדו (סמ"ע).

והבעלים פטורים - דמאי ה"ל למעבד שהרי העמיד השומר במקומו לשומרו (סמ"ע).

ואם אחר שהזיק התם. כצ"ל - ודוקא תם דאינו משלם אלא מגופו דינא הכי, משא"כ במועד אחר שהזיק יכול השומר לומר לבעלים הרי שלך לפניך ואני אשוה את נפשי עם הניזק דהרי אינו משתלם מגופו (סמ"ע).

ומ"ש השומרים פטורים - ר"ל אפילו השואל, דאע"ג דהשוואל חייב באונסין, היינו דוקא אם הוזקה הבהמה שהוא שומר עליה, ולא לענין אם יצאתה והזיקה (סמ"ע).

ואם שמרוהו כראוי כו' עד והבעלים חייבים כו' - הדברים מגומגמים וזה עיקר: אבל אם שמרו בו שמירה מעולה ויצתה והזיקה השומרים פטורים, שמרוהו שמירה פחותה, אם שומר חנם הוא פטור והבעלים חייבים, ואם שומר שכר או שוכר או שואל חייבים (סמ"ע).

ולא קבל עליו שמירת נזקיו [פ"י אם יזיק הוא אחרים]. אם כן, נאמר בסוף [המשנה], נפרצה בלילה או שפרצה לסטים, ויצתה והזיקה פטור, [היינו דוקא בלילה] אבל ביום, חייב, [ולמה חייב] הרי [הוא] לא קבל עליו שמירת נזקיו. [אלא] כך נאמר, אם קבל עליו שמירת נזקיו חייב¹³⁷, נפרצה בלילה או שפרצה לסטים, ויצתה והזיקה, פטור.

באמת? [זה מובא כשאלה על רבי אלעזר] והרי רב יוסף לימד, חצר השותפים, והפונדק [פ"י מלון שאין כרשות הרבים שכן אינו מיוחד לבני רשות הרבים אלא לאותן הדמים בו, ונחשב כ"שדה אחר", שהרי הם רק דרים שם בזכות השכירות שמשלמים], חייב בהן על השן ועל הרגל. זה פירקא? על רבי אלעזר. אמר לך רבי אלעזר, וכי אין ברייתא שסובר כמוני. והרי למדנו, ארבעה כללות היה ר' שמעון בן אלעזר אומר בנוזקין, כל שהוא רשות לניזק ולא למזיק, חייב בכלל¹³⁸. [רשות] של המזיק ולא לניזק, פטור מכל [שיש למזיק תענה על הניזק למה שורך ברשותו]. לזה ולזה¹³⁹, כגון חצר השותפים והבקעה, פטור בה על השן ועל הרגל [שאינו נחשב כ"שדה אחר"], [אמנם] על הנגיחה ועל הנגיפה ועל הנשיכה ועל הרביצה ועל הבעיטה, תם משלם חצי נזק, מועד משלם נזק שלם. [ורשות שהוא] לא לזה ולא לזה, כגון חצר שאינו של שניהם, חייב בו על השן ועל הרגל. [אמנם] על הנגיחה ועל הנשיכה ועל הנגיפה ועל הרביצה ועל הבעיטה, תם משלם חצי נזק, מועד משלם נזק שלם. הרי כתוב, חצר השותפין והבקעה פטור בה על השן ועל הרגל [כר' אלעזר], וזה סותר א' את השני. מה שלמדנו שם [שהוא פטור, מדובר] בחצר מיוחדת לזה ולזה בין לפירות בין לשוורים¹⁴⁰ [ולכן] הרי חצר השותפים גם לענין שן וגם לענין קרן, [אמנם] אותו [משנה] של רב יוסף [מדובר] בחצר מיוחדת לפירות ואינה מיוחדת לשוורים¹⁴¹ [שהוא חצר הניזק שאין לו להכניס שם שוורים ואינו דומה לרשות הרבים], שלענין שן הרי חצר הניזק. וכן גם מדיוק, שכתוב כאן [חצר] דומה לפונדק [פ"י מלון, ומלון אינו מיוחד לשוורים לפי ששם מונחת סחורה של סוחרים ואינו מניחין ליכנס שם שוורים שלא ידחפו ויטנפו כליהם], ושם כתוב דומה [חצר] דומה לבקעה [וסתם בקע רועים שם שוורים], ולומדים מזה [כר' אלעזר]?

רבי זירא, שאל, כיון שמייוחדת לפירות, הרי צריכים "ובער בשדה אחר" ואין [שהרי יש למזיק רשות בה להכניס פירותיו]¹⁴¹. א"ל אביי, כיון שאינה מיוחדת לשוורים, נקרא "שדה אחר" [שהרי נכנס שלא ברשות שלא היה לו רשות לשוורים]. א"ל רב אחא מ"דיפתיה" לפי רבינא, נאמר, מזה שאין מחלוקת תנאים [בענין זן], אז גם האמוראים לא חולקים [שהרי רב חסדא מדבר בחצר שאינה מיוחדת לשוורים, ורבי אלעזר מדבר במיוחדת גם לשוורים]. אמר לו, נכון, ואם תרצה לומר שחולקים, [הם חולקים] בקושיא של רבי זירא ותירוצו של אביי [פ"י בחצר המיוחדת לפירות ולא לשוורים שרב חסד סובר כמו אביי, שמאחר ואינה מיוחדת לשוורים נקרא "שדה אחר" ורבי אלעזר סובר כמו רבי זירא שמאחר ויש למזיק רשות בה לפירות נקרא "שדה אחר"]?

מה שלמדנו לפני כן, ארבעה כללות היה רבי שמעון בן אלעזר אומר בנוזקין, כל שהוא רשות לניזק ולא למזיק, חייב בכל. לא כתוב "על הכל" אלא חייב "בכל", בכל הנזק [פ"י בנוזק שלם, אפילו בשור תם], ומי זה. רבי טרפון היא, שאמר, קרן משונה [פ"י תם וכל תולדותיה, נקראים משונה, שאין דרכן בכך] בחצר הניזק¹⁴², משלם נזק שלם, אבל כתוב בסוף, [בחצר שהוא שיידך] לא לזה ולא לזה, כגון חצר שאינו של שניהם, חייב בה על השן ועל הרגל, מהו [פירוש חצר שהוא שיידך] לא לזה ולא לזה. אם תאמר לא לזה [פ"י למזיק] ולא לזה [פ"י לניזק] כלל אלא של אחר, והרי צריכים

¹³⁷ ע"י שר"ע (ח"מ סי' שצו ס"ח) הובא לעיל הערה 136, וע"י שר"ע (ח"מ סי' שמז) הובא לעיל הערה לה.

¹³⁸ ע"י שר"ע (ח"מ סי' שפט ס"ז): הובא לעיל הערה 135.

¹³⁹ ע"י שר"ע (ח"מ סי' שפט ס"א): הזיקה ברשות הרבים, או בחצר שאינה של שניהם לא למזיק ולא לניזק, או בחצר שהוא של שניהם והרי היא מיוחדת להניח בה פירות ולהכניס לה בהמה כגון הבקעה וכיוצא בה, או שהיא של שניהם להכניס בה בהמה ואין שום אחד מהם רשאי להכניס בה פירות, אם בשן ורגל הזיקה כדרכה הרי זה פטור מפני שיש לה רשות ללכת בכאן ודרך הבהמה ללכת ולאכול כדרכה ולשבר בדרך הלוכה, ואם נגחה או נגפה או רבצה או בעטה או נשכה, אם תמה היא משלם חצי נזק ואם מועדת נזק שלם: ביאור: הזיקה ברשות הרבים כו' - סעיף זה וסעיף שאחרי נתבאר ממה שכתבתי בס"י ד"ה לפטור הובא לעיל הערה 135 (סמ"ע).

והרי היא מיוחדת כו' [או שהיא של שניהם כו'] - פירוש, ששניהם יכולים כו'. והכלל, כיון שלענין הכנסת הבהמה, ברשות עביד, והנחת הפירות של הניזק היא שלא ברשות, פטור המזיק כל שהזיקה הבהמה כי אורחה, אבל בנגיחה בקרן או נגיפה בגופה שזה הוא דרך שינוי, הרי הדין כמו בקרן דחייב חצי נזק אפילו ברשות הרבים (ט"ז).

¹⁴⁰ ע"י שר"ע (ח"מ סי' שפט ס"א) הובא לעיל הערה 139.

¹⁴¹ ע"י שר"ע (ח"מ סי' שפט ס"א) הובא לעיל הערה 139.

"ובער בשדה אחר", ואין. אלא זה פשוט, לא לזה ולא לזה, אלא לחד [מהם, פ"י לניזק].

[אבל קשה, שהרי] כתוב בסוף, תם משלם חצי נזק, ומועד משלם נזק שלם. [וזה אינו כמו ר' טרפון אלא] באנו? לפי רבנן, שאמרו קרן משונה [פ"י] תם וכל תולדותיה, נקראים משונה, שאין דרכן בכך] בחצר הניזק משלם חצי נזק. [וכי אפשר לומר] שהתחלה [של המשנה] רבי טרפון והסוף רבנן. כן, שהרי אמר שמואל לרב יהודה [לקמן טו ע"ב], שינא [פ"י] מחודד בתלמוד¹⁴², תעזוב המשנה שלנו [פ"י] אל תטרח לתרץ המשנה כתנא אחת, ובה אחרי [פ"י] ותאמר כמוני, ההתחלה היא רבי טרפון והסוף רבנן.

רבינא אמר בשם רבא, כולה רבי טרפון היא, ומהו [חצר השיידך] לא לזה ולא לזה. לא לזה ולא לזה לפירות אלא לחד [פ"י לניזק, אמנם החצר שיידך] לזה ולזה לשוורים, שלגבי שן הרי חצר הניזק¹⁴³ [וחייב המזיק בנוזק שן שהרי לגבי פירות אינה אלא דניזק, אמנם] לגבי קרן הרי רשות הרבים [שהרי ברשות הכניס שם שורו ומשום הכי הוא משלם חצי נזק ותו לא]. אם כן, [למה כתוב] ארבעה [רשויות לניזקים], הם [רק] שלשה. אמר רב נחמן בר יצחק,

¹⁴² ו"א גדול השיניים (ערוך ערך שן, וכן הוא בשטמ"ק כתובות יד ע"א בשם רה"ג).

¹⁴³ ע"י שר"ע (ח"מ סי' שפט ס"ג): וכן אם היתה מיוחדת לבהמה לשניהם והיה רשות לאחד מהם בלבד להכניס לה פירות והזיקה פירותיו, חייב על השן ועל הרגל:

ביאור: והזיקה פירותיו חייב כו' - דאף דיש להמזיק רשות להכניס שם שורו, מכל מקום כיון שניתן להניזק רשות לבד להכניס שם פירותיו, חצר הניזק קרינן ליה לענין הזיקה פירות, ומדכתב חייב אף על השן והרגל, ר"ל וכל שכן אם הזיקה בקרן דהא אקרן חייב בכל מקום, ועיין מ"ש בס"ד ד"ה אם היא של (סמ"ע).

ע"י שר"ע (ח"מ סי' שפט ס"ד): אם הוא של אחד מהם לפירות ולא לשוורים ולשני לשוורים ולא לפירות, והזיקה בהמתו של אותו שמייוחדת לו לשוורים ולא לפירות לאותו שמייוחדת לו לפירות, בשן ורגל חייב דלגבייהו ה"ל חצר הניזק בקרן פטור דלגבי דידיה הוי ליה חצר המזיק, ואם הזיקה בהמתו של אותו שמייוחדת לו לפירות לאותו שמייוחדת לו לשוורים, בקרן חייב דלגבי דידיה הוי ליה חצר הניזק, בשן ורגל פטור דלגבייהו הוי חצר המזיק:

ביאור: אם היא של אחד - פירוש, שבעל הפירות יוכל להכניס שם פירות שלו ואז אין רשות לבעל השוורים להכניס שם שורו, דשמא יאכל הפירות, וכשאין שם פירות יוכל בעל השוורים להכניס שם שורו ואז אין רשות לבעל הפירות להכניס שם שורו, ומש"ה אמר אם הזיק בעל השור את הפירות דיינו בשן ורגל חייב דה"ל לגבי פירות חצר הניזק, אבל אם הזיק בקרן, ר"ל שבעל הפירות הכניס שם ג"כ את שורו, פטור, דהא שלא ברשות הכניס שם בעל הפירות את שורו. ואם הזיקו לשור של בעל הפירות בשן דיינו דרך הנאתו, כגון שנתחכך בו להנאתו והפילו, דכל מידי דדרך הנאה קרוי תולדה דשן, או דרך הילוכו דיינו תולדה דרגל, ה"ג דפטור בעל השוורים, דהא לגבי שור ה"ל חצר המזיק, ולא נקט קרן אלא דדרך קלקול השוורים זה בזה הוא דרך נגיחה שהיא תולדה דקרן. ואם הזיקה בהמה של בעל הפירות לבהמתו של בעל השוורים חייב, דהא חצר הניזק הוא לענין שוורים, אבל אם הזיקה בהמה של בעל הפירות לפירות שהניח שם בעל השוורים, אף על פי שהמזיק הכניס בהמתו שלא ברשות, מ"מ כיון שהדבר הניזק דיינו הפירות הם ג"כ שלא ברשות, קרוי לזה חצר המזיק, דהניזק שבא להוציא צריך שיהיה הדבר הניזק שם ברשות (ט"ז).

לאותו שמייוחדת לו לפירות בשן ורגל כו' - כל שהזיקה הבהמה להפירות קרי לה שן ורגל, וכל שהזיקה בהמה לבהמה קרי לה קרן. והשתא אתי שפיר דסתם המחבר וכתב והזיקה בשן ורגל, ר"ל לפירותיו. בקרן פטור, ר"ל שהזיקה בהמה דבעל השוורים לבהמה דבעל הפירות שהכניסה שלא ברשות. ומ"ש אח"כ שאם הזיקה בהמתו דבעל הפירות לבעל השוורים בקרן, ר"ל לבהמתו דבעל השוורים. גם מ"ש בסוף בשן ורגל פטור, ר"ל שניהן שינו, דבעל הפירות הכניס הבהמה ובעל השוורים הכניס פירות, והזיקה הבהמה להפירות פטור, ואבהמתו הנזכר לפני זה קאי, וקאמר דאם אותה הבהמה הנזכרת הזיקה לבעל השוורים בשן ורגל פטור (סמ"ע).

דלגבייהו ה"ל חצר הניזק - ר"ל לגבי שן ורגל. וטעמו, כיון שיש לו רשות להכניס פירותיו. ומ"ש בסיפא דלגבייהו ה"ל חצר המזיק, ולא דוקא קאמר, אלא ר"ל דלא הוי חצר הניזק כיון שלא היה מיוחד לו לפירות אלא להמזיק. גם מ"ש לפני זה בחיובו דקרן משום דהוי לגבי דידיה חצר המזיק, לאו דוקא קאמר, דהא זך חייב גם ברשות הרבים ובחצר של שניהן או שאינן של שום אחד מהן, אם לא בחצר המזיק וכנ"ל, אלא משום דהאי חצר אינו מיוחד אלא לאחד מהן או למזיק או לניזק, מש"ה כתב האמת (סמ"ע).

[ישנם] שלשה כללים [שכן הכלל האחרון לומדים מהראשון שמאחר ולגבי שן הוא חצר הניזק למה כתוב חייב על השן הרי כתו בהתחלה, ונכון יש רג' דינים: ברשות הניזק חייב בכל ברשות המזיק פטור מכל בחצר השותפים חייב בחצי נזק בקרן ופטור על השן והרגל] בארבע מקומות [שיש חצר השותפין שהוא חייב בה על השן כגון דמיוחדת אחד לפירות ולשניהן לשוורין].

מתני'. [כל נוסח המשנה קשה והגמ' מפרשו] שום כסף. שוה כסף. בפני בית דין. ועל פי עדים בני חורין בני ברית. והנשים בכלל הנוק. והניזק והמזיק בתשלומין.

גמ'. מהו "שום כסף". אמר רב יהודה, שום זה לא יהא אלא בכסף [שיהו ב"ד שמיין כמה שוה הנזק מנה או מאתים וכך ישלם לו]. למדנו במשנה כמו הברייתא [וממילא לומדים שהברייתא היא העיקר], פרה שהזיקה טלית [פ' שדרסה עליה בחצר הניזק]¹⁴⁴, וטלית שהזיקה פרה [ברשות הרבים, שנתקלה הפרה בטלית ושבר רגליה], אין אומרים תצא פרה בטלית [פ' טול את הפרה שהזיקה טלית ולא תהא נשומית אלא הן חסר והן יותר יטלנה] וטלית בפרה, אלא שמיין אותה בדמים [שמיין הניזקין בכסף ולפי מה שהזיק את חברו יותר ישלם].

שוה כסף. שהרבנים למדו, [המזיק יפרע לו] שוה כסף, מלמד, שאין בית דין נזקקים [ליפרע מהמזיק] אלא לנכסים שיש להן אחריות [פ' אם יש למזיק קרקעות, והוא מש"כ במשנה שיש להן אחריות] אבל אם קדם ניזק ותפס מטלטלים, בית דין גובין לו מהן. אמר מר, שוה כסף, מלמד, שאין בית דין נזקקים אלא לנכסים שיש להן אחריות. איך זה משמע [מלשון "שוה כסף"]. אמר רבה בר עולא, [פ' שוה הוא] דבר הווה כל כסף [שנותנים עליו]. מהו. דבר שאין לו אונאה [היינו קרקעות, שאפילו אם שילם יותר משישית או פחות משישית ממחירו, קנה ואין צריך להחזיר. אבל קשה, שכן] עבדים¹⁴⁶ ושטרות נמי אין להן אונאה [ואם מכרם ביותר משישית או פחות משישית ממחיר שלהם, קנה אין צריך להחזיר]. אלא אמר רבה בר עולא, דבר הנקנה בכסף [היינו קרקעות, שנקנה בכסף לבד ולא צריך משכיה. אבל קשה, שכן] עבדים¹⁴⁷ ושטרות¹⁴⁸ נמי נקנין בכסף. אלא אמר רב אשי, שוה כסף, ולא כסף. והרי כל אלה [מטלטלים עבדים ושטרות] הם כסף [שכן אפשר לטלטל ממקום למקום ולמכרם].

רב יהודה בר חנינא שאל סתירה לרב הונא בנו דרב יהושע, למדנו, שוה כסף, מלמד, שאין בית דין נזקקים אלא לנכסים שיש להן אחריות. והרי למדנו, "שישב", לרבות שוה כסף ואפילו סובין [אם כן מטלטלים גם כן גובים לנזקים]. במה מדובר כאן, ביתומים [שאביהם הזיק וחייב לשלם, והשאיר בירושתו קרקעות, גובים מהם אבל לא מטלטלים, שכן מטלטלים של יתומים לא נשתעבדו לבעל חוב, שיש לומר שאחרי מיתת אביהם היתומים קנאו אותם]¹⁴⁹. אם ביתומים, אבל הרי כתוב בסוף, אם קדם ניזק ותפס מטלטלים, בית דין גובין לו מהן, אם ביתומים, למה בית דין גובין לו מהן. כמו שאמר רבא אמר רב נחמן, שתפס מחיים [פ' בעוד שאביהם היה חי], כאן נמי שתפס מחיים.

בפני בית דין. [משמע שוה כסף בפני ב"ד שיהיו קרקעותיו בפני בית דין] פרט למוכר נכסיו [וכילה מעותיו ובא לבית דין] ואחר כך הולך לבית דין [שאינן בית דין נפרעים מן הלקוחות. וכי אפשר] שלומדים מזה, לזה ומכר נכסיו ואחר כך בא לבית דין, אין בית דין גובין לו מהן [הרי ודאי מלוה בא וטורף מלקוחות]. אלא, [בית דין פירושות בית דין של מומחים] פרט לב"ד הדיוטות¹⁵⁰.

¹⁴⁴ ע"י שר"ע (ח"מ סי' שפט ס"י): הובא לעיל הערה 135.

¹⁴⁵ ע"י שר"ע (ח"מ סי' תיט ס"א) הובא לעיל הערה 14.

¹⁴⁶ רמב"ם מכירה יג, ח. ע"י שר"ע (ח"מ סי' רכז, כט.

¹⁴⁷ רמב"ם מכירה ב, א. ע"י שר"ע (ח"מ סי' קצו, א. ע"י שר"ע (ח"מ סי' קצח,

א.

¹⁴⁸ קשה, שהרי שטרות נקנים בכתיבה ומסירה.

¹⁴⁹ ע"י שר"ע (ח"מ סי' תיט ס"א): מת המזיק קודם שיפרע מגבין לניזק מהמטלטלין של יתומים, ואם לא הניח מטלטלין מגבין לו מזיבורית שבקרקעותיו, שכל הבא ליפרע מנכסי יתומים לא יפרע אלא מהזיבורית.

ביאור: מהמטלטלין של יתומים - ע"י לעיל סוף סימן ק"ח שזה רק בקטנים, וכאן סמך על שם (סמ"ע), ויש חולקים, ועיקר אפילו גדולים (ש"ך).

שם - משמע דהיינו אפילו יש להן קרקע מיהו היינו מן הסתם אבל אם היתומים רוצים לסלקו בקרקע הרושות בידם דבכי האי גוונא לא תקנו וכדלעיל סי' ק"ז סעיף א' גבי בעל חוב וכו' ש הכא (ש"ך).

¹⁵⁰ ע"י שר"ע (ח"מ סי' א ס"א): בזמן הזה, דנים הדיינים דיני הודאות והלוואות וכתובות אשה וירושות ומתנות ומזיק ממון חבירו, שהם הדברים המצויים תמיד ויש בהם חסרון כיס, אבל דברים שאינם מצויים, אף על פי שיש בהם חסרון כיס, כגון בהמה שחבלה בחברתה, או דברים שאינם בהם חסרון כיס אף על פי שהם מצויים, כגון תשלומי כפל, וכן כל הקנסות שקנסו חכמים, כתוקע לחבירו (פ' שתוקע בקול באזנו ומבעיתו), וכסוטר את חברו (פ' מכה

על פי עדים. [פ' שידיעו על הנזק בבית דין שזה היזקן] פרט למודה בקנס¹⁵¹ ואחר כך באו עדים, שהוא פטור. זה מובן לפי מי שאמר, מודה בקנס ואחר כך באו עדים, פטור. אלא לפי מי שאמר, מודה בקנס ואחר כך באו עדים, חייב, מה אפשר לומר. צריכים את זה [עבורן] הסוף של המשנה,

בידו על הלחי), וכן כל המשלם יותר ממה שהזיק, או שמשלם חצי נזק, אין דנין אותו אלא מומחים הסמוכים בארץ ישראל, חוץ מחצי נזק צרורות מפני שהוא ממון ואינו קנס.

ביאור: בזמן הזה דנים הדיינים - האיזנא דאין סמיכה כל הדיינים בטלים מן התורה, הילכך אין דנין מן התורה, אלא דאנן שליחותיהו דקמאי [הסמוכים שהיו בדורות ראשונים] עבדינו, ולא עבדינו שליחותיהו אלא במידי דשכיחא ואית ביה חסרון כיס. וכתב רב האי, ב"ד צריך שיהא לו מזומן במושב ב"ד מקל לרדות בו ורצועה להלקות בה ושופר לנדות בו כו'. ומהתימה על המחבר ועל הרמ"א שהשמיטו זה, וגם לא ראיתי לרבנן קשישאי נזהרין בזה שיהא לפנייהם אלו הכלים, וצ"ע (סמ"ע), ע"י בעל חוב [סעיף ג' ד"ה וס"ת] (ש"ך), זה דעבדינו שליחותיהו, משמע מהש"ס שהוא רק דרבנן, משום נעילת דלת. ולפע"נ דבאמת הוא מדאורייתא, רק שנמסר לחכמים, ולא עשו אותו לשלוחים רק במקום דאיכא נעילת דלת [נתה"מ], ו"א דמי שרוצה לנהוג כן שיהיה לו במקום ב"ד אלו הכלים רשאי ולא מיחזי כיהורא, ו"א דאם אין העם סרבנים אסור לעשות כן, ועיין במעדני מלך בהגהותיו על קיצור פסקי הרא"ש סוף פ"ק דסנהדרין [פלפולא חיפאתא אות ה'] (פ"ת).

דיני הודאות והלוואות - פירוש שתובע אותו בעדי הודאה שהודה לו בפניה או שהלוה אותו בפניה, וה"ה אם תבעו בהלוואה בלא עדים ולענין שבועת היסט (סמ"ע), כיון דק"ל [בסימן פ"ז סעיף טו'] גבי שבועת היסט אין יורדין לנכסיו או אינו רוצה לישבע אלא מנדן אותו עד שישבע, וא"כ אין נפקותא לענין שבועת היסט דהא גם במידי דאין דנין אותו מנדן [קצה"ח].

ויש בהם חסרון כיס - גם בירושות ומתנות לפי דברי התובע יש בהן חסרון כיס, והטעם בכך כדי שלא יונעל דלת בפני הלויין, וכדי שיונעל דלת בפני עושי עולה אמרו רבנן למיעבד שליחותיהו דקמאי. ונ"ל דהוא הדין לשאר עניינים גדולים, שהרי מצינו שאמרו לקבל גרים בזמן הזה אף על גב דלא שכיח, וכן גיטין (סמ"ע).

כגון בהמה שחבלה כו' - לאו דוקא שחבלה בחברתה, אלא ה"ה כל מה שהזיקה במידי דלאו אורחא, אבל מה שהוא אורחא או דרך הנאתה, לא מקרי חבלה אלא היזק, וד"ש בסמוך בסעיף ג' וכן בהמה שהזיקה בשן ורגל כו', עד ומגבין אותן דיני ח"ל, ומיירי אפילו שחבלה בחברתה (סמ"ע). וה"ה ניזקין דאש ובור לא דנים, ויש חולקים (ש"ך), והעיקר שדנים אש ובור אפילו ללא מומחים (קצה"ח). [ש"ך אות ב] הגהת אשרי פ' הכנסה. נ"ב ע' תקפו כהן סי' מ' ותשו' שבו' יעקב ח"א סי' קל"ו וראייתו מהה"ד דפ' הגוזל דפרס אכפ"י לר' אשי במחש"ת לא דק דהתם דשטר השטר בידים הוי מזיק בידים ופשיטא דדנין בזה"ז ומה זה ענין לאש (רע"א).

כתוקע לחבירו - כל שאינו שכיח ולית ביה חסרון כיס אין גובין בזמנינו, וקראוהו בלשונם קנס על שם שנתנו לו חז"ל דין קנס לענין זה שאין גובין אותו בזמנינו (סמ"ע).

יותר ממה שהזיק - כגון גנב דמשלם כפל, טבח ומכר ד' וה', ואם גזל ונשבע משלם קרן וחומש. שור תם חצי נזק. ומ"ש חוץ מחצי נזק צרורות, פירוש, בהמה שהלכה ברה"ה והתיזה ברגליה ושברה ע"ז כלים, דהיינו נזק הבא ע"י צרורות, ואורחא הוא והוא תולדה דרגל, ומן הדין היה להם לבעלים לשלם נזק שלם, אלא שהלכה למשה מסיני שאינה משלמת אלא חצי נזק, וכמ"ש לקמן בסימן ש"צ סעיף ג' (סמ"ע).

מומחים - פירוש, איש מנוסה ובקי בדינים, וכמו שכתבתי לקמן סימן ג' סעיף ב' (סמ"ע).

סמוכים - לשון סמיכה נתפשט ממ"ש בתורה במשה עם יהושע (במדבר כז כג) ויסמוך את ידיו עליו ויצוהו, וכן עשה לזקנים, וע"ז שרתה שכינה עליהן. והסמיכה לדורות לא היתה על ידי סמיכת יד, אלא שקורין לו רבי ואומרים לו הרי את סמוך ויש לך רשות לדון אפילו דיני קנסות, ומפני שכל הנסמכין היו צריכין להיות סמוכין דוקא מאחד הנסמכים איש מפי איש עד יהושע שנסמך ביד, וע"י רמב"א בי"ד סימן רמ"ב בסעיף י"ד (סמ"ע), פשיטא דאין סמיכה זו [שברמ"א] מהני בזמן הזה לענין דיני קנסות, רק לענין חליצה וגיטין, דאין סמיכה לענין דיני קנסות (ש"ך). יש להסתפק אם קיבלו עליהם דינים לדון להם דינים אלו שאין דנין בזה"ז, אי מהני הקבלה כמו דמהני בדינין שדנין בזה"ז אם קיבלו עליהם קרוב או פסול כבסימן כ"ב. וע"ש עוד בענין אי בדיני קנסות חייב המזיק לשלם לצאת ידי שמים או לא, ועיין בקצה"ח [ז"ס] (פ"ת).

¹⁵¹ ע"י רמב"ם (גניבה פ"ג ה"ח): מי שהודה בקנס ואחר כך באו עדים, אם הודה בתחילה בפני ב"ד ובבית דין פטור, אבל אם הודה חוץ לבית דין או שהודה בפני שנים בלבד ואחר כך באו עדים הרי זה משלם קנס על פיהם.

"[על פי עדים] בני חורין ובני ברית". "בני חורין" למעט עבדים¹⁵².
 "בני ברית" למעט עובדי כוכבים¹⁵³. וצריכים [למעט גם עבד וגם גור], שאם היינו לומדים [רק] עבד, משום דאין לו יחס. אבל נכרי שיש לו יחס, נאמר [שהוא] לא [פסול לעדות]. ואם היינו לומדים נכרי, משום שלא שייך במצות, אבל עבד ששייך במצות, נאמר [שהוא] לא [פסול לעדות]. [לכן רואים ש]צריכים [ללמד את שניהם].
והנשים בכלל הנוק. מאיפה לומדים את זה. אמר רב יהודה אמר רב, וכן תנא דבי ר' ישמעאל, נאמר בפסוק "איש או אשה כי יעשו מכל חטאת", השהו הכתוב איש לכל עונשין שבתורה¹⁵³. דבי רבי

¹⁵² עי' שו"ע (ח"מ סי' תח ס"א): אין הנזקים משתלמים אלא בראיה ברורה ובעדים כשרים. ואין מקבלין העדות אלא בפני בעל דין, אפילו היה הוא ועדיו חולים.

ביאור: אלא בראיה ברורה - עי' רמ"א לעיל בסוף סימן ל"ה דמכח תקנה יכולין רועים ועבדים להעיד. אמנם שור נכרי שנגח לשור של ישראל אין דנין אותו אלא בעדים כשרים (סמ"ע), ו"א דגוי נאמן כעד להוציא ממון מגוי עבור ישראל, שהרי זה א' מה' מצות בני נח, ובעיניו ב' עדים, אבל למחבר עד א' מספיק להוציא ממון מגוי (פ"ת).

ואין מקבלין - ו"א דרק לענין להפוך את השור להיות מועד, דבזה קפיד קרא והועד בבעליו, אבל לענין התשלומים מה שכבר נגח, זה דומה לכל עדיות דעלמא (פ"ת).

עי' ח"מ סי' לה ס"ד: אשה, פסולה. וטומטום ואנדרווגינוס, פסולים מספק. וכל מי שהוא ספק כשר ספק פסול, הרי הוא פסול. הגה: וכל אלו הפסולים, פסולים אפילו במקום דלא שכחא אנשים כשרים להעיד, וכל זה מדינא, אבל ו"א דתקנת קדמונים הוא דבמקום שאין אנשים רגילים להיות, כגון בב"ה של נשים או בשאר דבר אקראי שאשה רגילה ולא אנשים, כגון לומר שבגדים אלו לבשה אשה פלונית והן שלה, ואין רגילים אנשים לדקדק בזה, נשים נאמנות (תרומת הדשן שנג). ולכן יש מי שכתב דאפילו אשה יחידה, או קרוב או קטן, נאמנים בענין הכאה ובזיון ת"ח או שאר קטטות ומסירות, לפי שאין דרך להזמין עדים כשרים לזה, ואין פנאי להזמין. והוא שהתובע טוען ברי.

ביאור: וכל זה מדינא כו' - עיין לקמן סימן ת"ח שלא כתב שם דמכח תקנה שומעין לעדותו כמו שכתבו כאן. וצ"ל דשאני נזקין דשכיחי (סמ"ע).

דתקנת קדמונים - אחד שיצא לו שם גניבה בעיר, ואחר ימים אחדים נמצאו שתי בתולות שאמרו שראו הגניבה בבית פלוני אלמוני, ואותו פלוני מכחיש את הבתולות. אין כאן מקום לתקנה, חדא, התובע אינו טוען ברי. ואף שכאן יצא שם גניבה בעיר ויכול הוא לטעון ברי שנגנב, אבל אינו יכול לטעון ברי שהגניבה היא ביד פלוני. ועוד, דאפילו היה טוען ברי שהגניבה אצל פלוני והבתולות העידו כדבריו, ג"כ אי אפשר להוציא ממון בעדות נשים, כי נראה דעד כאן לא אמרו שבדבר דלא שכח דלא שכח עשו תקנה להאמין לפסולים, אלא בדבר הנעשה פתאום ונגמר הדבר לגמרי, כגון הכאה או מסירות, שמי שלא היה בשעת מעשה שוב אי אפשר לו להעיד על זה. אבל כאן, אף אי גניבה לא שכחא דכל הגונב עושה בסתר, הרי הבתולות לא העידו שראו שפלוני גנב, רק העידו שראו הגניבה בידו, וזה אינו על רגע אחד, שהרי אפשר לגניבה להיות בידו זמנים טובא, ואפשר שגם אנשים יראו בידו, אלא שלא אירע שראו אנשים, בזה לא תיקנו שיהיו נשים או פסולי עדות כשרים, והבו דלא לוסקי על התקנה, ועיין מה שכתבתי בסק"א (פ"ת).

כגון בב"ה של נשים - כ"ז דוקא שלא החזיק ג' נשים, אבל החזיק ג' נשים תו לא מפקיען ממנו בעדות נשים, ולעולם עד אחד באנשים מהימן יותר מב' נשים (ש"ך), בית דין שלחו נשים לגבות עדות מן אשה אחת על מקומות בבב"כ בעזרת נשים, וגבו בית דין שלא בפני בעל דין, ופסקו פסק דין על פי עדותן, וכעת האשה הנ"ל חוזרת מדבריה. ועי' לעיל סי' כ"ח סעיף כ"ג, שיכולים הקהל לתקן ששני סופרים מגבין העדות, וכבר נהגו כל בתי דיני ישראל לשלוח נאמני הקהל לנשים יקרות שיגידו העדות, במקום שאין צריך להעיד לפני בית דין, ס"ל לכמה גאונים דאינו יכול לחזור ולהגיד, ודעתנו נוטה שאין שום בית דין יבטל דברי בית דין חבירו (פ"ת).

דאפילו אשה יחידה כו' - התקנה לא היתה רק היכא שגוף המעשה ידוע ע"י קלא דלא פסיק, או באין מכחישין שבודאי היה כאן הכאה וקטטה ומלשינות, ועדותם של אלו הוא רק לברר הדבר איך היה, שהוא רק גילוי מילתא בעלמא. אבל אם גוף המעשה אין ידוע רק על פיהם, וזה מכחיש לגמרי, בודאי דאין נאמנים. ועוד אם העד שונא אינו נאמן כלל (פ"ת).

או קרוב - ו"א דקרוב לעולם אינו נאמן, אם לא לחובתו נאמן (ש"ך). והוא שהתובע טוען בריא - ר"ל לאפוקי אם טוען שמא, ותובע אותו מכח עדות אלו העדים דאין עדותן כשרה (סמ"ע).

¹⁵³ עי' שו"ע (ח"מ סי' שמת ס"א): אחד האיש ואחד האשה שגנבו חייבים לשלם, אלא שאשת איש שגנבה אם אין הקרן בעין או חלופיו אין לה ממה לשלם עד שתאלמן או תתגרש. ביאור: אחד האיש ואחד האשה - כלומר אף על פי דכתב איש כי יגנוב שור או שה וטבח או מכרו חמשה בקר ישלם תחת השור כו', איש לאו דוקא

אלעזר למדו "ואלה המשפטים אשר תשים לפניהם [פי' לפני כולם]", השהו הכתוב אשה לאיש לכל דינין שבתורה. דבי חזקיה ורבי יוסי הגלילי למדו, נאמר בפסוק "והמית איש או אשה", השהו הכתוב אשה לאיש לכל מיתות שבתורה. וצריכים [את שלשת הלימודים], שאם היינו לומדים הראשונה, שם הוא שהרחמן [פי' ה' ית' בתורה] מרחם עליה [לעשותה כאיש בענין זה], כדי שיהיה לה כפרה, אבל דינין, איש שהוא בן משא ומתן [יש לו את פרשת הדינים, אבל] אשה לא. ואם היינו לומדים דינים, כדי שתהיה לה חיים [שאם אינה בפרשת דינים, אנשים לא יעשו איתה עסקים], אבל כפרה, איש שהוא בר מצוה [משלם בעל השור כופר ליורשים משום שבטלו ממצות], אשה שאינה בת מצוה, לא. ואם היינו לומדים שנים אלו, כאן משום כפרה וכאן משום חיים, אבל לענין הריגתה, איש שהוא בר מצוה לשלם כופר, אשה לא. ואם היינו לומדים כופר משום שיש איבוד נשמה, אבל שנים אלה, שאין בהם איבוד נשמה, נאמר לא, [לכן רואים למה] צריכים [את שלשתם].

הניזק והמוזיק בתשלומין. למדנו, חצי נזק, רב פפא אמר, [הוא חיוב] ממון [ולא קנס, ולכן אפילו אם מודה בו, חייב]. רב הונא בנו דרב יהושע אמר, [הוא חיוב] קנס [ואם מודה בו פטור]². רב פפא אמר [הוא חיוב] ממון, [שהוא] סובר, סתם שוורים לא עומדים בחזקת שמור [אלא הם רגילים לנגוח וצריכים שימור], ועל פי דין הוא צריך לשלם הכל [פי' נזק שלם], והרחמן [פי' ה' ית' בתורה] ריחם עליו שהשור עוד לא נהיה מועד. רב הונא בנו דרב יהושע אמר [חצי נזק הוא חיוב] קנס, [שהוא] סובר, סתם שוורים עומדים בחזקת שמור, ועל פי דין הוא לא [צריך] לשלם כלל, והרחמן [פי' ה' ית' בתורה] קנסו כדי שישמור את שורו.

למדנו במשנה, "הניזק והמוזיק בתשלומין" [משמע ששניהם מפסידיים ממון בתשלומין, שזה משלם חצי, וזה מפסיד חצי], זה מובן לפי מי שאמר חצי נזק [הוא חיוב] ממון, היינו דשייך ניזוק בתשלומין [שהוא מפסיד ממה שהיה ראוי לו, שכן הוא היה צריך לקבל הכל, שזה פשע בשורו שלא שמרו]. אלא לפי מי שאומר חצי נזק [הוא חיוב] קנס, עכשיו שהוא לוקח את מה שאינה שלו [שכן מן הדין לא מגיע לו כלום, והוא מקבל תשלומי חצי נזק, איך הוא שייך] בתשלומין. לא [פי' השייכות של ניזוק בתשלומים לא קשור לחצי נזק אלא], צריכים את זה לענין פחת נבילה³. פחת נבילה, הרי למדו את זה בתחילת [המשנה] "תשלומי נזק", מלמד, שהבעלים מטפלים בנבילה [ואם זה הפחת, החסרון עליו. כתבו פחת נבילה פעמיים] אחד [מדובר בשור] תם, ואחד [מדובר בשור] מועד. וצריכים [ללמד גם שור תם וגם שור מועד], שאם היינו לומדים תם, משום שעוד לא נהיה מועד, אבל מועד, נאמר אין [הבעלים מטפלים בנבילה אלא המוזיק]. ואם היינו לומדים מועד, [אז יש מקום לומר שרק במועד הבעלים מטפלים בנבילה] משום [שהרי המוזיק] משלם כולו, אבל תם, נאמר אין [הבעלים מטפלים בנבילה אלא המוזיק], [לכן רואים למה] צריכים [את שניהם].

בא ושמע, מה בין תם למועד³. שתם, משלם חצי נזק מגופו [של השור המוזיק, ואם אינו שור כחצי נזק, אז הניזק מפסיד], ומועד משלם נזק שלם מן המעולה [שבבכסיו]. ואם הוא [חיוב קנס ולא ממון], שילמדו גם זה: תם אינו משלם על פי [עדות] עצמו⁴ [שהרי כל המודה בקנס פטור], מועד משלם ע"פ עצמו. שנו [כמה דברים] ושיירו [עוד כמה]. מה שייר [שיש לומר] ששיירו [גם] את זה. שייר חצי כופר⁵ [מועד שהרג אדם משלם כופר ליורשים ותם אפילו חצי כופר אינו משלם]. אם משום חצי כופר זה איננו שור, שמי זה [מחבר של המשנה], רבי יוסי הגלילי היא, שאמר, תם, משלם חצי כופר, בא ושמע,

קאמר, דהשווה אשה לאיש לכל עונשין שבתורה, ולא כתיב איש אלא למעוטי קטן וכדלקמן ס"ג, וה"ה לכל דכוותיה דהיינו חרש ושוטה (סמ"ע).

אלא שאשת איש שגנבה כו' - נקט אשת איש לאפוקי אלמנה וגרושה ובתולה גדולה דיש להן ממה לשלם מיד, משא"כ אשה שיש לה בעל דכל אשר לה הכניסה מסתמא לבעלה, ובסוף סימן שמ"ו (סמ"ע ס"ז ד"ה והאשה חייבת) נתבאר דאם יש לה נכסי מלוג חייבת למכור מיד בטובת הנאה ולשלם הקרן, ועי' בסימן תכ"ד סעיף י' (סמ"ע).

חלופיו - עיין בש"ע אה"ע סי' צ' ס"ט [האשה שמכרה מנכסי מלוג אחר שנשאת, אף על פי שאותם הנכסים נפלו לה קודם שתתארס, הבעל מוציא פירות מיד הלקוחות כל ימי חייה, אבל לא גוף הקרקע. ואם מתה בחייו, מוציא הגוף מיד הלקוחות בלא דמים. ואם הדמים שלקחה מהלקוחות קיימים בעצמם, מחזירין ללקוחות] ובח"מ שם ס"ק כ"ח [קיימים בעצמם - אבל אם הוציאה המעות על דבר אחר יכול הבעל לומר מיד שהוציאה המעות קמו עלה בהלואה ואין אני מחוייב לשלם ההלואה שחייבת ומטלטלן שהניחה אני יורש אותם] (רע"א).

עד שתתאלמן או תתגרש - פירוש, יקח פסק דין מיד עליה שנתחייבה לשלם לו קרן וכפל מיד כשיהיה לה, ועי' לקמן סעיף ב' (סמ"ע). עי' הערה לט.

ארבעה אבות פרק ראשון בבא קמא

לך וי"ל שהוא בכלל שהתם משלם חצי נזק מגופו וז"ל מהא"כ מהא"י טעמא אמתאי לא מוקי אפילו כר"ע לפוטור בתם מחלי סופר דכשהשור בסקילה לא איתמריר ליתמיני שפטור מחלי סופר דהתנן שהתם משלם מגופו וכיון דמשלם מגופו הביאהו לב"ד וישלם לך

קבא א מיי" פ"ה מה"ל שבעות בלכ"ד ופ"ה מה"ל סהדיו"ל ה"י :

המית שורי כו' מאי לאו כספ' . וה"ק המית שורי אה פלוני משלם חצי כופר ע"פ עלמו ורבי יוסי הגלילי היא או שורו של פלוני המית משלם ע"פ עלמו חצי נזק אלמא ממונא הוא : **עבדו של פלוני** . הא קנסא הוא דמשלם ל' סלעים ואפילו אינו שור אלא תורה אור דיגר : **לפלוג וליתני בדידיה** .

בדקמייתא גופיה דהמית שורי שורו של פלוני מאי לפלוגי : **כולה במועד קמיירי** . ומילוקים דמועד בני לזשמועינן : **יוסר על מה שהיוק** .

כגון ל' של עבד : **הא פתוח** . כגון חצי נזק דתם משלם ע"פ עלמו : **כמה שהיוק** . נזק שלם דמועד : **משום דלא קתני כמה שהיוק** . הא לאו תיובתא היא דלא פסיקא ליה למיתני כמה שהיוק דליהוי משמע דפתוח אינו משלם ע"פ עלמו כיון דליכא חצי נזק לרורות דאינו משלם כמה שהיוק ואפילו הכי משלם ע"פ עלמו דהלכתא גמירי לה דממונא הוא :

אימרי . כבשים : **משום סוף** . דליון דרכן בכך והוי תולדה דקדן לשלם חצי נזק : **ולא מגבינן לם בכבלי** . דליון דליון דיני קנסות אלא בסמוכין ובכבלי ליון סמיכה : **כרבינו תרגוילים וכבשים גדולים דליון דרך כלב ותחול להורגן** : **ואי ספיס** . נזק בכבלי לא מפיקין מיניה : **ואי לא תפיס נזק ואמר קבעו לי זמן דליתני בהדי לארעא דישאל קבעינן ליה : ובין כך ובין כך משמתני ליה** . **לא יגמא** .

הכי אלא כלומר דמני סבר דמשלם חצי כופר ולא יסבור דרבה כר' טרפון דלית ליה גמ' לקמן שלהי כולד הרגל ס"ל רבי יוסי הגלילי דתם לא משלם חצי כופר משום דרבה לאו שירא הוא כדפרישית וה"ה דהוא מני למימר הא מני ר"ש בן זומא היא דדריש התם נקי מדמי עורו ולדידיה נמי כופר לאו שירא הוא :

לפלוג וליתני בדידיה כד"ל במועד אכל בתם כו' . תימה היכי הוה מני למימר הכי אכל בתם ליון משלם ע"פ עלמו דמשמע דע"פ עדים משלם כשהמית שורו חצי פלוני דלמא לא סבר כרבי יוסי הגלילי דלמא תם משלם חצי כופר : **והשתא** דלמא נזקא קנסא . כראה דוקא למ"ד פלגא דנזקא קנסא אכל למ"ד פלגא דנזקא ממונא לא מיתייב כלל דמיה תיתי דמקדן לא אחיה דקדן אורחיה הוא דסתם שוריים לאו בתחילת שמור קיימי והאי משונה הוא דלאו אורחיה דכלבא למיכל אימרי כרבי אכל למ"ד פלגא נזקא קנסא

ואי תפס לא מפיקין מיניה [אור"ת דוקא אי תפס] [המזיק עלמו] כגון כלב או השוגר קאמר דלא מפיקין דבזויק הקיפו חכמים שיוכל להחזיק בו אם לקחו בשעת הניזוק אכל מידי אחרים לא דחי בכל דבר שיתפסם לא מפיקין יבא ליהי תקלה דהיום או למחר יגזול כל אשר לו ולא נוטלי ממנו דליון אלו דנין דיני קנסות וזה יפסיד יותר ממה שהיוק והא דלמא בכילד הרגל [לקמן דף י"ט] : **הוא חמרא דלכל הנמא ופליסה לכלא ומייביה רב יהודה אהמאח נזק שלם ואסלא חצי נזק מייבי בתפסם או היה דוחקו ע"י שמתא דקבעיה זימנא לא"י** :

מני רבנן היא *דאמרי משונה קרן בחצר הניזוק חצי נזק הוא דמשלם אימא סיפא שור המועד ושור המזיק ברשות הניזוק והאדם אחאן לרבי טרפון *דאמר משונה קרן בחצר הניזוק נזק שלם הוא דמשלם רישא רבנן וסיפא רבי טרפון *אין דהאמר ליה שמואל לרב יהודה *שיננא שבוק מתני ותא אבתראי רישא רבנן וסיפא רבי טרפון רבי אלעזר משמיה דרב אמר כולה

בבא קמא פ"ה מה"ל סהדיו"ל ה"י : **קבא א מיי" פ"ה מה"ל שבעות בלכ"ד ופ"ה מה"ל סהדיו"ל ה"י :** **קבא א מיי" פ"ה מה"ל שבעות בלכ"ד ופ"ה מה"ל סהדיו"ל ה"י :** **קבא א מיי" פ"ה מה"ל שבעות בלכ"ד ופ"ה מה"ל סהדיו"ל ה"י :**

המית שורי כו' מאי לאו כספ' . וה"ק המית שורי אה פלוני משלם חצי כופר ע"פ עלמו ורבי יוסי הגלילי היא או שורו של פלוני המית משלם ע"פ עלמו חצי נזק אלמא ממונא הוא : **עבדו של פלוני** . הא קנסא הוא דמשלם ל' סלעים ואפילו אינו שור אלא תורה אור דיגר : **לפלוג וליתני בדידיה** .

המית שורי כו' מאי לאו כספ' . וה"ק המית שורי אה פלוני משלם חצי כופר ע"פ עלמו ורבי יוסי הגלילי היא או שורו של פלוני המית משלם ע"פ עלמו חצי נזק אלמא ממונא הוא : **עבדו של פלוני** . הא קנסא הוא דמשלם ל' סלעים ואפילו אינו שור אלא תורה אור דיגר : **לפלוג וליתני בדידיה** .

בדקמייתא גופיה דהמית שורי שורו של פלוני מאי לפלוגי : **כולה במועד קמיירי** . ומילוקים דמועד בני לזשמועינן : **יוסר על מה שהיוק** .

כגון ל' של עבד : **הא פתוח** . כגון חצי נזק דתם משלם ע"פ עלמו : **כמה שהיוק** . נזק שלם דמועד : **משום דלא קתני כמה שהיוק** . הא לאו תיובתא היא דלא פסיקא ליה למיתני כמה שהיוק דליהוי משמע דפתוח אינו משלם ע"פ עלמו כיון דליכא חצי נזק לרורות דאינו משלם כמה שהיוק ואפילו הכי משלם ע"פ עלמו דהלכתא גמירי לה דממונא הוא :

אימרי . כבשים : **משום סוף** . דליון דרכן בכך והוי תולדה דקדן לשלם חצי נזק : **ולא מגבינן לם בכבלי** . דליון דליון דיני קנסות אלא בסמוכין ובכבלי ליון סמיכה : **כרבינו תרגוילים וכבשים גדולים דליון דרך כלב ותחול להורגן** : **ואי ספיס** . נזק בכבלי לא מפיקין מיניה : **ואי לא תפיס נזק ואמר קבעו לי זמן דליתני בהדי לארעא דישאל קבעינן ליה : ובין כך ובין כך משמתני ליה** . **לא יגמא** .

הכי אלא כלומר דמני סבר דמשלם חצי כופר ולא יסבור דרבה כר' טרפון דלית ליה גמ' לקמן שלהי כולד הרגל ס"ל רבי יוסי הגלילי דתם לא משלם חצי כופר משום דרבה לאו שירא הוא כדפרישית וה"ה דהוא מני למימר הא מני ר"ש בן זומא היא דדריש התם נקי מדמי עורו ולדידיה נמי כופר לאו שירא הוא :

לפלוג וליתני בדידיה כד"ל במועד אכל בתם כו' . תימה היכי הוה מני למימר הכי אכל בתם ליון משלם ע"פ עלמו דמשמע דע"פ עדים משלם כשהמית שורו חצי פלוני דלמא לא סבר כרבי יוסי הגלילי דלמא תם משלם חצי כופר : **והשתא** דלמא נזקא קנסא . כראה דוקא למ"ד פלגא דנזקא קנסא אכל למ"ד פלגא דנזקא ממונא לא מיתייב כלל דמיה תיתי דמקדן לא אחיה דקדן אורחיה הוא דסתם שוריים לאו בתחילת שמור קיימי והאי משונה הוא דלאו אורחיה דכלבא למיכל אימרי כרבי אכל למ"ד פלגא נזקא קנסא

ואי תפס לא מפיקין מיניה [אור"ת דוקא אי תפס] [המזיק עלמו] כגון כלב או השוגר קאמר דלא מפיקין דבזויק הקיפו חכמים שיוכל להחזיק בו אם לקחו בשעת הניזוק אכל מידי אחרים לא דחי בכל דבר שיתפסם לא מפיקין יבא ליהי תקלה דהיום או למחר יגזול כל אשר לו ולא נוטלי ממנו דליון אלו דנין דיני קנסות וזה יפסיד יותר ממה שהיוק והא דלמא בכילד הרגל [לקמן דף י"ט] : **הוא חמרא דלכל הנמא ופליסה לכלא ומייביה רב יהודה אהמאח נזק שלם ואסלא חצי נזק מייבי בתפסם או היה דוחקו ע"י שמתא דקבעיה זימנא לא"י** :

מני רבנן היא *דאמרי משונה קרן בחצר הניזוק חצי נזק הוא דמשלם אימא סיפא שור המועד ושור המזיק ברשות הניזוק והאדם אחאן לרבי טרפון *דאמר משונה קרן בחצר הניזוק נזק שלם הוא דמשלם רישא רבנן וסיפא רבי טרפון *אין דהאמר ליה שמואל לרב יהודה *שיננא שבוק מתני ותא אבתראי רישא רבנן וסיפא רבי טרפון רבי אלעזר משמיה דרב אמר כולה

בבא קמא פ"ה מה"ל סהדיו"ל ה"י : **קבא א מיי" פ"ה מה"ל שבעות בלכ"ד ופ"ה מה"ל סהדיו"ל ה"י :** **קבא א מיי" פ"ה מה"ל שבעות בלכ"ד ופ"ה מה"ל סהדיו"ל ה"י :** **קבא א מיי" פ"ה מה"ל שבעות בלכ"ד ופ"ה מה"ל סהדיו"ל ה"י :**

המית שורי כו' מאי לאו כספ' . וה"ק המית שורי אה פלוני משלם חצי כופר ע"פ עלמו ורבי יוסי הגלילי היא או שורו של פלוני המית משלם ע"פ עלמו חצי נזק אלמא ממונא הוא : **עבדו של פלוני** . הא קנסא הוא דמשלם ל' סלעים ואפילו אינו שור אלא תורה אור דיגר : **לפלוג וליתני בדידיה** .

המית שורי כו' מאי לאו כספ' . וה"ק המית שורי אה פלוני משלם חצי כופר ע"פ עלמו ורבי יוסי הגלילי היא או שורו של פלוני המית משלם ע"פ עלמו חצי נזק אלמא ממונא הוא : **עבדו של פלוני** . הא קנסא הוא דמשלם ל' סלעים ואפילו אינו שור אלא תורה אור דיגר : **לפלוג וליתני בדידיה** .

בדקמייתא גופיה דהמית שורי שורו של פלוני מאי לפלוגי : **כולה במועד קמיירי** . ומילוקים דמועד בני לזשמועינן : **יוסר על מה שהיוק** .

כגון ל' של עבד : **הא פתוח** . כגון חצי נזק דתם משלם ע"פ עלמו : **כמה שהיוק** . נזק שלם דמועד : **משום דלא קתני כמה שהיוק** . הא לאו תיובתא היא דלא פסיקא ליה למיתני כמה שהיוק דליהוי משמע דפתוח אינו משלם ע"פ עלמו כיון דליכא חצי נזק לרורות דאינו משלם כמה שהיוק ואפילו הכי משלם ע"פ עלמו דהלכתא גמירי לה דממונא הוא :

אימרי . כבשים : **משום סוף** . דליון דרכן בכך והוי תולדה דקדן לשלם חצי נזק : **ולא מגבינן לם בכבלי** . דליון דליון דיני קנסות אלא בסמוכין ובכבלי ליון סמיכה : **כרבינו תרגוילים וכבשים גדולים דליון דרך כלב ותחול להורגן** : **ואי ספיס** . נזק בכבלי לא מפיקין מיניה : **ואי לא תפיס נזק ואמר קבעו לי זמן דליתני בהדי לארעא דישאל קבעינן ליה : ובין כך ובין כך משמתני ליה** . **לא יגמא** .

הכי אלא כלומר דמני סבר דמשלם חצי כופר ולא יסבור דרבה כר' טרפון דלית ליה גמ' לקמן שלהי כולד הרגל ס"ל רבי יוסי הגלילי דתם לא משלם חצי כופר משום דרבה לאו שירא הוא כדפרישית וה"ה דהוא מני למימר הא מני ר"ש בן זומא היא דדריש התם נקי מדמי עורו ולדידיה נמי כופר לאו שירא הוא :

לפלוג וליתני בדידיה כד"ל במועד אכל בתם כו' . תימה היכי הוה מני למימר הכי אכל בתם ליון משלם ע"פ עלמו דמשמע דע"פ עדים משלם כשהמית שורו חצי פלוני דלמא לא סבר כרבי יוסי הגלילי דלמא תם משלם חצי כופר : **והשתא** דלמא נזקא קנסא . כראה דוקא למ"ד פלגא דנזקא קנסא אכל למ"ד פלגא דנזקא ממונא לא מיתייב כלל דמיה תיתי דמקדן לא אחיה דקדן אורחיה הוא דסתם שוריים לאו בתחילת שמור קיימי והאי משונה הוא דלאו אורחיה דכלבא למיכל אימרי כרבי אכל למ"ד פלגא נזקא קנסא

ואי תפס לא מפיקין מיניה [אור"ת דוקא אי תפס] [המזיק עלמו] כגון כלב או השוגר קאמר דלא מפיקין דבזויק הקיפו חכמים שיוכל להחזיק בו אם לקחו בשעת הניזוק אכל מידי אחרים לא דחי בכל דבר שיתפסם לא מפיקין יבא ליהי תקלה דהיום או למחר יגזול כל אשר לו ולא נוטלי ממנו דליון אלו דנין דיני קנסות וזה יפסיד יותר ממה שהיוק והא דלמא בכילד הרגל [לקמן דף י"ט] : **הוא חמרא דלכל הנמא ופליסה לכלא ומייביה רב יהודה אהמאח נזק שלם ואסלא חצי נזק מייבי בתפסם או היה דוחקו ע"י שמתא דקבעיה זימנא לא"י** :

מני רבנן היא *דאמרי משונה קרן בחצר הניזוק חצי נזק הוא דמשלם אימא סיפא שור המועד ושור המזיק ברשות הניזוק והאדם אחאן לרבי טרפון *דאמר משונה קרן בחצר הניזוק נזק שלם הוא דמשלם רישא רבנן וסיפא רבי טרפון *אין דהאמר ליה שמואל לרב יהודה *שיננא שבוק מתני ותא אבתראי רישא רבנן וסיפא רבי טרפון רבי אלעזר משמיה דרב אמר כולה

בבא קמא פ"ה מה"ל סהדיו"ל ה"י : **קבא א מיי" פ"ה מה"ל שבעות בלכ"ד ופ"ה מה"ל סהדיו"ל ה"י :** **קבא א מיי" פ"ה מה"ל שבעות בלכ"ד ופ"ה מה"ל סהדיו"ל ה"י :** **קבא א מיי" פ"ה מה"ל שבעות בלכ"ד ופ"ה מה"ל סהדיו"ל ה"י :**

המית שורי כו' מאי לאו כספ' . וה"ק המית שורי אה פלוני משלם חצי כופר ע"פ עלמו ורבי יוסי הגלילי היא או שורו של פלוני המית משלם ע"פ עלמו חצי נזק אלמא ממונא הוא : **עבדו של פלוני** . הא קנסא הוא דמשלם ל' סלעים ואפילו אינו שור אלא תורה אור דיגר : **לפלוג וליתני בדידיה** .

המעיד בפני בית דין המית¹⁵⁴ שורי את פלוני או שורו של פלוני, הרי זה משלם על פי עצמו. כמה מדובר, וכי לא בתם. לא, במועד. אבל תם, מה [דינין]. גם כן אינו משלם על פי עצמו. אם כן, מזה שכתוב בסוף [המשנה], המית שורי את עבדו של פלוני ולפי כולם ל' שקלים של עבד הוא קנס, שכן משלמים ל' אפילו אם העבד אינו שוה אלא דינר, אין משלם על פי עצמו, שיחלק ויכתוב בשלו [פי' במקרה הראשון של המית שורי שורו של פלוני שיכול לחלק כן]. כמה מדובר, במועד, אבל בתם, אינו משלם על פי עצמו. [אלא] כל [המשנה] מדבר במועד.

בא ושמע, זה הכלל¹⁵⁵, כל המשלם יותר על מה שהזיק [כגון] ל' של עבד, אינו משלם על פי עצמו. מה [הלשון משמע, ו]לא פחות ממה שהזיק משלם [כגון חצי נזק]. לא, [אלא הדיוק היא שאם החיוב היא] כמה שהזיק [כגון נזק שלם של מועד] משלם [על פי עצמו]. אבל פחות, מה [דינו]. גם כן שלא משלם, אם כן, במקום לכתוב, זה הכלל, כל המשלם יותר על מה שהזיק, אינו משלם על פי עצמו, שיכתוב, זה הכלל, כל שאינו משלם כמה שהזיק, דמשמע פחות ומשמע יותר. זהו פירא. וההלכה, [היא ש]חצי נזק הוא קנס. זהו פירא וגם הלכה כן. כן, למה זה פירא, משום שלא כתוב "כמה שהזיק", זה לא מתאים לכל מקום, כיון שיש חצי נזק צרורות, שלמדנו הלכה [למשה מסיני] ש[הוא חיוב] ממון הוא¹⁵⁴, לכן לא כתב "כמה שהזיק".

¹⁵⁴ עי' שר"ע (ח"מ ס' א ס"א): בזמן הזה, דנים הדיינים דיני הודאות והלוואות וכתובות אשה וירושות ומתנות ומזיק ממון חבירו, שהם הדברים המצויים תמיד ויש בהם חסרון כיס, אבל דברים שאינם מצויים, אף על פי שיש בהם חסרון כיס, כגון בהמה שחבלה בחברתה, או דברים שאין בהם חסרון כיס אף על פי שהם מצויים, כגון תשלומי כפל, וכן כל הקנסות שקנסו חכמים, כתוקע לחבירו (פי' שתוקע בקול באזנו ומבעיתו), וכסוטר את חבירו (פי' מכה בידו על הלחי), וכן כל המשלם יותר ממה שהזיק, או שמשלם חצי נזק, אין דנין אותו אלא מומחים הסמוכים בארץ ישראל, חוץ מחצי נזק צרורות מפני שהוא ממון ואינו קנס.

ביאור: בזמן הזה דנים הדיינים - האידיא דאין סמיכה כל הדיינים בטלים מן התורה, הילכך אין דנין מן התורה, אלא דאנן שליחותיה דקמאי [הסמוכים שהיו בדורות ראשונים] עבדינן, ולא עבדינן שליחותיהו אלא במידי דשכיחא ואית ביה חסרון כיס. וכתב רב האי, ב"ד צריך שיהא לו מזומן במושב ב"ד מקל לרדות בו ורצועה להלקות בה ושופר לנדות בו כו'. ומהתימה על המחבר ועל הרמ"א שהשמיטו זה, וגם לא ראיתי לרבנן קשיאי נזהרין בזה שיהא לפנייהם אלו הכלים, וצ"ע (סמ"ע), עי' בעל חוב [סעיף ג' ד"ה וס"ת] (ש"ך), הא דעבדינן שליחותיהו, משמע מהש"ס שהוא רק דרבנן, משום נעילת דלת. ולפע"נ בדאמת הוא מדאורייתא, רק שנמסר לחכמים, ולא עשו אותנו לשלוחים רק במקום דאיכא נעילת דלת (נתה"מ), ו"א דמי שרוצה לנהוג כן שיהיה לו במקום ב"ד אלו הכלים רשאי ולא מיחייב כיוהרא, ו"א דאם אין העם סרבנים אסור לעשות כן, ועיין במעדני מלך בהגהותיו על קיצור פסקי הרא"ש סוף פ"ק דסנהדרין [פלפולא חרפתא אות ה'] (פ"ת).

דיני הודאות והלוואות - פירוש שתובע אותו בעדי הודאה שהודה לו בפניהן או שהלוה אותו בפניהן, וה"ה אם תבעו בהלוואה בלא עדים ולענין שבועת היסת (סמ"ע), כיון דק"ל (בסימן פ"ז סעיף ט') גבי שבועת היסת אין יורדין לנכסיו אם אינו רוצה לישבע אלא מנדין אותו עד שישבע, וא"כ אין נפקותא לענין שבועת היסת דהא גם במידי דאין דנין אותו מנדין [קצה"ח].

יש בהם חסרון כיס - גם בירושות ומתנות לפי דברי התובע יש בהן חסרון כיס, והטעם בכולן כדי שלא יונעל דלת בפני הלויין, וכדי שיונעל דלת בפני עושי עולה אמרו רבנן למיעבד שליחותיהו דקמאי. ונ"ל דהוא הדין לשאר ענינים גדולים, שהרי מצינו שאמרו לקבל גרים בזמן הזה אף על גב דלא שכית, וכן גיטין (סמ"ע).

כגון בהמה שחבלה כו' - לאו דוקא שחבלה בחברתה, אלא ה"ה כל מה שהזיקה במידי דלאו אורחא, אבל מה שהוא אורחא או דרך הנאותה, לא מיקרי חבלה אלא היזק, וז"ש בסמוך בסעיף ג' וכן בהמה שהזיקה בשן ורגל כו', עד ומגבין אותן דיני ח"ל, ומיירי אפילו בחבלה בחברתה (סמ"ע). וה"ה ניזקין דאש ובור לא דנים, ויש חולקים (ש"ך), והעיקר שדנים אש ובור אפילו ללא מומחים (קצה"ח). [ש"ך אות ב] הגהת אשרי פ' הכונס. נ"ב ע' תקפו כהן ס' מ' ותשו' שבו יעקב ח"א ס' קל"ו וראייתו מהה"ד דפ' הגזול דפרס אכפ"י לר' אשי במחכ"ל לא דק דהתם דשרף השטר בידיים הוי מזיק בידיים ופשיטא דדנין בזה"ז ומה זה ענין לאש (רע"א).

כתוקע לחבירו - כל שאינו שכיה ולית ביה חסרון כיס אין גובין בזמנינו, וקראוהו בלשונם קנס על שם שנתנו לו ח"ל דין קנס לענין זה שאין גובין אותו בזמנינו (סמ"ע).

יותר ממה שהזיק - כגון גנב דמשלם כפל, טבח ומכר ד' וה', ואם גזל ונשבע משלם קרן וחומש. שור תם חצי נזק. ומ"ש חוץ מחצי נזק צרורות, פירוש, בהמה שהלכה בר"ה והתיזה ברגליה ושברה ע"ז כלים, דהיינו נזק הבא ע"י צרורות, ואורחא הוא והוא תולדה דרגל, ומן הדין היה להם לבעלים לשלם נזק

ועכשיו שאמרת חצי נזק הוא קנס, כלב שאכל כבש¹⁵⁵, וחתולה שאכלה תרנגולת, הוא משונה [שכן אין דרכם בזה, וזה תולדה של קרן ומשלם חצי נזק], ולא גובים אותו בבבל [שלא דנים דיני קנסות אלא בדיינים סמוכים, ואין סמיכה בבבל]. והיינו [בתרנגולים וכבשים] גדולים [שאינן דרך הכלב או החתול להרגם], אבל קטנים הוא דרכו. ואם [הניזק] תפס לא מוציאים ממנו¹⁵⁶. ואם אמר, שתקבע לי זמן שנלך לארץ ישראל¹⁵⁷, קובעים לו. ואם לא הולך מנדים אותו¹⁵⁸. ובכל ענין מנדים אותו¹⁵⁶, עד שהוא מסלק את ההיזק [פי' הוג את הכלב והחתולה], מ[ההלכה של] רבי נתן, שלמדנו, רבי נתן אומר, מאיפה [למדנו] שאסור לאדם לגדל כלב רע בתוך ביתו¹⁵⁷, ושלא יעמיד סולם רעוע בתוך ביתו. מלמד הנאמר, "לא תשים דמים בביתך".

מתני'. [ישנם בשורן] חמשה [הזיקים] תמין¹⁵⁸, וחמשה מועדין. הבהמה אינה מועדת לא ליגח [בקרנו], ולא ליגוף [פי' לדחוף בגופו], ולא לנשוך, ולא לרבוץ [על כלים כדי לשברם], ולא לבעוט. [עכשיו המשנה מונה ה' מועדים]: השן מועדת לאכול את הראוי לה, הרגל מועדת לשבור בדרך הילוכה, ושור המועד [לכל החמשה התמים דלעיל], ושור המזיק ברשות הניזק [אפילו תם], והאדם. הזאב, והארי, והדוב, והנמר, והברדלס, והנחש, הרי אלו מועדים [בכל דבר], רבי אלעזר אומר, בזמן שהן בני תרבות [שאדם גידלם בביתו] אינן מועדין, והנחש מועד לעולם. גמ'. מזה שכתוב השן מועדת לאכול, משמע [שהמשנה] מדבר בחצר הניזק, וכתוב בהמה אינה מועדת לשלם [נזק] שלם, אבל [משמע] שחצי נזק משלמת, מי זה. רבנן היא, שאומרים, משונה קרן בחצר הניזק, משלם חצי נזק. אבל כתוב בסוף, שור המועד ושור המזיק ברשות הניזק והאדם, באנו ל[שיתט] רבי טרפון, שאמר משונה קרן בחצר הניזק, משלם נזק שלם. [וכי אפשר להיות] שהתחלה רבנן והסוף רבי טרפון. כן, [כמון] ששמואל אמר לרב יהודה, שינא, [פי' מחודד בתלמוד] ¹⁵⁹, תעזוב המשנה שלנו [פי' אל תטרח לתרץ המשנה כתנא אחת], ובא אחרי [פי' ותאמר כמוני], ההתחלה רבנן והסוף רבי טרפון.

רבי אלעזר אמר בשם רב,

שלם, אלא שהלכה למשה מסיני שאינה משלמת אלא חצי נזק, וכמ"ש לקמן בסימן ש"צ סעיף ג' (סמ"ע).

מומחים - פירוש, איש מנוסה ובקי בדינים, וכמו שכתבתי לקמן סימן ג' סעיף ב' (סמ"ע).

סמוכים - לשון סמיכה נתפשט ממ"ש בתורה במשה עם יהושע (במדבר כז כג) ויסמוך את ידיו עליו ויצוהו, וכן עשה לזקנים, ועי"ז שרתה שכניה עליהן. והסמיכה לדורות לא היתה על ידי סמיכת יד, אלא שקרוין לו רבי ואומרים לו הרי את סמוך ויש לך רשות לדון אפילו דיני קנסות, ומפני שכל הנסמכין היו צריכין להיות סמוכין דוקא מאחד הנסמכים איש מפי איש עד יהושע שנסמך בידי, ועי' רמ"א ביר"ד סימן רמ"ב בסעיף י"ד [???] (סמ"ע), פשיטא דאין סמיכה זו [שברמ"א] מהני בזמן הזה לענין דיני קנסות, רק לענין חליצה וגיטין, דאין סמיכה לענין דיני קנסות (ש"ך). יש להסתפק אם קיבלו עליהם דיינים לדון להם דינים אלו שאין דנין בזה"ז, אי מהני הקבלה כמו דמהני בדינין שדנין בזה"ז אם קיבלו עליהם קרוב או פסול כבסימן כ"ב. ועי' עוד בהג"ה בדיני קנסות חייב המזיק לשלם לצאת ידי שמים או לא, ועיין בקצה"ח [סק"ז] מזה (פ"ת).

¹⁵⁵ עי' שר"ע (ח"מ ס' שצא ס"ו): חיה שטרפה בהמה ואכלתה או שאכלה בשר חי אורחא היא ומשלם נזק שלם, אבל כלב שהמית כבש וחתול שהמית תרנגולים גדולים ואכלם, משונה הוא ואינו משלם לא חצי נזק. ודוקא בפחת שפחתה מיתה, אבל דמי הנבילה משלם ברשות הניזק נזק שלם וברשות הרבים מה שנהנית, שאכילה אינו שינוי שכן דרכן לאכול נבילות אפילו של בהמות גדולות:

ביאור: חיה שטרפה בהמה ואכלתה כו' - עיין רמ"א לעיל ס' שפ"ט ס"ח דדוקא זאב וכיוצא בו דרכו לאכול בטרפה, משא"כ ארי שהטרפה לאכילה הוא שינוי גביה (סמ"ע).

אבל דמי הנבילה - פירוש, שאכל הנבילה אחר שהמיתה (סמ"ע). מה שנהנית - פירוש, דאינו כ"כ כמי שווי הנבילה וכמ"ש בסעיף ח' (סמ"ע).

¹⁵⁶ עי' שר"ע (יר"ד ס' שלד סמ"ג): מי שיש ברשותו דבר המזיק, מנדין אותו עד שיסיר הנזק.

¹⁵⁷ עי' שר"ע (ח"מ ס' תט ס"ג): אסור לגדל כלב רע, אלא אם כן הוא אסור בשלשלאות של ברזל וקשור בהם. ובעיר הסמוכה לספר, מותר לגדלו, וקושרו ביום ומתירו בלילה: הגה ו"א דהשתא שאנו שרוין בין העכ"ס ואומות בכל ענין שרי, ופוק חזי מאי עמא דבר. מיהו נראה אם הוא כלב רע, שיש לחוש שיזיק בני אדם, דאסור לגדלו אלא אם כן קשור בשלשלאות של ברזל:

ביאור: אלא אם כן קשור בשלשלאות של ברזל - דאז טעם שישוך וגם טעם שמנבח ומפילות הנשים מיראתו אין כאן, כיון דידועין שהוא קשור לא מתיירא ממנו ואינן מפילות (סמ"ע).

¹⁵⁸ עי' שר"ע (ח"מ ס' שפט ס"ו): הובא לעיל הערה 54.

¹⁵⁹ ו"א גדול השיניים (ערוך ערך שן, וכן הוא בשטמ"ק כתובות יד ע"א בשם רה"ג).

כל ה[משנה] הוא [לפי] רבי טרפון, ההתחלה [מדבר] בחצר המיוחדת לפירות לאחד מהן ולשניהם לשורים, שכן לענין שן שן הוי חצר הניזק, ולענין קרן הוי רשות הרבים.

אמר רב כהנא, אמרתי את ההגמ' האת לפני רב זביד מנהרדעא, ו[הוא] אמר לי, וכי אפשר להעמיד את כל [המשנה] כמו רבי טרפון. הרי כתוב, הן מועדת לאכול את הראוי לה. [משמע] ראוי לה [פי] כגון פירות וירקות, כן [חייב, אמנם מה] שאינה ראוי לה [פי] כמו בגדים, לא [חייב עליו נזק שלם אלא חצי נזק שזה משונה], ואם [המשנה הולך בשיטת] ר' טרפון, הרי [הוא] אמר, משונה קרן בחצר הניזק, משלם נזק שלם. אלא באמת [מחבר המשנה] הוא הרבנים, ו[המשנה נכתבה] חסר וכך כתוב, חמשה תמים הן [נגיחה נגיפה נשיכה רביצה בעיטה], ואם הועדו חמישתם מועדים [אמנם שן ורגל אינם בכלל המנין], ושן ורגל מועדים מתחילתם. ואיפה העדתן, בחצר הניזק.

רבינא שאל, זה שכתוב לקמן, שור המזיק ברשות הניזק כיצד, אם אמרת זה מובן [שאם המשנה] מדובר בה [בקרן תם בפרק זה], מהו כיצד, אלא אם אמרת שזה לא מדובר בה [בקרן תם בפרק זה], מהו "כיצד". אלא אמר רבינא, [המשנה כתובה] חסר, וכך מובן, חמשה תמים הם¹⁶⁰, ואם הועדו חמשתן מועדים [והיינו פירוש של חמשה מועדים שכתוב במשנה], ושן ורגל מועדים מתחילתן, וזהו [פי] חמשה אלה שהועדו שור המועד [הכתובה בפרשה], ושור המזיק ברשות הניזק, מחלוקת ר' טרפון ורבנן. ויש מועדים אחרים כיוצא באלו¹⁶¹, הזאב, והארי, והדוב, והברדלס, והנמר, והנחש.

וכן למדנו, חמשה תמים הן, ואם הועדו חמשתן מועדין, ושן ורגל מועדין מתחילתן, וזהו שור המועד, ושור המזיק ברשות הניזק, מחלוקת רבי טרפון ורבנן, ויש מועדין אחרים כיוצא באלו, הזאב, והארי, הדוב, והנמר, והברדלס, והנחש.

ויש [רבנים] ששאלו סתירה, שכתוב במשנה, חמשה תמים וחמשה מועדים, ו[כין] אין עוד [מועדים חוץ מאלה]. והרי יש, הזאב, הארי, והדוב, והנמר, והברדלס, והנחש. ו[אלה ששאלו] תרצו, אמר רבינא, [המשנה כתובה] חסר, וכך מובן, חמשה תמים הן, ואם הועדו חמשתן מועדין, ושן ורגל מועדין מתחילתן, וזהו שור המועד, ושור המזיק ברשות הניזק, מחלוקת רבי טרפון ורבנן, ויש מועדין אחרים כיוצא באלו, הזאב, והארי, הדוב, והנמר, והברדלס, והנחש.

ולא לרבוץ. אמר רבי אלעזר, לא למדנו [שזה משונה לשור לעשות כן] אלא כלים גדולים¹⁶², אבל כלים קטנים דרכו [לרבוץ עליהם, ולכן ברשות הרבים פטור, וברשות הניזק חייב נזק שלם, שזה תולדה של רגל]. אולי [אפשר להביא] ראיה לזה ממה שלמדנו [בברייתא], הבהמה מועדת ללכת כדרכה ולשבר ולמעך את האדם [לפי הצד שיש להביא מכאן ראיה, אז מדובר בילדים קטנים] ואת הבהמה [קטנים] ואת הכלים [קטנים]. אולי [זה שכתוב מועדת למעך לא מדובר ברביצה אלא] מן הצד [כשהיא הולכת, וזה תולדת רגל דרך הליכה].

יש שאומרים, א"ר אלעזר, לא תאמר [שבהמה הרובץ על כלים הוא תם אלא], בכלים גדולים הוא שאינו דרכו, אבל כלים קטנים שהוא דרכו [חייב נזק שלם כתולדה של רגל], אלא אפילו כלים קטנים גם כן אינו דרכו. ושאלו שאלה מברייטא, ולמעך את האדם ואת הבהמה ואת הכלים. אמר רבי אלעזר, אולי [הברייטא מדבר] מן הצד [ולכן אין שאלה מהברייטא]. יש ששאלו סתירה, תנן, ולא לרבוץ, והרי למדנו, ולמעך את האדם ואת הבהמה ואת הכלים. אמר רבי אלעזר, אין קושי, זה [שכתוב שבהמה תם למעך כלים מדובר] בכלים גדולים, וזה [שכתוב שבהמה מועד למעך כלים מדובר] בכלים קטנים.

הזאב והארי וכו'. מהו ברדלס. אמר רב יהודה, נפרזא. מהו נפרזא. אמר רב יוסף, אפא¹⁶³. שאלו שאלה מברייטא, רבי מאיר אומר, אף הצבוע, רבי אלעזר אומר, אף הנחש, אף רב יוסף, צבוע זו אפא [ואם צבוע אפא, ונוסף על המשנה, צ"ל שברדלס איננו אפא]. אין קושי, כאן [פי] מש"כ ר"מ בצבוע זכר, כאן [מה שכתוב במשנה] בצבוע נקבה [ושניהם נקראו אפא, וצריך להוסיף ר"מ צבוע זכר בגלל שהוא משתנה]. שלמדנו, צבוע זכר לאחר שבע שנים נעשה עטלף, עטלף לאחר שבע שנים נעשה ערפד, ערפד לאחר ז' שנים נעשה קימוש, קימוש לאחר שבע שנים נעשה חוח, חוח לאחר שבע שנים נעשה שד. שדרו של אדם לאחר שבע

שנים נעשה נחש, והיינו שלא כרע במודים¹⁶⁴. אמר מר, ר"מ אומר, אף הצבוע,

¹⁶⁴ ראוי האדם שיהיה נחש כאשר לא כרע במודים וזה כי האדם יש לו שייכות אל הנחש. ואם לא היה לאדם שייכות אל הנחש, לא היה אפשר לנחש להסיתו, ולא בא הנחש על חוה (עי' שבת &). וראיה לזה שיש לאדם שייכות אל הנחש כי האדם היה מלך על התחתונים וכן הנחש היה מלך בחיות בתחתונים קודם שנתקלל והיה האדם בלבד הולך בקומה זקופה. וגם הנחש היה הולך בקומה זקופה קודם שנתקלל.

וכך אמרו בסוטה (ט ע"א) אמר הקדוש ברוך הוא אני אמרתי לנחש יהא מלך על כל בהמה וחיה עתה ארור יותר מכל בהמה וחיה אני אמרתי שילך בקומה זקופה עכשיו על גחונך תלך הוא אומר אהרוג את האדם ואשא את חוה ולפיכך ואיבה אשית.

הרי שהיו דומים, עד שהיה רוצה לישא חוה. ודבר זה קודם קללה, מכל מקום הנחש יש לו דמיון וקירוב אל האדם והאדם אל הנחש, וכאשר מת האדם שדרו של אדם נעשה נחש. דוקא שדרו של אדם לפי שהשדרא בפרט יש לו קירוב אל הנחש, כי הדמיון (הוא) של אדם אל הנחש העיקר הוא השדרא כי אין דבר שהוא נמשך בזקיפה כמו השדרא, שהוא עולה בזקיפה, ובדבר זה היה דומה האדם אל הנחש וכמו שאמרו שהנחש היה הולך בזקיפה ולא שום נברא בעולם רק האדם והנחש והדבר הזה בעצמו מפני כי שניהם מלכים, והמלך יש לו הזקיפה.

ולפיכך האדם אחר שבע שנים נעשה הנחש, כי אלו שני דברים, דהיינו הקומה והזקיפה, מורה על המלכות כדכתיב (ויקרא כ"ו) ואוליך אתכם קוממיות, שהיו מיוחדים אלו שניהם דהיינו האדם והנחש מכל הנמצאים התחתונים להיותם מלכים בתחתונים. ואם אין אדם שומר ההבדל שלו כמו שיתבאר אז ראוי האדם ביותר אל הנחש.

וזה כאשר אין כורע במודים כי ההבדל בין אלו שניהם כי האדם אף על גב שהוא בקומה זקופה מקבל עליו האדם את ה' ית' לאלוה וכוורע לפני מלכו ואלוה שלו [עי' שעה"כ כט ע"ב והלאה]. וז"ש וה"מ דלא כרע במודים שאז הדמיון הזה הוא לנחש קיים לגמרי. אבל אם כורע לפני ה' ית' בטל השווי והדמיון הזה כי האדם מבטל זקיפתו אל ה' ית' וכורע לפניו כמו העבד לפני האדון, ולפיכך אמר כי חוט השדרא מן האדם אשר הוא זקיפתו (מן) [של] האדם נעשה נחש מצד ההקש הזה. וה"מ דלא כרע במודים דאם אינו כורע במודים אין זה אדון כלל, כי האדם אשר נברא לעבוד ה' ית' אף כי הוא נברא להיות זקוף ולהיות מלך יש לו לבטל זקיפתו אצל ה' ית' וזה שאינו מבטל זקיפתו ולאחר מיתתו בטל ממנו הזקיפה, ולפיכך אחר ז' שנים מן מיתתו שדרא שלו נעשה נחש.

אבל הפי' אשר הוא בסתרי החכמה, כי השדרא הוא בין שני צדדין של האדם [עי' מתקלא בריש בהג"א בספד"צ] לכך החוט הזה בפנימיות האדם, מאחר שהוא קו ההולך בשוה תוך שני צדדין באמצע, אשר האמצע נחשב בפנים. ומן הפנימיות מתחייב הנחש שהוא בחיצוניות כמו שא"א שיהיה שערות שבפנים בלא שערות בחוץ, עד שחוט השדרה שהוא בפנים האדם קרוב אל הנחש. וכאשר מת האדם ונתבטל צורתו, חוט השדרא קרוב להיות נעשה ממנו הנחש, כי הם מתקשרים זה בזה.

וקאמר ה"מ דלא כרע במודים כי אז נעשה מן חוט השדרא שלו נחש, אבל אם כרע במודים בזה שכרע במודים מוסר עצמו אל ה' ית' כמו שהתבאר מענין מודים כי בזה שב העלול הוא האדם אל העלה, שמי שהוא כורע לפני אחר מוסר נפשו אליו בכריעתו לפניו וזהו ענין הכריעה במודים כי ההודאה מה שהוא מודה עד שמוסר נפשו אל מי שנותן לו הודאה ולכך על כל נס שנעשה לאדם צריך שיתן הודאה, דהיינו למסור נפשו אליו מה שהציל נפשו מן המות, ובוזה נפשו הוא אל ה' ית' ודבר זה מבואר בכמה מקומות, לכך צריך שיכרע במודים למסור נפשו אל השם יתברך כמו שבארנו זה בכמה מקומות. ובוזה ניצול מן הגלגול הזה שאינו נעשה נחש, כי חלוק והבדל ביניהם מצד העלה הוא ה' ית', כי האדם יש לו השבה אל העלה בפרט, ולכך אם כרע במודים עד שהוא מוסר עצמו אל ה' ית', ובוזה האדם שב אל העלה, והוא נבדל בזה מן הנחש. ודברים אלו עמוקים בסתרי החכמה.

¹⁶⁰ עי' שו"ע סי' שפט ס"ו הובא לעיל הערה 54.

¹⁶¹ עי' שו"ע סי' שפט ס"ח הובא לעיל הערה נ.

¹⁶² עי' שו"ע (ח"מ ס' שפט ס"ז): הבהמה, יש מי שאומר שהיא מועדת מתחילתה לרבוץ על פכים קטנים ולמעך אותם, ויש חולקים עליו.

¹⁶³ אפעה (רע"א בגליון הש"ס), והוא מין נחש (רש"י ישעיה ל ו).

[הגמ' שואלת, איך מוכן] רבי אלעזר אומר אף הנחש [פי' מזה שכתוב "אף" רואים שגם הזאב והארי כולם מועדים לדבריו]. והרי אנהנו למדנו, ר' אלעזר אומר, בזמן שהן בני תרבות אינן מועדים, והנחש מועד לעולם. [אלא צריכים] לגרוס [ר"א אומר] נחש [ולא "אף" הנחש].

אמר שמואל, ארי ברשות הרבים שדרס ואכל [פי' תפסו ואכלו חי] פטור, [אבל אם הוא] טרף ואכל [פי' הרגו ואח"כ אכלו] חייב. דרס ואכל פטור, כיון שדרסו לדרוס הוי ליה כמו שאכלה פירות וירקות, שהוא שן ברשות הרבים ופטור, טרף אינו דרכו. [וכי זה בא] לומר, שזה אינו דרכו לטרפו, והרי נאמר, "אריה טורף בְּיָד גִּירוֹתָיו". [אם כן רואים שזה כן דרכו לטרופו. אלא מתרץ הגמ'] בשביל גוריו [זה דרכו, אבל לעצמו זה משונה]. "ומחנק לְלִבָּאֲתָיו". [פי' אם כן רואים שזה דרכו דרכו, וזאתו חוריו] וימלא טרף חוריו [אם כן רואים שזה כן דרכו לטרופו. אלא מתרץ הגמ'] בשביל חוריו [זה דרכו, אבל לעצמו זה משונה]. ומענותיו טריפה [אם כן רואים שזה כן דרכו לטרופו. אלא מתרץ הגמ'] בשביל מענותיו [אבל לעצמו זה משונה].

והרי למדנו, וכן היה שנכנסה לחצר הניזק¹⁶⁵, טרפה [פי' הרגה] בהמה ואכלה בשר, משלם נזק שלם [אם כן צריך לומר שזה דרכו]. במה מדובר כאן, שטרפה להניח [פי' להצניע, והרי כנ"ל שדרסו לטרפה להניח. ומקשה הגמ'. הרי כתוב "אכלה" [אם כן איך אפשר לומר שטרפה להניח. ומתרץ הגמ', שנכון היא טרפה להניח, ואחר כך] נמלכה ואכלה. מאיפה אנו יודעים [כוונתו]. ועוד, אולי גם שמואל מדובר בציוור כזה [שכן שמואל אמר טרף ואכל חייב למה הוא חייב אולי הוא טרף על מנת להצניע ונמלך ואכל ואז הוא פטור]. אמר רב נחמן בר יצחק, זה כתוב לצדדים [פי' ישנם כאן ב' דברים], שטרפה להניח, או דרסה ואכלה, משלמת נזק שלם.

רבינא אמר [באמת דרכו לש אריה לטרופו ולאכול, ו] שמואל אמר [שהוא חייב ברשות הרבים מדובר], בארי תרבות [שגידלו בתוך ביתו], ולפי רבי אלעזר, שאמר שזה לא דרכו. אם כן, היה לו לחייב אפילו דרסה. אלא, [ההלכה] של רבינא לא למדנו על דברי שמואל אלא על המשנה, בארי תרבות, ולפי ר' אלעזר, שאמר שזה אינו דרכו. אם כן הוא צריך לשלם חצי נזק. [אלא כאן מדובר בארי תרבות] שנהיה מועד [פי' שאכל בהמה ג' פעמים]. אם כן, מה זה שכתוב אותו לענין תולדה דשן. היו צריכים לכתוב אותו לגבי תולדה של קרן. [נכון זה דבר] קשה. מתני'. מה בין תם למועד¹⁶⁶. אלא שהתם, משלם חצי נזק מגופו, ומועד, משלם נזק שלם מן העלייה [ואפילו אם השור הנוגח לא שוה שיעור הנזק].

גמ'. מהו [פירוש המילה] עלייה. אמר רבי אלעזר, במעולה שבנכסיו. וכן נאמר, "וישכב חזקיהו עם אבותיו ויקברוהו במעלה קברי בני דוד", ואמר ר' אלעזר, במעלה, אצל מעולים שבמשפחה, ומי הם. דוד ושלמה.

"ויקברוהו [פי' אסא מלך יהודה] בקברותיו אשר כרה לו בעיר דוד וישכיבוהו במשכב אשר מלא בשמים וזנים", מהו "בשמים וזנים". רבי אלעזר אמר, מיני מיני [פי' הרבה מיני בשמים]. ר' שמואל בר נחמני אמר, בשמים שכל המריח בהן בא לידי זימה¹⁶⁷. [נאמר לגבי ירמיה הנביא] "כי כרו שוחה ללכדני ופחים טמנו לרגלי", רבי אלעזר אמר, שחשדהו מזונה¹⁶⁸. ר' שמואל בר נחמני אמר,

¹⁶⁵ ע"י שר"ע (ח"מ ס' שצא ס"ו) הובא לעיל הערה 155.

¹⁶⁶ ע"י שר"ע (ח"מ ס' שפט ס"ט) הובא לעיל הערה 56.

¹⁶⁷ פי' מחלוקת שלהם דר"א סבר דחשיבות היה מה שהיו ממלאים בכל מיני בשמים שאפשר, ושמואל סבר דהשבח הוא באיכות הבשמים שהיו משובחים בתכלית הטוב בריח (מהר"ל).

¹⁶⁸ ע"י מהר"ל: שחשדהו מזונה וכו'. פירוש כי הרשעים היו חושדים הנביא שאינו מתנבא האמת, כי נבואה שלו ממקום שלא יתן האמת, וחשדו את ירמיה הנביא שיש לו דביקות בכח חיצוני שנקרא זונה [ע"י זהר ח"א קמח ע"א שכן מכונה נוק' דסט"א].

וכמו שיקראו רז"ל (יבמות סג ע"ב) התורה אשה לאדם, כן הנבואה היא אשה לאדם, שכל דבר אשר מתדבק אליו, הן התורה הן הנבואה, נקרא לאדם אשה. ופליגי, מ"ד זונה ר"ל שהי' דבק במדרגה שאינו מיוחדת לו לכך נקרא זונה, שהזונה אינה מיוחדת אליו ואין במדרגה זאת האמת. ולמ"ד שחשדהו מאשת איש היינו שיש לו דביקות במדרגה שאינו ראוי לו כלל זה נקרא אשת איש. ודבר זה רחוק מן האמת לגמרי כאשר הוא דבק במדרגה שאינה ראויה לו לגמרי.

יש עוד בזה דבר מופלג, ודע כי גם על משה רבינו אמרו (מ"ק יח ע"ב) שחשדו אותו מאשת איש ועל זה יש לתמוה למה דוקא אלו שני נביאים, דהיינו משה רבנו ע"ה וירמיה היו חושדים זה באשת איש וזה בזונה. ודע כי נבואת ירמיה הוא דומה לנבואת מרעה בענין מה, כמ"ש ז"ל במדרש (ילקוט שופטים תתק"ט) כי עליו אמר הכתוב נביא כמוני יקים לך וגו' ואמרו מה משה רבינו ע"ה היה נביא לכל ישראל, וכן ירמיה היה נביא ליהודה וישראל. וזהו מה

שחשדהו מאשת איש. זה מוכן לפי מי שאומר שחשדהו מזונה, היינו שנאמר, "כי שוחה עמוקה זונה", אלא לפי מי שאומר שחשדהו מאשת איש, מהו "שוחה". וכי אשת איש אינה מכלל זונה. זה מוכן לפי מי שאומר שחשדהו מאשת איש, היינו שנאמר, "ואתה ה' ידעת את כל עצתם עלי למות" [שכן הבוועל אשת איש חייב מיתה]. אלא לפי מי שאמר שחשדהו מזונה, מהו למות [הרי הבוועל זונה אינו חייב מיתה]. שהשליכהו לבאר טיט.

דרש רבא, מהו שנאמר "יהיו מוכשלים לפניך בעת אפך עשה בהם". אמר ירמיה לפני הקדוש ברוך הוא, רבונו של עולם, אפילו בשעה שעושיך צדקה, הכשילים בבני אדם שאינן מהוגנים, כדי שלא יקבלו עליהן שכר¹⁶⁹. "וכבוד עשו לו במותו", מלמד, שהושיבו ישיבה על קברו [פי' סדרו תלמידים לעסוק שם בתורה]¹⁷⁰. ר' נתן ורבנן נחלקו בו, אחד אמר, שלשה [ימים].

שאמרו כי חשדו את מרעה מאשת איש, כי אמרו כי כלל ישראל הם מיוחדים להקב"ה, והוא נקרא בעל ישראל, דהיינו אל הכלל. ואין מיוחד להיות נביא אל כלל ישראל, רק ה' ית' הוא אל כלל ישראל, ולכן אמרו עדת קרח כי אנכי ולא ית' לך מפי הגבורה שמענו, כלומר מפי עצמו ית' ודבר זה הוא אשת איש גמור כאשר נביא אחד אמר שהוא נביא אל כלל ישראל שלוקח אשתו.

וכן ירמיה היה נביא לכל ישראל אמרו שזה הוא אשת איש כי כלל ישראל מיוחדים אל הקדוש ברוך הוא ולא לשום אדם. ופליגי, למאן שאמר שחשדהו מזונה מפני שסבר כי בזמן ההוא לא היה חבור השם יתברך אל ישראל כמו אשה לבעלה כי בודאי הש"י נחשב איש לישראל וזה כאשר השם יתברך הוא עם ישראל ובאותו זמן היו ישראל כאלמנה כדכתיב (איכה א') היתה (יהודה) כאלמנה ולפיכך נחשב זה כאשר ה' ירמיה הנביא לכלל ישראל, מה שלא תמצא בשאר נביאים, כמו מי שבא על הזונה. ולאידך מאן שאמר כי לא היה פירוד לגמרי שהיה מסולקים מן הש"י ולכן אמר שחשדהו מאשת איש. והכל תבין ממדרגת משה עליו השלום וממדרגת ירמיה שהם בפרט היו נביאים לכל ישראל לכך משה ע"ה היו חושדים אותו מאשת איש אבל ירמיה איכא מחלוקת מאן שאמר היו חושדין אותו מאשת איש ומ"ד בזונה והבן זה.

¹⁶⁹ ע"י נתיבות עולם (נתיב הצדקה - פרק א): הדבר הזה יש לך להבין כי מיוחד הצדקה בדבר זה, כי הצדקה שהוא משפיע לאחרים, כל אשר נכנס במדה זאת הש"י מסייע אליו מלמעלה ובמה מסייע אליו הקב"ה בממון שיוכל להשפיע, וזה כי המשפיע דומה למעין כי כאשר המעין משלח מימיו למרחקים כן המשפיע לאחרים, לכך הש"י אשר הוא מקור המשפיע אל הכל משפיע אליו כדי שיוכל להשפיע, כמו שהמעין כאשר מימיו מתפשטין לחוץ, הנה המקור משפיע אליו עוד מים שלא יחסר, וכל שמוסיף לקלח המעין לחוץ המקור יותר נותן לו ואם אין המעין משפיע לחוץ אין המקור נותן לו. ודבר זה בחינה גדולה מאוד, שכל אשר מוסיף לעשות צדקה הש"י משפיע לו לעשות צדקה, כמו שנראה מן המעין אשר משפיע מימיו לחוץ אז המקור משפיע לו, ע"כ.

אבל מי שחושד נביא שבא ממקור אחר, אז ראוי לו שלא ישתייך לחיבור זו, וע"י עוד & ששכינה נקראת צדקה.

¹⁷⁰ ע"י תוס': לפי שהרבה תורה בישראל וכו' ולא על קברו ממש אלא ברחוק ארבע אמות דאין לועג לרש.

וע"י שר"ע (י"ד שמד ס"ז): מותר לומר פסוקים ודרשה לכבוד המת בתוך ארבע אמותיו או בבית הקברות. ודברי השר"ע בנויים על הנ"ל וז"ל: ישיבה של חכמים לעסוק שם בתורה ואף על פי דתניא (ברכות יח א) לא יהלך אדם בבית הקברות ותפילין בראשו וס"ת בזרועו ויקרא בהן ויתפלל בהן משום לועג לרש היינו דעביד לנפשיה כאדם שקורא בתורה אבל היכא דקא עביד ליקרא דשיכבא כגון בני ישיבה לכבוד רבן אין משום לועג לרש.

ע"י מהר"ל: חולקים בה. פירוש למ"ד ג' ימים כי עד ג' ימים גופו קיים כמו שאמ' עד ג' ימים גופו קיים לאחר שלשה ימים כריסו נבקעת וכו', ולכן עד ג' ימים בלבד ואחר ג' ימים כיון שאין גופו קיים אין להושיב ישיבה על קברו כי הישיבה על קברו כאלו המת ג"כ בישיבה עמהם והרי אין גופו קיים ולמ"ד עד שבעה סבר אף על גב שאין גופו קיים מ"מ נפשו שם וכמו שאמרו עד שבעה ימים נפשו מתאבלת עליו ולכן אמר עד שבעה ולאומרים לה עד שלשים דכל שלושים יום כאלו היה עדיין נמצא כי צורת צלמו הוא לפני האדם ואחר שלושים יום אין צורת צלמו לפניו ולכן אמרו (ברכות י"ח ב') הרואה את חבירו לאחר ל' מברך שהחיינו וזה מפני כי עד ל' יום לא הוסר צלמו ממנו והוא כאלו הולך לפניו אבל לאחר שלשים ימים הוציא ממנו ולכן עד שלושים יום שנחשב כאלו הוא לפניו ויושב עמהם בישיבה ולכן עד שלושים. במקום אחר פרשנו.

כי צד (פי' במה) הרגל מועדת¹⁷⁵. לשבר בדרך הילוכה. הבהמה מועדת ללכת כדרכה ולשבר. [אבל אם] בעטה¹⁷⁶ [הוא שינוי ותולדה של קרן], או שהיו צורות נזרקים מתחת רגליה, ושברה את הכלים [אע"פ שזה כדרכו, אבל זה צורות שהיא הלכה למשה מסיני], משלם חצי נזק. [ואם בהמה] דרסה על הכלי ושברתו¹⁷⁷, ו[הכלי שנדרס] נפל על כלי [אחר] ושברו, על הראשון משלם נזק שלם, ועל האחרון משלם חצי נזק. התרגולים מועדים ללכת כדרכן ולשבר¹⁷⁸. היה דליל קשור ברגליו [של התרגול], או שהיה מרקד ומשבר את הכלים, משלם חצי נזק [משום צורות].

וחד אמר, שבעה [ימים], ויש אומרים, שלשים. למדו הרבנים, "וכבוד עשו לו במותו", זה חזקיה מלך יהודה [פי' לא שהפסוק מדובר בחזקיה, אלא שהגמ' למד את הענין הזה לענין חזקיה], שיצאו לפניו שלשים וששה אלף חלוצי כתף [פי' אנשים שקרעו בגדיהם על מיתתו], דברי ר' יהודה. א"ל ר' נחמיה, והלא לפני אחאב עשו כן. אלא, שהניחו ס"ת על מטתו, ואמר, קיים זה מה שכתוב בזה. והרי גם היום עושים כך [פי' מוציאים ס"ת לפני תלמיד חכם. היום מוציאים [ספר תורה אבל] לא מניחים [הס"ת על מטתו]. ואם תרצה נאמר, גם [היום] מניחים, [אבל] לא אומרים קיים [זה מה שכתוב בזה].

אמר רבה בר בר חנה, [פעם] הלכתי עם ר' יוחנן לשאול בהלכה, כאשר נכנס לבית הכסא שאלתי אותו דבר, לא ענה לנו עד שנטל ידיו והניח תפילין וברך, ואחר כך אמר לנו. אפילו אומרים "קיים", [אבל] לא אומרים "לימד". והרי אמר אמר, גדול למוד תורה, שהלמוד מביא לידי מעשה¹⁷¹ [אם כן מעשה יותר חשוב]. אין קושי, זה [שמעשה גדול יותר מלימוד התורה מדובר] בלימוד, וזה [שאומרים קיים, ולא לימד, אם כן לימוד תורה יותר גדול] ללמד¹⁷².

א"ר יוחנן משום ר"ש בן יוחאי, מהו שנאמר, "אשריכם זורעי על כל מים משלחי רגל השור והחמור". כל העוסק בתורה ובגמילות חסדים, זוכה לנחלת שני שבטים, שנאמר, אשריכם זורעי, ואין זריעה אלא צדקה, שנאמר, "זרעו לכם לצדקה וקצרו לפי חסד", ואין מים אלא תורה, שנאמר, "הוי כל צמא לכו למים". וזוכה לנחלת שני שבטים [כך משמע רגליכם ישולחו בנחלת השור והחמור יוסף ויששכר], זוכה לכילה כיוסף, שנאמר, "בן פורת יוסף וכו' בנות צעדה עלי שור [היינו כילה]", וזוכה לנחלת יששכר שנאמר, "יששכר חמור גרם [ועי' ת"א: עתיר בניכסין]¹⁷³. ויש אומרים, אויביו נופלים לפניו כיוסף, שנאמר, "בהם עמים ינגח יחדו אפסי ארץ", וזוכה לבנה כיששכר שנאמר, "ומבני יששכר יודעי בינה לעתים לדעת מה יעשה ישראל"¹⁷⁴.

הדרן עלך ארבעה אבות.

¹⁷⁵ עיי' ש"ע (ח"מ סי' שפט ס"א), הובא לעיל הערה 2. עיי' ש"ע (ח"מ סי' שפט ס"ו) הובא לעיל הערה 54. עיי' ש"ע (ח"מ סי' שצ ס"א) הובא לעיל הערה 22.

¹⁷⁶ עיי' ש"ע (ח"מ סי' שצ ס"ג) הובא לעיל הערה 39.

¹⁷⁷ עיי' ש"ע (ח"מ סי' שצ ס"ה) דרסה על הכלי ברשות הניזק ושברתו ונפל על כלי אחר ושברו, על הראשון משלם נזק שלם ועל האחרון משלם חצי נזק, ויש מי שאומר שהוא הדין לכח כחו. הגה: דרסה על הכלי ולא נשבר ונתגלגל למקום אחר ונשבר שם, משלם נזק שלם.

ביאור: על הראשון משלם נזק שלם כו' - דהראשון נשבר ברגלו והשני נשבר בצורות (סמ"ע).

משלם נזק שלם - כיון דהשבירה באה מכח הדריסה על הכלי עצמו הולכין אחר התחלתו דהוי מרגל עצמו ולא מצורות, משא"כ בהיתה מהלכת ברשות הרבים והתיזה צורות לרשות הניזק דאזלינן בתר מקום שנשבר שם וכנ"ל סעיף ד' (סמ"ע), דרסה על הכלי ברשות הרבים והתיזה ברשות היחיד פטור, דכיון דאילו נשברה שם היה פטור, לא גרע בזה שנשברה ברשות היחיד כיון שהכלי מונח שלא ברשות, דברשות הרבים לא חייבה התורה גבי רגל, ובהתיזה ברשות הרבים חייב כיון שהכלי הנשבר הוא מונח ברשות היחיד ברשות, ובה חייבה התורה כיון שהביעור בחצר הניזק, משא"כ בדרסה בחצר הניזק על הכלי ונתגלגל למקום אחר בחצר הניזק, דשם גם במקום הדריסה הוי חצר הניזק, בזה אזלינן בתר מעיקרא ומשלם נזק שלם, אבל בדרסה על הכלי ברשות הרבים והתיזה לרשות היחיד פטור כיון דהוי הכלי במקום הפקר לגבי ההיזק. (ט"ז)

¹⁷¹ עיי' ש"ע (י"ד סי' רמו ס"ח): ת"ת שקול כנגד כל המצות. היה לפניו עשיית מצוה ות"ת, אם אפשר למצוה להעשות ע"י אחרים לא יפסיק תלמודו, ואם לאו יעשה המצוה ויחזור לתורתו.

¹⁷² עיי' עבודת הקודש (חלק ג פרק טו): המלמד תורה לחבירו הרי יש בידו שתיים התלמוד שהוא עוסק בו בשעה שמלמד לחבירו, וגם יש בו מעשה כי המלמד תורה לחבירו הרי זה משלים לו את נפשו וכאלו עשהו דומה כי הוא שותף במציאותו, ואין מעשה כעושה נפשות, ולזה לאגמורי לאחריני עדיף ממעשה גרידא דידיה.

¹⁷³ באלו שניהם ברט דהיינו התורה וגמילות חסדים האדם מתרומם, ולפיכך לא היה התרוממות רק לאברהם והוא היה בו התורה וגמילות חסדים. יש התרוממות בתורה שהוא מתרומם על העולם הזה, וכן גמילות חסדים על ידי השאדם בעל גמילות חסדים מתרומם דכתיב צדקה תרומם גוי. ולפיכך מי שבו החסידות שהוא החסד הוא מתעלה כמו שהיה באברהם ואמר שזוכה לתורה כלומר שיקנה התורה בשלימות וזוכה לכילה כיוסף פי' יוסף היה מפואר ויקר במעלתו והוא הכילה שנעשה לו ש"ל שזוכה שיהיה מתרומם בחשיבתו עד שיהיה לו כילה מצד חשיבותה, ודבר זה מבואר איך בעל גמילות חסדים ראו לו הכילה שהוא חשיבות של נוי, וזה תבין ממה שכתב (אסתר ב') ותישא חן וחסד לפניו ואמרו (כתובות ז"א) כלה נאה וחסודה. ומזה תבין כי בעל מדה זאת זוכה לפאר ויקר כמו שהיה ליוסף (מהר"ל).

¹⁷⁴ וא"ד זוכה לבנה כיששכר, ודבר זה כמו שאמרנו כי העוסק בתורה מצד שהוא מתרומם ומתעלה מן העולם הזה הגשמי ולכך זוכה לבנה שהוא עוד מעלה יתירה ממה שזוכה לתורה, כי בינה הוא שמבין דבר מתוך דבר לא השגת התורה בלבד.

וכן מה שאמר שאויביו נופלים, כי בגמילות חסדים הוא מתרומם על אויביו ג"כ עד שהם נופלים לפניו.

וההפך שיש בין אלו שתי לשונות כי ללשון שני מתרומם עוד יותר כי זה שנופלים אויביו לפניו מתעלה על האויבים עד שהוא גובר עליהם, ולשון ראשון שהוא חשוב ומהודר על שאר הבריות, וכן הבינה הוא מעלה שכלית עליונה עד שיש לו שכל נבדל לגמרי. וכל זה כאשר הוא עוסק בתורה ובגמילות חסדים, כי גמילות חסדים ראוי שיהי' מתעלה [בה] על שאר הבריות כמו שאמרנו וכן התורה גם כן בה מתעלה האדם על הבריות, וכמו שאמרנו (אבות פ"ו) כל העוסק בתורה מתעלה, וכאשר יש בו גמ"ח אז זוכה להיות מתעלה לגמרי מה שאינו כך אם היה עוסק בתורה בלבד, אף על גב שעל ידי גמילות חסדים גם כן האדם מתעלה וכן על ידי התורה מתעלה, מכל מקום טובים שנים מן הא' וכל אחד מועיל לשני ומתעלה לגמרי (מהר"ל).

* האם יסוד החיוב הוא ע"ז שפשע בשמירה וכששמר כדין ליתא להמחייב (ולהך צד זה דבעינן "ממונך" הוא רק כדי דיהא עליה חיוב שמירה, דזה שהוא ממונו מחייבו בשמירה והפשיעה בשמירה מחייבתו בתשלומים), או אולי יסוד החיוב הוא על מעשה ממונו וכששמר כראוי פטרתו התורה (ויש שכתבו דזהו מטעם אונס דמאי הו"ל למעבד). דהנמו"י ס"ל כהצד הא' דיסוד החיוב הוא משום שפשע בשמירה, ולהכי ס"ל דכל היכא שהבעלים עשו כדין ומסרוה ביד בן דעת אין פשיעה ול"ש לחייבם על נזקי הבהמה (וכ"ה לשון הנמו"י לקמן דף ט ע"ב דכל שחבתי בשמירתו היינו כל שפשעתי בשמירתו), משא"כ להך צד דיסוד החיוב הוא משום מעשה ממונו ושמירה הוי פטור מסתבר דבכה"ג לא שייך פטור שמירה, ואין זה דומה לכונס צאן לדיר ונעל בפניה כראוי, דהתם הבהמה היתה שמורה, מה שאין כן בנידון דידן שהשומר פשע בשמירתו הרי נתברר לבסוף שהבהמה לא היתה שמורה ולא שייך בזה פטור שמירה, וכמו כן לא שייך לפטור את הבעלים מטעם אונס, דסוף סוף היה בידו לשמרה בעצמו ולמנוע את ההיזק.

ב יש מוסיפים "והם חשובים" (תוס', תוס' ר"פ), שהרי הכנסה היתה במשכן, כדקאמר (שבת מט ע"ב) הם העלו קרשים מעל הקרקע לעגלה, וכן מושיט היתה במשכן (שם צו ע"א), ואפ"ה לא הויין הכנסה והושטה אבות אלא תולדות.

ע"י שבת מט ע"ב שאבות שבת כנגד עבודות המשכן, פי' רש"י: כנגד עבודות המשכן, אותן המנויות שם בפרק כלל גדול היו צריכין למשכן, ופרשת שבת נסמכה לפרשת מלאכת המשכן ללמוד הימנה.

ג היינו לענין התראות דצריך להתרות על התולדות משום האב (תוס' ר"פ), וי"א שהתראות תולדה כן מחייב.

ד ע"י שו"ע (ח"מ סי' שפט ס"א) הובא לעיל הערה 2.
ה ע"י שו"ע (ח"מ תי' ס"י): אחד החופר בו או שיח או מערה או חריץ, ולמה נאמר בור שיהא בו כדי להמית דהיינו עומק י' טפחים, אבל אם היה פחות מ' טפחים ונפל לתוכו שור או שאר בהמה חיה ועוף ומת פטור, ואם הזיק, בעל התקלה חייב נזק שלם.
ביאור: בור או שיח כו' - לא מיבעיא בור דהוא קטן ועגול ובו זה פשוט דחייב דיש בו הבל, אלא אפילו שיח שהוא ארוך, ואפילו מערה שהיא מרובעת, ואפילו חריצין שאינן מקורין, ואפילו נעיצין שהן רוחי מעילאי טפי מתנאי דלית בה הבל אלא דבר מועט, קמ"ל דאפ"ה חייב (סמ"ע).

ולמה נאמר בור - פירוש, למה כתבה התורה כי יכרה איש בור לחייב עליו כיון דאפילו אהני ג"כ חייב, ומשני דנקט בור דהוא ידוע בשיעור עמיקתו, וכאילו אמר דנקט בור לרבותא לענין פטור, דאפילו בור אם אינו עמוק י' טפחים ונפל שמה שור או חמור ומת פטור, דה"ל מיתת אונס דאין דרך הבהמה למות בנפילה בפחות מ' טפחים, ק"ו לשיח ומערה כשאין גבוהין י' טפחים (סמ"ע).

ו ע"י כח ע"ב.
ז ע"י שו"ע (ח"מ תיא ס"א): הובא לקמן הערה.

ח ע"י נוב"י (ח"מ ח"ב סי' ז): בעבד שהרג יש כאן גם חיוב ממון על עבד כמו שורו שהרג שמשלם ממון דמי המת אפילו היכא דאין כופר כגון הרג שלא בכוונה שאינו משלם כופר ומשלם ממון למאן דס"ל דמים לבן חורין בב"ק בדף מ"ג וא"כ עבדו דג"כ הוא כמו שורו אף שלא מצינו בתורה כופר כשהרג עבדו את הנפש מ"מ דמים מחוייב לשלם כמו שחייב בכל היזק שהזיק העבד לאחרים שהרי ממונו הזיק ואף אם הוא עצמו הרג הנפש היה ראוי שיתחייב מיתה ותשלומין אלא שפטור מחמת דקים ליה בדבריה ממנו אבל בעבדו אפילו הזכיר שהעבד נהרג לא שייך למיפטר את רבו

מתשלומין ואף שהעבד פגיעתו רעה והוא שחבל לאחרים אין הרב משלם זה אינו מצד הדין רק מפני תיקון העולם שלא ילך וידליק גדיש ויחייב את רבו מאה מנה בכל יום כמבואר במשנה שלהי מסכת ידים ואפילו הזיק בלא מתכוון פטור הרב משום שמא יזיק במתכוון ויאמר שלא כיון כמבואר בריש ב"ק דף ד' ע"א תוספות ד"ה לא יעיין שם. וכל זה בעבד שחבל או הזיק באחרים שאין העבד מפסיד מידי ומחייב רק את רבו שייך לחוש שיעשה כן משנאתו את רבו שיקניטנו אבל עבד שהרג שהרי מתחייב העבד מיתה במזיד וגלות בשוגג לא שייך שיעשה להקניט את רבו בזה לדעתי חייב הרב לשלם ממון דמי הנהרג.

ט גרסת רש"י.
י שכן כל מקום שכתוב מספר במשנה בא למעט משוהו אחר, ע"י רש"י קידושין ג ע"א.

יא בלשון אחר כתוב שבחובל בחבירו כתוב "תחת" ומשם לומדים כל חמשה דברים, נזק צער ריפוי שבת ובושת.

יב לא הוי אתו לא קרן ולא בור קרן מאש ורגל ושוין ואדם לא דמה לכולהו שכן מועדין מתחילתן ובור נמי לא אתיא דמה לכולהו שכן דרכן לילך ולהזיק ואי קשיא לך נאמר כי שדית קרן בינייהו אם נקט קרן יש תרי שלא אתי מינה ומחד מאידך דאי נקט או רגל או שן או אדם בהדי קרן לא אתיא אש מינייהו דפרכינן מה להצד השוה שבהם שיש בהם רוח חיים וכן בור נמי לא אתיא מינייהו ואי נקט אש בהדי קרן לא אתיא שן ובור מינייהו דכי פרכינן מה לאש שכן אוכלת אפילו דבר שאין ראוי לה כגון כלים תאמר בשן דפטור על הכלים כשלמדנו במתניתין אין לומר קרן יוכיח ובור נמי לא אתי מינייהו שכן דרכן לילך ולהזיק מה שאין כן בבור.

יג ובשלמא לפירוש קמא דרש"י מתיישב זה היטב, דבלא"ה ודאי לא מצי להעלות בדמיהן, דגם אביי הוי ידע להך סברא דאי בעי ניזק למשקל סובין שקיל בעל כרחו של מזיק שאפילו בעידית יפה כחו כל שכן בבינונית וכמש"כ רש"י כן להדיא ע"ש, רק דאביי הוי סבר דאפ"ה מצי להעלותן כיוקרא דלקמיה, כיון דחזינן בהא דרבה דעכ"פ גם יוקרא דלקמיה נחשב עתה ביומי תשרי לענין דלא להוי מקרי עני גמור, כמו כן יליף ממנו אביי דלא חשבינן ליה למעלה יותר מכדי דמיהן במה שיטול כיוקרא דלקמיה, ושפיר הוצרך להא דרבה לענין עיקר תירוצו, דבלא"ה הוי אומריסנן מה לנו עתה במה שיתייקרו בניסן כיון דעכ"פ עתה אינם שוות כ"כ הוי כמעלה בדמיהן ואינו רשאי, לכך יליף מדרבה דלא מקרי מעלה בדמיהן וכדכתיבנא. וכמו כן לשיטת הרמב"ם (שם) נמי יתיישב על דרך זה, כיון דחזינן בדבריה דנוטל עד מחצה בנכסיו ולא אומריסנן כיון דעכשיו הוזל לפי כולם לא יטול כלום, ש"מ דגם עכשיו נחשב יוקרא דלקמיה לדבר זה, כמו כן יליף ממנו אביי לענין דרשאי להעלות בדמיהן כיוקרא דלקמיה. אבל לפירוש רש"י ולהתוס' לפי דהר"ף אינו ענין כלל זה דרבה לעיקר תירוצו דאביי, ואדרבה לפירושם מוכח מדרבה דלא חשבינן כלל ליוקרא דלקמיה לשום דבר רק בתר השתא אזלינן לגמרי דר"ק ותשכח, וא"כ למאי הביא כלל להא דרבה.

וזו היה נראה לכאורה ראייה נכונה לפירוש קמא דרש"י או להרמב"ם, ואף דלהרמב"ם אינו מיושב כ"כ כמו לרש"י, מ"מ מתיישבין דבריו טפי מאינן פירושי. אלא שחוזרני בי, דנהי דנוכל לפרושי כן בנזקין ובעל חוב, מ"מ בכתובת אשה דאין דינה כלל בבינונית הדרא קושיא לדוכתיה למאי הוצרך לדמיונו של רבה ולא אמר מעלינן לך כנכסי דבר מריון, ובע"כ צ"ל שהרי דיוקא דדייקינן לאו דווקא הוא וצ"ע ליישב זה. ועוד יש גירסא אחרת בזה בתוס' לפי שיטת הר"ף ע"ש והכל הולך למקום אחד ואין נפ"מ ביניהם לדינא כלל. ותחילת דברי התוס' פירש ברש"א דמייירי בעני וכפירוש קמא דרש"י, ויותר היה נראה לפרשם בעשירי וכלשון ב' דרש"י, וכן נראה מדברי הגהות אשר"י, ועיין בזה כי קצרת.

קצרון של דברים לענין דינא, ללשון א' של רש"י, לעשיר לא יהיבין כלל בין הוזל לפי כולם ובין אייקור לפי כולם

כיון דעכ"פ שוות קרקעותיו מאתיים זוז, ובעני בלא יומי ניסן ותשרי רק דהוזל מעצמו, אי הוזל לפי כולם יש לו דין עני גמור ויהיבין ליה אפילו אלף זוז בבת אחת, ואי אייקור לפי כולם אזלינן בתר כולי עלמא ולא יהיבין ליה כלל, ובזילא דיומי דתשרי יהיבין ליה מחצה בנכסיו דהיינו מאה זוז ולא יותר. וללשון ב' דרש"י, לעני יהיבין תמיד אפילו אלף זוז אפילו בזילא ביומי דתשרי כיון דבתר השתא אזלינן לפירושו ודר"ק, ולעשיר בהוזל לכולי עלמא יהיבין ליה עד שיוכל למכור בשוויין ממש, ובאייקור לפי כולם לא יהיבין ליה כלל אף שאינו מוצא למכור רק בפחות הרבה מדמי שוויין, ובזילא דיומי דתשרי חשבינן מחצה דמיהן כדמי שוויין, ואם הוזלו יותר אזי דינו לענין מחצה כדינו לענין דמי שוויין בשאר ימות השנה וכמו שבארנו. ולהתוס' לפי דהר"ף לעני ג"כ יהיבין אפילו אלף זוז, ולעשיר בהוזל לפי כולם לא יהיבין ליה כלל, ובאייקור לפי כולם יהיבין ליה עד שיוכל למכור בשוויין, וזילא דיומא תשרי אזי המחצה יש לו דין דדמי שוויין וכנ"ל. ולהרמב"ם לפי דהר"ף, לעני ג"כ אפשר דיהיבין ליה אלף זוז, אף שאין זה מוכרח כ"כ לשיטתו, מ"מ מסתבר לומר כן כיון דלא מפליג הברייתא בהכי, ולעשיר ג"כ כמו שיטת התוס' להר"ף וכמש"כ, ובזילא דיומי תשרי יהיבין ליה עד מחצה בנכסיו והיינו שמשלימין לו הפסידו במה שמוכרח למכור עכשיו ולא יותר, ומחזורתא דסוגיין כהך שיטתא ועיין. ודברי הנימוקי יוסף בזה מעורבבים, שהתחיל בשיטת הרמב"ם דמיירי בעשיר ועל דרך מה שפירשנו בו דעד מחצה בנכסיו, וסיים בשיטת רש"י דמיירי בעני, וכבר התעורר בזה בחידושי אנשי שם, אולם הבקי קצת בדרך הר"ן והנימוקי יוסף דמדרכם להעתיק דברי רש"י כלשונם אף דלא ס"ל כוותיה לא תקשה גם זה, ועיין.

¹⁰ עי' שו"ע (ח"מ סי' קב ס"ד): אין לו אלא עידית או בינונית או זיבורית, יקחנה כמו שהיא. אם יש לו עידית ובינונית, יתן לו בינונית. יש לו עידית וזיבורית, לא יתן לו אלא זיבורית. יש לו זיבורית ובינונית, אם היתה לו עידית בשעה שלוה ומכרה, צריך ליתן לו בינונית. ואם לאו, יתן לו זיבורית.

ביאור: יתן לו בינונית - פירוש, אף שהיא כעידית דעלמא, דבשלו הן שמין וכנ"ל סעיף א' (סמ"ע).

אם היתה לו עידית כו' - דאז היתה סמיכות דעתו על הבינונית וחל שעבודו עליה והרי היא עדיין בידו, משו"ה צריך ליתן לו ממנה אף שאין לו לעת עתה טובה ממנה והיא בידו בתורת עידית (סמ"ע). ו"א דהיינו דוקא כשמכרם אחר שהגיע הזמן פרעיון או אחר ל' יום בסתם הלואה וצ"ע דמדברי הגמרא והפוסקים משמע שאין חילוק (ש"ך), כיון דבשעת הלואה היה לו, כבר חל שעבודו על הבינונית. ודוקא בכה"ג, כיון דבשעת הלואה היה עליו שם בינונית שוב לא יפקע שמו במה שמכר העידית, אבל כשלא היה לו בשעת הלואה רק בינונית, וחל שעבודו עליו, ואח"כ קנה זיבורית, גובה זיבורית. והטעם, דבשעת הלואה לא היה על השדה שם בינונית שתיקנו לו חכמים, דבשלו הן שמין והוי עידית לדידיה, ועכשיו קנה דבר ששיעבדו לו חכמים דהיינו בינונית, ואם היה לו עידית ונשתדף, נראה ג"כ דגובה מהזיבורית, דדוקא במכרה, דלאו כל כממנו לקלקל בידים שעבודו שהיה לו בשעת הלואה, ועוד, דגם עכשיו הרי העידית תחת שעבודו אף כשמכרה, דאם ישתדפו שאר הנכסים יגבה מהעידית, משא"כ בנשתדפו העידית (נתה"מ).

¹⁰ עי' שו"ע (ח"מ סי' קיט ס"ה): מכרן לאחד זה אחר זה, הרי הלוקח נכנס תחת הבעלים. במה דברים אמורים, כשלקח עידית באחרונה (או קנאם בבת אחת, אבל אם קנה זיבורית באחרונה), כולם גובים מהזיבורית. הגה: ו"א דאפילו אם קנה עידית באחרונה, דווקא שמת המוכר, אבל אם מוכר עדיין חי, דיוכל להחזיר השטר הזיבורית למוכר ואז יצטרכו כולם לגבות מן המוכר. וה"ה אם קנה זיבורית באחרונה, אף על פי שמת המוכר, כולן גובין מן הזיבורית.

לקח בינונית באחרונה, ניזקין ובעל חוב בבינונית, וכתובה בזיבורית.

ביאור: כשלקח עידית באחרונה - מ"ש בהג"ה "או קנאם בבת אחת" הוא מתוספת לשון מור"ם, ומ"ש אחר זה ז"ל, "אבל אם קנה זיבורית באחרונה", הוא מלשון הרמב"ם, ושייך לפנים והוא חסר בדברי המחבר (סמ"ע).

דווקא שמת המוכר - דכשמת אינו יכול הלוקח לומר אי לא תטלו ממני מהזיבורית אחזיר השטרא דשדה זיבורית בכתובה ומסירה להיתומים ותצטרכו ליקח מידם זיבורית, דאף אם יחזיר להן, אין היתומים מחויבים לפרוע חוב אביהן מהנכסים שקנו משלהן שהרי זה קנין חדש הוא או ניתן להן במתנה אחר מיתת אביהן, וכיון שאין צריכים לפרוע אין הלוקח יכול לסלק חובות המוכר מעליו, כיון שבידו שעבודן, ובכה"ג כולם נוטלין מהלוקח כדינם. אבל מן הבינונית גובה הבעל חוב אף שקנאה קודם הזיבורית, דכיון דדחה להבעל חוב מן העידית בטענת דלא ניחא לי בתקנת חכמים כו' אלא אתן לך כדיןך, תו לא מצי לומר ליה כשיבוא לגבות כדינו מהבינונית, ניחא לי בתקנת חכמים ואגבה לך מהזיבורית שהיתה בת חורין בשעה שקניתי הבינונית, דלחד גופא לא דחינן לכאן ולכאן, משא"כ בתרי גופא, וכמ"ש אחר זה מיד (סמ"ע), עיין בספר המלחמות ריש ב"ק ודוק (ש"ך).

ואז יצטרכו כולם לגבות מן המוכר - דוקא לענין ניזקין מהני טעם זה למיגבי מבינונית אבל לא שיגבה מזבורית דיכול לומר ליה תיהדר וה"ה לענין בעל חוב לא מהני למיגבי זיבורית אלא מבינונית (ש"ך).

מ"ש מור"ם והוא הדין אם קנה זיבורית כו'. עד סוף ההג"ה כפול הוא, דגם לדעת הרמב"ם שכתב המחבר לפני זה הדין כן ומטעם שכתבתי, ו"א דאם המוכר עדיין חי, כולן צריכין ליקח מהזיבורית, שאנו רואין כאילו החזיר למוכר שטר של זיבורית בכתובה ובמסירה כו', ולא דוקא שיחזיר לו שדה זו, אלא אפילו שדה אחרת, ואפילו יתננה לו במתנה או אפילו מטלטלין, רק שימצא לו שום דבר לגבות ממנו, אינן יכולין לגבות מן הלקוחות, ואינן יכולין לומר ליה תהדר, דכל מה שאדם יכול לעשות רואין אנו כאילו כבר הוא עשוי, ואפילו לא טען אנו טענינן ליה (סמ"ע), ו"א דאין הכונה דאם לא קנה ממנו כלל זיבורית רק בינונית, ויש לו זיבורית שלו, שיוכל לסלקו בשדה שלו זיבורית, שהרי ודאי ליתא דלא אומריסן סברא דאי שתקת רק כל היכא שהזכות ממי שבא להוציא שלו בא על ידי הלוקח, כגון הכא במה שקנה הזיבורית, דאילו לא קנה הזיבורית ממילא היה גובה הזיבורית מטעם דאין נפרעין מנכסים משועבדים וכו', וכיון דהזכות בא על ידו להבעל חוב, יכול לסלק הזכות שלו ע"י אי שתקת. וכן בחד דאתי מכח ארבעה, כיון דהזכות בא על ידי שקנה מהארבעה, משו"ה יכול לטעון אחזיר השטר ואבטל הזכות שעשיתי. משא"כ כשקונה עידית ובינונית ויש לו זיבורית שלו, דלא יכול לטעון אחזיר שדה זיבורית שלי, כי אין יכול להפקיע הזכות שהיה לו שלא מחמתו, דדוקא כאן שקנה זיבורית מהלוה ויש לו טענה הואיל ואי לא קניתי הזיבורית היה שעבודך עליה, השתא תקח ג"כ אותן זיבורית או אחזיר ללוה מטלטלי שלי או זיבורית שלי במקום זיבורית שקניתי וכו', עד, דלאו כל כממנו לאפקועי שעבודו שלו, דאם מחזיר לו באמת זיבורית שלו, אף דחזינן שעושה כן בשביל המלוה שיגבה זיבורית שלו, אפ"ה יכול לדחותו להזיבורית שלו כיון שכבר נתנם הלוה בפנינו (נתה"מ).

¹⁰ עי' שו"ע (ח"מ סי' קיט ס"ו): מכרן לאחד, זו אחר זו, ומכר לו עידית באחרונה, וחזר הלוקח ומכר זיבורית ובינונית ושייר עידית לפניו, כולם גובים מהעידית. נמכר עידית והניח בינונית וזיבורית, הניזקין טורפים מהעידית שביד הלוקח השני, ומבינונית וזיבורית ששייר לפניו גובה בעל חוב מבינונית וכתובת אשה מזיבורית.

ביאור: כולם גובים מהעידית - שהרי אין בידו בינונית

וזיבורית שיוכל לומר לא ניחא לי בתקנתא דרבנן, היינו משום דמסתמא ניחא ליה לבעל חוב לגבות בהעידית בציר פורתא ממה שיגבה מבינונית טפי פורתא, אבל אם ניחא לבעל חוב טפי בגביית בינונית, הרשות בידו לגבות מבינונית שביד לוקח שני, שהוא עיקר שעבודו, ואילו נשאר ביד שמעון לוקח ראשון מסתמא היה מגבהו מבינונית ולא מהעידית, נמצא ששעבודו בידו, ועיין דרישה ריש סימן זה (סמ"ע).

הניזקין טורפין מהעידית - שהרי אם נשאר העידית ביד לוקח ראשון, לא היה יכול לדחות הניזק מגביית העידית שהוא כדינו, וגם קנאה באחרונה, דאף אם יאמר לא ניחא לי, אכתי דינו דניזק בעידית, וכולי האי לא אומרים דהיה יכול לומר אחזיר שטרא דבינונית או זיבורית למוכר ראשון (סמ"ע).

גובה בעל חוב מבינונית - ואף אם קנה הבינונית קודם הזיבורית, מ"מ אם היו שלשתן בידו, לא היה יכול לדחות מבינונית כיון שקנה העידית באחרונה, דבחד גופא לא דחינן לכאן ולכאן כנ"ל, ולא הורע כחו דבעל חוב בשביל שמכר העידית, ודוק (סמ"ע).

י" עי' שו"ע (ח"מ סי' קיט ס"א): ראובן שמכר כל שדותיו לשמעון, בבת אחת, וחזר שמעון ומכר שדה אחת ללוי, והיא בינונית, ולא נשאר בינונית אחרת ביד שמעון, ובא בעל חוב לגבות, רצה גובה מבינונית שביד לוי, רצה גובה ממה שביד שמעון. אפילו לא נשאר בידו אלא עידית, יכול לגבות ממנה. במה דברים אמורים שגובה מלוי, כשלקח בינונית. אבל אם לקח עידית או זיבורית, אינו יכול לגבות ממנו. (ויש אומרים דגובה מן הזיבורית שביד לוקח שני, אם לא נשאר ביד הראשון רק עידית). וכן אם נשאר בינונית ביד שמעון, אינו יכול לגבות מלוי, אפילו אם לקח בינונית. וכל זה לא איירי אלא בשקנאם שמעון בבת אחת, אבל אם קנאם זה אחר זה, וקנה זיבורית באחרונה, אינו גובה מלוי.

ביאור: ראובן שמכר כל שדותיו כו' - דאילו נשאר שום שדה ביד ראובן הלוה, אפילו זיבורית, לא היה יכול בעל חוב דראובן לטרוף לא משמעון ולא מלוי, וכמו שיתבאר בסמוך (סמ"ע), עיין בתשו' מנחם עזרי' סי' מ"ו וסי' ס"ט (ש"ך).

בבת אחת - פירוש, ובהקנאה אחת, דאל"כ אותה שנשארה באחרונה ביד ראובן היה הבעל חוב גובה ממנה, אף שחזר ומכר אותה אח"כ ג"כ לשמעון וכדמסיק (סמ"ע). והיא בינונית - וידוע דבעל חוב גובה מבינונית (סמ"ע). ובא בעל חוב - פירוש, בעל חוב דראובן (סמ"ע).

רצה גובה מבינונית כו' - ואף על גב דאם היתה עדיין ביד שמעון, היה יכול לדחותו מבינונית לזיבורית שקנה ג"כ מיד ראובן, באמרו לו, אם אין אתה נוטל מזיבורית שבידי הריני מחזיר הזיבורית ליד ראובן במכר או במתנה, ותצטרך לגבות ממנו ולא ממני, דאין נפרעין מנכסים משועבדים במקום שיש בני חורין. מ"מ לוי אינו יכול לדחותו מטעם זה ולומר הרי שמעון מכר לי כל זכות שהיתה בידו, דכיון דאין ביד לוי הזיבורית להחזירו לראובן, ושעבודו של הבעל חוב דהיינו הבינונית נמצא ביד לוי, יכול לטרוף מידו (סמ"ע).

אפילו לא נשאר בידו אלא עידית - הטעם, דיאמר לו אתה הרחקת שעבודי דהבינונית שהיתה בידך ומכרתה ללוי, ואין רצוני לטפל עם לוי כי עמך. ומה שכתב לשון "אפילו", ר"ל מכל שכן אם נשאר בידו שמעון זיבורית דיכול לטרוף מידו אם ירצה הבעל חוב. אבל אם נשאר ביד שמעון עידית וזיבורית, אינו יכול לטרוף מידו כי אם זיבורית, אפילו אם ראובן כבר מת דאינו יכול לומר לבעל חוב אם אינך נוטל ממני הזיבורית אחזירנו לראובן וכמ"ש לקמן סעיף ה', מ"מ שמעון עומד במקום ראובן, וכשם שאם בא בעל חוב לגבות מראובן היה מגבהו מהזיבורית ולא מהעידית שבידו וכמ"ש בסי' קב ס"ד, גם שמעון יש לו זה הזכות (סמ"ע).

אינו יכול לגבות - דיאמר לוי להבעל חוב, להכי דקדקתי ולא קניתי בינונית שביד שמעון, מפני שרציתי להניח לך שעבודך בידו לטרוף אותו מידו (סמ"ע), טעמו של דבר משום דמצי אמר ליה הנחתי לך מקום לגבות, משום שכדרך שתיקנו בלוקח ראשון כשיש בני חורין, כך תיקנו

בלוקח שני נגד לוקח ראשון כשהניח ביד הלוקח ראשון דכוותיה לגבות, וע"ש שגרס כן בש"ס. וא"כ נראה, דבזבין בינונית ושבק בינונית דכוותיה, ובשעת גוביינא נתקלקלו הבינונית שביד הראשון ונעשו זיבורית, גובה מיד השני, כיון דבשעת גוביינא ליתא דכוותיה, דהאי לישנא דהנחתי לך מקום לגבות לא מהני אלא כשישנו בשעת גוביינא, כמו בלוקח ראשון כשטוען הנחתי ביד הלוה מקום לגבות לא מהני אלא כשישנו בשעת גוביינא, דאשתדיף בני חורין גובה ממשעבדי (עי' לעיל סי' קיא ס"ב), הכי נמי בלוקח שני נגד לוקח ראשון. אבל בזבין עידית וזיבורית דהטעם משום דלהכי טרחי וזבנא ארעא דלא חזיא לך, תלוי רק כשטרח ודקדק בשעת מכירה, וא"כ אם קנה עידית ושביק בינונית ואח"כ נעשה העידית שביד השני בינונית, והבינונית שביד הראשון זיבורית, וא"כ שיעבודא של הבעל חוב בשעת גוביינא ביד השני, אפ"ה אינו יכול לגבות, כיון דלא פשע בשעת מכירה ודקדק לקנות ארעא דלא חזיא, אין גובין ממנו אפילו אם בשעת גוביינא אין ביד הראשון כי אם זיבורית. וכן הדין בזבין זיבורית ונשבחו ועמדו על בינונית, והבינונית שביד הראשון נעשו זיבורית, אפ"ה אינו גובה, דבזבין עידית וזיבורית אזלינן בתר שעת הקנין, משא"כ בזבין בינונית ושביק בינונית אזלינן בתר שעת גוביינא (נתה"מ).

דגובה מן הזיבורית כו' - פירוש, אם ירצה הבעל חוב, והטעם, דכיון דלא היה ביד שמעון אלא עידית וזיבורית, נמצא דשעבודו דבעל חוב היה על הזיבורית במקום עידית שעמו, ויש לזיבורית זה דין בינונית, דרצה מזה גובה רצה מזה גובה. נמצא דלא פליג האי יש אומרים דכתב מור"ם אמה שכתב המחבר לפני זה (סמ"ע).

נשאר בינונית ביד שמעון כו' - טעמו, דאם היתה נשארת גם זו ביד שמעון, היה מגבהו שמעון מאיזה בינונית שרוצה, ושמעון מכר ללוי כל זכות שהיתה לו, משום הכי יכול לדחותו ג"כ להבינונית שהניח ביד שמעון (סמ"ע).

וקנה זיבורית באחרונה כו' - פי', בכה"ג אפילו קנה לוי מיד שמעון בינונית אפ"ה אינו יכול לטרוף מלוי, כיון דהזיבורית היתה בני חורין ביד ראובן בשעה שקנה שמעון מיד ראובן, דאם בא הבעל חוב לטרוף משמעון, היה דוחהו אצל זיבורית, ולוי קנה כל זכות שהיתה לשמעון. אבל אם קנה שמעון עידית באחרונה ומכר ללוי הבינונית שקנה קודם העידית, הבעל חוב גובה מאיזה שירצה. וכן אם קנה בינונית באחרונה ומכרה ללוי, אם ירצה גובה מעידית שנשאר ביד שמעון כיון שהרחיק שעבודו (סמ"ע), זה דשמעון מצי למימר לא ניחא לי בתקנתא דרבנן שתיקנו אין גובין מנכסים משועבדים במקום שיש בני חורין, ואף על גב דלא מצי שמעון למימר הכי היכא דמכר בינונית ושייר עידית לפניו היינו אם בעל חוב רוצה לגבות ממנו אבל אם הב"ח רוצה לגבות מלוי ודאי יכול לומר כן (ש"ך), לדברי הסמ"ע והש"ך אין שום הפרש בין היא ראשונה או אחרונה הן נגד הראשון הן נגד השני, ובפרישה תירץ דאשמועינן דאפילו אביי מודה בזה אף דפליג בסיפא, ויש חולקים דאם ראובן קנה כל השדות כאחת ומכר בינונית וזיבורית ושייר עידית לפניו, ואין בהו רק כדי לסלק להניזק, אין הבעל חוב יכול לדחות להניזק ולומר גם אני רוצה לגבות מהעידית שביד הראשון מטעם שהלוקח הרחיק השעבוד, כי מה לו ולהניזק, זה הניזק לא הרחיק השעבוד, וכיון שמתחילה כשהיו שלשתן תחת יד הלוקח ראשון לא היה הוא הלוקח מתחילה הבינונית אפילו הוא אלם היה צריך הבעל חוב לילך להלוקח בינונית, א"כ השתא נמי אינו יכול לדחות להניזק, דאטו משום שהלוקח ראשון הרחיק השעבוד של הבעל חוב יגרע כח הניזק בזה (נתה"מ).

י" עי' שו"ע (ח"מ סי' רכו ס"א): ראובן שמכר שדה לשמעון שלא באחריות ובא לוי והוציאה מיד שמעון, אם רצה ראובן לעשות דין עם לוי עושה, ואין לוי יכול לומר מה לי ולך והרי אין עליך אחריות, שהרי ראובן אומר לו אין רצוני שיהיה לשמעון תרעומת עלי שהפסיד בגללי, אבל אם נתן לו במתנה לא יוכל לטעון בעדו שהרי אין כאן תרעומת. ביאור: אם רצה ראובן לעשות דין כו' - פירוש, לעשות נפשו בעל דין ולומר שהשדה הוא שלו ובכחו (סמ"ע), עוד

נפקא ממנו שאם יש לראובן עליו שבועת התורה יגלגל עליו שבועה דאורייתא שלא פרע (קצה"ח).

שיהיה לשמעון כו' – נ"מ שאם עשה ראובן הלוה שדה זו אפותיקי לבעל חובו, אף על פי כן יכול ראובן לסלקו במעות, שהרי לא א"ל אלא אם לא אפרעך במעות לא יהיה לך פרעון אלא מזו והרי הוא פורעו במעות כמו שהלוהו, משא"כ שמעון הלוך שלא יכול לסלקו במעות כיון שעשאו אפותיקי. ועוד יש נפקא מינה, באם עשאו לו ראובן אפותיקי לבעל חובו, ובעל חובו לא הלוה לו אלא שיעור ארעא ולא שיעור שבחיה, דאם היה גובהו משמעון הלוך היה גובה ממנו גם השבח ולא היה נותן לו אלא כדי הוצאתו כדי הירוד לתוך שדה חבירו שלא ברשות, משא"כ לגבות מיד ראובן דאינו גובה מידו אלא כשיעור חובו, שהרי דכתבו באפותיקי, היינו שאם לא יפרענו במעות לא יהיה לו פרעון אלא מזו, והרי נותן לו מקרקע זו כשיעור חובו (סמ"ע), עי' לעיל סי' קט"ו ס"ק כ"ו ד"ח וס"ל דלעולם אינו נוטל יותר מחובו (ש"ך).

תרעומת עלי - ואם מכרו לשמעון באחריות זה פשוט דמצי למידן עמו להיות כבעל דין, שהרי יש לראובן ריוח ממון בזה, השבח דיטול לוי משמעון ושמעון יחזור באחריות על ראובן (סמ"ע).

אבל אם נתן לו במתנה כו' - פירוש, וגם לא נתנו לו באחריות, כסתם מתנה, דא"כ היה לו הפסד ממון מחמת השבח וכמ"ש לפני זה (סמ"ע).

ט עי' שר"ע (ח"מ סי' קע"ג ס"ג): האחים שחלקו הרי הם כלקוחות זה מזה, ואין להם על זה דרך ולא סולמות ולא חלונות ולא אמת המים, שכיון שחלקו לא נשאר לאחד מהם זכות בחלק חבירו אע"פ שהיה מקודם. והוא הדין לשנים שקנו שדה כאחד וחלקו, לא נשאר לאחד מהם זכות בחלק חבירו. אבל ב' שקנו שדה משני אנשים או משני אחים כשהיה נודע חלק כל אחד, והיו מחזיקים בנזקים אלו, אין לאחד מהם להפסיק אמת המים ולא לשנות דבר מהנזקים שהחזיקו בהם המוכרים. הגה: שנים שחלקו חצר ונשאר באר מים חיים בחלק אחד מהן, ונשאר רשות לשני לשמש בו ונתקלקל הבאר, על שניהן לתקנו. ואם נפל אזלא חזקת הב' לענין זה, דאין לו עוד דרך לשאוב משם, אבל מקום הבאר לשניהם. אבל אם חלקו ונשאר הבאר מתחילה לאחד בלבד (אלא) שנתן רשות לשני לשאוב משם, אם נפל אזלא חזקתו לגמרי ואין לו עוד חלק בבאר אפילו חזר ותקנו.

ביאור: כלקוחות - אף דאם לוקח מחבירו בית והמוכר משאיר לעצמו החצר, מבואר (סי' קנ"ד סל"ח) דאין המוכר יכול לבנות בחצר קרוב לבית באופן שזה סותם את החלון של הבית, משום שאומרים שמכר בעין יפה, מ"מ כאן כל א' נחשב לקונה על חלקו שקיבל, ואומרים שכל א' קיבל בעין יפה לעשות בשלו מה שרוצה, וגם משום דכאן דומה לשנים שקנו משלישי זה בית זה חצר, שאומרים שם דקונה החצר יכול לבנות בשלו ולסתום חלונותיו של השני. (סמ"ע).

דרך זה על זה - כלומר שאביהם היה נוהג ללכת כאן להגיע לשדה, אין לבעל השדה לעבור בדרך שמקום הדרך שייך לאחיו (סמ"ע), אפילו אם אין דרך אחר איך להיכנס (ש"ך), ובזה שאין להם חלונות זה על זה יש בו מח' י"א היינו שאם פתוח חלונו שיש הזיק ראייה לשני, אין לו זכות לחייבו לסתמו, שהרי בשעת עשיית החלון אין פשע בפתיחות ואינו מתחייב בבסתים, אמנם יכול השני לבנות כנגד חלונו שמזיק לו, כדי לסלק מעליו הנזק ואין בעל החלון יכול לעצור אותו, וי"א שיכול לכופו לסותמן (ש"ך) בשם המהרש"ך, ועכ"ז אפילו למד"א שיכול לחייבו לסתום החלון, אם אין לו אויר או אור אחר, אינו יכול לחייבו לסותמן (ש"ך בשם המהרש"ך), אם יש כמה בתים, וכמה בורות, וכשחלקו את הבתים, וכל א' זכה בבור, זכות הבור הכי קרוב בא עם הבית (ש"ך בשם הרש"ד"ם). וכל זה שלא חלקו בשומא ועילוי (סמ"ע וש"ך), וי"א דמיירי אפי' בשומא ועילוי (ט"ז).

ולא סולמות - כשיש לא' עליה, והשני חצר ובית, אז אסור לשים את הסלום בחצר השני, וכן כשיש א' עליה והחצר, והשני יש לו הבית התחתון, אסור להצמיד את

הסולם לקיר של הבית (סמ"ע).

ולא חלונות וכו' - מאחר שמדובר ללא שומא ועילוי כנ"ל, לכן יכול לבנות כנגד חלון אחיו אפילו שזה מאפיל על חלונות של השני, אף שמאפיל הבית לגמרי (סמ"ע), וי"א דאיירי בשומא ועילוי ולכן אינו יכול להאפיל הבית לגמרי, ומש"כ שאין חלונות, היינו כאשר יש לו חלון במקום אחר, מותר לו לבנות אפילו שזה מאפיל על חלון אחיו (ט"ז).

ולא אמת המים - אע"פ שיש לבעל החצר זכות לבטל את אמת המים, בבנין בחצרו, מ"מ אם בשעה שמסלק את האמת המים קלקל בעל החצר לעצמו, וכעת המקלקל נזוק מהמים, אע"פ שהם מימיו של השני, אין בעלים של המים חייב לתקן ולהציל מהנזק (נתי"מ).

ונתקלקל הבאר כו' - אם טען ראובן בברי על שמעון שהוא קלקלו בהשלכת זבלים לשם ושמעון אומר להד"ם, צריך שמעון לישיב (סמ"ע).

ואם נפל אזלא - מיירי שהבאר נשאר לשותפות וקנו ממנו הדרך, ואם נפלו כותלי הבאר אף שחזרו ותקנו שוב אין לו דרך, דלבאר זה נשתעבד ולא לבאר אחר. אמנם כל שגוף הדבר שנשתעבד לו ישנו בעולם לא נסתלק השיעבוד, כמו בנפל הכותל שהחלון בתוכו, וכן בנתקלקל המרזב, והוא הדין בס"י ר"ד (סעיף ב' ט' י') בחדר שלפנים הימנ, במקום שזוכה בהדרך או שקנה ממנו הדרך, דאף אם נפל החדר וחזר ובנאו דיש לו עדיין הדרך, כיון שהמקום שעליו הדרך שנשתעבד לו ישנו בעולם לא הפסיד הדרך אף שנתקלקל החדר וחזר ובנאו. אמנם כשנפל הבור וזות, ושוב אם אפשר לתקנו, שוב אין לו דרך, וזהו אמת ברור שלא נתן לו דרך רק לצורך בור ולא לצורך דבר אחר, אבל כשחזר ותיקנו ונכנס לצורך בור לא הפסיד, וכאן צ"ל שמדובר שפירש בתנאי בשעת קנין הדרך, שלא יהיה לו דרך רק לאותו בור ולכן כשנפל איבד זכותו, אבל שם דוקא כשנפלו כותליו וחזר ובנאו שוב לא נקרא אותו בור, אבל כשנפלו זבלים בתוכו וחזר והוציאן מיקרי אותו בור שלא היו רק כמסיר כיסוי (נתי"מ). ויש אומרים שדין זה אינו שייך בבית הכסא שהוא דבר הנצרך ביותר ויש חולקים (פ"ת). ועוד יש אומרים שזה דוקא שנתן רשות השימוש דרך שאלה או מתנה, אבל אם נתנה במכירה ודאי כוונתם שיקנה גוף הקרקע ולא אזלא השעבוד בנפילה (רע"א ופ"ת). ואין לו עוד חלק - היינו דוקא ביותר לו דרך מתנה משא"כ במכירה (רע"א).

כ רש"י. ועי' תוס': פירוש שאם מצא אתרוג כאגוז כמו ששיערו חכמים ואחד גדול ממנו שליש יקנהו.

כא לשון אחר: עלי להכשיר ולתקן את נזקו (רש"י).

כב עי' רמב"ם (נז"מ פ"י ה"ב): ואחד השור ואחד שאר בהמה חיה ועוף שהמיתו הרי אלו נסקלין. מה בין תם שהרג את האדם למועד שהרג, שהתם פטור מן הכופר והמועד חייב בכופר ובלבד שיהיה מועד להרוג.

כג עי' רמב"ם (נז"מ פ"א ה"א): כמה הוא הכופר, כמו שיראו הדיינים שהוא דמי הנהרג הכל לפי שווי של נהרג שני' ונתן פדיון נפשו ככל אשר יושת עליו, וכופר העבדים בין גדולים בין קטנים זכרים או נקבות הוא הקנס הקצוב בתורה שלשים סלע כסף יפה בין שהיה העבד שוה מאה מנה בין שאינו שוה אלא דינר, וכל המעוכב גט שחרור אין לו קנס הואיל ואין לו אדון שהרי יצא לחירות.

כד עי' רמב"ם (נז"מ פ"א ה"ט): שור שהמית את האדם והקדישו בעליו אינו קדוש, וכן אם הפקירו אינו מופקר, מכרו אינו מכור, החזירו שומר לבעליו אינה חזרה, שחטו בשרו אסור בהנייה. במה דברים אמורים אחר שנגמר דינו לסקילה, אבל עד שלא נגמר דינו לסקילה אם הקדישו בעליו הרי זה קדוש ואם הפקירו הרי זה מופקר ואם מכרו מכור החזירו שומר לבעליו הרי זה מוחזר ואם קדם ושחטו הרי זה מותר באכילה.

כה רש"י, אמנם עי' רמב"ם (ח"מ פ"ו ה"ד): חמשה שהניחו חמשה חבילות על הבהמה ולא מתה ובא זה האחרון והניח חבילתו עליה ומתה, אם היתה מהלכת באותן החבילות ומשהוסיף זה חבילתו עמדה ולא הלכה האחרון חייב, ואם מתחלה לא היתה מהלכת האחרון פטור, ואם אין ידוע כולן משלמין בשוה.

ועי' שר"ע (ח"מ סי' תיח ס"י): עשה האחד האש ובא אחד

והוסיף, אם יש במה שעשה הראשון כדי שתגיע למקום שהלכה הראשון חייב, ואם לאו הראשון פטור והאחרון חייב.

כ" ע"י רמב"ם (רוצח פ"ד ה"ו): הנהו עשרה בני אדם בעשר מקלות ומת בין שהכהו בזה אחר זה בין שהכהו כאחת כולן פטורין ממתת בית דין, שנ' כל נפש אדם, עד שיהיה אחד שהרג כל הנפש, והוא הדין לדחפוהו שנים או שכבשוהו שנים לתוך המים, או שהיו רבים יושבים ויצא חץ מביניהן והרג, כולן פטורין.

ע"י רשב"א לקמן נג ע"ב ד"ה ואיכא שמסתפק בשור ואדם שדחפו לבור.

כ" ע"י שו"ע (ח"מ סי' תג ס"א): שמין השוורים בניזקים, אם שבר כלי הוא או בהמתו אין אומרים: יתן לו כלי שלם ויקח השברים, אלא שמין כמה נפחתו דמיו בשביל השבירה, ויקח הניזק השברים, והמזיק ישלים עליהם:

ביאור: אלא שמין כמה נפחתו כו' - וכן כתב הדין בשואל בסימן שמ"ד סעיף ב', משא"כ בגגב וגזלן וכמ"ש בסימן שנ"ד סעיף ה', ושס"ב סעיף י"ג. והטעם כתבתי שם (סמ"ע).

כ" ע"י שו"ע (יר"ד סי' קצד ס"ו): ילדה ולד חי ואחר כך הפילה שליא, אינה חוששת לולד אחר, אלא תולה אותה בולד שילדה כבר, עד כ"ג יום. אבל אם הפילה נפל תחלה, אין תולין בו השליא שהפילה אחר כך, וחוששת לשליא ליתן לה ימי טומאה של נקבה:

ע"י ש"ך: עד כ"ג יום - היום בו יצאה השליא אינו בכלל, אלא הוא כ"ד יום עם יום יציאת השליא.

כ" ע"י שו"ע (ח"מ סי' רצא סכ"ו): (כו) שומר שמסר לשומר, חייב. אפילו אם הוא שומר חנומסר לשומר שר, שאמר לו, את מהימן לי בשבועה, היאך לא מהימן לי בשבועה. אפילו אם ידוע לכל מה שהשני טוב וכשר יותר מהראשון. מיהו שומר שמסר לשומר לפני המפקיד ולא מיחה פטור לפיכך אם דרך הבעלים להפקיד תמיד דבר זה אצל השומר השני הרי השומר הראשון פטור מלשלם והוא שלא ימעט שמירתו, אבל אם מיעט שמירתו כגון שהראשון היה שומר שר והשני שומר חנם או שהראשון שואל והשני שומר שר פושע הוא הראשון ומשלם אע"פ ששאל או שר בשבועה. ואם יש עדים ששמר השני כראוי נפטור שומר ראשון, ואפילו לא היו שם עדים אם השומר הראשון ראה ויכול הוא לישבע הרי זה נשבע ונפטור (ועיין סימן עב סעיף ל).

ביאור: שומר שמסר - אי לא ידעינן דרגיל להאמינו, אפילו אם ידעי כולי עלמא דהוא אדם כשר וטוב מן הראשון יראה דמצי לומר את מהימנת לי בשבועה היאך לא מהימן לי דאין לך להאמין עלי בשבועה כל שאין לי עסק עמו. וראובן שאמר לשמעון תן לי את אשר לי בידך והלה טוען פרעתי לאשתך, וראובן משיב מאי איכפת לי מה שנתת לאשתי תן לי מה שיש לי בידך. ואם היה רגיל להפקיד אצלו ואפילו הלך השומר השני ולא נשבע או שאין לו כלום להשתלם ממנו פטור הראשון. בעלים שאמרו לו תן לפלוני לשומר ונתן לאחר, אף על גב דשומר שני גוי אין לחלק בדין זה בין גוי לישראל. ודוקא באונסין שארעו לשומר שני ויש לתלות דאם היה נשאר הדבר ביד שומר ראשון לא היו באין עליו, אבל אונסין שהיו באין אפילו שהיו ברשות ראשון פטור (ש"ך בשם מהר"ם אלשקר).

אם הוא ש"ח - ומ"מ אם פשע השני, רצה גובה מהשני, ואפילו אם שומר הראשון שאל בבעלים, מ"מ הב' חייב ולא מיקרי שאלה בבעלים, כיון דאין הממון של שומר הא' (ש"ך), וי"א שאין לשומר שני חיוב כלפי הבעלים הראשונים, ואם הבעלים תובעים אותו יכול לומר לאו בעל דברים דידי את, ואין יכולים הבעלים לתבוע שומר השני רק מדר' נתן, כיון שהשני קיבל עליו שמירה מהראשון (נתה"מ), וי"א שיש ט"ס בש"ך וצ"ל: ואף אם שומר השני שאל בבעלים כו', אבל מדין שומר הראשון אם היתה שמירה בבעלים פטור לגמרי (פ"ת).

שהשני טוב וכשר כו' - משום דמצי א"ל דלא היה לך להאמין למי שאין לי עסק עמו (סמ"ע).

לפני המפקיד - אם שומר מסר לשומר שלא בפני המפקיד אלא שאח"כ הודיע להמפקיד, עיין סמ"ע קע"ו ס"י ד"ה אח"כ ז"ל: משמע דצריך שיסכים עמו בפירוש, אבל בשתיקה בעלמא לא אומרים בזה דשתיקה כהודאה דמיא, שהרי י"ל דשתק מאחר דכבר עשאוהו ולא היה בידו לשנות] (פ"ת).

לפיכך אם דרך כו' - וה"ה אם ידוע שנפקד זה אינו רגיל לשמור בעצמו אלא מוסר פקדונותיו ביד אחר ודינו עם הב' (ש"ך). שומר שמסר לשומר שרגיל להפקיד, לא מצי מפקיד לומר לדידך האמנתי, דהתם השומר השני נכנס תחת הראשון והו"ל כאילו המפקיד עצמו הפקיד אצלו (קצה"ח).

שם - בהאי תמיד צ"ל דלא בא למעוטי אם הפקיד פעם אחת אצל אחר, אף על פי שרוב הפעמים מפקיד אצל זה, דזה אינו מן הסברא, אלא לאפוקי אם רוב הפעמים מפקיד אצל אחרים (סמ"ע), ואין חילוק בין הפקידו בידו פעם א' או הרבה פעמים, אלא דתליא באם משהפקיד לאותו אחר לא הפסיק בנתיים להפקיד ביד אחר בשעה שהיה השומר הזה מצוי אצלו, אזי מקרי דרכו ואם לא מקרי אין דרכו להפקיד (רע"א). ואם פשע זה שדרך הבעלים להפקיד אצלו ואין לו לשלם ע"ל סי' ע"ב ס"ל בהג"ה ומ"ש שם (ש"ך). זה שאומרים דאי מסר למי שדרך הבעלים להפקיד אצלו פטור, דוקא שלא העני ולא נעשה חשוד בינתיים (קצה"ח פ"ת), ומ"ש שנעשה חשוד, לאו דוקא חשוד ממש, וה"ה אם איתרע חזקתו יכול לומר איהו לא מהימן לי. ראובן שבא לשמעון ואמר לו שלוי שלח אותו אליו שיתקן משי ונתן לו המשי, ואח"כ בא ראובן לשמעון וא"ל שיחזירה לו אחר שתיקנה, וכהיום תובע לוי לשמעון ואמר שעשה את ראובן לשליח להוליך המשי אליו ולא הביא לו בחזרה. הדין עם שמעון, כיון שלוי שלח ע"י ראובן המשי לשמעון לתקן, א"כ האמין לוי לראובן לשלוח על ידו, ולכן אין לחייב את שמעון מדין שומר שמסר לשומר כיון שלא מיעט שמירתו דשניהם ש"ש, ואם אין לראובן לשלם זה תלוי בפלוגתא [דלעיל סעיף כ"ד בהגה] ואין בידינו להכריע, לכן אין להוציא ממון מיד המוחזק, וי"א דהדין עם המשלח (פ"ת).

תמיד דבר זה - "זה", לאו דוקא קאמר, אלא ה"ל כאילו אמר "כזה", ור"ל דבר חשוב כזה, לאפוקי אם היה רגיל להפקיד דבר שהוא שוה פחות מזה (סמ"ע).

והוא שלא ממעט בשמירתו - כל שהפקיד למי שרגיל אצלו נכנס שני תחתיו דראשון ונשבע ששמר כראוי, אבל אם לא מסר לשני אף על גב דזה שרגיל להפקיד ראה שנאנס, לא מצי לישבע שראה שנאנס אם הראשון לא ידע אם באונס אם בפשיעה, כיון דמצי אמר המפקיד, איני רוצה שישבע מי שאין לו עסק עמו. אלא דוקא היכא דמסרו לו, דאז הוא נכנס תחתיו, וצריך לקבל שבועתו כיון דנכנס תחתיו והרי העסק עמו, וא"כ כל שלא מיעט בשמירתו אלא שומר שר לשומר שר ושואל לשואל, הרי השני נכנס תחתיו ומקבל בעל כרחו שבועת השני וממילא נפטור הראשון, אבל אם מיעט בשמירה וכגון שומר שר לשומר חנם אם בפשיעה הרי השני תחתיו דראשון, אבל בגניבה ואבידה אינו נכנס תחתיו והשני פטור והראשון חייב, א"כ חיישינן שמא נגנב או נאבד, דכל כך לא נכנס השני והראשון חייב, ואף על גב דהשני נשבע שנאנס אין מקבלין שבועתו, כיון שלא נכנס תחתיו בגניבה ואבידה, ושבועת השני אינו אלא שלא פשע, וכשנשבע שנאנס אינו אלא שבועה לפטור את הראשון, ובגניבה ואבידה אין עסק עמו, א"כ חיישינן שמא נגנב או נאבד. וכן בשואל לשומר שר (קצה"ח).

כגון שהראשון היה ש"ש והשני ש"ח כו' - שומר שמסר לאשתו ובניו או למי שרגילים הבעלים להפקיד אצלו, אלו נשבע השני שהוא ש"ח שלא פשע בה ואומר שנגנבה או שנאבדה, אף על פי שאין אנו יודעים, הראשון חייב ולא מצי לומר שמא באונס מתה ופטור אני, שעליו לברר. וכן היכא שאינו רוצה לישבע השני שמתה כדרכה, או שהלך

למדינת הים, הראשון חייב, ולא מצי לומר שמא באונס מתה ופטור אני או בפשיעה וחייב השני (ש"ך), וי"א כשרגיל להפקיד אף על גב דאין השני רוצה לישיבע פטור הראשון, ואם ידוע שבפשיעה נאבד דחייב הראשון, אבל אם אינו ידוע שנאבד בפשיעה אפילו אומר השני שבפשיעה נאבד אומר הראשון את האמנתיה, אבל אני לא, וכל שכן שהשני אינו בכאן דפטור הראשון (קצה"ח), לפי טעם דשומר שמסר לשומר חייב מטעם מתוך שאינו יכול לישיבע משלם, א"כ במת השומר הראשון יש לנו לפטור היורשים, דביורשים לא אומריסן מתוך שאינו יכול לישיבע משלם, אך לפי מה שכתבתי לקמן בסימן ש"א סק" Error! Reference source not found. דבאינו רגיל להפקיד כיון שאין השני נאמן בשבועה מחזקינן ליה שהוא ברשותו וחייב הראשון מטעם מזיק, א"כ אפילו היורשים חייבין, אבל כשהשני רגיל להפקיד דמהימן בשבועה, רק שאינו רוצה לישיבע, או שהוא שומר חנם ואינו נשבע רק שלא פשע, וכן אפילו באינו רגיל להפקיד ויש עדים שמתה רק שאינו ידוע אם בפשיעה, מחזקינן ליה בשמרו כראוי שהרי מסרו לבן דעת, דאז הראשון אינו חייב רק מטעם מתוך, והיורשים פטורין כנ"ל (נתה"מ). ראובן שנתן לשמעון מטוה לארוג ושמעון נתנו ללוי אורג אחר שלא מדעת ראובן, ואחר שארג לוי הבגד תובע ראובן משמעון כי הבגדים שארג הוא לו לא נכנס בהם כ"כ צמר כמו שנכנס עתה שנתנו לאורג אחר, כיון דשניהם טוענין בספק היאך יכול להוציא ממון בספק, דשמעון לא נתחייב שבועה דאורייתא ולא שייך לומר בו מחויב שבועה ואינו יכול לישיבע משלם, והדבר צע"ג (פ"ת). ה"ה שומר שטרות שמסר לשומר, אם הראשון ש"ש ומסרו לש"ח, אף על גב דכל יומיה מפקיד גביה מ"מ פושע הוא דגרועי גרעיה לשמירתו מש"ש לש"ח, אף על גב דלענין תשלומין אין נפקותא בשטרות דבין ש"ש ובין ש"ח אינם חייבים אלא בפשיעה, מכל מקום מיקרי גרעותא בשמירה, דשמירת ש"ש אפילו בלי תשלומין הוי שמירה מעליא משמירת ש"ח (פ"ת).

והשני שומר שכר - נראה דצ"ל שוכר (נתה"מ).

אף על פי ששאל או שכר בבעלים - פירוש, השומר הראשון היתה שאלתו בבעלים ואם נאנסו אצלו היה פטור, לא מהני זה לפטור מאונס שנעשה אצל השני (סמ"ע), ע"ל סי' שמ"ו ס"ז בהגה"ה (ש"ך). טעמא דמילתא דחייב על רשות השני, דהוי קנין חדש ומפקיע שאלה הראשונה שהיתה בבעלים (נתה"מ). ה"ה בדין דלעיל ריש הסעיף בלא מיעט שמירתו, רק שמסר לשומר שאין דרך הבעלים להפקיד אצלו גם כן חייב אפילו בשמירה בבעלים (פ"ת).

ואם יש עדים - משמע אפילו מיעט בשמירתו פטור ביש עדים, ואני אומר דאפילו בשבועה היה בדין שיפטור אפילו היכא דגרעיה לשמירתו אם דרכו להפקיד אצלו (ש"ך), דלא מיקרי פשיעה ש"ש שמסר לשומר חנם כיון שמסרו לבן דעת (ש"ך וקצה"ח). זה ברגיל להפקיד פטור, דאמדינן דעתיה דאילו היה בשעת מעשה היה מתרצה, ונעשה השני שומר של הראשון ממש, משא"כ כשמגרע לשמירתו דאז בודאי אילו היה המפקיד בשעת מעשה לא היה מסכים למעשיו, שהרי לא ניחא ליה רק בשמירת שומר שכר דהיינו שיהיה יושב ומשמר ולא בשמירת שומר חנם, וכיון שהמפקיד הראשון אינו מסכים, ממילא לא נעשה שומר של הראשון כלל, ואפילו פשע השני אם אין לו לשלם חייב הראשון, שהראשון הוא בעל דברים של המפקיד ולא השני שהרי לא הסכים עליו (נתה"מ), וי"א שאם מיעט שמירתו לא מהני שבועת השני אף שרגילים להפקיד אצלו, שחומרת השבועה שונה (פ"ת), עיין ש"ך לקמן סי' ש"א ס"ק ד' [גם במה שפטורים משבועה כמו קרקע ועבדים ושטרות, אם מסר לשומר פטור] ולעיל סי' קכ"א [ז"ל השו"ע סי' קכ"א ס"א: שלח לו חובו או פקדונו על ידי שליח וכו', אבל אם שלח לו ע"י מי שהוחזק כפרן, או במקום סכנת דרכים שאין הרבים רגילים להעביר שם ממונם, הרי פשע וחייב, שעל

דעת כן לא הרשהו, אלא אם כן פירש לו. וז"ל הש"ך: ואם כן אפילו לא כפר השליח רק מביא עדים שנאבד, כיון שהוחזק כפרן ה"ל תחלתו בפשיטה וסופו באונס דקי"ל לקמן סי' רצ"א ס"ו דחייב] ובסמ"ע לעיל סי' קע"ו [ז"ל השו"ע קע"ו ס"ל: ראובן ושמעון שנשתתפו, ונטל אחד מהם מהממון ונשתתף עם לוי, הרי חבירו משיבע ללוי, ולא מצי לומר לאו בעל דברים דידי את וכו', ואפילו פטר ראובן את שמעון משבועה או פטר שמעון את לוי משבועה עדיין ראובן משיבע את לוי. וז"ל הסמ"ע: פירוש, דוקא "או" שמעון את לוי קאמר, ולא גם שמעון את לוי, דאילו פטר ראובן את שמעון ושמעון ללוי, אין ראובן יכול להשיבע ללוי, ועי' שב יעקב (ח"ב חר"מ סי' יא), שדווקא בשומר שמסר לשומר בשמירה פחותה יש בזה פשיעה וחייבים, שהרי הבעלים התנו שמירה מעולה, משא"כ בשותפים ובבעל ואשה שלא התנו (רע"א).

ששמר השני כראוי - ונגנב או נאנס בענין שהיה השומר הראשון פטור, אף על פי שאינו ברור שהיה נאנע אונס כזה בבית השומר הא' פטור ולא אומריסן מה שמסרו לשומר שני ה"ל פשיעה וה"ל תחילתו בפשיעה וסופו באונס, דלא מיקרי פשיעה ש"ש שמסר לש"ח כיון שמסרו לבן דעת (ש"ך).

ויכול הוא לישיבע - פירוש, שיכול הוא לישיבע שלא פשע השני ולא שלח בה יד (סמ"ע), ואפילו מסרו לחש"ו ומתה ברשותם פטור, שאין האונס בא מצד הפשיעה. אמנם עיקר שבועה הוא שנגנבה, ושלא פשע ושלא שלח בה יד הוא רק ע"י גלגול, ואם יש לו עדים שנגנבה פטור, א"כ ה"ה הכא אם יש לו רק עדים שנגנבה או שיכול רק לישיבע שנגנבה אצל השומר השני פטור (ש"ך), ועיקר כסמ"ע שצריך לישיבע או עדים על הכל, ולא רק על הגניבה, ולא שנאנסה, אמנם אינו חייב בשליחות יד של השני ולכן לא צריך לישיבע על זה. וטעם החילוק הוא שנאנסה ה"ל אינו יודע אם פרעתיק, אבל ספק שליחות יד ה"ל אינו יודע אם נתחייבתי (קצה"ח), כיון שהשני שלח יד ונעשה גזלן, ואף אם מתה אח"כ חייב כיון שכבר קנאה, א"כ גם הראשון חייב משעה שגזלה השני, דמה לי שגזל מבית השומר הראשון או מביתו. ולפ"ז אפילו אם מתה אח"כ חייב וכמו בנגנבה מבית שומר ומתה ברשותו דחייב. אך מ"מ שפיר כתב הש"ך דא"צ לישיבע שלא שלח בו השני יד, דבשלמא שלא נאבד בפשיעה תחת יד השני, זהו עיקר שבועת שומרין שלא נאבד הדבר בפשיעה, וכיון שאינו יכול לישיבע משלם למאן דס"ל דאפילו בגלגול אומריסן מתוך, אבל ענין שליחות יד של השני לא מוטל על הראשון, ואין זה מענין שבועת השומרין בשומר הראשון (נתה"מ).

ע"י שו"ע (חר"מ סי' שצו ס"ט): מסרו השומר לשומר אחר והזיק, חייב ששומר שמסר לשומר חייב, אפילו שומר חנם שמסר לשומר שכר, ואם הזיק חייב השומר הראשון לשלם לניזק וילך לעשות דין עם השומר השני, ואם מסרה שומר ראשון לבנו או לבן ביתו או למסעדו, נכנסו תחת השומר וחייבים:

ביאור: ואפילו שומר חנם שמסר לשומר שכר - פירוש, אף על גב דשומר שכר צריך לשומרו טפי משומר חנם מגניבה ואבידה, וכבר נתבאר זה בסימן רצ"א סעיף כ"ו (סמ"ע).

חייב השומר הראשון כו' - מ"מ אם ירצה הניזק יעשה דין עם השני, אלא שקאמר שגם דינו עם הראשון, דהוי ליה פשיעה גביה שמסרו לשני דיכולין הבעלים לומר אתה נאמן עלי בשבועה ולא האחר, ולא דמי לבעל השור שמוסר בהמתו להשומר דהשומר חייב כמ"ש בסעיף שלפני זה, דשם ברשות נתנו להשומר, וכן אם נתנו השומר לבנו כו' דכתב המחבר אחר זה דהוא ברשות, דכל המפקיד לאדם על דעת אשתו ובניו הוא מפקיד וכמ"ש בסימן רצ"א סעיף כ"א (סמ"ע).

ל ע"י שו"ע (חר"מ סי' רב ס"ח): המקנה עבדים וקרקעות

כאחד החזיק בעבדים לא קנה הקרקעות החזיק בקרקעות אם היו עבדים בתוכה קנה ואם לאו לא קנה אפילו שיאמר לו קנה אותם על גבי קרקע.

ביאור: החזיק בעבדים לא קנה כו' - עבדא כמטלטלי דמי חוץ מבמילי דאורייתא, וקנין חזקה ג"כ דאורייתא הוא, משו"ה החזיק בקרקע קנה גם העבדים בתורת חזקה, אם עומדים עליה, ואז קנה אף דלא אמר קנה על ידי "אגב" העבדים, והיינו משום דעבדים נחשבים כקרקע לענין זה. ואם אמר קנה העבדים אגב קרקע, אז קנאן מדין קנין מטלטלים ואפילו לא נתן דמים, דעבדא כמטלטלים דמי, ומיהו בעינן עומדים בתוכו כיון דמטלטלי דניידי הם (סמ"ע).

אפילו שיאמר לו קנה אותן אגב קרקע - ר"ל, משא"כ בעומדים בתוכו דקנה אפילו לא אמר לו קנה אגב קרקע. וי"א כשהחזיק בקרקע וגם נתן דמי העבד, ומדין קנין קרקעות (סמ"ע), וי"א שאין מחלוקת, ולכו"ע רק קנה כאשר עומדים בתוכו (ש"ך), בב"י [סעיף ז'] הקשה [על דברי הטור שם] מאי אפילו. ונ"ל דהוצרך לכתוב כאן כן, כיון דזה המחזיק בקרקע קני עבדים [שבתוכה] אפילו בלא אגב, כמ"ש סמ"ע [סקט"ו], והיה אפשר לטעות ולומר דבאין עבדים בתוכה דלא קני, והיינו דוקא בלא אגב (ט"ז).

לא עי' רמב"ם (נז"מ פ"ח ה"א): הובא לעיל הערה 71.
לב עי' שו"ע (יו"ד סי' שז ס"ג): צריך הכהן להשהותו ועי' שו"ע (יו"ד סי' שז ס"ג): צריך הכהן להשהותו ולגדלו לעולם, עד שיפול בו מום. ויכול למכרו אפילו לישראל, אף על פי שהוא תמים, והלוקח ינהוג בו קדושת בכור.

ועי' ש"ך: ויכול למכרו אפילו לישראל. פי' ל"מ לכהן אלא אפי' לישראל אבל לעובד כוכבים אסור כדמשמע בש"ס.

לב עי' שו"ע (יו"ד סי' שז ס"ו): הבכור, בזמן הזה, מוכר אותו הכהן אפילו לישראל, תמים חי, ובעל מום חי ושחוט, ומקדש בו את האשה, שהוא כשאר ממונו.

לד עי' שו"ע (יו"ד סי' שז ס"ו) הובא לעיל הערה לג.

לה עי' שו"ע (ח"מ סי' שמז): שאל פרה בסתם, והזיק שורו של שואל לשורו של משאיל, אפילו אם הוא תם, משלם נזק שלם, שאפילו אם הוזק משור דעלמא צריך לשלם, דמסתמא צריך לשומרו שלא יזיק ושלם יזק. והואם קבל עליו שמירתו שלא יזיק, אבל לא שלא יזק, והזיק שורו של שואל, תם משלם חצי נזק, ומועד נזק שלם. ואי אזיקה שור דמשאיל לשור דשואל, והשאלה היתה בסתם, בין תם בין מועד פטור. ואי אזיק לשור דעלמא, שואל בעי לשלומי, שעליו מוטל לשומרו שלא יזיק. ואם קבל עליו לשומרו שלא יזיק אבל לא שלא יזיק, והזיק לשורו של שואל, משלם לו המשאיל תם חצי נזק, ומועד נזק שלם. ביאור: לשורו של משאיל - פירוש, שור זה ששאל מהמשאיל נזק משורו של שואל שהוא שלו לחלוטין (סמ"ע).

אבל לא שלא יזק - אפילו אם לא פירש דבריו, מכיון דמסתמא עליו לשומרו שלא יזיק ושלם יזק והוא פרט וקיבלו עליו שלא יזיק ה"ל כאילו התנה ואמר שלא קיבל עליו שלא יזק. ואף אם התנה בפירוש שלא ישמרנו שלא יזק, אפ"ה צריך לשלם באם הזיקו שורו תם חצי נזק, דה"ל להשואל לשמור שורו שלא יזיק, דלא גרע שורו של משאיל משור דעלמא (סמ"ע).

בעי לשלומי - נראה דמשלם כפי הדין שהיה המשאיל צריך לשלם, דהיינו תם חצי נזק ומועד נזק שלם, שהרי לא קיבל עליו אלא להיות במקום המשאיל ולהיות חיובו עליו (סמ"ע).

אבל לא שלא יזיק כו' - הכא נמי פירושו כמו שכתבתי לעיל ס"ק 0, דכל שפרט ואמר שלא יזק לחוד ה"ל כאילו פירש ואמר אבל לא שלא יזיק (סמ"ע).

לו עי' שו"ע (ח"מ סי' שפט ס"ב): היה החצר של שניהם מיוחדת לפירות ולא להכניס בהמה והכניס שם אחד מהשותפים בהמה והזיקה, חייב אפילו על השן ועל הרגל.

לז עי' שו"ע (ח"מ סי' שפט ס"ט): כיצד: שור האמור בתורה הוא שנגח בקרן, ואין דרכו בכך אלא דרך מקרה, ואין לו הנאה בהזיקו, וכל הדומה לו דינו כמותו, כגון:

שנגפה בגופה, או נשכה, או בעטה, או רבצה על כלים ושברתם, וכן אם אכלה כסות או כלים, דינה כקרן ואינו משלם אלא חצי נזק בין ברשות הניזק בין ברשות הרבים, ועוד יש דברים שהזיקה ברגלה או בפיה ודינם כקרן ויתבאר בסימן שצ.

וכן אם אכלה כסות כו' - דאע"ג דבשן הוי מועד מעיקרא, ה"מ בדבר שדרכו לאכול ולא כסות וכי האי גוונא (סמ"ע).

לח עי' שו"ע (ח"מ סי' תח ס"א). הובא לעיל הערה 152.
לט ועי' שו"ע (ח"מ סי' שב ס"א): אחד האיש ואחד האשה בדיני השומרים, בין שהיה הדבר שמור של האשה בין שהיה ביד האשה.

ביאור: אחד האיש ואחד האשה - אשה ששברה כלים של בעל בפשיעה פטורה מלשלם משום שלום בית, אבל שברתו במזיד או נתנתו לאחר חייבת (ש"ך).

מ עי' שו"ע (ח"מ סי' א ס"א) הובא לעיל הערה 150.

מא עי' שו"ע (ח"מ סי' תג ס"ב) הובא לעיל הערה 103.

מב עי' שו"ע (ח"מ סי' שפט ס"ט) הובא לעיל הערה 56.

מג עי' רמב"ם (נז"מ פ"ב ה"ח): זה הכלל כל המשלם מה שהזיק הרי זה ממון וכל המשלם יתר או פחות כגון תשלומי כפל או חצי נזק הרי היתר על הקרן או הפחות קנס, ואין חייבין קנס אלא ע"פ עדים אבל המודה בכל קנס מן הקנסות פטור.

מד עי' רמב"ם (נז"מ פ"י ה"ב): ואחד השור ואחד שאר בהמה חיה ועוף שהמיתו הרי אלו נסקלין. מה בין תם שהרג את האדם למועד שהרג, שהתם פטור מן הכופר והמועד חייב בכופר ובלבד שיהיה מועד להרוג.

מה עי' רמב"ם (סנהדרין פ"ה ה"ד): ולא כל המשלם על פי עצמו גובין ממנו דייני חוצה לארץ שהרי הפגם והבשת והכופר משלם אדם על פי עצמו כגון שאמר פתייתי בתו של פלוני והמית שורי את פלוני ואין גובין אותו דייני חוצה לארץ.

מז רמב"ם (נז"מ פ"ב ה"ח), הובא לעיל הערה מג.

מח עי' שו"ע (ח"מ סי' א ס"ה): אעפ"י שדיינים שאינם סמוכים בא"י אינן מגבין קנסות, מנדין אותו, עד שיפייס לבעל דינו, וכיון שיתן לו שיעור הראוי לו, מתירין לו (בין נתפייס בעל דינו בין לא נתפייס). וכן אם תפס הניזק שיעור מה שראוי לו ליטול, אין מוציאין מידו. הגה: ואם יאמר הניזק: שומו לי נזקי, שאדע עד כמה אתפוס, אין שומעין לו, אלא אם כבר תפס שמין לו ואומרים לו: כך וכך תחזיק וכך וכך תחזיר. וכל זה דוקא בקנסות הכתובים, אבל קנסות שבאים חכמים לקנוס מעצמן על תקנתן, גובין בכל מקום, וכמו שיתבאר בסימן ב'.

ביאור: מנדין אותו - והיינו דוקא גבי חובל וכיוצא בו מנדין שאין בו שום ממון יותר, משום דאל"כ כל אחד יחבול ויזיק לחבירו, אבל לא משום כפל ד' וה', וכן פסק הסמ"ע (ש"ך).

וכיון שיתן לו שיעור הראוי לו מתירין לו - במקורם של דברים איתא: מתירין לו בין נתפייס בעל דינו בין לא נתפייס. ונראה דכן צריכין להגיה כאן בדברי המחבר. ומ"ש "וכיון שיתן שיעור הראוי לו", נראה דאינו ר"ל כל דמי נזקו דוקא, אלא קרוב לאותו שיעור, והשתא א"ש שהוצרך לכתוב דמתירין לו אפילו לא נתפייס בעל דינו, פירוש, אף שרוצה שיתן לו כל דמי נזקו. וא"ש נמי שסיים וכתב ז"ל, וכן אם תפס הניזק כו' אין מוציאין מידו כו', פי' אפילו אם תפס דמי כל נזקו אין מוציאין מידו, גם י"ל דבכלל מה שראוי ליטול דקאמר, הוא ג"כ כפל וד' וה' דג"כ אין מוציאין מידו וכמו שכתבתי בס"ק שאחר זה. ולשון וכן, ה"פ, אף על פי שדיינים כו' אינן מגבין קנסות, מ"מ יש תיקון לניזק במה שמנדין המזיק וכו', וכן יש תיקון עוד באם תפס (סמ"ע).

וכן אם תפס הניזק - אסור לתפוס בדיני גוים (ש"ך), היינו דווקא לכתחילה אבל בדיעבד אם תפס לא מפקינן, אם ניזק בקרן (דווקא תם - שמשלתם מגופא), אז רק אפשר לתפוס את השור המזיק, אבל בכל נזק אחר, מותר לתפוס כל דבר, אבל ובשאר קנסות היינו בהמה שחבלה באדם ואפילו בשן ורגל לא שכיחי כמבואר בסעיף ג' (קצה"ח). עיין ש"ך ס"ק 0 דבטוען טענת גנב וכו' ואנן לאו ב"ד [מומחין] אנן, אין חייב כפל. לכאורה תמוה, דא"כ עדים זוממין לא

יתחייבו מלקות ולא בכאשר זמם כשיעמדו בית דין מומחין, דהא לא העידו בפני בית דין מומחין, וגם לא יפסלו בהזמה רק מדרבנן וליבעי הכרזה, אלא ודאי דבדברים דעבדינן שליחותיהו, הוי כאילו נעשה בבית דין מומחין. לכן נראה דעיקר הטעם בטוען טענת גנב, כיון דבעינן דוקא שהשבועה תהיה בפני בית דין, וא"כ נהי דבשעת דין חשובין אנחנו כבית דין מומחין, מ"מ בשעה שנשבע שוב לאו בית דין אנן כיון דהשבועה אינה אלא לצורך כפל שאין דנין אותו, לא עשו אותנו שלוחין כלל בזה, ומשו"ה לא נתחייב כפל (נתה"מ), ונעשה ממונו ממש ואפי' חזר המזיק ותפס לא מהני (רע"א).

אין מוציאין מידו - פירוש, ואפילו תפס יותר מכדי היזקו, אם נתחייב לו כ"כ אם היו דנין אותו, כגון כפל ד' וה', תפיסתו תפיסה. וכן מוכח ברמ"א סימן שמ"ח סעיף ד' (סמ"ע). ולא כתב דאם הודה בקנס דלא מהני ליה התפיסה, משום דק"ל דבזמן הזה לא מיפטר בהודאתו ואפילו לא באו עדים (סמ"ע וש"ך), ובשומר שטוען טענת גנב והוא עצמו גנב, כיון דלא משלם כפל אלא בנשבע לפני ב"ד, ואנן לית לן ב"ד מומחה, אם כן לא נתחייב בכפל ואפילו תפס מפקינן ממנו (ש"ך), וי"א דבלא עדים זה רק "אפשר" לגבות ולא ודאי כמ"ש בסמ"ע וש"ך, ועיקר הוא אינו מחייב קנס כלל אפילו במקום דלא מיפטר משום מודה בקנס (קצה"ח), ואם תפס הניזק, וחזר המזיק ותפס מהניזק מה שתפס ממנו אסור, דמאחר שבא ליד הניזק כבר, א"כ זכה בו בדין, משא"כ בשאר תפיסה דספיקא דדינא (נתה"מ ורע"א). ויש אומרים שדברי הש"ך הם שאפילו לא הביא העדים לפני ב"ד, כיון שהוא בעצמו יודע מהעדות מהני, אבל כי אין עדים כלל ודאי לא מהני תפיסה (נתה"מ).

מידו - פי' דברי הסמ"ע היינו כיון דיש ספק כמאן הלכתא ממילא כיון דתפס יכול לומר קים לי כצד שאפשר לתפוס כל דבר ולא דווקא המזיק, ונ"מ באם תפס דבר אחר וקידשו או אשה לא הוי אלא קדושי ספק. חבורה מוזג י"ש שנשבעו בפה שלא אחד מחויב להודיע להנאמן קודם שיוליך התבואה לחסון כמה יטחון, ובאם יעלים מחויב ליתן עשרים אדומים קנס, והנאמן היה מחברה הנ"ל, ואחד מהם העלים ולא הגיד להנאמן רק חצי הערך ממה שהיה טוחן, ובאו בני החברה לב"ד ושלחו אחריו והודה על ההעלמה רק שהתנצל את עצמו, ונתחייב מתוך טענותיו, מחויב לשלם קנס הנ"ל אע"פ שהודה מפי עצמו, דהא דק"ל מודה בקנס פטור היינו דוקא בקנס שחייב מצד הדין, דלא חל עליו החיוב אלא בשעת העמדה בדין, וירשיעון אלהים, ולכן אם הוא מודה מהני הודאתו דלא יבוא כלל ליד חיוב, משא"כ בנ"ד שהוא התחייב את עצמו באם שיעבור על שבועתו, מחויב ליתן קנס הנ"ל, וא"כ תיכף כשעבר על שבועתו אף קודם העמדה בדין כבר נתחייב ודאי, ולא מהני הודאתו לפוטרו ממה שנתחייב כבר כו', ועיין מה שכתבתי לקמן סימן שפ"ח סעיף ח' [שאם יש תקנה של קהילה ומותנה שם קנס, אז יש מח' אם הודאת עצמו מחייב, כל זמן שלא כתוב בתקנה בפירוש לחייב על פי עצמו] (פ"ת).

ואם יאמר הניזק וכו' - בכל דבר שהוא ממון ואינו קנס אלא דלא שכיח שומעים לו, דתפיסה הוא דבר קל (ש"ך), השו"ע כאן אינו מחלק בין דיני קנסות ממש ושאר גזילות וחבלות וכל מילי דלא שכיח ולית ביה חסרון כיס, אבל ההבדל מבואר דממון ממש אף על גב דלא דיינינן ליה בזמן הזה כיון דלא שכיח ולית ביה חסרון כיס מ"מ לצאת ידי שמים הוא בעצמו צריך לשלם וגזלן הוא אם אינו משלם, אבל קנס ממש לא שייך בהו דינא דשמים משום דכל דיני קנסות אין הדבר תלוי רק אשר ירשיעון אלהים, ואם אין הב"ד דנין אותו לא שייך בהו דינא דשמים. (קצה"ח).

וכך וכך תחזיר - וי"א דאם לא הביא התופס עדים שראוי לזכות בהן אומרים לו להחזיר מה שתפס, והיינו דוקא אם תפס בעדים, אבל אי תפס בלא עדים נאמן במיגו דלא תפסתי (עי' רמ"א סי' שצ"ט ס"ג) (סמ"ע), ועיין מ"ש לקמן סימן שצ"ט סעיף ג' [דווקא כשיש לו עדים על הנזק דלא היה פטור משום מודה בקנס ולשיטת השו"ע היכא דאית ליה מגו נאמן בכל דוכתי אלמא דתפיסתו בלא עדים חשיב ליה כאלו הביא עדים שכדבריו, ובזמן הזה דאין

מומחין ולא חשובה הודאה מהני כשתפס ויש לו מגו (ש"ך), אפילו לדעת אלה דמהני מגו בקנס היינו דוקא בפני ב"ד מומחין, אבל בזמן הזה דאין מומחין הרי הוא כאילו בא במשכון לפני עדים ואומר לפנייהם שחייב לו קנס דלא הוי מגו אפילו בממון, וא"כ כשבא עם החפץ לפני ב"ד בזמן הזה א"כ הם משוי ליה "ראה" כיון דעכשיו אין ב"ד ואין עלן רק תורת עדים, א"כ כיון דבטל המגו ומשוי ליה ראה הרי הוא צריך להחזירו (קצה"ח). וי"ח על הקצה"ח דהא כיון שתפס הרשות בידינו לדון, דהא על כרחך לא מהני תפיסתו עד שדנין אם הוא חייב הקנס ופוסקין לו השבועה, ולכן כשתפס ודאי מהני, ולא דמי לראה בעדים, דהעיקר תלוי בשבועה שפוסקין לו הבית דין, משא"כ כאן שאנן פוסקין לו השבועה, הוי כשאר משכון שמהני הראהו בבית דין (נתה"מ), ועיין בתשובת בית שמואל אחרון סימן ב' מה שכתב בזה (פ"ת).

בקנסות הכתובים - אף דאין גובין בזמן הזה קנסות, מ"מ יש לדונם ע"פ ז' טובי העיר, ועיין בסימן ב' (סמ"ע). אבל קנסות כו' - יכול לקנוס למי שאינו רוצה להיות ציית דין שיתן קנס למלך, ועיין לקמן סימן שפ"ח סעיף ה' בסמ"ע [אחד שביזה החכם ועמד החכם ונתן העונש שלו לשר העיר, הוי קרוב למסירה] (סמ"ע). יכולים החכמים לקנוס על תקנתם בזמן הזה, ומכין ועונשין שלא מן הדין (נתה"מ).

ע"י שר"ע (ח"מ סי' יד ס"א): שנים שנתעצמו בדין, זה אומר: נידון כאן, וזה אומר: נעלה לב"ד הגדול, כופין אותו ודן בעירו. ואם אמר: כתבו ותנו לי מאיזה טעם דנתוני, שמא טעיתם, כותבים ונותנים לו ואח"כ מוציאים ממנו. ואם הוצרך לשאול דבר מב"ד הגדול, כותבים ושולחים ושואלים, ודנין להם בעירם כפי מה שיבא בכתב ב"ד הגדול, ושני בעלי דינים יפרעו שכר השליח. הגה: מיהו אם א' מבעלי הדינים או הדיינים רוצה לשלוח למרחקים, ויש חכם סמוך להם הראוי לדון, ושולחים לסמוך אף על פי שהרחוק יותר חכם, דלאו כל כממנו לגרום הפסד לבעל דין להרבות בשכר השליחות. וכ"ש אם חכם אחר בעירן הראוי לדון. ואם שני חכמים סמוכים בשוה, הולכין אחר הגדול. במה דברים אמורים, בשאר הדינים שזה טוען וזה טוען, או שאומר המלוה: נידון כאן, והלוה אומר: נלך לב"ד הגדול, אבל אם אמר המלוה: נלך לב"ד הגדול, כופין את הלוה ועולה עמו. וכן אם טען זה שהזיקו או גזלו, ורצה הטוען לעלות, כופין ב"ד שבעירו את הנטען לעלות עמו, וכן כל כיוצא בזה. בד"א, כשהיו עדים או ראיה לנגזל או לניזק או למלוה, אבל טענה רקנית, אין מחייבין את הנטען לצאת כלל, אלא נשבע במקומו ונפטר. וכן הדין בזמן הזה שאין שם בית דין הגדול. (וי"א דבית דין חשוב שבכל דור ודור לפי מה שהוא, מקרי ב"ד הגדול). אבל יש מקומות (באותה מדינה) שיש בהם חכמים גדולים מומחים לרבים, ומקומות שיש בהם תלמידים שאינם כמותם, אם אמר המלוה: נלך למקום פלוני שבארץ פלוני ופלוני הגדול ונדון לפניו כופין את הלוה והולך עמו. הגה: אם יש (לתובע) עדים או ראיה, ונראה לב"ד שבעירו שיש ממש בטענותיו. אבל בלאו הכי אין כופין אותו לילך עמו (טור). וי"א דלטענות נלך לב"ד הגדול אין חילוק בין תובע לנתבע, וכל אחד יכול לכוף חבירו לילך עמו. וכל זה מדינא, אבל כבר נהגו בזמן הזה שכל זמן שיש ב"ד בעירם אין אחד יכול לכוף חבירו שילך עמו לבית דין אחר, כי אין לנו עכשיו בית דין הגדול או בית הועד, ולכן לא יוכל לדחותו, אבל יכול לדחותו שלא לדון עמו עד יום שלישי, ומיד יבררו דיינים. אבל אכסנאי שתובע לבני העיר, או ב' אכסנאים, צריך לדון עמו מיד, ולא יוכל לדחותו. וכן בן העיר שתובע לאכסנאי בכל מקום שימצאנו, ויש שם בית דין, מכריחו שם לדין. וכל זה כשיש ב"ד בעירן, אבל אם אין בית דין שם, כל אחד יוכל להכריח חבירו שילך עמו לבית דין לדון עמו. התובע צריך לילך אחר הנתבע, אם הוא בעיר אחרת, אף ע"פ שבעיר התובע הבית דין יותר גדול. ואפי' היה לנתבע מעות בפקדון (בעיר התובע) או (בעיר) אחרת, אא"כ יכול לעכב מעותיו בעירו אז צריך להודיע לנתבע ואז צריך לדון במקום שמעותיו שם. וע"ל סימן ע"ג כתבתי אימת יכול לעכב מעותיו. אב שיש לו תביעה על בנוס, צריך לילך הבן, אף על פי שהוא

הנתבע, אחר אביו, כמו שנתבאר (ב"ד סי' ר"מ). עשיר מוחזק ואלם בעירו, מוציאין אותו לדון בעיר אחרת, אף על פי שהב"ד שבעירו יותר גדול.

ביאור: נעלה לב"ד הגדול - אינו מחלק בין ב"ד הגדול לבית הועד [והוא מקום שיש בו קיבוץ חכמים], אבל יש שמחלקין ביניהם, וס"ל דאבית הועד דוקא שומעין לתובע האומר לילך ולדון שם כשיש רגלים לתביעותיו, ואין שומעין לשום נתבע האומר כן אף שאמר הלוה אתן לו כל הוצאותיו, אבל כשאומר לב"ד הגדול קאזלינא, שומעין אפילו לנתבע, ומור"ם רימז דין זה במ"ש בסמוך בהג"ה ז"ל, ו"א דבטענת נלך לב"ד הגדול אין חילוק בין תובע לנתבע כו', ור"ל החילוקים דבין תובע לנתבע הנ"ל לא איתאמרו אטענת לבית דין הגדול קאזלינא כי אם אכשטען לבית הועד קאזלינא, וקיצר מור"ם שם ולא כתב כן בהדיא, משום דבזמן הזה אין נוהגין לכפותו, וכדמסיק מור"ם שם (סמ"ע, וש"ך).

כופין אותו כו' - עיין לעיל סימן ג' סעיף א', ועיין ברשד"ם [חור"מ] סימן ז' וס"י י"ב (ש"ך).

מאיזה טעם דנתוני כו' - עיין בסמוך סעיף ד' שכתב מור"ם פירושו דא"צ לכתוב לו טעמים וראיות כי אם הטענות כו', ועוד כתב שם חילוקי דינים בזה. ומפני דכאן איירי שדנין אותו בעירו ע"י כפיה ובזה כו"ע מודים שצריכין לכתוב לו מאיזה טעם דנתוני, משום הכי לא כתב מור"ם פלוגתא בזה כאן כי אם שם דלא איירי בדנו ע"י כפיה, ואגב כתב שם כל חילוקי דינים (סמ"ע).

ואחר כך מוציאין כו' - פירוש, מוציאין ממנו מיד, ואם יביא כתוב מב"ד הגדול שטעו יחזירו לו מה שהוציאו מידו (סמ"ע), ראובן ושמעון עמדו לדין וחיוב הדין לראובן שישבע על טענת שמעון, וטען ראובן שיכתוב לו הדין פסק דין איך הוא חייב שבועה ואח"כ ישבע, הדין עם ראובן, כותבין ואח"כ מוציאין ממנו. כונתו היכא דדן את ראובן ע"י כפיה (פ"ת).

ואם הוצרך לשאול כו' - פירוש, אף אם אינם יודעים לדון וצריכין לשאול, אפ"ה אינו יכול לומר מאחר שהם אינם יודעין לדון וצריכים אנו הוצאות להשליחות נלך בעצמינו לפני ב"ד הגדול (סמ"ע).

ודנין להן בעירם כפי כו' - עיין לעיל סימן י"ג סעיף ו' שכתב שם גם כן דין זה מילתא בטעמא, ז"ל, והם דנין אותם, דאין למימר דיפסקו בית דין הגדול עליהן את הדין, דהא בעינן שיהיו בעלי דין עומדים לפני הדיינים (סמ"ע).

ואם ב' חכמים סמוכים בשוה כו' - עיין בתשובת ו' לב ספר ג' ס"ס צ"ז (ש"ך).

בד"א בשאר דינין שזה טוען וזה טוען - דוקא במלוה ולוה חשבו לטענת מלוה טענה יותר מטענת הלוה, וה"ה בטענת ניזק ונגזל חשבו טענתן טענה, משו"ה שומעים להן כשרוצין לעלות לב"ד הגדול, וה"ה לכל תביעות גדולות כיוצא בהן, אבל בשאר תביעות כגון שותפין שתבע אחד להשני, או שזה תובעו ואומר נתחייבת לי שכירות וזה משיבו אינני חייב לך, וכיוצא בתביעות אלו, חשובין המה טענת הנתבע כטענות התובע, ואין שום אחד יכול להכריח להשני לילך עמו לב"ד הגדול. וז"ש בד"א בשאר הדינים "שזה טוען וזה טוען", ר"ל שטענת שניהם שוים ומשו"ה אין שום אחד מהן יכול לומר נלך לב"ד הגדול, משא"כ במלוה ולוה דבהן שומעין למלוה וה"ה לנגזל וניזק וכיוצא בו, ואין שומעין בהן ללוה ולגזלן ולמזיק. וה"א ס"ל דיש חילוק בין ב"ד הגדול דבו שומעין לנתבע כמו לתובע, ובין טוען לבית הועד קאזלינא דבו דוקא שומעין לתובע ולא לנתבע ומטעם וכי יוציא מנה על מנה. ומ"ש מור"ם לפני זה בהג"ה ז"ל, ו"א דב"ד חשוב שבכל דור ודור כו'. אף שכתב כן באמצע דברי המחבר, אין נפקא מינה בו, דהא לדברי המחבר אין חילוק בין אומר לב"ד הגדול אזלינן לאומר לבית הועד אזלינן. גם מה שכתב אחר כך מור"ם, באותה "מדינה", אין בו ג"מ לדברי המחבר דמשהו בית דין הגדול לבית הועד, אלא שמור"ם כ"כ להנחה לה"א שכתב אחר זה בהג"ה המחלקים בין ב"ד הגדול לבית הועד וכנ"ל, וכתבו מור"ם אדברי המחבר כדי לקצר וכדרכו, ובו תדע אולין שאמר דסבירא ליה ששומעין גם לנתבע אפילו בשאר דינים כשאומר לבית דין הגדול קאזלינן, אליבייהו גם בזמן הזה

יש בית דין הגדול, ולא כהמחבר דאין בזמנינו בית דין הגדול, ומשום הכי נמי כתב מור"ם אחר כך בהג"ה באותה מדינה, כדי שתדעו דלה"א המחלקין בין תובע לנתבע באומרו לבית הועד קאזלינן, דהיינו דוקא כשהבית הועד הוא באותה מדינה, אבל כשאינו באותה מדינה גם לתובע אין שומעין, ולא הטריחוהו לילך חוץ למדינה, כ"א באומרו לבית דין הגדול אזלינא דהוא הב"ד החשוב שבדור, משא"כ בית הועד (סמ"ע). ויש חולקים דנקט שזה טוען וזה טוען, היינו שטוענין על דבר שאין מוחזקין בו, כגון זה טוען של אבותי וזה אומר של אבותי, או האי אומר דידי והאי אומר דידי, או ששניהם מוחזקין כגון שניהם אוזנין, או מנה שלישי, שאין כאן תובע ונתבע רק שניהן תובעין. אבל במקום שאחד תובע ואחד נתבע, התובע כחו עדיף מהנתבע דכל נתבע המוחזק ואינו רוצה להחזיר הוי כגזילה. וכן בגונא שהמלוה טוען הלויתך סלע וזה אומר נתתי בידך משכון שוה ב' סלעים, נראה דהלוה יכול לומר בתביעתי שיש לי עליך על המותר נלך לב"ד הגדול. ואין לומר כיון דצריך לדון בעירו על המשכון שהוא כנגד ההלוואה צריך לדון על הכל. ואף אם נאמר כך, מכל מקום נראה אם הלוה אומר אסלק חובך ואחר כך אתבע אותך בב"ד הגדול, זה ודאי יכול לומר (נתה"מ).

והלוה אומר נלך וכו' - אבל אם המלוה הולך בלאו הכי שמה יכול הלוה לכופו (סמ"ע).

כופין את הלוה כו' - היינו כשאין המלוה הולך בלאו הכי שמה (סמ"ע), ויש חולקים אלא המלוה יכול לכופו ללוה אף שיש למלוה דרך שם ולא ללוה, (ש"ך), ו"א דכל התובעים מצי כייפי אפילו בנגזל וניזק, משום דאין התובע מוציא מעותיו בחנם שהרי גם אם יזכה אין שכנגדו מחויב להחזיר לו הוצאה, אבל לנתבע אין שומעין בזה לפי דמה שהוא רוצה לפזר מעות הוא להערים כדי שלא יתבענו המלוה, וא"כ ממילא היכא שיש לתובע דרך שם לא שייך טעם זה דלא לחנם מוציא הוצאות ואין לנו לשמוע אל התובע אלא היכא שאנו רואין מוציא הוצאות על תביעתו, וכל זה בכל תובע חוץ ממלוה, אמנם מלוה גם באינו מוציא הוצאות מצי כייפי (קצה"ח).

וכן הדין בזמן הזה - קאי אלמעלה, דבטענת ב"ד הגדול כתב שיש חילוק בין תובע לנתבע, ועל זה קאמר דכן הדין בזמן הזה שאין שם ב"ד הגדול רק שיש מקומות וכו' והיינו בית הועד, גם כן דינא הכי דהמלוה יכול לכופו ללוה ולא הלוה למלוה. ויש טעות סופר בסמ"ע סק"ב וכן צריך לומר בסמוך סעיף ד', וגם בסק"ו [יש טעות סופר] וכן צריך לומר ולא הטריחוהו לילך חוץ למדינה וכו' (נתה"מ).

ו"א דב"ד חשוב כו' - עיין בתשובת רמ"א סי' י"ז דף מ"ד ע"ג וסוף סי' ס"ד (ש"ך).

כופין את הלוה כו'. עיין בתשובת ר"ש כהן ס"ב סי' קס"ח (ש"ך).

אם יש להתובע עדים או ראייה ונראה לבית דין כו' - כצ"ל. בדין בית דין הגדול לפני זה אם יש עדים או ראייה, וממנו נשמע ממילא דס"ל הכי גם בדין זה דבזמן הזה, ואם מסדר טענותיו לב"ד ונראה להן שיש ממש בדבריו. ומ"ש ונראה לב"ד, הוי ליה כאילו אמר או נראה לב"ד (סמ"ע).

ו"א דבטענת נלך לב"ד הגדול כו'. עיין ביש"ש פ"י דב"ק [סי' י'] באריכות מדינים אלו (ש"ך).

שכל זמן שיש ב"ד בעיר כו' - המנהג שכל השייכים לבית החיים שלהם שייכים לאותו ב"ד. ואין בדינים אלו אלא מה שעניי הדיין רואות (סמ"ע).

עד יום ג' - נראה דהיינו דוקא בנותן קצת אמתלא לדחייתו, ואז שומעין לו עד יום ג', וכמ"ש לעיל ריש סימן י"א, ושם ג"כ הטעם דדילמא אניס ליה כיון שיוצא ונכנס ולא היה יכול לבוא עד יום ג', אבל כשהוא תמיד בעיר מנדין אותו ביום ראשון, ע"ש בסמ"ע סק"ג ??? (סמ"ע).

מיד יבררו דיינים - אבל דיינים בוררים להם לאלתר זה בורר וזה בורר, ור"ל מיד ביום ראשון כדי שלא יבואו לידי דחיה ביום ג' (סמ"ע).

או שני אכסנאים - הכא מיירי בשאין הב' אכסנאים מעיר אחת רק כל אחד מעיר אחרת, ואם לא ידונו כאן יהיה חיוב על התובע לילך אחר הנתבע, בזה אומריסנן כיון שנזדמנו שניהם כאן ידונו כאן, אבל כששניהם מעיר אחת

(פ"ת).

ואפילו היה מעות לנתבע כו' - השאלה האנתבע שהיה לו מעות בפקדון בעיר אחרת, והשיב שם דאם בדין יכול לעקלם שם צריך לדון עמו שם. ומשו"ה נראה דה"ג בדברי מור"ם בהג"ה, ואפילו היה לנתבע מעות בפקדון "בעיר" התובע או בעיר אחרת (סמ"ע).

אא"כ יכול לעכב מעותיו כו' - פירוש, אא"כ הדין נותן שקודם שירד עמו לדון יכול לעקל מעותיו, והיינו שידע התובע שאם לא יעקל מעות, הנתבע יפזרם ולא יפרע לו, או לא יוכל להביאו למשפט וכיוצא בדברים אלו, כמ"ש בסימן ע"ג סעיף י', ולאחר שעיקלם שם בדין, אם ירצה הנתבע ליקח המעות צריך לירד עמו לדון שם במקום שנתעקלו (סמ"ע).

צריך להודיע כו' - פירוש, והתובע צריך לשלם השליחות, ועיין לקמן סימן ק"ו סעיף א' (סמ"ע).

ואז צריך לדון במקום שמעותיו שם - נשתרבב המנהג לעקל מעות הנתבע בכ"מ שהם, ולפ"ז היה נראה דצריך אז לדון עמו שם ג"כ בכל מקום שעיקלו, מיהו מדברי מור"ם לקמן בסימן ע"ג סעיף י' לא משמע הכי (סמ"ע), אף דעתה נעשה הנתבע תובע לענין שצריך לילך אחר התובע, מ"מ זה שעיקלו ונכסו שהוא באמת הנתבע אינו יכול לעשות מורשה (פ"ת).

אב שיש לו תביעה כו' - ה"ה הרב עם תלמידו, היינו ברבו מובהק עיין יו"ד הלכות ת"ת_ (???) אבל באיש ואשתו לא (פ"ת).

ה"ג ביו"ד סימן ר"מ ס"ח (סמ"ע).

עשיר מוחזק לאלם - ועמ"ש בסמ"ע בסימן י"ג סעיף ה' בס"ק י"ח ??? מדין אלם (סמ"ע), דוקא שהוא מוחזק לאלם, וי"א לאו דוקא אלם, אלא שאם הוא בעירו גדול בחכמה ומעלה, או אפילו אינו בחכמה רק רוב בני עיר סרים למשמעתו, הרי הנתבע וה"ה התובע וכמ"ע הסמ"ע בסימן י"ג סק"ט ??? יכול לטעון אלך ואדון בעיר אחרת, ואלם דנקט לאו דוקא, וי"א דמ"ש הרמ"א עשיר מוחזק ואלם הוא וי"ו המחלקת כו', אך יש חולקים, ופירוש של אלם שהוא בע"ד קשה רק שהוא תקיף ומאויים, ואף שהוא צדיק וישר שייך בו דין זה כו'. וה"ה אלם אף שאינו עשיר כל שאינו עני, דאם הוא עני אין אימתו מוטלת על הבריות. אחד שהזמינוהו לדון גדולי העיר ופרנסיה אשר כל דבר העיר נחתך על פיהם, והנידון אומר איך אדון בעיר הזאת והלא אימתכם מוטלת על הדיינים וגם טענותי יסתתמו לפניכם, אמרתי כי טוב הדבר על הדיינים ועל הנידונים לילך במקום הסמוך, וכן בנידון דבני גליל יהודה יכולים לעכב על שני גלילות האחרים שלא יבררו רבנים מגלילות שלהם לדון בעסק המס הנוגע לכלל הגלילות. ומ"ש הרמ"א עשיר מוחזק לאלם, אינו סותר לדברי אלה, דהרמ"א מיירי באינו גדול בחכמה ומעלה, ובדאי מחמת עשרו לחוד אין שום חשד שהדיינים יסבירו לו פנים ולא מסתתמי טענה שכנגדו, ולכן בעינן דוקא מוחזק לאלם, אבל בגדול העיר או פרנס העיר שפיר אפילו מן הסתם חושב הבע"ד שכנגדו שהדיין מתיירא מפני גדולתו ומסתתמי טענותיו. וי"א דכל זה רק עצה טובה קמ"ל. ביחיד המתדיין עם היחיד ובהדרגה קאמר, כיון דחזינן דביחיד תקיף אין שכנגדו צריך להתדיין עמו בעירו, א"כ ברבים מיהא טוב הדבר. וטעם החילוק שבין יחיד לרבים נלע"ד בשתי פנים, האחד דרבים לא חשידי כולי האי בגזלנותא לאיים ולפחד על הדין, ועוד דאי מצרכת להו לרבים להרחיק נדוד בעניני עירם אין תקנה לציבור לעולם כו', ואיך שיהיה ב"ד דיש ויש חכמים הראויים לדון במקום אחר ואימת הקהל ק"ק ספרדים אשר בהמבורג לא תבעתם, הדבר ברור שמחויבים כל היחידים הרוצים לעקור דירתם להתדיין בכאן טרם צאתם. והנה מה שמחלק בין יחיד עם יחיד דיכול לעכב מדינא, ובין יחיד המתדיין עם רבים דאינו רק עצה טובה, לכאורה לפי הטעמים שלו ה"ה רבים המתדיינים עם רבים אינו רק עצה טובה, אולם י"ח. וי"א דגם זה שאמר עצה טובה לא החליט הדבר מדסיים בסוף ואיך שיהיה ב"ד כו'. וי"א דאפילו יחיד עם רבים יוכל ג"כ להוציאם אם יש ביניהם מי שאימתו מוטלת על הדיינים וצריכים לילך למקום הסמוך, ועיקר יכול היחיד לפסול דייני העיר לדון לו בעסק הצואה, אחרי

שראשי החברה קדישא דעיר הנזכר הם עיקרי וראשי העיר וכל צרכי העיר נחתכין על פיהם ואימתן מוטלת על כל העיר ומכ"ש על הדיינים, וגם לא שייך אצלם יש כמה חכמים הראויים לדון שאין להם אימה מק"ק ספרדים אשר בהמבורג כו', דזהו מחמת שמקום אחר אינם שייכים לספרדים שבהמבורג, אבל בעיר הנ"ל שכל הקהל דמתא חדא לא שייך זה, ולכן בנ"ד צריכים לילך לדון במקום הסמוך אבל אין יכול להוציאם למקום רחוק רק בעיר קרובה. ואפילו אם הנתבעים רבים יכולים התובעים לעכב מדינא שלא לדון במקומם, רק מחויבים הנתבעים לירד לדון במקום הממוצע בזבל"א או בב"ד הסמוך, ודלא כ"א הנ"ל דברבים הנתבעים אינו רק עצה טובה. וטענת לב"ד הסמוך נלך עדיף מזבל"א וזבל"א, ובפרט בדורות הללו שיש טועין בדברי רש"י כו', ע"ש. שני צדדים הסכימו לדון בזבל"א בצירוף אב"ד דשם להיות שלישי, ואח"כ היתה רוח אחרת בהתובע אשר לבו נוקפו שיהיה השלישי אב"ד דשם מכמה טעמים, ותוכן הדבר אשר הנתבע הוא עשיר ותקיף בעירו כמבואר בסימן י"ד בהגה כו'. והשיב דאין יכולת בידו לדחות הרב אב"ד מהיות שלישי, כי דברי הרמ"א הנ"ל הוא בשלא קיבלו ב' הצדדים אותם הדיינים, אבל בנ"ד שקיבלו כל המדינה זה האב"ד להיות להם רב, ובכלל זה קיבלו אותו בפירוש שיהיה שלישי לכל דבר משפט שיהיה להם, ולא חילקו בין בעל בית פשוט ובין בעל בית עם פרנס, וא"כ כיון ששני הצדדים הם מאותה קהילה הרי כבר כל אחד סבר וקיבל, הלא אפילו בזבל"א אם כבר כתבו זה בירר דיין זה כו' אינן יכולין לחזור, ובנ"ד שיש לרב זה כתב רבנות וחתומים עליו כ"ח ב"ב בשם כל הקהל שקיבלוהו להיות תמיד שלישי בכל ריב שבין איש לחבירו, ודאי שאינו יכול לחזור, ובפרט שתקנה זו היא משנים קדמוניות שהרב הוא השלישי כו' (פ"ת).

מוציאין אותו לדון - זהו אפילו אם יש בעיר ב"ד קבוע, וכן מוכח מסימן י"ג סעיף ו' בהגה כו'. וכתב עוד דלכאורה משמע דאם דנו באותה עיר אפילו בדיעבד [וכן] זה לא ק"ו [ר"ל אם דנו בע"כ], מדכתב הרמ"א בסימן י"ג סעיף ו' גבי אבי החתן ואבי הכלה דבדיעבד דינו דין, וכאן גבי עשיר ואלם סתם הרב, משמע דדעתו דכאן אפילו בדיעבד [וכן] זה לא ק"ו (פ"ת).

מ"ע שו"ע (ח"מ סי' יא ס"א): כיצד מזמינים בעל דין לדון, שולחים לו בית דין שלוחם, שיבא ליום המזומן לדון. לא בא, מזמינים אותו פעם שנית. לא בא, מזמינים אותו פעם שלישית. לא בא, ממתנינים לו כל היום. לא בא, מנדין אותו למחרתו. במה דברים אמורים, במי שהיה בכפרים ויוצא ונכנס, אבל מי שהוא מצוי בעיר, אין קובעים לו זמן אלא פעם אחת, ואם לא בא כל אותו יום, מנדין אותו למחרתו. הנה: הלך הב"ד למקום אחר, צריך לילך אחריהם, ואם לא הלך, מנדין אותו. והשליח ב"ד נאמן לומר: הקלני, או הקלה הדיין, או לא רצה לבא לדון, ומשמתי (פירוש הנדוי או החרם שם מיתה) אותו על פיו. אבל אין כותבין עליו פתיחא של שמתא, עד שיבואו שנים ויעידו שנמנע לבא. ואין שליח ב"ד חייב באמירת דברים משום לשון הרע. הנה: מי שאומר שאינו חושש על גזירת בית דין או חכם, אף על פי שבא לבית דין, מנדין אותו, הואיל ואומר שלא בא מחמת גזירתו, הוי אפקירותא. ועיין ב"ד סימן של"ד. ואם אמר: לא אדון לפניכם אלא לפני בית דין אחר, עיין לקמן סימן י"ד. מי שלא יוכל לבא לבית דין, כי צריך לילך למרחקים, יש להודיע לבית דין ולשום התנצלותו ולבקש זמן אחר, ואם לא עשה, מנדין אותו, אף על פי שלא היה יכול לבא. מי שקבל עליו ב"ד של שנים (בקנין), והזמינוהו ולא בא, מנדין אותו בבית דין של שלשה.

ביאור: כיצד מזמינים כו' - במקומות שאין שם ב"ד, דאי תבע אדם לחבירו ממון והנתבע אומר הביא לי הזמנה ממקום שיש שם ב"ד ואז אלך עמך, שיכולים בני עיר לקבוע לו זמן, או יעשה כל דבר לפניכם. י"א ראובן שתובע לשמעון שיברור עמו דיינים, ושמעון משיב לא אכנס לדון עמך אם לא תגיד לי מתחילה על מה תרצה לדון עמי, וראובן אינו רוצה לגלות לו אופן תביעתו כלל. הדין עם ראובן, אבל העיקר דמצי הנתבע לומר הגד לי מתחילה מה תרצה לדון עמי, כי אולי אחרי שאדע תביעותך אעשה

כרצונך ולא אבוא עמך להתדיין כלל, וכל זמן שאינו רוצה לגלות לו אופן תביעתו, אינו מחויב לבוא עמו לדין כלל (ש"ך וקצה"ח).

שולחים לו ב"ד כו' - ושכר הזמנה משלם המלוה ולא הלוה. ועיין דברי בסימן ק"ו ס"א [בש"ך סק"ב ???]. שיבוא ליום המזומן כו' - פירוש, לעולם אין כח ביד התובע להזמין לדין אם לא ליום הקבוע לשיבת הדיינים לפי מנהג העיר, אם לא שמנהגם הוא כן שאין להם עת קבוע אלא בכל עם שיצטרכו לדון יושבים הדיינים, והשליחות ששולחין לנתבע אין לו עת קבוע, אלא אימת שירצה התובע משתדל שהדיינין שולחין להתבע שיכין עצמו לדון עם פלוני התובע ביום פלוני המזומן לשיבתם (סמ"ע).

מזמינים אותו פעם שנית - פירוש, כשלא בא בכל אותו יום שקבעו לו, מזמינים אותו בימים של אחריו שנית, שיעמוד לדין עמו ביום הקבוע לשיבת הדיינים הסמוך לו, וכן בפעם שלישית (סמ"ע).

במי שהיה בכפרים כו' - דאיכא למימר אף שיוצא ונכנס שמה היה לו איזה אונס שלא היה יכול לבוא על שתי הזמנות הראשונות. ובאינו נכנס כלל אלא שהוא שבוע א' או ב' חוץ לביתו בכפרים, נראה דאינו בכלל דין זה, אלא קובעין לו זמן לבוא לדון עמו לפי ענין טירדתו שיוכל לבוא, ואם לא בא לאותו זמן מנדין אותו למחרתו, כי דוקא ביוצא ונכנס דמחשב קצת כבן עיר מש"ה מזמינין אותו ליום הקבוע הסמוך, אלא שיש לו התנצלות שיוצא ונכנס, משום הכי ממתניין לו עד זמן הג' (סמ"ע).

אבל מי שהוא מצוי בעיר - האידנא נהיגי דאפילו לאנשי אותה עיר אחד אנשים ואחד נשים מזמינין שלש פעמים ואז אם לא בא מנדין אותו (פ"ת). הג' ואם לא "הלך" מנדין (סמ"ע).

או לא רצה לבוא - קשה, דהא על זה אין צריך השליח ב"ד להעיד, דהא תיכף כשלא בא אותו יום מנדין אותו, והשליח ב"ד אין צריך להעיד רק שהגיד לבעל דין שיבוא, ואפילו זה אין צריך השליח ב"ד להעיד, דחזקה עשה שליחותו, כמבואר בסעיף ג' בהג"ה ובסמ"ע. וצ"ל דהכא מיירי שהשליח ב"ד או השנים מעידים שהבעל דין השיב שאינו רוצה לבוא, דאז מנדין אותו מיד, ומשום הכי על הוצאת ממון דהיינו על כתיבת הפתיחה בעי שנים, אבל אם ראינו שלא בא, מנדין אותו למחרתו וכותבין פתיחה, ואין חוששין כלל שמה לא הגיד שליח ב"ד, כי חזקה שליח עשה שליחותו ולא המרה פי ב"ד, אף דחזקה שליח עושה שליחותו לא מהני להוציא ממון, שליח ב"ד שאני, ודוקא על התשובה שהשיב הבעל דין, אין שליח ב"ד נאמן נגד הוצאת ממון, אבל על גוף השליחות אם עשה שליחותו סומכין על החזקה אפילו נגד הוצאת ממון, וכן נוהגין ששולחין כל ההתראות על פי שליח ב"ד לבד (נתה"מ). ומשמתין אותו על פיו - עיין בשו"ת מקום שמואל סי' צ"ט (פ"ת).

אבל אין כותבין עליו פתחא - הטעם משום דהמנודה צריך לשלם שכר הסופר, ואין מוציאין ממון ע"פ ע"א, וה"ה דאין השליח נאמן לומר הכה אותי כדי לחזור ולהכותו על פיו (סמ"ע).

ואין השליח ב"ד חייב כו' - כבר כתבו הרמ"א לעיל בסוף סימן ח' (סמ"ע).

הג' ב"ד של שנים "בקנין" והזמינוהו - ואל"כ יכול לחזור בו, כמ"ש לקמן סימן י"ב סעיף ז' (סמ"ע). עי' לעיל סק"ס, וי"א דהטעם שכתב הש"ך כי אולי אחרי שאדע תביעתך אעשה כרצונך, קשה, מה בכך הלא גם לפני ב"ד יוכל לעשות כן, ואי גברא רבה הוא וזילא ביה מילתא לילך לדין, הלא יש תקנה להעמיד מורשה כבסימן קכ"ד ???, וכן עמא דבר להזמין לדין בלי הודעה כלל, ועיקר כש"ך ואפילו ל"א הזאת, לא קאמר אלא כששניהם התובע והנתבע בעיר אחת, דשייך טעמו דגם בב"ד יוכל לעשות כן, אבל לעיר אחרת גם ה"א מודה, כיון שהדרך רחוקה והוצאות גדולות ואפשר דהוי הוצאה יתירה על תביעתו של זה, אין מקום לחלוק על סברת הש"ך. וי"א דאפילו היה הדבר שקול אין ספק שהלכה כדברי הש"ך, חדא שהוא בתרא, ועוד, דגם במחלוקת שקולה אי אפשר לכוף הנתבע מספק (פ"ת).

מנדין אותו כבית דין של שלשה - "כב"ד" גרסינן בכ"ף, והכי פירושו, מנדין אותו השנים אשר סירב נגדו, כאילו סירב נגד ב"ד של שלשה (סמ"ע).

י עי' שו"ע (ח"מ סי' שפט ס"ח): חמשה מיני חיה מועדים מתחילת ברייתן להזיק אפילו אם הם בני תרבות, לפיכך אם הזיקו או המיתו בנגיחה או בנשיכה ודריסה וכיוצא בהם חייב נזק שלם, ואלו הם: הזאב, והארץ, והדוב, והנמר, והברדלס, וכן הנחש שנשך, הרי זה מועד ואפילו היה בן תרבות, ויש אומרים דוקא נחש מועד לכל מיני הזיק, אבל האחרים אינן מועדין אלא מה שדרכן בכך, כגון ארי לדרוס וזאב לטרוף, אבל לא איפכא:

ביאור: כגון ארי לדרוס כו' - כגון ארי לדרוס ולאכול או לטרוף ולהניח, לפיכך באחד מאלו הוא מועד וחייב עליו ברשות הנזק נזק שלם, ופטור ברשות הרבים כדין רגל, אבל אם טרף ואכלו לאו דרכו הוא, וה"ל כקרן תמה וחייב חצי נזק, בין ברשות הרבים בין ברשות הנזק. וזאב ושאר חיות דרכם בטריפה ולזה הן מועדין וכו', אבל בדריסה לאו אורחיהו וה"ל כקרן תמה. ונחש נמי מועד מתחילתו ודרכו בכל מיני הזיקות כו', מפני שהארי הוא מלך בחיות ולא ישוב מפני כל, אין ממתין להבהמה שדורס עד שתמות, אלא דורס עליה ברגלו ואוכלה או טורפה ברוגזו לשתי חתיכות ומניחה ואינו אוכלה, אבל זאב ושאר חיות מפני מורך לבבם אינם אוכלים בעוד טרפם חי ומנענע, וזהו זאב טורף ואוכל, ונחש שהמית אף על פי שאינו נהנה, כיון שדרכו בכך ונח בזה רוגזו ה"ל מועד לכל דבר (סמ"ע).

י"א עי' שו"ע (ח"מ סי' שצ ס"י): התרנגולים מועדים ללכת כדרךן ולשבר, או היה חוט או רצועה קשור ברגליהם ונסתבך כלי באותו החוט ונתגלגל ונשבר, משלם חצי נזק. הגה: זהו לשון הרמב"ם והוא סתום, אבל אחרים כתבו היה חוט או משיחה קשורה ברגליה, אם גררה ושברה בו כלי דרך הלוכה משלם נזק שלם זרקו ושבר בו משלם חצי נזק, ואם הזיק אחר שנח פטור. במה דברים אמורים: בחוט של הפקר או שיש לו בעלים והצניעו ונקשר מאליו, אבל אם החוט של בעל התרנגול ולא הצניעו, אפילו נקשר מאליו ושבר ע"י זריקה חייב נזק שלם, דחצי נזק דצורות אינו אלא בהתיזה דבר הפקר, אבל אם התיזה דבר של בעלים ולא הצניעו חייב נזק שלם, ואם החוט של אחרים בעל החוט חייב, בין הזיק התרנגול דרך גרידה או דרך זריקה הואיל ולא הצניע חוט שלו, ואם הזיק החוט לאחר שנח חייב משום בור המתגלגל, במה דברים אמורים: בתרנגול של הפקר אבל אם יש לתרנגול בעלים, אם הזיק דרך גרידה שניהם משלמין ביחד, ואם הזיק דרך זריקה, בעל התרנגול נותן רביעס ובעל החוט ג' חלקים, ואם הזיק לאחר שנחס, בעל התרנגול פטור ובעל החוט חייב הכל (וע"ל סי' תי"א יתבאר בדיני בור). וכל זה בנקשר מאליו, אבל אם קשרו אדם ברגל התרנגול, אז הקושר חייב בכל ענין אפילו יש לחוט בעליסם והוא הדין אם היה החוט מונח במקום מוצנע והניח אדם במקום תורפה ועל ידי זה נקשר בתרנגול, הוי כאלו קשרו בידים.

ביאור: זהו לשון הרמב"ם והוא סתום כו' - ע"ש ברמב"ם דכתב עוד פרטי דינים בתרנגול וחוט קשור ברגליו, ומחלק במי קשרו ובשל מי היה החוט, ונראה דהמחבר העתיק מדברי הרמב"ם ריש דבריו משום דנוכל לקיימן אליבא דהלכתא ולפרשה דמיירי בחוט של הפקר וכששובר דרך זריקה, דאז לכו"ע משלם בעל התרנגול חצי נזק וכדמסיק רמ"א ג"כ, אבל פירושי זה הוא דוחק, וצ"ע (סמ"ע).

משלם נזק שלם - דהוי רגל (סמ"ע).

זרקו ושבר - דה"ל צורות (סמ"ע).

אלא בהתיזה דבר הפקר - דומיא דצורות דהם הפקר (סמ"ע).

בעל החוט חייב - פירוש, כל הנזק אם התרנגול הוא של הפקר וכדמסיק, ומטעם דבעל החוט ה"ל לשמור חוטו שלא יסתבך בו התרנגול של הפקר (סמ"ע). בור המתגלגל - פירוש, אף שלא הניחו בעל החוט

במקום שהזיק מ"מ יש לו דין בור, שחוטו יש לו דין בור שנתגלגל ממקום שהניחו למקום שנח עתה על ידי התרנגול והזיק שם, ואם הזיק אחר שנח פטור על הזיק כלים שניזקו בו כדין בור, מה שאין כן בהזיק דרך גרירה או זריקה דאז חיובו מכח רגל או אשו וחייב על הכל (סמ"ע).

שניהם משלמין ביחד - דגם בעל התרנגול פשע דה"ל לשמור התרנגול (סמ"ע).

בעל התרנגול נותן רביע - דזריקה דתרנגול ה"ל כצורות דשור דאינו משלם אלא חצי נזק, והשתא דאיכא לבעל החוט לשלם בהדיה אין עליו אלא חצי חיובו דהיינו רביע הנזק, וג' חלקים על בעל החוט, דהא בעל החוט אי הוי הוא לבדו כגון שהתרנגול היה הפקר היה מחויב לשלם כולו (סמ"ע).

ואם הזיק לאחר שנח - דדרשינן כי יכרה איש בור, ולא שור בור, משו"ה אין צד חיוב בזה על בעל התרנגול אף אם החוט היה הפקר והזיק אחר שנח (סמ"ע).

אפילו יש לחוט בעלים - אפילו אם יש גם לתרנגול בעלים, דכל נזק שבא מצד התרנגול ודאי זה הקושר הוא חייב בו ולא בעל התרנגול, כיון דהדר הוא ולקחו וקשרו בתרנגול נעשה בו בעל, ולא אתא לאשמועינן אלא דחייב גם בחיובו דבעל חוט דהוא בעל התקלה דחוט אף שאינו תולה הזיקו בתרנגול (סמ"ע), וי"א היינו דווקא בתרנגול הפקר, דאל"כ בעל התרנגול ג"כ מסייע בתשלומין, דלא גרע מבעל החוט עצמו שהניח חוט שלו במקום התורפה, ובזה לא צריכים לדברי הסמ"ע, ואף על פי כן דברי הסמ"ע נכונים, שהסמ"ע קאי על שקשר אדם בידיים ממש החוט ברגל התרנגול, ובזה ודאי הקושר לבדו חייב אפילו יש לתרנגול בעלים. אבל בסוף דברי רמ"א שהיה החוט מונח במקום מוצנע והניחו במקום תורפה, בודאי אם יש לתרנגול בעלים גם בעל התרנגול חייב, שזה פשע במה שהניח החוט במקום שאינו משומר וזה פשע שלא שמר תרנגול שלו (פ"ת).